

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the different research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, januar 2007
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen,
vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 978-82-537-7141-0 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-7142-7 Elektronisk versjon
ISSN 0806-2056

Emnegruppe

05.01

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Forord

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006

Rapporter 2007/8• Statistisk sentralbyrå 2007

Det tidligere Sosial- og helsedepartementet, nå Arbeids- og inkluderingsdepartementet, innledet i 2001 et samarbeid med Statistisk sentralbyrå med det formål å presentere statistikk og analyse over økonomi og levekår for en rekke ulike grupper. Resultatene har frem til nå blitt presentert i fire rapporter: *Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere 2001*, *Økonomi og levekår for ulike grupper 2003*, *Økonomi og levekår for ulike grupper 2004*, og *Økonomi og levekår for ulike grupper 2005*. Nå foreligger det en ny oppdatert rapport i henhold til avtalen for 2006 mellom Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sosial- og helsedirektoratet. Rapporten er bygget over samme mal som de tre foregående rapportene. Noen flere grupper er omfattet av den sosiale rapporteringen, og det er lagt vekt på å belyse forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på økonomisk utsatthet.

Denne sosiale rapporteringen kan også ses i et større perspektiv. Det pågår innen EU et omfattende arbeid med å utvikle en rekke strukturelle indikatorer, blant annet innen det sosiale området. Disse indikatorene benyttes i den periodiske rapporteringen over utvikling i fattigdom og sosial eksklusjon, og til å studere effekten av tiltak for å bekjempe fattigdom innen EU. Statistisk sentralbyrå leverer nå norske data til EU som gjør det mulig å foreta internasjonale sammenligninger innen dette området.

Publikasjonen er et samarbeidsprosjekt mellom Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk og Seksjon for levekårsstatistikk. De ulike forfatterne står nevnt foran sine respektive kapitler. Arbeidet med publikasjonen har vært ledet av Mads Ivar Kirkeberg og Jon Epland.

Marit Berger Gundersen og Kirsten Aanerud har stått for tekstbehandling av rapporten.

Innhold

1. Innledning	10
2. Datagrunnlag og definisjoner	11
2.1. Datagrunnlag	11
2.2. Inntektsbegrep	11
2.3. Ekvivalensskala	12
3. Lavinntekt og inntektsfordeling	17
3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen	20
3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper	20
3.3. Inntektsfordeling	22
4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier	24
5. Sosiale indikatorer for aleneboende	38
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger	49
7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere	55
8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år	64
9. Sosiale indikatorer for pensjonister	71
10. Sosiale indikatorer for langtidssyke	88
11. Sosiale indikatorer for langtidsledige	93
12. Vedvarende lavinntekt	98
12.1. Nærmere om datagrunnlaget	98
12.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt	99
12.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt	99
12.4. Sammensetning av lavinntektsgruppen	101
12.5. Yrkestilknytning og utdanning	101
12.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinntektsgruppen	102
12.7. Boforhold, økonomiske problemer og tilknytning til arbeidsmarkedet	104
12.8. Lavinntekt innen ulike grupper	111
12.9. Nærmere om barn med vedvarende lavinntekt	113
13. Internasjonal sammenligning av lavinntekt	115
Referanser	119
Vedlegg	122

Figurregister

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

3.1.	Utviklingen i andelen personer med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. 1986-2004.....	18
3.2.	Utviklingen i andelen personer med årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994.....	18
3.3.	Utviklingen i lavinntektsgapet. 1994-2004	19
3.4.	Utviklingen i inntektsulikhet (Gini-koeffisienter). Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1990 - 2004.....	22
3.5.	Utviklingen i inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Indeks i faste 2004-kroner. 1990=100	23

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

4.1.	Barn og barnefamilier med og uten lavinntekt. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2004. Prosent	29
------	---	----

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

6.1.	Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1993-2006	49
6.2.	Innvandrere med og uten lavinntekt. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2004. Prosent	52

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere

7.1.	Antall sosialhjelpsmottakere 1987-2005	55
------	--	----

9. Sosiale indikatorer for pensjonister

9.1.	Ulike pensjonistgrupper med og uten lavinntekt. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2004. Prosent	78
------	---	----

11. Sosiale indikatorer for langtidsledige

11.1.	Andelen langtidsledige i prosent av arbeidsstyrken, etter alder. 2004.....	93
-------	--	----

13. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

13.1.	Kjøpekraftjusterte lavinntektsgrenser for noen utvalgte europeiske land. 60 prosent av disponibel median ekvivalentinntekt (EU-skala). Norge = 100. 2004. Prosent	117
-------	--	-----

Tabellregister

2. Datagrunnlag og definisjoner

2.1.	Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse	12
2.2.	Medianinntekt per forbruksenhet. OECD- og EU-skala. Inntekt etter skatt. 1996-2004. Løpende kroner	13
2.3.	Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2004	14

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

3.1.	Sammensetning av lavinntektsgruppen og andelen personer innen ulike husholdningstyper med lavinntekt, 2004	20
3.2.	Andel personer i husholdninger med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Ulike grupper. 1996, 1999, 2002 og 2004. Prosent	21
3.3.	Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala), for personer. Andel av totalinntekten. 1990-2004. Prosent	23

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

4.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent	25
4.2.	Indikator for utdanning. 1996-2004. Prosent	25
4.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent	26
4.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent	26
4.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent	27
4.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Barn og barnefamilier. 2004. Prosent	28
4.7.	Inntektsregnskap for barn og barnefamilier. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent	29
4.8.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2004	30
4.9.	Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005	32
4.10.	Boligtype og boligstandard for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003 og 2005	32
4.11.	Boligøkonomi for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005	33
4.12.	Boligøkonomi for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003 og 2005	33
4.13.	Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003, 2004 og 2005. Prosent	35
4.14.	Indikatorer på materiell situasjon for personer 16 år og eldre i barnefamilier. 2003, 2004 og 2005. Prosent	35
4.15.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i barnefamilier. 2005. Prosent	37

5. Sosiale indikatorer for aleneboende

5.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent	38
5.2.	Indikator for utdanning. 1996-2004. Prosent	39
5.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent	39
5.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent	40
5.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent	41
5.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2004. Prosent	42
5.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og aleneboende. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent	42
5.8.	Fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala). 1996-2004	44
5.9.	Boligtype og boligstandard for aleneboende. 1991, 1995, 2001, 2003 og 2005	45
5.10.	Boligøkonomi for aleneboende. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005	45
5.11.	Indikatorer på betalingsvansker for aleneboende. 2003, 2004 og 2005. Prosent	46
5.12.	Indikatorer på materiell situasjon for aleneboende. 2003, 2004 og 2005. Prosent	48
5.13.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for aleneboende. 2005. Prosent	48

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

6.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent	50
6.2.	Indikator for utdanning. 1996-2004. Prosent	50
6.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent	51
6.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent	51
6.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent	51
6.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2004. Prosent	53
6.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er innvanderer. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent	53
6.8.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2004	54

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere

7.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent.....	56
7.2.	Indikator for utdanning. 1996-2004. Prosent.....	56
7.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent.....	56
7.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2004. Prosent.....	57
7.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent.....	57
7.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2004. Prosent.....	58
7.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent.....	59
7.8.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der en eller flere mottar sosialhjelp. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent.....	59
7.9.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2004.....	60
7.10.	Boligtype og boligstandard for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004 og 2005. Prosent.....	60
7.11.	Boligøkonomi for personer 16 år og eldre. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004 og 2005. Kroner og prosent.....	61
7.12.	Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004 og 2005. Prosent.....	62
7.13.	Indikatorer på materiell situasjon. Personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004 og 2005. Prosent.....	62
7.14.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2005. Prosent.....	63

8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år

8.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent.....	64
8.2.	Indikator for utdanning. 1996-2004. Prosent.....	65
8.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent.....	65
8.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent.....	65
8.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent.....	66
8.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2004. Prosent.....	67
8.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er i aldersgruppen 50-66 år. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent.....	67
8.8.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2004.....	68
8.9.	Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen. 2001, 2003 og 2005.....	68
8.10.	Boligøkonomi for seniorbefolkningen. 2001, 2003 og 2005.....	69
8.11.	Indikatorer på betalingsvansker for seniorbefolkningen. 2003, 2004 og 2005. Prosent.....	69
8.12.	Indikatorer på materiell situasjon for seniorbefolkningen. 2003, 2004 og 2005. Prosent.....	69
8.13.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for seniorbefolkningen. 2005. Prosent.....	70

9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere

9.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent.....	73
9.2.	Indikator for utdanning. 1996-2004. Prosent.....	73
9.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent.....	74
9.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent.....	74
9.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent.....	75
9.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2004. Prosent.....	76
9.7.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2004. Prosent.....	76
9.8.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er pensjonist. Ulike grupper. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent.....	77
9.9.	Inntektsregnskap for befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er uføre- eller etterlatt-pensjonist. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent.....	78
9.10.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2004.....	79
9.11.	Boligtype og -standard for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005.....	79
9.12.	Boligtype og -standard for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005.....	80
9.13.	Boligtype og -standard for minstepensjonister. 2003, 2004 og 2005.....	80
9.14.	Boligøkonomi for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005.....	82
9.15.	Boligøkonomi for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005.....	83
9.16.	Boligøkonomi for minstepensjonister. 2003, 2004 og 2005.....	83
9.17.	Indikatorer på betalingsvansker for pensjonister. 2003, 2004 og 2005. Prosent.....	85
9.18.	Indikatorer på materiell situasjon for pensjonister. 2003, 2004 og 2005. Prosent.....	85
9.19.	Helseforhold for pensjonister. 2004 og 2005. Prosent.....	86
9.20.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i familier der respondenten er uførepensjonist. 2005. Prosent.....	87

10. Sosiale indikatorer for langtidssyke

10.1. Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent.....	88
10.2. Indikator for utdanning. 1996-2004. Prosent.....	89
10.3. Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent.....	89
10.4. Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent.....	89
10.5. Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent.....	90
10.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2004. Prosent.....	90
10.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er langtidssyk. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbetrag. 2004. Kroner og prosent.....	91
10.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2004.....	92

11. Sosiale indikatorer for langtidsledige

11.1. Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent.....	94
11.2. Indikator for utdanning. 1996-2004. Prosent.....	94
11.3. Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent.....	94
11.4. Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent.....	95
11.5. Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent.....	95
11.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2004. Prosent.....	96
11.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er langtidsledig. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent.....	97
11.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2004.....	97

12. Vedvarende lavinntekt⁹⁸

12.1. Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2004. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer.....	99
12.2. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2004. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer. Standardavvik i parentes	100
12.3. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt 2002-2004, og befolkningen i alt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Prosent.....	101
12.4. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer og egen yrkestilknytning. Andel med vedvarende lavinntekt.....	102
12.5. Andelen personer 16 år og eldre med vedvarende lavinntekt, etter utdanningsnivå. Prosent.....	102
12.6. Andel personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt etter ulike indikatorer. Prosent.....	104
12.7. Boligtype og boligstandard for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2003-2005.....	105
12.8. Boligøkonomi for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2003-2005.....	106
12.9. Indikatorer på betalingsvansker for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2003-2005. Prosent.....	108
12.10. Indikatorer på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2003-2005. Prosent.....	108
12.11. Helseforhold for personer med vedvarende lavinntekt. 2003-2005. Prosent.....	109
12.12. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i husholdninger med vedvarende lavinntekt. 2003-2005. Prosent.....	111
12.13. Andel personer med vedvarende lavinntekt, etter ulike kjennemerker.....	112
12.14. Andel og antall barn i familier med vedvarende lavinntekt.....	113

13. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

13.1. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andelen personer med en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (etter sosiale overføringer). EU-definisjon. 1999, 2001, 2003 og 2004. Prosent.....	116
13.2. Forholdet mellom gjennomsnittlig inntekt til de 20 prosent av befolkningen med høyest inntekt, og de 20 prosent av befolkningen med lavest inntekt (S80/S20). 2004.....	117
13.3. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andelen personer med en årlig disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (etter sosiale overføringer). Ulike aldersgrupper.....	117
13.4. Lavinntektsgapet i noen europeiske land. 2004. Prosent.....	118

Vedlegg

A1. Overlapp mellom ulike grupper. Prosent.....	121
A2. Standardavvik for prosenttall.....	121
A3. Antall observasjoner i datagrunnlaget til tabellene. 1996, 1999, 2002 og 2004.....	122

1. Innledning

Formålet med denne publikasjonen er å belyse økonomi og levekår for ulike grupper i samfunnet, samt å vise hvordan utviklingen har vært innenfor disse områdene siden midten av 1990-årene. Til dette formålet er det utviklet flere indikatorer som blant annet viser tilknytning til arbeidslivet, utdanning, økonomisk utsatthet, helse- og boligforhold samt oppfatning av egen økonomi. I rapporten er det også lagt vekt på å vise forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på økonomisk utsatthet ved ulike metodiske tilnærminger. Det er benyttet data fra en rekke ulike kilder, fra heldekkende statistiske registre og databaser til mindre utvalgsundersøkelser.

Rapporten har følgende disposisjon: I kapittel 2 gjøres det nærmere rede for datagrunnlaget som benyttes, hvilke grupper av befolkningen som omfattes av rapporteringen, hvordan vi måler lavinntekt og hvilke andre metodiske innfallsvinkler som har blitt valgt for å belyse utviklingen i økonomi og levekår.

Kapittel 3 beskriver utviklingen i årlig lavinntekt, og hvordan inntektene fordeler seg i hele befolkningen, i et lengre perspektiv. I tillegg til å vise andelen med lavinntekt i ulike grupper etter ulike definisjoner, presenteres også "lavinntektsgapet", det vil si et mål som viser hvor "fattig" de "fattige" er.

I kapitlene 4-11 følger en analyse over en rekke mer eller mindre økonomisk utsatte grupper i befolkningen. Blant disse finnes en rekke trygdemottakere (alders- og uførepensjonister, minstepensjonister, langtidssyke og langtidsledige), innvandrere, barnefamilier og aleneboende. For hver enkelt gruppe presenteres ulike indikatorer som kan ha betydning for levekårene. Dette gjelder for eksempel tilknytning til arbeidsmarkedet, boligstandard, helseforhold, forekomsten av økonomiske problemer, bruk av supplerende ytelser fra det offentlige og forekomsten av årlig lavinntekt. For å fange opp eventuelle utviklingstrekk de siste årene, presenteres tall for perioden 1996-2004.

Det å tilhøre en lavinntektshusholdning er først og fremst et problem dersom dette er en tilstand med en viss varighet. I kapittel 12 studeres forekomsten av vedvarende lavinntekt, det vil si personer som tilhører husholdninger som har hatt lavinntekt i en treårsperiode. Det sees også nærmere på om noen av de gruppene som er omtalt tidligere, har større sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn andre.

I kapittel 13 presenteres en oversikt over andelen av befolkningen med lavinntekt i en rekke europeiske land. Tallene er hentet fra EU sitt statistikkbyrå Eurostat. Det redegjøres nærmere for alle de problemer som er forbundet med å foreta slike sammenligninger over landegrensene. Kapitlet viser hvor mye de ulike nasjonale lavinntektsgrensene varierer i Europa, og de relativt klare forskjellene landene i mellom når det gjelder hvilke grupper i befolkningen som har størst risiko for å tilhøre lavinntektsgruppen.

2. Datagrunnlag og definisjoner

Jon Epland, Mads Ivar Kirkeberg og Tor Morten Normann

2.1. Datagrunnlag

Det er to datakilder som er benyttet i framstillingen av økonomi og levekår for ulike grupper: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger og Levekårsundersøkelsen.

Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Inntekts- og formuesundersøkelsen er en stor utvalgsundersøkelse som gir detaljerte opplysninger om befolkningens inntekter. I 2004 omfatter denne undersøkelsen om lag 34 000 personer fordelt på drøyt 13 000 husholdninger. Det har blitt koblet på en rekke kjennemerker til alle personer som inngår i denne undersøkelsen. Dette gjør det mulig å identifisere diverse utsatte grupper i befolkningen, for eksempel langtidsledige, langtidssyke, innvandrere og flyktninger. Deler av utvalget til inntektsundersøkelsen består av et panel av personer som har blitt fulgt over flere år. Dette gjør det mulig å studere forekomsten av vedvarende lavinntekt i befolkningen. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 12. Inntektsopplysningene i Inntekts- og formuesundersøkelsen kommer fra ulike offentlige registre (for eksempel fra skatte- og trygde-etaten), mens opplysninger om hvem som inngår i husholdningen er kartlagt ved hjelp av et intervju.

Levekårsundersøkelsen

Det finnes imidlertid viktige levekårsområder som ikke kan belyses ved hjelp av data fra inntektsundersøkelsen, men som krever egne intervjuundersøkelser. Dette gjelder for eksempel opplysninger om egen helse, boligsituasjon eller egen oppfatning om personlig økonomi. Dette er data som samles inn i Levekårsundersøkelsen. Levekårsundersøkelsene er landsrepresentative utvalgsundersøkelser. Levekårsundersøkelsen består både av en panelundersøkelse og en tverrsnittsundersøkelse, begge gjennomføres hvert år. Tverrsnittsundersøkelsene danner grunnlag for de fleste av opplysningene for årene før 2003 om ulike gruppers helse- og boforhold. Tverrsnittsundersøkelser om boforhold er gjennomført i 1997, 2001 og 2004, og er basert på utvalg av 5000 personer 16 år og over. Tilsvarende undersøkelser om helse er gjennomført i 1998 og 2002 basert på et utvalg av 10 000 personer

16 år og over. For enkelte grupper er det gitt resultater for 1991 og 1995. Disse er basert på de tradisjonelle levekårsundersøkelsene, der det hvert fjerde år ble stilt spørsmål både om boforhold, helse m.v.

Panelundersøkelsene er grunnlaget for opplysningene om personer med vedvarende lavinntekt. De er også grunnlaget for opplysningene om boforhold og oppfatninger av husholdningens økonomi for årene 2003, 2004 og 2005. I panelundersøkelsene har en fra 1997 hvert år intervjuet et utvalg av 5000 personer i alderen 16-79 år i 1997 (supplert med 16-åringene og nyinnvandrede hvert år). Fra 2003 ble panelundersøkelsens innhold endret, og er samordnet med EUs undersøkelse om inntekt og levekår (EU-SILC). Utvalget ble utvidet til 8500 personer 16 år og over. Undersøkelsen i 2005 er grunnlaget for de nyeste opplysningene om boforhold.

Det er i stor grad overlapp mellom levekårsundersøkelsene og inntektsundersøkelsene. Alle personer som er med i levekårsundersøkelsen inngår også i inntektsundersøkelsen (men ikke omvendt). Dette gjelder også for levekårsundersøkelsens panelundersøkelse. Dette gjør det mulig å også benytte levekårsundersøkelsen til å presentere ulike levekårsindikatorer for grupper med vedvarende lavinntekt.

2.2. Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som benyttes som mål på de økonomiske ressursene er *inntekt etter skatt*. Dette begrepet omfatter summen av alle yrkesinntekter (lønn- og næringsinntekter), kapitalinntekter (det vil si renteinntekter og avkastning på diverse verdipapirer) pluss diverse overføringer (for eksempel pensjoner, barnetrygd, bostøtte, stipend og sosialhjelp). Til fra trekk kommer utlignet skatt og negative overføringer (det vil si pensjonspremier i arbeidsforhold og betalt barnebidrag). For en detaljert gjennomgang av alle inntektskomponenter som inngår i inntektsbegrepet viser vi til NOS Inntekts- og formuesstatistikk, 2002 (Statistisk sentralbyrå 2004a).

Selv om inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntekter som husholdningene mottar, vil det også være andre faktorer som i stor grad påvirker den

økonomiske velferden til barn og voksne, og som ikke blir omfattet av dette inntektsbegrepet. Dette gjelder for eksempel verdien av alle offentlige tjenester som er rettet inn mot barn og eldre (f.eks. gratis lege, tannlege og helsetjeneste for barn, offentlig støtte til barnehager, hjemmehjelp og hjemmesykepleie for eldre). Det har blitt vist at den økonomiske verdien av slike tjenester er betydelig for husholdningene (Nørgaard 2001). Ubetalte omsorgstjenester fra slektninger, naboer og venner og uformelle overføringer av ulike slag vil også påvirke velferdsnivået til barn og voksne.

Det er bare de *registrerte* kontante inntektene som inngår i inntektsbegrepet. Inntekter som unndras beskatning vil for eksempel ikke være med. Et spørsmål som kan diskuteres er om en i inntektsbegrepet burde ta hensyn til eventuelle renteutgifter som husholdningene har. I det inntektsbegrepet som benyttes her, er det ikke gjort fratrukk for betalte renter. Dette har blitt gjort på bakgrunn av at de fleste husholdninger låner for å investere i egen bolig. Men i inntektsstatistikken finnes det ikke gode nok opplysninger om den økonomiske fordelingen en har av å bo i egen bolig, og det er derfor ikke mulig å beregne en realistisk boliginntekt. Derimot foreligger det fullstendige opplysninger om husholdningenes renteutgifter, som i sin helhet kan trekkes fra på selvangivelsen. Denne mangelen på symmetri mellom inntekts- og utgiftssiden har ført til at vi verken tar med inntekt av egen bolig i inntektsbegrepet, eller gjør fratrukk for renteutgifter.

2.3. Ekvivalensskala

For å kunne sammenligne den økonomiske velferden til husholdninger av ulik type og størrelse er det vanlig å "justere" inntekten ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer eller forbruksvekter. En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor stor inntekt en husholdning på for eksempel fire personer må ha, for å ha samme levestandard eller økonomisk velferd som en enslig person. Det må imidlertid bemerkes at når en benytter slike ekvivalensskalaer, forutsetter en at all husholdningsinntekt blir likt fordelt på alle husholdningsmedlemmer. Men det er ikke sikkert at dette er en fullt ut korrekt antakelse. For eksempel har en stor andel enslige forsørgere oppgitt at de fikk bedre personlig økonomi etter at de ble enslige forsørgere enn det de hadde som gift, på tross av at husholdningsinntektene ble betydelig redusert. Årsaken til dette var at en som enslig forsørger fikk bedre kontroll over husholdningsøkonomien (Jarvis & Jenkins 1997). Andre undersøkelser har vist at det innen ektepar var en positiv korrelasjon mellom størrelsen på kvinnens bidrag til fellesøkonomien og hennes tilfredshet med den personlige økonomien, mens mennene på sin side oppgav stadig mindre grad av tilfredshet jo viktigere ektefellens bidrag var til fellesøkonomien. Dette kan tolkes som at den som skaffer inntektene til husholdningen, også kan påvirke fordelingen av inntektene innen husholdningen (Bonke og Browning 2003).

Tabell 2.1. Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse¹

Husholdningsstørrelse	Antall forbruksenheter	
	OECD-skala	EU-skala
1 person	1,0	1,0
2 personer	1,7	1,5
3 personer	2,2	1,8
4 personer	2,7	2,1
5 personer	3,2	2,4

¹ Tabellen regner person nummer tre og høyere i husholdningen for å være barn.

I det datagrunnlaget som er benyttet her har vi imidlertid ingen opplysninger om den interne fordelingen av inntektene innen husholdningen.

Det finnes i dag en rekke ulike ekvivalensskalaer i bruk, og det er ingen enighet om hvilken skala som er den beste. Vi har i denne rapporten valgt å benytte to ulike skalaer som i dag blir hyppig benyttet i internasjonale studier: Den første er OECD-skalaen som legger relativt beskjeden vekt på husholdningenes stordriftsfordeler. Ifølge denne skalaen skal første voksne få vekt lik 1, neste voksne husholdsmedlem vekt lik 0,7 og hvert barn vekt lik 0,5.

Den andre skalaen er en "modifisering" av OECD-skalaen, ved at det legges større vekt på at store husholdninger vil ha stordriftsfordeler når flere personer deler på utgiftene. Det er denne skalaen som nå benyttes av EU (Eurostat 1998). Ifølge denne "EU-skalaen" skal første voksne ha vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,5, mens hvert barn får vekt lik 0,3.

Tabell 2.1 summerer opp de to ulike skalaene med hensyn til den vekt (antall forbruksenheter) de gir husholdninger av ulik størrelse. Vi ser for eksempel at i en husholdning bestående av fire medlemmer (to voksne og to barn) vil sum forbruksenheter utgjøre $(1 + 0,7 + 0,5 + 0,5) = 2,7$ etter OECD-skalaen, mens etter EU-skalaen vil tilsvarende husholdning ha $(1 + 0,5 + 0,3 + 0,3) = 2,1$ forbruksenheter. Dette betyr at en slik husholdning med to voksne og to barn må ha en inntekt som er 2,7 ganger større enn en enslig for å ha samme velferdsnivå ved bruk av OECD-skalaen. Ved bruk av EU-skalaen er det tilstrekkelig for en slik husholdning å bare ha 2,1 ganger så høy inntekt som en enslig for å ha samme velferdsnivå.

2.4. Definisjon av lavinntektsgrense

Grovt sett finnes det to ulike metoder å konstruere en lavinntektsgrense på. En kan enten ta utgangspunkt i en *absolutt* tilnærming eller en *relativ* tilnærming.

I en absolutt tilnærming tar en utgangspunkt i det pengebeløpet som kreves for å skaffe seg et utvalg av basisvarer, for eksempel matvarer som en anser som ernæringsmessig nødvendig. I tillegg blir det gjort tillegg for nødvendige utgifter til husleie, klær mv. Det mest kjente eksemplet på en absolutt definisjon av lavinntekt er den amerikanske fattigdomsgrensen. Den ble utviklet tidlig på 1960-tallet og tok utgangspunkt i

det gjennomsnittlige inntektsnivået til en husholdning med to barn som brukte 30 prosent eller mer av det totale forbruket på matvarer (Dalaker 1999). En slik lavinntektsgrense skal i utgangspunktet være absolutt, dvs. at dette beløpet bare skal justeres hvert år for prisstigning. Imidlertid vil det også her foreligge et subjektivt element. Varer som tidligere ble betraktet som luksus kan i dag bli regnet som nødvendighetsartikler. Telefon og TV kan være eksempler på slike varer. Den amerikanske fattigdomsgrensen har blant annet blitt kritisert for at den ikke tar hensyn til at forbruksmønsteret har endret seg over tid, og for at den i stor grad gjenspeiler forbruksmønsteret slik det var i 1950-tallets USA (Citro & Michael 1995).

I en relativ tilnærming unngår en å måtte foreta subjektive valg vedrørende hvilke nødvendighetsartikler som skal inngå i beregningen av lavinntektsgrensen. I følge denne metoden er det vanlig å benytte det generelle inntektsnivået i landet som referanse. Man tar da ofte utgangspunkt i medianinntekten for hele befolkningen. Medianinntekten er det inntektsbeløpet som deler en gruppe i to like store halvdel, etter at inntekten er sortert stigende (eller synkende). Det vil altså være like mange personer med en inntekt over som under medianinntekten. Tabell 2.2 viser medianinntekten per forbruksenhet for hele befolkningen i perioden 1996-2004 etter både OECD- og EU-skalaen.

Personer med en inntekt under ulike avstander til medianinntekten defineres som å tilhøre lavinnteksgruppen. Lavinntektsgrensen settes ofte til 50 eller 60 prosent av medianinntekten. Dette er en metode som ofte benyttes i internasjonale studier, for eksempel av OECD (Oxley mfl. 2000), Eurostat (1998) og analyser som benytter Luxembourg Income Study (LIS), for eksempel Atkinson, Rainwater & Smeeding (1995). I motsetning til en absolutt tilnærming vil en relativ tilnærming føre til at dersom det generelle inntektsnivået i befolkningen øker, må også husholdningsinntektene til personene nederst i fordelingen øke tilsvarende for at det ikke skal bli flere med lav inntekt.

Men også en relativ tilnærming reiser flere begrepsmessige problemer. En innvending som ofte nevnes, er at dette er et mål for inntektsulikhet heller enn for lavinntekt eller fattigdom, og at valg av relativ avstand til det generelle inntektsnivået (f.eks. 50 prosent) er høyst vilkårlig (Pedersen og Smith 1998; Bradshaw 2000).

Tabell 2.2. Medianinntekt per forbruksenhet. OECD- og EU-skala. Inntekt etter skatt. 1996-2004. Løpende kroner

	OECD-skala	EU-skala
1996	123 000	148 000
1997	129 000	155 000
1998	139 000	167 000
1999	148 000	179 000
2000	155 000	187 000
2001	164 000	198 000
2002	173 000	208 000
2003	178 000	213 000
2004	182 000	219 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

I denne rapporten vil det hovedsakelig bli benyttet en relativ tilnærming til definisjonen av lavinntekt. Etter som datagrunnlaget er inntekt, og ikke forbruk, har vi ingen muligheter til å konstruere lavinntektsgrenser basert på budsjettandeler. Vi har videre valgt å benytte medianen, heller enn gjennomsnittet, som mål på det generelle inntektsnivået. Selv om gjennomsnittet gjerne er lettere å forholde seg til for folk flest, er medianen et mer robust mål ettersom den i mindre grad blir påvirket av få observasjoner med svært høye eller lave inntekter.

Vi har videre valgt å benytte to ulike definisjoner på lavinntekt som ofte benyttes i internasjonale studier. Den ene tar utgangspunkt i beløpet som utgjør 50 prosent av medianinntekten for alle personer, etter at husholdningsinntektene er regnet om til forbruksenheter ved hjelp av OECD-skalaen. Alle personer med en inntekt per forbruksenhet lavere enn dette, regnes da som tilhørende lavinnteksgruppen. Den andre definisjonen tar utgangspunkt i den definisjonen som i dag benyttes av EU, det vil si at lavinntektsgrensen settes lik 60 prosent av medianinntekten for alle personer, etter å ha korrigert for ulikheter i husholdningstørrelse ved hjelp av EU-skalaen.

I tabell 2.3 presenteres ulike lavinntektsgrenser for ulike typer husholdninger i 2004, og der lavinntektsgrensene tar utgangspunkt i ulike avstander til medianinntekten for alle. Vi ser for eksempel at det er til dels betydelige forskjeller i det nivået på lavinntektsgrensen som de to metodene gir, særlig for enslige. Ifølge OECDs definisjon vil for eksempel en enslig person måtte ha 91 000 kroner i inntekt etter skatt i 2004, for ikke å havne under 50 prosent av medianinntekten for alle. Dersom en benytter EU sin lavinntektsgrense på 60 prosent av medianen, gir dette en lavinntektsgrense for en enslig person på 132 000 kroner i 2004. Til sammenligning var minstepensjonen til en enslig rett i overkant av 104 000 kroner i 2004.

Tabell 2.3 Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2004

	OECD-skalaen			EU-skalaen		
	50 prosent	60 prosent	Antall forbruksenheter	50 prosent	60 prosent	Antall forbruksenheter
Enslig	91 000	109 000	1,0	110 000	132 000	1,0
Enslig forsørger						
med 1 barn	136 000	164 000	1,5	143 000	171 000	1,3
med 2 barn	182 000	218 000	2,0	175 000	210 000	1,6
med 3 barn	227 000	273 000	2,5	208 000	250 000	1,9
Par uten barn	155 000	186 000	1,7	164 000	197 000	1,5
Par						
med 1 barn	200 000	240 000	2,2	197 000	237 000	1,8
med 2 barn	246 000	295 000	2,7	230 000	276 000	2,1
med 3 barn	291 000	349 000	3,2	263 000	316 000	2,4
med 4 barn	337 000	404 000	3,7	296 000	355 000	2,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

2.5. Indikatorer og grupper

I tillegg til å vise forekomsten av lavinntekt, skal vi også trekke inn andre indikatorer som kan beskrive levekårsutviklingen for ulike grupper i samfunnet.

I kapitlene 4-11 presenteres følgende indikatorer (indikatorene gis både for de med lavinntekt og de utenfor lavinntektsgruppen):

Yrkestilknytning

- andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede. Som yrkestilknyttet regnes personer som har lønn og/eller netto næringsinntekt større enn folketrygdens minsteytelse (minstepensjon) til enslige (drøyt 104 000 kroner i 2004).
- andel personer som tilhører husholdninger der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt (lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde).

Utdanning

andel personer som tilhører en husholdning hvor hovedinntektstaker kun har grunnskole som høyeste fullførte utdanning.

Økonomisk utsatthet

- andel personer som tilhører en husholdning som mottar bostøtte.
- andel personer som tilhører en husholdning som mottar sosialhjelp.
- andel personer som tilhører en husholdning som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Bostøtteordningen ble lagt om i 1997 da Kommunaldepartementet og Sosialdepartementet sine to ordninger ble samordnet. I 1996 omfatter inntektsstatistikken kun ordningen til Kommunaldepartementet. Dette kan vanskeliggjøre sammenligning av bostøtte i dag med perioden før 1997.

Gjeldsrente og gjeldsbelastning

- andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsrentebelastning (samlede renteutgifter utgjør mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt).
- andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsbelastning (samlet gjeld er mer enn tre ganger så høy som husholdningens samlede inntekt).

Store sykdomsutgifter

andel personer som tilhører en husholdning som mottar grunnstønad.

Inntektsfordeling

- Gini-koeffisienten. Dette er et ulikhetsmål som baser seg på forholdet mellom den kumulative andelen av befolkningen rangert etter størrelsen på inntekten, og den kumulative andelen av totalinntekten de disponerer. Størrelsen på koeffisienten representerer den andelen av totalinntekten som må fordeles for å oppnå full likhet. Gini-koeffisienten kan variere fra 0 (fullstendig likhet) til 1 (maksimal ulikhet).
- S80/S20 er forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen (20 prosent) av befolkningen med aller høyest inntekt (per forbruksenhet) og gjennomsnittsinntektene til den femdelen (20 prosent) som har lavest inntekt (per forbruksenhet).
- P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P90) og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P10). Fordelen med dette målet i forhold til S80/S20 er at det i mindre grad blir påvirket av observasjoner med svært høye (eller lave) beløp.

I tillegg gis det flere indikatorer for å belyse boforhold, oppfatning av egen økonomi og helse samt tilnytning

til arbeidslivet, beskrevet nærmere nedenfor under avsnittene 2.6- 2.9.

De gruppene som ovennevnte indikatorer gis for er:

1. Enslige forsørgere (mor eller far med barn 0-17 år).
2. Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse (tidelen med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet - EU-skala).
3. Barn under 18 år.
4. Aleneboende etter alder
 - under 35 år (studenter er forsøkt utelatt i denne aldersgruppen)
 - 35-49 år
 - 50-66 år
 - 67 år og eldre.
5. Innvandrere i alt (førstegenerasjonsinnvandrere eller født i Norge av to utenlandsfødte foreldre).
6. Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn (innvandrere med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika eller Tyrkia).
7. Flyktninger. Bygger på data fra Utlendingsdirektoratet, hvor flukt har vært gitt som årsak til søknad om opphold.
8. Sosialhjelpsmottakere (personer som har mottatt sosialhjelp i løpet av året).
9. Seniorbefolkningen (alle personer i alderen 50-66 år).
10. Alderspensjonister (personer som mottar alderspensjon iflg. NAV).
11. Aleneboende minstepensjonister (aleneboende personer som mottar alders-, uføre eller etterlattepensjon, og har særtillegg iflg. NAV).
12. Uførepensjonister (personer som mottar varig uførepensjon iflg. NAV. Personer med tidsbegrenset uførestønning er ikke inkludert).
13. Etterlattepensjonister (personer som mottar etterlattepensjon iflg. NAV. Gjenlevende etter ektefelle eller samboer).
14. AFP-pensjonister (personer som mottar avtalefestet pensjon).
15. Langtidssyke (personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger).
16. Langtidsledige (personer som har et registrert ledighetsforhold på mer enn 6 måneder bak seg. Personer som er registrert som langtidsledige i for eksempel januar 2004 vil derfor ha et ledighetsforhold som strekker seg minst 5 måneder tilbake i 2003).

I tillegg gis det som referanse tall for hele befolkningen, alle personer 16 år og eldre (for indikatorer utdanning) og alle personer i alderen 25-65 år.

Indikatorene gis gjennomgående for alle personer tilhørende husholdninger hvor hovedinntektstaker tilhører en av gruppene ovenfor (med unntak av gruppene 1-3). Med hovedinntektstaker menes den personen med høyest registrert samlet inntekt i husholdningen.

I kapitlene 9-11 (ulike trygdemottakere) gis de to indikatoren for yrkestilknytning også for personer tilhørende husholdninger hvor minst ett husholdningsmedlem er trygdet - uten at denne personen nødvendigvis er hovedinntektstaker i husholdningen.

Det er viktig å være klar over at gruppene ovenfor ikke er gjensidig utelukkende, men i varierende grad overlapper hverandre. Vedleggstabell A1 bak i rapporten gir en oversikt over i hvilken grad de ulike gruppene overlapper i 2004.

2.6. Indikatorer på boforhold

Andre småhus: Dette omfatter rekkehus, kjedehus, atriumhus eller andre sammenbygde småhus, vertikalt- og horisontaldelt tomannsbolig og terrassehus.

Eiere: Personer som bor i husholdning som eier boligen sin selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap.

Boligareal: Dette er det totale arealet innenfor boligens yttervegger. I kjeller og på loft regnes bare beboelsesrom med.

Bor trangt: Dette er aleneboende som bor på ett rom eller flerpersonhusholdninger med flere medlemmer enn antallet rom i boligen.

Svært romslig: Dette er personer som bor i husholdning som disponerer minst 3 rom mer enn antallet personer. Som rom regner enn da ikke kjøkken, bad, WC, entre eller rom under 6 kvadratmeter. Heller ikke rom som bare brukes til næringsformål.

Bolig med råte og fukt: Personer som svarer at det er råte i vinduer eller gulv eller at det er tak som lekker eller fukt i vegger eller gulv der de bor.

Utsatt for støy: Personer som svarer at de har problemer med støy fra naboer eller annen støy utefra, f.eks. fra trafikk, industri eller anlegg.

Utsatt for forurensning: Personer som svarer at de har problemer med støv, lukt eller annen forurensning ved boligen på grunn av trafikk eller industri.

Boutgiftsbelastning: Høy boutgiftsbelastning har husholdninger der summen av renter og avdrag og husleie utgjør minst 25 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt. Dersom denne andelen er under 10 prosent er boutgiftsbelastningen lav.

2.7. Indikatorer på økonomisk situasjon

Betalingsproblemer: Personer som svarer bekreftende på at det i løpet av de siste 12 måneder har hendt at husholdningen har vært ute av stand til å betale husleie eller fellesutgifter/boliglån/elektrisitet og

kommunale avgifter/andre lån, herunder avbetalingslån.

Økonomisk romslighet: Personer svarer på spørsmålet 'Tenk på den samlede inntekten til alle i husholdningen. Hvor lett eller vanskelig er det for dere 'å få endene til å møtes' med denne inntekten?'

2.8. Indikatorer på helse

Kronisk sykdom. Personer som har svart bekreftende på spørsmål om de har noen langvarig sykdom eller lidelse, noen virkning av skade eller noen funksjonshemming. I levekårsundersøkelsen om helse stilles det flere spørsmål for å fange opp kronisk syke hvilket resulterer i en vesentlig høyere andel med kronisk sykdom. Resultatene her kan derfor ikke sammenlignes med resultatene fra helseundersøkelsene. Forskjellene mellom grupper vil likevel være interessante.

Nedsatt funksjonsevne. Personer med nedsatt funksjonsevne er personer med kronisk sykdom som har medført begrensninger i de daglige aktiviteter, begrensninger som har vart i minst seks måneder. Begrensningene vurderes av personen som store eller moderate.

Udekket behov for medisinsk hjelp/tannlegehjelp. Personer som siste 12 måneder har hatt behov for medisinsk undersøkelse eller behandling uten å ha fått det / behov for å gå til tannlege uten å ha gjort det.

2.9. Indikatorer på tilknytning til arbeidslivet

Sysselsatt. Personer som har svart bekreftende på spørsmål om de utførte inntektsgivende arbeid forrige uke, eller var midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid forrige uke.

Helårsaktivitet. Personer som på spørsmålet "Hva var din hovedaktivitet..." har svart at hovedaktiviteten var den samme i alle måneder av foregående år. *Yrkesaktive* har svart enten heltidsansatt, deltidsansatt, selvstendig heltid eller selvstendig deltid. *Studenter* har svart student, skoleelev eller vernepliktig. *Pensjonister* har svart pensjonist. *Arbeidsledige* har svart arbeidsledig.

Ingen helårs hovedaktivitet. Personer som har svart at de ikke hadde samme hovedaktivitet alle 12 måneder.

2.10. Feilkilder og usikkerhet

Utvalgsfeil

Alle utvalgsundersøkelser er beheftet med en viss usikkerhet. Generelt blir resultatene mer usikre jo færre observasjoner de er basert på. Usikkerheten vil også avhenge av spredningen på observasjonene. Grupper som er basert på relativt få observasjoner vil være meget sterkt påvirket av ekstreme observasjoner, dvs. observasjoner som avviker sterkt fra gjennomsnittet. I denne rapporten er ekstreme observasjoner i de fleste tilfeller tatt med, men utslagene til slike

observasjoner er blitt forsøkt redusert ved justering (reduksjon) av vektene. I tilfeller hvor ekstremobservasjoner eventuelt er utelatt, er dette oppgitt i fotnote til den aktuelle tabellen.

Utvalgsvariansen er et mål på spredningen av observasjonene. Et mål på utvalgsvariansen får vi ved å beregne standardavvikene til de estimerte verdiene (standardfeilen). Når vi kjenner standardavviket kan vi beregne et konfidensintervall rundt den estimerte verdien. Konfidensintervallet er et intervall som med en bestemt sannsynlighet vil inneholde den sanne verdien i populasjonen. Det er vanlig å beregne konfidensintervall for en sannsynlighet på 95 prosent. Under bestemte forutsetninger vil et 95 prosents konfidensintervall ligge rundt +/- 2 ganger standardavviket til den estimerte verdien.

Ved hjelp av vedleggstabellene A2 og A3 bak i rapporten kan vi vise hvordan usikkerheten i de fleste tilfeller vil øke når vi deler opp populasjonen i mindre grupper.

Eksempel:

Tabell 3.2 i neste kapittel viser at andelen med lavinntekt i hele befolkningen utgjorde 5,3 prosent i 2004 i følge OECD-50. Antall observasjoner som ligger bak dette er i følge vedleggstabell A3 i underkant av 34 000 observasjoner. Fra vedleggstabell A2 ser vi at standardavviket da utgjør 0,2. Vi kan derfor med 95 prosents sannsynlighet si at andelen med lavinntekt i hele befolkningen ligger et sted mellom 4,9 og 5,7 prosent ($5,3 \pm 2 \times 0,2$).

Ser vi for eksempel på delpopulasjonen enslige forsørgere i tabell 3.2 er tilsvarende observert andel med lavinntekt 9 prosent i 2004. Vedleggstabell A3 viser at dette bygger på 1 580 observasjoner. Standardavviket i følge vedleggstabell A2 utgjør nå 0,9. Andelen med lavinntekt for enslige forsørgere vil derfor med 95 prosent sannsynlighet ligge mellom 7,2 og 10,8 prosent ($9 \pm 2 \times 0,9$).

Ikke-utvalgsfeil

Det kan oppstå feil både under selve husholdningsintervjuet og i registreringen av husholdningsmedlemmer. I tillegg kan det være begått feil i registreringen av inntekter i de grunnlagsdata vi mottar (f.eks. fra skattemyndighetene og trygde-etaten), som ikke fanges opp ved konsistenskontroller. I tillegg kan det oppstå feil ved at personer som ikke har svart på husholdningsintervjuet har en annen faktisk husholdnings sammensetning enn det som finnes i SSBs Befolkningsdatabase.

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

Jon Epland

- utviklingen i årlig lavinntekt påvirkes av ulike definisjoner
- noen flere med lavinntekt ifølge OECDs målemetode, stabilitet ifølge EUs målemetode
- svak realinntektsutvikling for lavinntektsgruppen etter 2000
- inntektsforskjellene har blitt større

Formålet med dette kapitlet er å gi en oversikt over utviklingen i årlig lavinntekt i et lengre perspektiv. Siden andelen med lavinntekt - slik vi definerer lavinntekt her - i stor grad påvirkes av utviklingen i ulikhet, ser vi også på hva som har skjedd med inntektsfordelingen i samme periode.

Som nevnt i kapittel 2 har vi valgt å benytte en "relativ" definisjon av lavinntekt, der lavinntektsgrensen hele tiden ses i forhold til det som er den vanlige eller "gjennomsnittlige" levestandarden i landet. Men vi skal i tillegg trekke inn en "absolutt" tilnærming. Det kan være av interesse å beregne hvor mange som er i lavinntektsgruppen, dersom en benytter en lavinntektsgrense basert på ett bestemt år i en periode på flere år, og deretter bare justerer denne lavinntektsgrensen for prisstigningen som har funnet sted i perioden.

I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen i et lengre perspektiv, skal vi også se på forekomsten av årlig lavinntekt innen ulike grupper av husholdninger, blant annet de gruppene som ble omtalt i kapittel 2.

Vi presenterer utviklingen i årlig lavinntekt for to ulike lavinnteksdefinisjoner. Den ene tar utgangspunkt i tilrådinger som i sin tid ble gitt av OECD, og som benytter 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense, etter at inntektene har blitt justert ved hjelp av den såkalte OECD-skalaen.¹ Den andre følger anbefalinger fra EU, og har 60 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense. I tillegg benyttes her en ekvivalensskala som legger noe mer vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, enn det den gamle

OECD-skalaen gjør. For en nærmere omtale av ekvivalensskalaer viser vi til kapittel 2.

I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen, presenteres også utviklingen i lavinntekt der vi har utelatt personer i studenthushold.² Grunnen til dette er at studenter - på grunn av at studielån ikke betraktes som inntekt i inntektsundersøkelsen - ofte vil ha lave inntekter og dermed være overrepresentert i lavinntektsgruppen. Men siden det å ta utdanning kan ses på som en form for investering i framtidig inntekt, kan det hevdes at det er urimelig å betrakte studenter som en lavinntektsgruppe. I tillegg tenderer antallet studenter å øke i perioder med svekkede konjunkturer, noe som kan påvirke andelen med lavinntekt.

Figur 3.1 viser utviklingen i årlig lavinntekt fra 1986 til 2004. Vi ser at andelen med lavinntekt er betydelig lavere når en benytter OECDs definisjon, enn EUs definisjon. Ifølge OECDs lavinnteksdefinisjon hadde om lag 5 prosent av befolkningen lavinntekt i 2004, mens anslagene basert på EU sin definisjon ligger klart høyere på om lag 11 prosent. De ulike tallene skyldes først og fremst at lavinntektsgrensen er satt betydelig høyere i EU sin definisjon (60 prosent av medianen), slik at flere personer rimelig vis vil komme under denne lavinntektsgrensen, sammenlignet med OECD sin definisjon (50 prosent). I tillegg gir den gamle OECD-skalaen, der en legger mindre vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, en lavere medianinntekt i befolkningen enn EUs skala. Når studentene er utelatt faller andelen med lavinntekt med om lag ett prosentpoeng for begge lavinnteksdefinisjoner, noe mer i slutten av perioden enn i begynnelsen. Dette

¹ Det må likevel presiseres at OECD i dag ikke anbefaler noen spesiell ekvivalensskala (se: OECD 2005.) I OECDs egne analyser av inntektsfordeling og fattigdom benyttes i dag den såkalte kvadratrot-skalaen, som ligger nærmere EU-skalaen enn den gamle OECD-skalaen.

² Studenthushold er her definert som husholdninger der hovedinntektstaker verken er yrkestilknyttet eller trygdemottaker og som mottar studielån.

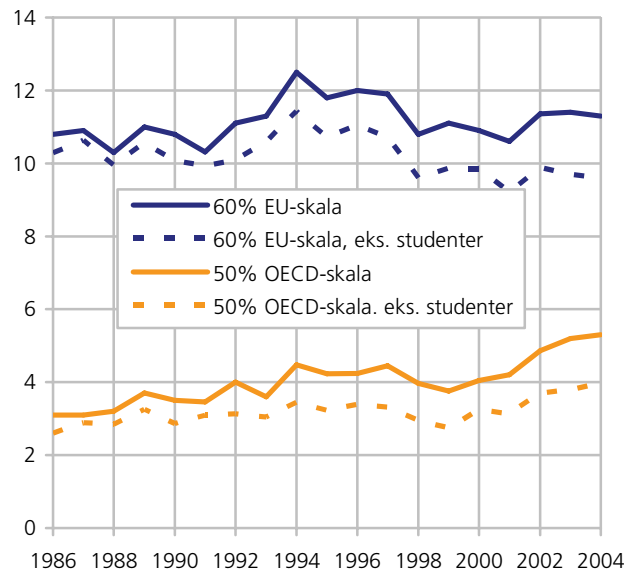
skyldes trolig økningen i studentmassen i samme tidsrom.

Utviklingen i lavinntekt i årene etter 1986 er ikke særlig forskjellig for de to lavinnteksdefinisjonene, og hovedkonklusjonen er at det bare har funnet sted små endringer i andelen med årlig lavinntekt. Vi ser at andelen med lavinntekt økte noe fram til midten av 1990-tallet, etterfulgt av en reduksjon fram til om lag 1999 - 2000. Deretter ser det på nytt ut til at vi får en økning i andelen med lavinntekt. Reduksjonen etter 1995 er noe sterkere for EU-definisjonen enn for OECDs definisjon. Dette kan skyldes en betydelig nedgang i lavinntekt blant pensjonistene på slutten av 1990-tallet, blant annet som følge av en sterk opptrapping av minstepensjonen i samme periode. Mange pensjonister vil ha inntekter like i nærheten av EUs lavinntekstgrense, mens dette ikke vil være tilfelle for OECDs definisjon der lavinntekstgrensen ligger klart under minsteytelsen i folketrygden. Utviklingen i lavinntekt ser ellers ut til i stor grad å sammenfalle med de økonomiske konjunktorene i perioden, som tidligere påpekt i Andersen m.fl. (2003). Andelen med lavinntekt ser ut til å øke i nedgangstidene mot slutten av 1980-tallet, for siden å bli redusert i takt med bedre konjunkturer etter 1995. Forverring av arbeidsmarkedet etter 2000 kan derfor være en medvirkende forklaring på hvorfor vi på nytt ser en økning i andel med lavinntekt etter dette, særlig ved bruk av OECDs lavinnteksdefinisjon.

Vi har så langt definert lavinntekt basert på relative avstander til medianinntekten for det enkelte år. Men det kan også ha interesse å se på utviklingen i lavinntekt når en velger lavinntekstgrensen for ett bestemt år, og deretter bare korrigerer dette beløpet for prisstigningen i perioden. Med en slik tilnærming får en bedre fram hvordan inntektsutviklingen har vært for de med lav inntekt i perioden. Dersom for eksempel personene nederst i fordelingen har hatt en svakere inntektsutvikling i perioden enn den generelle inntektsveksten i samfunnet (medianinntekten), vil dette føre til en økning i tallet på personer med lavinntekt.

Figur 3.2 viser utviklingen i lavinntekt for årene 1994 til 2004, men der vi nå benytter lavinntekstgrensen for første året i perioden, 1994, som referanse for alle påfølgende år. Figuren viser hvor mange personer som ville vært i lavinnteksgruppen de ulike årene dersom en tok utgangspunkt i det beløpet som var lavinntekstgrensen i 1994, bare justert for prisstigningen i perioden. Perioden 1994-2004 er valgt for at vi skal få et bredest mulig datagrunnlag, ved å inkludere også inntekter som først kom med i inntektsstatistikken midt på 1990-tallet.

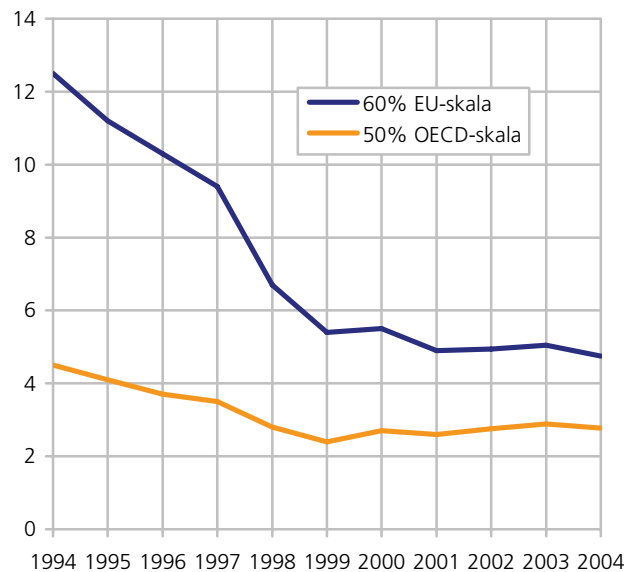
Figur 3.1. Utviklingen i andelen personer med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner.¹ 1986-2004

¹ Se kapittel 2.4 for omtale av lavinnteksdefinisjoner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Figur 3.2. Utviklingen i andelen personer med årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntekstgrenser for 1994¹

¹ Justert for prisstigning ved hjelp av konsumprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Som figur 3.2 viser skjedde det en betydelig reduksjon i andelen med lavinntekt, når vi benytter en "fast" lavinntekstgrense forankret til ett bestemt år, fra 1994 og fram til om lag 1999. Vi ser at særlig lavinntektsandelen basert på EU-definisjonen faller betydelig i denne perioden, mens endringen er noe

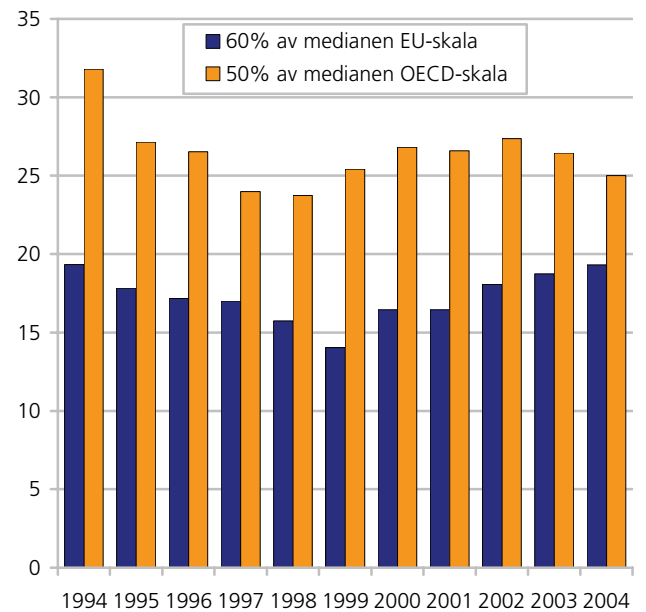
mindre for OECDs definisjon. Dette kan likevel tolkes som at den realinntektsveksten som fant sted i husholdningene mot slutten av 1990-tallet, også kom de med lave inntekter til gode. Men vi ser også at realinntektsøkningen til de i lavinntektsgruppen ser ut til å ha stoppet opp etter 1999. De siste årene har andelen med lav inntekt, basert på lavinntektsgrensen for 1994, ligget fast på om lag 5 prosent for EUs lavinntektsdefinisjon, og 3 prosent for OECDs lavinntektsdefinisjon.

Den store forskjellen i nedgangen på personer med lavinntekt for de to ulike lavinntektsdefinisjonene, krever en nærmere omtale. Vi har sett at når en benytter EUs lavinntektsdefinisjon finner vi en mye sterkere nedgang i tallet på personer med lavinntekt, enn når en benytter OECDs definisjon. Men mye av årsaken til dette er at de to lavinntektsgruppene er ulikt sammensatt. Siden EUs lavinntektsgrense ligger mye høyere enn OECD sin grense, vil lavinntektsgruppen også omfatte en rekke personer som ikke regnes med blant dem med lavinntekt ifølge OECDs definisjon. Dette vil for eksempel være tilfelle for flere pensjonistgrupper. I de siste årene har de årlige trygdeoppgjørene gitt solid realvekst i trygdeutbetalingene, om lag på linje med lønnsutviklingen. Dette betyr at stadig færre pensjonister vil tilhøre lavinntektsgruppen når en, slik vi gjør i figur 3.2, benytter en "fast" lavinntektsgrense for ett bestemt år, og bare justerer for prisstigningen. Ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon vil det knapt være noen pensjonister i lavinntektsgruppen, siden lavinntektsgrensen nå ligger lavere enn det som er folketrygdens minsteytelse. Det er dermed et større innslag av personer som står utenfor både trygdesystemet og arbeidslivet, og som derfor ikke i like stor grad har nytt godt av realveksten i lønn og pensjoner på slutten av 1990-tallet.

Vi har nå beskrevet utviklingen i lavinntekt ved å tallfeste hvor mange i befolkningen som har årlig lavinntekt over tid. En slik opptelling av hvor mange personer som til enhver tid har lavinntekt gir nyttig informasjon om forekomsten av lavinntekt, om det blir flere eller færre med lavinntekt, men sier ingen ting om inntektssituasjonen til de personene som befinner seg i lavinntektsgruppen. Det oppfattes for eksempel som problematisk dersom de fattige stadig blir fattigere, selv om tallet på fattige ikke endrer seg noe særlig. En måte å belyse inntektssituasjonen til de i lavinntektsgruppen er å presentere "lavinntektsgapet", som er et mål på hvor mye inntekt de "fattige" mangler på ikke lenger å være fattige.

Figur 3.3 viser lavinntektsgapet for perioden 1994-2004. Vi definerer lavinntektsgapet på samme måte som Eurostat (2003), ved å ta utgangspunkt i den prosentvise forskjellen mellom det beløpet som tilsvarer medianinntekten (per forbruksenhet) til alle "fattige" og det be-

Figur 3.3. Utviklingen i lavinntektsgapet.¹ 1994-2004

¹ Differansen i prosent mellom medianinntekten til alle personer i lavinntektsgruppen og selve lavinntektsgrensen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

løpet som utgjør selve lavinntektsgrensen.³ Jo høyere inntektsnivået (medianinntekten) til de "fattige" er i forhold til lavinntektsgrensen, desto mindre vil lavinntektsgapet være. Eller sagt på en annen måte: Dersom medianinntekten til alle fattige ligger straks under lavinntektsgrensen vil det kreves relativt små ressurser å "løfte" de fattige over streken, enn om medianinntekten til de fattige ligger langt under lavinntektsgrensen.

Figuren viser at når en benytter EUs lavinntektsdefinisjon var lavinntektsgapet 19 prosent i 2004. Dette betyr at halvparten av alle "fattige" hadde en inntekt minst tilsvarende 81 prosent av lavinntektsgrensen. Det er med andre ord relativt mange av de "fattige" som befinner seg straks under lavinntektsgrensen, når en benytter EUs definisjon. Går vi over til å se på tilsvarende fordeling ved bruk av OECDs definisjon, ser vi at lavinntektsgapet nå er 25 prosent. De som er "fattige" ifølge OECDs definisjon, er altså noe "fattigere" enn det tilsvarende gruppe basert på EUs metode var. En forklaring på dette kan være at ved OECDs definisjon er gruppen med lavinntekt mye mindre enn ved bruk av EUs definisjon, jamfør figur 3.1. Dette betyr igjen at personer med ekstremt lave inntekter, for eksempel næringsdrivende eller aksjonærer med negative inntekter, vil utgjøre en større del av lavinntektsgruppen ved bruk av OECDs definisjon, enn ved EUs definisjon. Dette fører igjen til at disse personene i større grad vil kunne påvirke inntektene til alle de som befinner seg i lavinntektsgruppen, og dermed

³ En alternativ metode er å benytte gjennomsnittsinntekten for alle i lavinntektsgruppen heller enn medianen. Men siden mange personer i lavinntektsgruppen vil ha negative inntekter (f.eks. næringsdrivende med underskudd) vil dette i stor grad påvirke gjennomsnittsinntektene. Medianinntekten er derfor et mye mer robust mål, som i mindre grad påvirkes av få observasjoner med svært store negative inntekter.

Tabell 3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen og andelen personer innen ulike husholdningstyper med lavinntekt, 2004

	OECD-skala (50% av medianinntekten)		EU-skala (60% av medianinntekten)	
	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt
Alle	100	5,3	100	11,3
Enslig under 45 år	37	22,6	28	37,0
Enslig 45-64 år	3	4,0	5	13,4
Enslig 65- år	1	1,2	21	38,9
Par uten barn, under 45 år	6	7,0	5	12,2
Par uten barn, 45-64 år	2	1,2	2	2,3
Par uten barn, 65- år	1	0,9	5	6,3
Par med barn, 0-6 år	22	5,2	14	7,0
Par med barn, 7-17 år	9	2,6	7	3,9
Enslige forsørgere	12	9,3	10	16,4
Andre husholdninger	5	2,9	5	5,2

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

være med på å øke avstanden til lavinntektsgrensen. Med EUs definisjon ville denne gruppen av personer derimot utgjøre en relativt liten del av alle i lavinntektsgruppen, slik at de heller ikke influerer i særlig grad på inntektsnivået (medianen) til alle i lavinntektsgruppen.

Utviklingen i perioden etter 1994 viser ellers at personene i lavinntektsgruppen forbedret sin situasjon fram til ca. 1998-1999, ved at lavinntektsgapet ble stadig mindre – uansett lavinntektsdefinisjon. De siste årene, 2000-2004, er det imidlertid på nytt en tendens til at lavinntektsgapet øker svakt ved bruk av EUs lavinntektsdefinisjon, mens utviklingen er motsatt ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon.

3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen

I det neste avsnittet ser vi nærmere på ulike lavinntektsindikatorer innen ulike typer av husholdninger, blant annet med det for øye å vise hvor forskjellig sammensetningen av lavinntektsgruppen kan bli når en benytter to ulike lavinntektsdefinisjoner. Vi viser her både *sammensetningen* av lavinntektsgruppen, det vil si hvilke grupper som utgjør en stor eller liten del av alle med lavinntekt og *sannsynligheten* for å tilhøre lavinntektsgruppen, det vil si andelen med lavinntekt innen hver enkelt husholdningstype. Det vil også gå klart fram at de ulike lavinntektsdefinisjonene som benyttes (EU og OECD), viser stor variasjon når det gjelder å tallfeste hvor mange personer innen de ulike gruppene som har lavinntekt.

Tabell 3.2 viser at ved bruk av EUs lavinntektsdefinisjon så er det først og fremst de som bor alene som utgjør lavinntektsgruppen, og særlig da de yngste og de eldste aleneboende. Til sammen utgjorde alle aleneboende vel halvparten (54 prosent) av alle i lavinntektsgruppen i 2004. I tillegg utgjør småbarnsfamiliene en betydelig gruppe, med en andel på 14 prosent. Det er også enpersonhusholdningene som har størst sannsynlighet eller "risiko" for å ha årlig lav inntekt. Både enslige alderspensjonister og aleneboende under 45 år hadde en andel under lavinntektsgrensen på henholdsvis 39 og 37 prosent. Blant

grupper med relativt liten risiko for å havne i lavinntektsgruppen finner vi middelaldrene par uten barn og par med voksne barn.

Når vi går over til å se på andelen med lavinntekt ut fra OECDs definisjon, får vi godt dokumentert at gruppen med lavinntekt nå i stor grad endrer sammensetning. Enslige eldre, som utgjorde en femdel av alle med lavinntekt ifølge EUs definisjon, har nå en andel på bare 1 prosent. Forklaringen er, som tidligere nevnt, at lavinntektsgrensen (91 000 kroner) nå ligger klart under det som var minstepensjonen i 2004 (104 300 kroner). Det vil dermed være svært få eldre med så lave inntekter. Det er i stedet yngre enslige som nå dominerer gruppen med lavinntekt, med en andel på hele 37 prosent. Mange i denne gruppen vil likevel være studenter, som ikke er utelatt i denne tabellen. I tillegg til unge enslige er det relativt mange småbarnsfamilier og enslige forsørgere blant de med lav inntekt.

3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper

I dette avsnittet ser vi nærmere på andelen med lavinntekt innen de ulike gruppene som ble omtalt i kapittel 2.5. Vi får også et innblikk i hvordan utviklingen har vært de siste årene - om noen grupper har forbedret eller forverret sin situasjon relativt sett - gjennom å sammenligne med tidligere år.

Tabell 3.2 viser andelen med lavinntekt ifølge EUs definisjon for noen utvalgte år etter 1996. Vi ser at det er klare forskjeller i andelen med lavinntekt blant enslige forsørgere og par med barn. Blant enslige forsørgere hadde 16 prosent lavinntekt i 2004, mens dette var tilfelle for 6 prosent av alle personer i husholdningstypen par med barn. Barn som har én forsørger har altså mer enn dobbelt så stor sannsynlighet for å havne i lavinntektsgruppen som barn med to forsørgere. Utviklingen mellom 1996 og 2004 er ellers preget av en moderat økning i andelen barn i lavinntektsgruppen. Dette gjelder først og fremst for barn i parfamilier.

Blant de ulike gruppene av trygdemottakerne er det aleneboende minstepensjonister som peker seg ut som gruppen med den høyeste andelen i lavinnteksgruppen. I 2004 hadde så mange som 7 av 10 enslige minstepensjonister en inntekt under lavinnteksgrensen. Det likevel lett å peke på årsaken til dette høye tallet. Som allerede påpekt får vi ved EUs lavinnteksdefinisjon en lavinnteksgrense som ligger betydelig høyere enn for eksempel minstepensjonen til enslige. I 2004 måtte en enslig minstepensjonist ha en tilleggsinntekt utover pensjonen på om lag 27 000 kroner, for ikke å havne i lavinnteksgruppen. For mange minstepensjonister, der tilleggsinntektene hovedsakelig kommer i form av renter på bankinnskudd eller tjenestepensjon, vil det være svært få som har så store tilleggsinntekter. I 2004 hadde for eksempel over halvparten (54 prosent) av alle aleneboende minstepensjonister tilleggsinntekter på mindre enn 20 000 kroner. På tross av at svært mange aleneboende minstepensjonister er å finne i lavinnteksgruppen, har utviklingen vært gunstig for denne gruppen. Bare mellom 1996 og 1999 falt andelen med lavinntekt fra 84 til 74 prosent. Denne reduksjonen må ses på bakgrunn av en betydelig økning i minstepensjonen i samme periode.

En annen gruppe som er kraftig overrepresentert i lavinnteksgruppen er personer i husholdninger der hovedinntektstakeren har vært arbeidsledig i minst seks måneder. Nærmere 40 prosent av alle langtidsledige var i lavinnteksgruppen i 2004. Dette var en høyere andel

enn det en finner både blant langtidssyke (18 prosent) og alders- og uførepensjonister (22 og 12 prosent).

Som det framgår av tabellen er innvandrere også en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinnteksgruppen. I 2004 hadde om lag hver tredje person i husholdninger der hovedinntektstaker var innvandrer med ikke-vestlig bakgrunn, en inntekt under lavinnteksgrensen (EU-definisjon). Personer i innvandrerhusholdninger hadde dermed en sannsynlighet for å tilhøre lavinnteksgruppen, som var tre ganger høyere enn befolkningen generelt. Også blant personer i flyktningehushold er andelen med lavinntekt høy, der 4 av 10 var i lavinnteksgruppen. Andelen innvandrere med lavinntekt har økt siden 1999.

To andre grupper med en høy andel personer med lavinntekt, er unge enslige og sosialhjelpsmottakere. Det er ikke uventet at mange sosialhjelpsmottakere befinner seg i lavinnteksgruppen. I 2004 var andelen så høy som 45 prosent, men andelen ser ut til å ha økt de siste årene. Går vi tilbake til 1999 var andelen med lavinntekt 35 prosent for denne gruppen. Andelen med lavinntekt blant ikke-studerende enslige under 35 år er noe lavere enn blant sosialhjelpsmottakere, med en andel på 30 prosent i 2004. Selv om yngre enslige har en klart større sannsynlighet for å tilhøre lavinnteksgruppen enn befolkningen generelt, har andelen med lavinntekt endret seg lite de siste årene.

Tabell 3.2. Andel personer i husholdninger med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner.¹ Ulike grupper. 1996, 1999, 2002 og 2004. Prosent

	OECD-skala (under 50% av medianinntekten)				EU-skala (under 60% av medianinntekten)			
	1996	1999	2002	2004	1996	1999	2002	2004
Hele befolkningen	4,2	3,8	4,9	5,3	12,0	11,1	11,4	11,3
Personer 16 år og eldre	4	4	5	5	13	12	12	12
Personer 25-65 år	3	3	4	4	7	7	7	7
Hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år	2	2	2	2	6	6	5	5
Barnefamilier								
Enslige forsørgere	7	5	10	9	14	15	16	16
Par med barn 0-17 år	3	3	4	4	5	4	5	6
Barn under 18 år	4	4	6	6	7	7	8	8
Trygdemottakere								
Hovedinntektstaker er alderspensjonist	2	1	1	1	32	26	25	22
Hovedinntektstaker er uførepensjonist	3	3	3	5	16	16	14	12
Hovedinntektstaker er AFP-pensjonist	0	0	1	0	2	5	2	3
Hovedinntektstaker er etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	1	2	2	2	11	16	8	9
Aleneboende minstepensjonist	3	2	2	3	84	74	75	74
Hovedinntektstaker er langtidssyk	4	5	8	11	15	18	20	18
Hovedinntektstaker er langtidsledig	18	8	17	19	36	33	33	38
Innvandrere og flyktninger								
Hovedinntektstaker er innvandrer	17	11	18	18	28	20	27	26
Hovedinntektstaker er innvandrer med ikke-vestlig landbakgrunn	23	15	23	23	36	26	33	32
Hovedinntektstaker er flyktning	20	17	26	30	34	29	36	40
Andre grupper								
Hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker	16	14	25	25	36	35	44	45
Aleneboende under 35 år (uten studenter)	14	11	13	15	26	27	29	30

¹ Se kapittel 2.4 for en omtale av ulike lavinnteksdefinisjoner.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 3.2 viser også andelen med lavinntekt basert på OECDs definisjon. Som tidligere omtalt er det først og fremst blant alderspensjonister at forskjellen mellom de to definisjonene er store. Dette blir godt illustrert når det gjelder forekomsten av lavinntekt blant alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister. Som vi tidligere har sett, hadde begge disse gruppene relativt mange med lavinntekt ved bruk av EU-definisjonen. Men når vi benytter OECD sin lavinntektsdefinisjon endrer dette seg, og vi finner nå svært få pensjonister blant dem med lav inntekt. Forklaringen er, som tidligere omtalt, at lavinntektsgrensen ved bruk av OECDs definisjon ligger lavere enn minstepensjonen.

For andre grupper er det derimot stor grad av samsvar mellom de to lavinntektsdefinisjonene. Det er tre grupper som særlig skiller seg ut når det gjelder forekomst av lavinntekt. Både langtidsledige (19 prosent), ikke-vestlige innvandrere (23 prosent) og sosialhjelpsmottakere (25 prosent) er kraftig overrepresentert i lavinntektsgruppen i 2004.

3.3. Inntektsfordeling

Det er på mange måter en nær sammenheng mellom utviklingen i lavinntekt og endringer i inntektsfordelingen. Ved en relativ definisjon av lavinntekt, som vi hovedsakelig benytter i denne rapporten, vil andelen personer i lavinntektsgruppen i stor grad påvirkes av hva som skjer med den generelle inntektsfordelingen i samfunnet.

Vi skal i det følgende se nærmere på utviklingen i inntektsulikhet de siste årene. Ved presentasjon av inntektsforskjeller er det vanlig å benytte ulike summariske ulikhetsmål som kan si noe om graden av skjevfordeling mellom husholdningene. Ett av de mest benyttede ulikhetsmålene er den såkalte Gini-koeffisienten. Dette målet varierer fra 0 (full likhet) til 1 (maksimal ulikhet). Jo høyere denne koeffisienten er, jo større er altså ulikheten.

Figur 3.4 viser en grafisk framstilling av inntektsulikheten målt ved Gini-koeffisienten for årene 1990-2004.⁴ Inntektsbegrepet er det samme som ble benyttet i avsnittet om lavinntekt, det vil si inntekt etter skatt per forbruksenhet. Siden det erfaringsmessig vil ha liten betydning hvilken ekvivalensskala som benyttes når en studerer endringer i inntektsfordelingen, baserer vi oss her kun på EU-skalaen.

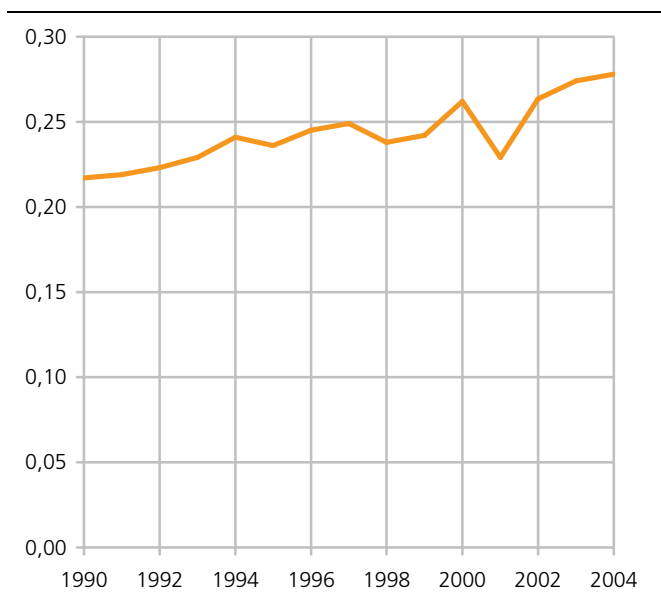
Som figuren viser har inntektsulikheten økt i årene etter 1990. Det er særlig i to ulike perioder at forskjellene økte, først i årene mellom 1993 og 1997 og deretter

etter 1999. Vi legger likevel merke til at ulikheten falt dramatisk i fra 2000 til 2001, før den på nytt økte i 2002 og ytterligere i 2003 og 2004. Men dette skyldes for en stor del tilpasninger til endrede skatteregler for aksjeutbytte. For inntektsåret 2001 ble det innført personlig beskatning av aksjeutbytte, mens denne skatten ble fjernet allerede året etter. Dette førte til at mange aksjonærer lot være å ta ut utbytte i 2001. Aksjeutbytte er imidlertid en inntekt som er svært skjevfordelt og som i stor grad påvirker ulikhetsmål som Gini-koeffisienten.

Selv om slike summariske inntektsmål gir en god indikasjon på om ulikheten har blitt større eller mindre over tid, så kan ikke dette målet si noe om hvor i inntektsfordelingen endringene skjer, om det for eksempel er endringer i toppen eller bunnen av fordelingen som forklarer endringer i ulikheten. For bedre å få fram slike endringer har vi delt befolkningen inn i fem like store inntektsklasser (kvintiler), sortert etter størrelsen på inntekten etter skatt per forbruksenhet. Tabell 3.3 viser hvor stor del av totalinntekten de ulike inntektsklassene disponerer over tid.

Tabell 3.3 viser at når ulikheten økte utover på 1990-tallet så er det først og fremst på grunn av at personene i den høyeste inntektsklassen disponerer en stadig større andel av totalinntekten. Den "fattigste" femdelen disponerte riktig nok en noe lavere andel av totalinntekten i 2004 enn tidligere år, men dette gjelder også for alle andre inntektsklasser til og med kvintil 4. Det er altså den rikeste femdelen som har økt sin andel av totalinntekten på bekostning av alle andre med lavere inntekter. Den rikeste femdelen økte for eksempel sin andel av totalinntekten fra om lag 33 prosent av all inntekt på begynnelsen av 1990-tallet, til 37,5 prosent i 2004.

Figur 3.4. Utviklingen i inntektsulikhet (Gini-koeffisienter). Inntekt etter skatt per forbruksenhet¹ (EU-skala). 1990 - 2004

¹ Negative beløp satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

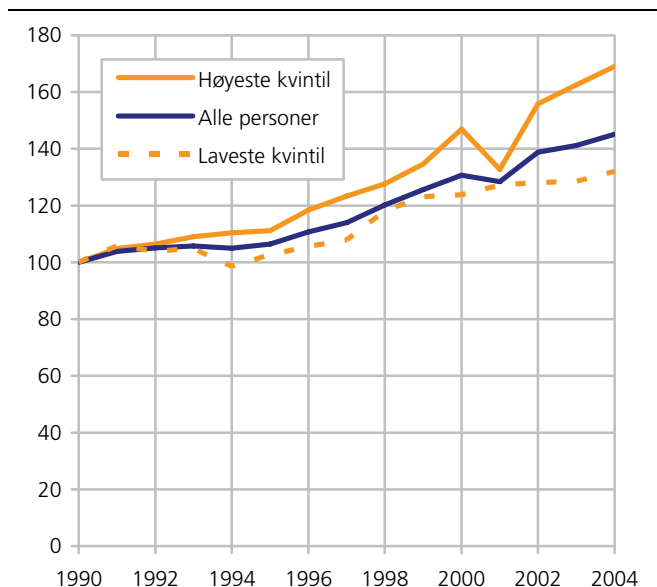
⁴ En skal likevel være oppmerksom på at skattereformen i 1992 endret en del på inntektsbegrepet, blant annet ved at flere kapitalinntekter ble inkludert i statistikkgrunnlaget. En skal derfor være forsiktig med å tolke endringer i inntektsfordelingen som finner sted mellom siste året med det gamle skattesystemet (1991) og første året med det nye (1992).

Den betydelige økningen i inntektene til den høyeste inntektsklassen er dermed en medvirkende årsak til at forskjellen mellom de "rike" og de "fattige" har blitt større de siste årene. Mens gjennomsnittsinntektene til den rikeste femdelen av befolkningen var 3,1 ganger større enn den fattigste femdelen i 1990, hadde denne forskjellen økt til 4,0 ganger i 2004. Men i tabell 3.3 presenteres også et alternativt ulikhetsmål, nemlig forholdstallet mellom inntekten til den personen som hadde en inntekt høyere enn 90 prosent av alle andre i befolkningen, og inntekten til den personen som hadde en inntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen (P90 og P10). Dette er på sett og vis et mer robust mål på ulikhet, siden det i liten grad påvirkes av ekstremverdier i begge ender av fordelingen. Vi ser at dette forholdstallet har vært forbausende stabilt i hele perioden. Dette kan tolkes som at når vi registrerer at ulikheten har økt, så skyldes dette at noen får personer (færre enn 10 prosent av befolkningen) må ha økt inntektene betraktelig mye mer enn resten av befolkningen. Det er nærliggende å peke på utviklingen i kapitalinntektene, særlig de store aksjeutbyttene etter 1999, som en viktig forklaring på økningen i ulikhet. I et lengre perspektiv bidrar trolig også utviklingen i andre inntekter, for eksempel lønn, til den økte ulikheten (se for eksempel Fjærli og Naug (2000) og Det Tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene (2005).

Selv om vi registrerer at de observerte inntektsforskjellene har økt det siste tiåret, er det likevel viktig å være oppmerksom på at den realinntektsøkningen som har funnet sted de i løpet av 1990-tallet, også har kommet de nederst i inntektsfordelingen til del. Dette blir illustrert i figur 3.5 som viser den prosentvise realinntektsøkningen til den "fattigste" femdelen (1. kvintil) og den "rikeste" femdelen (5. kvintil), samt gjennomsnittet for hele befolkningen. Som figuren viser, skjedde det en klar inntektsforbedring for femdelen med

lavest inntekt særlig mellom 1995 og 1999. Vi har tidligere i dette kapitlet sett at denne perioden også kjennetegnes av at andelen personer i lavinntektsgruppen ble noe redusert. Men vi ser også at realinntektsutviklingen for de i bunnen av fordelingen har vært relativt beskjeden etter 2000. I 2004 hadde personene i den laveste femdelen av befolkningen en inntekt per forbruksenhet som var om lag 32 prosent høyere enn det tilsvarende gruppe hadde i 1990. Dette var klart mindre enn for den rikeste femdelen, som økte inntektene sine med nærmere 69 prosent etter 1990. Den gjennomsnittlige inntektsøkningen i befolkningen var på sin side 45 prosent mellom 1990 og 2004.

Figur 3.5. Utviklingen i inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Indeks i faste 2004-kroner. 1990=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 3.3. Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala), for personer. Andel av totalinntekten.¹ 1990-2004. Prosent

	Kvintiler					Alle	Gini-koeffisient	Std.avvik Gini-koeff.	S80/S20 ²	P90/P10 ³
	1	2	3	4	5					
1990	10,4	15,6	19,1	22,8	32,1	100,0	0,217	0,002	3,1	2,6
1991	10,6	15,6	18,8	22,6	32,4	100,0	0,219	0,003	3,1	2,6
1992	10,2	15,4	19,0	22,8	32,5	100,0	0,223	0,003	3,2	2,7
1993	10,3	15,3	18,8	22,5	33,1	100,0	0,229	0,004	3,2	2,6
1994	9,7	15,1	18,8	22,6	33,8	100,0	0,241	0,002	3,5	2,8
1995	10,0	15,2	18,8	22,4	33,6	100,0	0,236	0,003	3,4	2,7
1996	9,9	15,0	18,6	22,2	34,4	100,0	0,245	0,004	3,5	2,7
1997	9,8	15,0	18,4	22,1	34,7	100,0	0,249	0,004	3,5	2,7
1998	10,2	15,2	18,4	22,1	34,1	100,0	0,238	0,003	3,4	2,7
1999	10,2	15,1	18,4	21,9	34,4	100,0	0,242	0,004	3,4	2,7
2000	9,8	14,7	17,9	21,4	36,1	100,0	0,262	0,004	3,7	2,7
2001	10,3	15,4	18,7	22,4	33,2	100,0	0,229	0,002	3,2	2,6
2002	9,6	14,8	18,0	21,6	36,1	100,0	0,264	0,004	3,8	2,7
2003	9,4	14,5	17,8	21,4	37,0	100,0	0,274	0,003	3,9	2,8
2004	9,4	14,4	17,6	21,1	37,5	100,0	0,278	0,009	4,0	2,7

¹ Negative beløp satt lik null.

² Forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i befolkningen

³ Forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

Yoon Shin Nakstad, Jon Epland og Tor Morten Normann

- *de fleste barnefamilier har fått økt kjøpekraft de siste årene*
- *svakere yrkestilknytning for par med barn i laveste inntektsklasse*
- *sterkt økning i gjeldsbelastningen, men rentene tynger mindre*
- *større inntektsforskjeller*
- *barnefamilier med lav inntekt bor trangere enn andre*
- *boutgiftene er tyngende for mange enslige forsørgere og barnefamilier med lav inntekt*
- *færre enslige forsørgere, men flere barnefamilier med lav inntekt har høy boutgiftsbelastning i 2005 sammenlignet med 2003*

Innledning

Ifølge befolkningsstatistikken var det ved utgangen av 2004 omlag 1 088 000 barn under 18 år bosatt i Norge. De fleste barn bor i husholdninger sammen med mor og far (eventuelt stefar/stemor). I 2004 gjaldt dette for 8 av 10 barn. Det har likevel blitt mer vanlig at barna bor sammen med bare den ene av foreldrene. I 2004 gjaldt dette for om lag 17 prosent av alle barn, mens en liten gruppe barn (ca. 1 prosent) enten bor alene eller i fosterfamilier.

På tross av at det ble vel 102 000 flere barn i aldersgruppen 0-17 år i befolkningen mellom 1990 og 2004 har ikke dette ført til at husholdninger med barn utgjør en større andel av husholdningene. På grunn av at andre husholdningstyper har økt enda mer – først og fremst gruppen av aleneboende – har barnehus-holdningenes andel av alle husholdninger blitt redusert fra å utgjøre om lag 30 prosent av husholdningene i 1990 til 28 prosent i 2004.

Det har tidligere blitt vist at barnefamiliene har vært blant gruppene som har økt inntektene mest siden 1990 (Statistisk sentralbyrå, 2005a). Det er grunn til å se denne utviklingen på bakgrunn av fortsatt økning i yrkesaktivitet blant mødrene på 1990-tallet, - både som følge av at flere har blitt yrkesaktive men også som følge av at stadig flere arbeider heltid (Statistisk sentralbyrå 2005b). Men det har samtidig kommet fram at de økonomiske forskjellene blant barn har blitt større i samme periode, der de "rikeste" barnefamiliene har hatt en klart bedre utvikling enn de nederst i fordelingen (Kirkeberg m.fl. 2003).

I det følgende skal vi se på utviklingen i en rekke økonomiske indikatorer for noen grupper av barnefamilier som en forventer vil ha dårligere levekår enn andre barnefamilier. Dette gjelder for eksempel enslige forsørgere og par med barn som har så lave inntekter at de befinner seg i den nederste tidelen av befolkningen.

Yrkestilknytning

En person er her definert som yrkestilknyttet dersom vedkommende har lønn og/eller netto næringsinntekt som er større enn folketrygdens minsteytelse til enslige alders- og uførepensjonister. For 2004 er folketrygdens minsteytelse om lag 104 300 kroner.

Det er få grupper som har en sterkere og mer stabil tilknytning til arbeidslivet enn barnefamilier. Som tabell 4.1 viser, var det bare 9 prosent av alle barn under 18 år, uansett husholdningstype, som var helt uten noen yrkestilknyttede voksne i husholdningen. Denne andelen har holdt seg stabil i hele perioden 1996 - 2004. Dette betyr igjen at barnefamilier generelt har en sterkere tilknytning til arbeidsmarkedet enn for eksempel personer i den mest yrkesaktive aldersgruppen (25-65 år), der 14 prosent var uten yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer i 2004. Det er imidlertid store forskjeller innen gruppen av barnefamilier. Blant enslige forsørgere var om lag 1 av 3 helt uten yrkestilknyttede i husholdningen, mens dette var tilfelle for 37 prosent for par med barn i laveste inntektsklasse. Laveste inntektsklasse vil si at de har en så lav husholdningsinntekt at de befinner seg i den laveste tidelen av befolkningen.

Tabell 4.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	14
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	34	34	31	32
Barn under 18 år	30	30	39	37
	9	8	9	9
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	56	57	63	63
Barn under 18 år	58	70	57	60
	87	89	88	86

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 4.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	15	14
Personer 16 år og eldre	21	19	17	15
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	19	15	11	10
Barn under 18 år	13	12	13	9
	11	9	8	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utviklingen siden 1996 ser ut til å ha gått hver sin vei for enslige forsørgere og for par med barn. I 1996 og 1999 var andelen *ikke*-yrkestilknyttede høyere for enslige forsørgere enn par med barn i laveste inntektsklasse. Dette mønstret forandret seg i 2002 og 2004, da andelen *ikke*-yrkestilknyttede enslige forsørgere var lavere enn for par med barn i laveste inntektsklasse. Det kan være flere forklaringer på hvorfor vi nå finner en sterkere yrkestilknytning blant enslige forsørgere enn par med barn i laveste inntektsklasse, blant annet har regelverket for å motta overgangsstønad blitt endret. Perioden for hvor lenge det er mulig å motta overgangsstønad ble innskjerpet i tidsperioden fra 1998, med full effekt i 2001. Et av formålene med reformen var å forbedre de økonomiske forholdene til enslige forsørgere og å legge forholdene bedre til rette for selvforsørgelse, – enten i form av økt utdanning eller ved inntektsgivende arbeid (Rikstrygdeverket 2003).

Det er derimot vanskeligere å peke på forklaringer på hvorfor det ble færre yrkestilknyttede blant par med barn med lavinntekt, men en mulig forklaring kan vi finne fra gruppen ikke-vestlige innvandrere. I 2004 hadde 36 prosent av alle par med barn i laveste inntektsklasse en hovedinntektstaker med ikke-vestlig

bakgrunn. Det er særlig innvandrere fra Afrika, Asia og Sør-Amerika som utgjør en økende andel av denne gruppen. Mange av dem er trolig nyankomne innvandrere som har store vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet (se også kapittel 6).

Den sterke yrkestilknytningen til barnefamilier generelt blir bekreftet, når vi ser på hvilken betydning arbeidsinntekter har på husholdningsøkonomien. Om lag ni av ti barn under 18 år bodde i husholdninger der yrkesinntekt var den viktigste husholdningsinntekten i 2004. For husholdninger bestående av enslige forsørgere eller par med barn i laveste inntektsklasse var denne andelen lavere, henholdsvis 63 og 60 prosent. Men likevel blir yrkesinntekt en stadig viktigere inntektskilde for de enslige forsørgerne. Andelen økte fra 56 prosent i 1996 til 63 prosent i 2004.

Utdanning

Utdanningsnivået i befolkningen har økt betydelig de siste årene. I 2004 tilhørte 14 prosent av den norske befolkningen husholdninger der hovedinntektstaker hadde lav utdanning. Lav utdanning er her definert som at høyeste fullførte utdanning tilsvarer grunnskolenivå. I Norge har andelen med lav utdanning gått ned generelt, og dette gjelder også for barnefamilier. For enslige forsørgere har utviklingen fra 1996 hele tiden gått i retning av færre husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning. Andelen eneforsørgere med lav utdanning gikk ned fra knapt hver femte person i 1996, til en av ti i 2004. Utviklingen for par med barn i laveste inntektsklasse viser en noe svakere nedgang sammenlignet med enslige forsørgere. Andelen med lav utdanning for denne gruppen er likevel like lav som for enslige forsørgere, med en andel på 9 prosent i 2004.

Økonomisk utsatthet

En indikator på økonomisk utsatthet, kan være andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. Tabell 4.3 viser andelen personer i husholdninger som mottar sosialhjelp eller bostøtte, eller som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Både bostøtteordningen og sosialhjelpsbruk er utbredt blant enslige forsørgere og par med barn i den laveste inntektsklassen. Det er også i sistnevnte gruppe vi finner høyest andel mottakere av både sosialhjelp og bostøtte blant barnefamiliene.

Det å ha høye boligutgifter i forhold til husholdningsinntekten, er ganske vanlig blant utsatte barnefamilier. I 2004 mottok 17 prosent av enslige forsørgere bostøtte, og noen flere (20 prosent) blant par med barn i laveste inntektsklasse. På grunn av at bostøtteordningen ble endret i 1997, er det vanskelig å sammenligne utviklingen tilbake til 1996. Men sammenlignet med 1999, ser det ut som at det har vært en

signifikant økning i andelen par med barn i laveste inntektsklasse med høye boligutgifter (dvs. som mottar bostøtte), mens andelen blant enslige forsørgere har gått svakt ned de siste årene.

Også sosialhjelpsbruken er relativt høy blant utsatte barnefamilier. Som tabellen viser, mottok nesten tre av ti i gruppen par med barn i laveste inntektsklasse sosialhjelp i 2004. Denne andelen har ikke sunket nevneverdig siden 1996. For enslige forsørgere sank andelen med sosialhjelp fra om lag hver femte familie i 1996 til ca. hver sjettede familie i 2004 (16 prosent). For alle barnefamilier ligger denne andelen på 7 prosent i 2004, ett prosentpoeng høyere enn for årene 1999-2002 (6 prosent).

Det er svært få personer som tilhører husholdninger som mottar både sosialhjelp og bostøtte. I 2004 gjaldt dette for bare to prosent av befolkningen. Andelen som mottar begge disse ytelsene er likevel en del høyere for barnefamilier. Blant alle barn under 18 år var det tre prosent som tilhørte en husholdning som mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2004, samme andel som året før. Tilsvarende tall var 8 prosent for enslige forsørgere, mens dobbelt så høy andel (16 prosent) av par med barn i laveste inntektsklasse mottok begge disse ytelsene. Det ser videre ut til at det å motta både sosialhjelp og bostøtte har blitt mer vanlig blant par med barn med lav inntekt de siste fem årene.

Tabell 4.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	17	13	20	20
Barn under 18 år	5	5	5	5
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	29	21	27	27
Barn under 18 år	8	6	6	7
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	13	10	16	16
Barn under 18 år	3	2	3	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

En indikator på høy gjeldsbyrde kan være tilfeller hvor husholdningenes samlede gjeld utgjør mer enn tre ganger husholdningens samlede inntekt i løpet av året. En slik høy gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien til den enkelte husholdning. Tabell 4.4 viser en fordeling av andelen personer som bor i husholdninger med høy gjeldsbelastning.

Vi ser av tabell 4.4 at par med barn i alderen 0-17 år i laveste inntektsklasse skiller seg klart ut når det gjelder gjeldsbyrde. I 2004 hadde hver fjerde husholdning i denne gruppen høy gjeldsbelastning. Blant enslige forsørgere var andelen 18 prosent, mens den for alle barnefamilier sett under ett var 12 prosent i 2004. Det ser ut til at gjeldsbelastningen for barnefamilier har økt betydelig de siste årene. Blant enslige forsørgere ble for eksempel andelen med høy gjeldsbelastning tredoblet mellom 1999 og 2004, mens den blant barn under 18 år ble fordoblet i samme periode, fra 6 til 12 prosent.

Tabellen viser også andelen personer i husholdninger med høy rentebelastning. Vi definerer her høy gjeldsrentebelastning som det å ha renteutgifter som overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Husholdningenes renteutgifter påvirkes sterkt av utlånsrentene. På grunn av rentenedgangen som fant sted i 2003 hadde de ulike barnefamiliene en betraktelig lavere rentebelastning i 2004 enn årene før. Blant enslige forsørgere hadde 15 prosent høy rentebelastning i 2004, mot 27 prosent i 2002. Også blant par med barn i laveste inntektsklasse har det blitt klart færre med høy rentebelastning, selv om andelen med mye renter i forhold til inntekt fremdeles er høy i denne gruppen av barnefamilier. Andelen med høy rentebelastning gikk for denne gruppen ned fra 37 til 21 prosent fra 2002 til 2004.

Tabell 4.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	18	7
Personer 25-65 år	12	14	20	8
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	30	37	37	21
Barn under 18 år	14	19	25	9
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	7	10
Personer 25-65 år	6	6	8	11
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	26	26	27	25
Barn under 18 år	6	6	9	12

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 4.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	6	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6
Enslige forsørgere				
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	6	7	5	7
Barn under 18 år	7	1	3	1
	7	7	6	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Store sykdomsutgifter

Av folketrygdloven fremgår det at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. I tabell 4.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med sykdom. Vi ser at barnefamilier ikke er noen gruppe som skiller seg ut fra resten av befolkningen, på dette kjennemerket. Blant enslige forsørgere hadde 7 prosent av husholdningene så høye sykdomsutgifter i 2004 at de derfor fikk grunnstønad fra folketrygden, mens det knapt var noen barnefamilier blant parene i laveste inntektsklasse som mottok slik stønad (1 prosent).

Kjennemerker ved lavinnteksgruppen

Dersom vi definerer lavinntekt i henhold til EU sin lavinnteksdefinisjon (ekvivalentinntekt lavere enn 60 prosent av medianinntekten), har barn under 18 år en signifikant mindre "risiko" for å tilhøre lavinnteksgruppen enn befolkningen generelt. I 2004 var andelen barn i lavinnteksgruppen 8 prosent, mot 11 prosent av befolkningen totalt. Men dersom vi ser på undergrupper av barnefamilier, for eksempel enslige forsørgere, endres dette bildet. Av alle personer i husholdninger bestående av bare en enslig mor eller far med barn, hadde 16 prosent lavinntekt i 2004. Som for de fleste andre grupper er det store forskjeller med hensyn til forekomsten av de ulike indikatorene når vi sammenligner barnefamilier med og uten lavinntekt. Dette gjelder først og fremst blant par med barn.

Tilknytning til arbeidsmarkedet er en sentral indikator som "forklarer" mye av hvorfor noen barnefamilier tilhører lavinnteksgruppen. Dette kommer klart til syne i gruppen par med barn. For alle personer i denne husholdningstypen som ikke tilhører lavinnteksgruppen, er det bare to prosent som ikke har noen yrkestilknyttede i husholdningen (tabell 4.6). Dette står i skarp kontrast til lavinnteksgruppen der mer enn hver tredje husholdning er uten yrkestilknyttede.

Forskjellen mellom dem med og uten lavinntekt er mindre markert for enslige forsørgere. Det er riktignok en svært høy andel enslige forsørgere i lavinnteksgruppen som ikke er yrkestilknyttet (72 prosent), men

det er også en høy andel enslige forsørgere som står utenfor arbeidslivet blant de som *ikke* tilhører lavinnteksgruppen. Det er trolig de ulike støtteordningene rettet inn mot eneforsørgere som er med på å forklare hvordan det er mulig å stå utenfor yrkeslivet uten å havne i lavinnteksgruppen.

Hovedinntektstakerens utdanningsnivå er lavere for husholdninger i lavinnteksgruppen enn for husholdninger i *ikke*-lavinnteksgruppen. Blant par med barn i lavinnteksgruppen hadde 9 prosent en hovedinntektstaker med lav utdanning, sammenlignet med 6 prosent i *ikke*-lavinnteksgruppen. Blant enslige forsørgere i lavinnteksgruppen, hadde om lag hver syvende husholdning (14 prosent) en hovedinntektstaker med høyeste utdanning tilsvarende ungdomskolenivå i 2004. Andelen med lav utdanning blant barn under 18 år i lavinnteksgruppen var 13 prosent i 2004. Generelt sett er utdanningsnivået noe høyere blant barnefamilier enn i hele befolkningen.

En høy andel barnefamilier i lavinnteksgruppen mottar bostøtte og sosialhjelp. Det er små forskjeller mellom par med barn og enslige forsørgere i lavinnteksgruppen når det gjelder bostøtte og sosialhjelp. Om lag hver femte enslige forsørgere og par med barn i lavinnteksgruppen mottok bostøtte i 2004. Når det gjelder sosialhjelpsbruk blant barnefamilier med lavinntekt, mottok 31 prosent av enslige forsørgere og 29 prosent av par med barn sosialhjelp i 2004. Om lag 17 prosent av par med barn med lav inntekt mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2004. For enslige forsørgere med lav inntekt var tilsvarende andel 14 prosent. Det er klart mindre forskjeller i sosialhjelpsbruk og bostøttemottak mellom enslige forsørgere med og uten lavinntekt, sammenlignet med tilsvarende gruppe av par med barn. Det er relativt mange enslige forsørgere som *ikke* er i lavinnteksgruppen, men som likevel mottar slike supplerende ytelser. Dette er i liten grad tilfelle blant par med barn, der det er et mye klarere skille mellom de som er og de som ikke er i lavinnteksgruppen.

Som vi har alt sett er barnefamilier en gruppe med høy gjelds- og rentebelastning. Det er likevel ikke særlig store forskjeller mellom dem som befinner seg i lavinnteksgruppen og andre barnefamilier, når det gjelder hvor mye rentene tynger. Det er bare blant par med barn at lavinnteksgruppen skiller seg ut ved at rentebelastningen er signifikant høyere, sammenlignet med dem som ikke har lav inntekt (20 mot 8 prosent). For enslige forsørgere er det motsatte som er tilfelle. Her er det de som ikke befinner seg i lavinnteksgruppen som har en høyere gjeldsrentebelastning enn de under lavinnteksgrensen (16 mot 10 prosent). Dette skyldes med stor sannsynlighet at mange i *ikke*-lavinnteksgruppen er boligeiere, mens mange i lavinnteksgruppen er leietakere. Det samme forhold forklarer trolig hvorfor det blant enslige forsørgere er

en høyere andel som har høy gjeldsbelastning blant de som ikke er i lavinntektsgruppen, sammenlignet med de som er i lavinntektsgruppen, selv om forskjellene ikke er signifikante. Blant par med barn er derimot gjeldsbelastningen klart større blant de som er i lavinntektsgruppen, enn blant de som ikke har lav inntekt, henholdsvis 24 prosent og 10 prosent.

Sammenlignet med årene før har andelen barnefamilier i lavinntektsgruppen med høy gjeldsrentebelastning gått kraftig ned. Mens nærmere 26 prosent av alle barn i lavinntektsgruppen tilhørte en husholdning med høy gjeldsbelastning i 2003, var tilsvarende andel kun 14 prosent i 2004. Derimot har det bare skjedd mindre endringer når det gjelder endringer i gjeldsbelastningen for denne gruppen.

For den siste indikatoren, det vil si store sykdomsutgifter som kvalifiserer for å motta grunnstønning, så ser ikke dette ut til å være noe som forekommer oftere blant barnefamilier med lave inntekter, enn andre barnefamilier. Det er i det hele ikke flere barnefamilier som mottar grunnstønning enn i befolkningen generelt.

Inntektssammensetning

I figur 4.1 ser vi på hvordan inntektssammensetningen til de ulike barnefamiliene var i 2004. Figuren viser

andel av samlet inntekt som er yrkesinntekt, kapitalinntekt og overføringer. Vi vil da få et bilde på hvilke typer inntekter som betyr mest for de ulike barnefamiliene, både de som tilhører lavinntektsgruppen og de som ikke har det som vi definerer som lav husholdningsinntekt.

Vi har allerede sett at størrelsen på yrkesinntekten er en viktig forklaring på hvorfor noen barnefamilier havner i lavinntektsgruppen. Dette blir bekreftet også i figur 4.1, der de som befinner seg i lavinntektsgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid og mer i form av stønader, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Blant alle barn i lavinntektsgruppen kommer en nesten like stor andel av samlet husholdningsinntekt i form av trygder og stønader som fra inntektsgivende arbeid. Dette står i kontrast til de barnefamiliene som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen. Der er hele 81 prosent av inntekten yrkesinntekter, og bare 11 prosent er overføringer, mens resten er ulike kapitalinntekter (se tabell 4.7). De siste årene har det i tillegg vært en tendens til at stønadene har blitt viktigere for barn i lavinntektsgruppen. I 2001 utgjorde for eksempel overføringene 44 prosent av samlet inntekt, mot altså 48 prosent i 2004 (Statistisk sentralbyrå 2004b).

Tabell 4.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Barn og barnefamilier. 2004. Prosent

	Hele befolkningen		Barn under 18 år		Enslige forsørgere		Par med barn	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	73	18	52	5	72	24	36	2
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	40	78	49	90	36	68	59	94
Utdanning								
Andel personer i hushold der hovedinntektstaker har lav utdanning	25	12	13	7	14	10	9	6
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	21	4	20	16	20	1
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	31	5	31	14	29	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	16	2	14	7	17	1
Rente og gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	7	14	9	10	16	20	8
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	9	18	11	15	18	24	10
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønning	3	7	2	7	3	8	2	6
Andel personer	11	89	8	92	16	84	6	94
Antall observasjoner (personer)	2 842	31 147	703	8 228	250	1 330	950	15 844

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala. Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 4.7. Inntektsregnskap for barn og barnefamilier¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Barn under 18 år			Enslige forsørgere			Par med barn 0-17 år		
	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekt	35	71	69	51	81	80	39	65	63	58	83	82
Kapitalinntekter ³	2	9	9	1	8	8	0	5	4	1	8	8
Overføringer	63	20	22	48	11	12	61	31	33	41	9	10
Herav :												
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	13	4	4	20	11	12	10	3	3
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	4	1	1	3	1	1	5	1	1
Barnetrygd	2	1	1	10	3	3	13	7	8	9	3	3
Stipend	7	0	1	4	0	1	3	1	1	3	0	0
Bostøtte	1	0	0	1	0	0	2	1	1	1	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	7	0	0	7	1	1	7	0	0
Kontantstøtte	1	0	0	3	1	1	3	1	1	2	1	1
Stønad til barnetilsyn	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0
Mottatt underholdsbidrag ⁴	1	0	0	2	1	1	6	4	4	1	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	227 000	703 200	666 700	166 600	375 500	342 900	305 500	776 400	753 700
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	197 700	524 600	499 500	152 000	308 000	283 700	258 900	572 500	557 400
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	92 000	255 500	243 000	95 700	207 400	190 000	96 500	267 000	258 800
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	3,6	3,8	3,7	2,7	2,5	2,6	4,6	4,0	4,0
Antall observasjoner	1 553	11 578	13 131	313	4 531	4 844	86	497	583	196	3 884	4 080

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

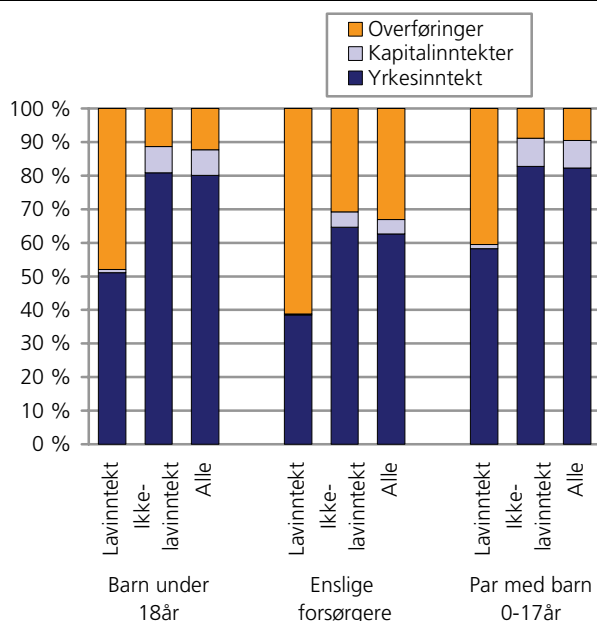
² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

⁴ Omfatter kun offentlig avtalt barnebidrag.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Figur 4.1. Barn og barnefamilier med og uten lavinntekt¹. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2004. Prosent

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5. Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala. Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 4.7. viser mer detaljert inntektsfordeling for de barnefamilier. Her kan vi se at de forskjellige over-

føringene betyr mye for enslige forsørgere i lavinntektsgruppen. Blant de ulike typer overføringene som enslige forsørgere i lavinntektsgruppen mottar, er det særlig tre typer som skiller seg ut. Ytelser fra folketrygden er den største enkeltposten, og utgjør en femtedel av samlet husholdningsinntekt. Dette vil i stor grad dreie seg om overgangstønad. En annen viktig inntektskilde er barnetrygd, som tilsvarte 13 prosent av samlet inntekt. En forklaring på hvorfor barnetrygden er så viktig for enslige forsørgere, er at de mottar barnetrygd for ett barn mer enn det de faktisk forsørger. Også underholdsbidrag er en viktig inntektskilde for enslige forsørgere, med en andel på 6 prosent.⁵ Vi legger likevel merke til at de inntektene som betyr mye for enslige

⁵ 1. oktober 2003 ble det innført nye regler for beregning av barnebidrag. Barnebidrag er ikke lenger skattepliktig inntekt for mottaker, og heller ikke fradragsberettiget for den bidragspliktige. Kun barnebidrag underlagt en offentlig avtale omfattes nå av statistikken. Mottatte og betalte barnebidrag gjennom private avtaler inngår ikke lenger i tallene. På grunn av dette gikk andelen mottatt barnebidrag for enslige forsørgere ned sammenlignet med årene før. I 2002 var andelen barnebidrag for enslige forsørgere 10 prosent av samlet husholdningsinntekt. Tilsvarende andelen var 8 prosent i 2003, og 6 prosent i 2004. Det er likevel ikke sikkert at denne nedgangen bare skyldes at en nå har mistet opplysninger om alle barnebidrag som betales etter en privat ordning. Blant annet gir den nye barnebidragsordningen anledning til å redusere bidragsbeløpet som følge av økt samvær for bidragsyter. I tillegg blir bidragsbeløpet beregnet på bakgrunn av begge foreldrenes inntekt (med andre ord kan noen ytere betale mindre i bidrag dersom bidragsmottaker har høyere inntekt enn yter) (Kitterød 2005).

forsørgere med lavinntekt, også betyr relativt mye for andre eneforsørgerhusholdninger.

Par med barn i lavinntektsgruppen har en noe annen inntektssammensetning enn enslige forsørgere. Blant annet så utgjør overføringene en klart mindre del av husholdningsinntekten. Men også for par med barn er ytelser fra folketrygden og barnetrygden meget viktige inntektskilder, ved at de utgjør henholdsvis 10 og 9 prosent av samlet inntekt. Til sammenligning utgjorde barnetrygd om lag tre prosent av samlet husholdningsinntekt for alle par med barn, der yngste barn var under 18 år. En viktig årsak til at barnetrygden er så viktig for par med barn i lavinntektsgruppen, er at det gjennomsnittlige barnetallet er høyere her enn blant de over lavinntektsgrensen. Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse for par med barn i lavinntektsgruppen var for eksempel 4,6, mot 4,0 for de over lavinntektsgrensen.

Behovsprøvde ytelser som sosialhjelp er viktige inntektskilder for barnefamilier med lav inntekt, og beløpet utgjorde 7 prosent av den samlede husholdningsinntekten for både enslige forsørgere og par med barn i 2004. Bostøtte har imidlertid mindre betydning for barnefamilier generelt.

Inntektsfordeling

De ulikhetsmålene som presenteres i tabell 4.8 viser at inntektsforskjellen er mindre blant barnefamilier enn i befolkningen sett under ett. Mens for eksempel forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den høyeste og laveste femdelen av befolkningen i 2004 var på 4,1, er tilsvarende forholdstall 3,4 blant alle barn under 18 år, og enda lavere blant enslige forsørgere (2,8). Den samme tendensen viser de andre ulikhetsmålene. Mens inntektsulikheten i befolkningen målt ved Gini-koeffisienten var på 0,281 i 2004, var tilsvarende koeffisient 0,247 blant alle barn under 18 år.

Som vist i kapittel 3 økte inntektsforskjellene i befolkningen i perioden 1990 - 2004. Ulikheten har også økt innen alle barnefamilier sett under ett i samme periode, men det er klare forskjeller mellom de ulike typene av barnefamilier. Vi kan for eksempel ikke si at det har skjedd noen nevneverdige endringer i inntektsfordelingen blant enslige forsørgere mellom 1996 og 2004, fordi alle tre ulikhetsmålene i tabell 4.8 viser et stabilt nivå for denne gruppen. Dette står i kontrast til par med barn, der ulikheten ser ut til å ha økt i samme periode. Blant barnefamilier økte Gini-koeffisienten fra 0,206 i 1996, til 0,240 i 2004. Det er på nytt nærliggende å peke på utviklingen i kapitalinntektene i perioden, og det bidraget slike inntekter har på ulikheten, for å forklare den økende ulikheten innen de ulike typene av barnefamilier. Mens det er relativt få enslige forsørgere som har aksjeformuer som kan gi utbytte og gevinster, er dette klart mer vanlig blant mer veletablerte husholdninger som par med barn.

Tabell 4.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2004

	1996	1999	2002	2004
S80/S20²				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0
Enslige forsørgere	2,6	2,9	2,8	2,8
Par med barn	2,8	2,6	3,1	3,2
Barn under 18 år	2,9	2,8	3,2	3,4
P90/P10³				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6
Enslige forsørgere	2,2	2,2	2,3	2,1
Par med barn	2,1	2,2	2,2	2,2
Barn under 18 år	2,2	2,2	2,3	2,3
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,281
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,278
Enslige forsørgere	0,193	0,219	0,197	0,203
Par med barn	0,206	0,197	0,235	0,240
Barn under 18 år	0,212	0,206	0,233	0,247

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Boforhold

Videre skal vi nå se litt nærmere på boforhold for ulike kategorier av barnefamilier. Datamaterialet er fra EU-SILC. Den første kategorien vi har definert er enslig forsørger. I følge levekårsundersøkelsen er det definert som personer som ikke er gifte eller samboende, og som bor sammen med barn (eller stebarn) i alderen 0-17 år. For perioden 1987-97 er enslig forsørger definert som personer med yngste barn 0-19 år.

Den andre kategorien er barnefamilier med lav inntekt. Dette er definert som par med barn, der yngste barn er i alderen 0-17 år, som har lav inntekt definert på to forskjellige måter. Den ene gruppen er husholdninger som tilhører tidelen (første desil) med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet. Den andre gruppen er de som tilhører den laveste femtedelen (kvintilen). Åraken til at vi har valgt å definere to lavinntektsgrupper er at det er relativt få av de med lavest inntekt, og dermed blir tallene noe usikre. Som forbruksvekter er brukt EU-skalaen (se kapittel 2).

Personer i barnefamilier med lav inntekt har omtrent samme alder som par med barn totalt, men andelen over 44 år er noe mindre (13 mot 23 prosent). Heller ikke enslige forsørgere skiller seg nevneverdig fra alle par med barn, men andelen under 25 år er noe mindre (8 mot 14 prosent).

Når vi ser på andelen som går på skole eller studerer varierer ikke det mye mellom de ulike typene barnefamilier vi ser på. Blant lavinntektsgruppen og enslige forsørgere er denne andelen på 11 prosent, mens den blant alle barnefamilier er på 14 prosent. En del av disse husholdningene kan forventes å finansiere noe av livsoppholdet med studielån som ikke er definert inn i inntektsberegnet.

Boligstandard og eierforhold

Enslige forsørgere

Omtrent 7 av 10 enslige forsørgere eier sin egen bolig enten som selveier eller gjennom andels- eller aksjeselskap. Dette er noe lavere enn for befolkningen ellers, og relativt mye lavere enn blant alle par med barn. Ser vi på utviklingen siden første halvdel av 1990-tallet, er det vanskelig å påvise noen stor endring i andelen eiere blant enslige forsørgere, men vi kan observere en økning i andelen som er selveiere, noe som igjen tyder på at andelen som eier gjennom andels- eller aksjeselskap har sunket.

Andelen enslige forsørgere som bor i enebolig har økt noe siden starten på 1990-tallet, og er nå på 56 prosent. Denne økningen er en følge av at andelen som bor i andre småhus har gått ned, og nå er på 22 prosent. For begge disse boligtypene er det relativt stor forskjell i forhold til par med barn, hvor 76 prosent bor i enebolig og 16 prosent i småhus ellers. Forskjellen i forhold til befolkningen ellers for andelen som bor i enebolig er 56 mot 64 prosent, og for småhus ellers er forskjellen 22 mot 15 prosent. Totalt sett er andelen enslige forsørgere som bor i enebolig eller småhus ellers omtrent like stor som tidlig på 1990-tallet.

Når man skal vurdere boligens standard er selve størrelsen på boligen et av de viktigste momentene. Totalt sett tyder tallene på at enslige forsørgere har noe mindre boliger enn befolkningen ellers. Dette ser vi spesielt ved å sammenligne kvadratmeter per person i husholdningen, hvor enslige forsørgere har 42 kvm per person mens befolkningen generelt har 54. Andelen som bor trangt er like stor blant enslige forsørgere som i befolkningen generelt (6 prosent), men det er en betydelig lavere andel som bor svært romslig (19 mot 31 prosent). Sammenligner vi derimot med par med barn, så kan det tyde på at enslige forsørgere har et større boligareal per person selv om forskjellen er liten. Vi ser også at andelen som bor trangt er større blant par med barn enn blant enslige forsørgere (9 mot 6 prosent). Andelen som bor svært romslig er derimot nokså lik for enslige forsørgere og par med barn (19 og 18 prosent). For hele den perioden vi ser på, har andelen enslige forsørgere som bor trangt vært nokså uendret. Det er en liten, men statistisk usikker, økning i andelen som bor svært

romslig. Vi ser også at boligene blir større målt i antall kvadratmeter.

Andre forhold som bør komme i betraktning når det gjelder boligens standard er mer knyttet til boligens tekniske stand. Her ser vi at så godt som ingen mangler bad eller wc. Når det gjelder hvorvidt boligen er utsatt for råte eller fukt, har vi bare respondentenes egen oppfatning å støtte oss til, men likevel ser vi at 15 prosent av enslige forsørgere opplever dette, mens det gjelder for bare 7 prosent av befolkningen ellers. Par med barn er på samme nivå som befolkningen ellers, så også sammenlignet med denne gruppen kommer enslige forsørgere dårligere ut.

Vi har også indikatorer som sier noe om bomiljøet, og ser vi på støy og forurensning er ikke forskjellene mellom enslige forsørgere og andre grupper veldig store. 13 prosent av enslige forsørgere opplever at de er utsatt for støy utenfra, mens 10 prosent er utsatt for forurensning ved boligen. Andelen enslige forsørgere som opplever at de bor i et område utsatt for kriminalitet, vold og hærverk er nokså lik befolkningen ellers (4 mot 5 prosent).

Barnefamilier med lav inntekt

Selv om flere barnefamilier med lav inntekt bor i spredtbygde strøk, er det færre som eier sin egen bolig. 70 prosent av barnefamiliene med lavest inntekt (laveste tittel) og 78 prosent av barnefamilier med lav inntekt generelt (laveste femtedel) eier sin egen bolig. Til sammenligning er andelen blant alle par med barn 92 prosent. Blant alle par med barn bor 76 prosent i enebolig, dette gjelder 74 prosent av de med lav inntekt generelt og 69 prosent blant de med lavest inntekt. Andelen som bor i småhus ellers er nokså lik for alle tre grupper (fra 13 til 16 prosent).

Når det gjelder boligstandard, kommer også barnefamilier med lav inntekt noe dårligere ut enn andre grupper. Dette gir seg først og fremst utslag i romslighet, der vi ser at 29 prosent av de med lavest inntekt og 22 prosent av de med lav inntekt generelt bor trangt. Dette er en betydelig høyere andel enn blant alle par med barn (9 prosent). Andelen som bor svært romslig er også mindre blant de med lav inntekt, selv om det også blant alle par med barn er en relativt liten andel som bor svært romslig (18 prosent).

Barnefamilier med lav inntekt har i gjennomsnitt større boliger enn hva som er landsgjennomsnittet, men mindre enn blant alle par med barn. Ser vi imidlertid på antall kvadratmeter per person, ser vi at de med lav inntekt har mindre plass per person enn andre. Dette stemmer da også med tall fra 2001 som viser at om lag 30 prosent av barnefamiliene med lav inntekt vurderer boligarealet sitt som for lite.

Tabell 4.9. Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere¹. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005

	Enslige forsørgere ¹						Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2005
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	43	44	40	50	54	56	64
bor i småhus ellers	36	36	36	25	21	22	15
bor i husholdning som eier	65	61	70	62	70	69	80
bor i husholdning som er selveier	42	41	47	48	54	55	70
bor trangt	6	6	3	7	4	6	6
bor svært romslig	15	16	15	16	19	19	31
mangler bad eller WC	0	0	0	0	0	0	0
Bor i bolig							
med råte eller fukt	12	15	7
som er utsatt for støy	11	13	12
som er utsatt for forurensning	11	10	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	8	4	5
Boligareal per husholdning. Kvm.	94	..	97	108	107	110	117
Boligareal per person. Kvm.	39	..	42	42	42	42	54
Antall svar i alt	113	126	124	132	225	226	6 021

¹ For 1991-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19, ikke 0-17 som i 2001, 2003 og 2004.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 4.10. Boligtype og boligstandard for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003 og 2005

	Barnefamilier med lav inntekt 1. desil			Barnefamilier med lav inntekt 1. kvintil			Alle par med barn 0-17 år	Alle
	2001	2003	2005	2001	2003	2005	2005	2005
Andel personer som								
bor i enebolig, våningshus	68	72	69	72	74	74	76	64
bor i småhus ellers	23	14	13	21	14	13	16	15
bor i husholdning som eier	74	81	70	82	85	78	92	80
bor i husholdning som er selveier	70	72	60	77	75	69	84	70
bor trangt	28	27	29	22	25	22	9	6
bor svært romslig	10	9	11	10	9	10	18	31
mangler bad eller WC	0	1	0	1	0	0	0	0
Bor i bolig								
med råte eller fukt	11	10	10	9	12	10	7	7
som er utsatt for støy	..	11	14	..	10	12	9	12
som er utsatt for forurensning	..	6	6	..	6	6	6	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	..	5	7	..	5	6	5	5
Boligareal per husholdning. Kvm.	140	147	134	139	144	141	159	117
Boligareal per person. Kvm.	32	33	31	31	32	32	39	54
Antall svar i alt	101	186	196	203	372	394	2 001	6 021

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Ser vi på de andre målene vi har på boligstandard er det lite som tyder på at barnefamilier med lav inntekt har spesielt dårligere boliger enn andre. Så godt som ingen mangler bad og wc, og selv om andelen som er plaget med råte eller fukt er noe høyere enn for landsgjennomsnittet, er forskjellen for liten til å være statistisk sikker.

Når det gjelder bomiljø målt som støy utenfra befinner barnefamilier med lav inntekt seg omtrent på landsgjennomsnittet, og er dermed noe mer utsatt enn andre barnefamilier. For mål som forurensning og opplevelsen av kriminalitet i bomiljøet skiller lavinntektsgruppen seg ikke nevneverdig fra andre barnefamilier.

Boligøkonomi

Enslige forsørgere

Enslige forsørgere som leier bolig betaler i gjennomsnitt 53 000 kroner i årlig husleie. Dette er betydelig høyere enn for landsgjennomsnittet som ligger på 45 400 kroner. Ser vi på utviklingen i leieutgifter for enslige forsørgere fra 1991 til 2005, ser vi at den årlige leien har økt med 23 600 kroner. Regner vi om dette til 2005 kroner (årlig husleie i 1991 blir da på vel 39 000 2005-kroner), har økningen i husleie for enslige forsørgere vært på 36 prosent siden 1991.

Enslige forsørgere som eier sin egen bolig (enten som selveier eller gjennom andels- eller aksjeselskap) betalte i 2005 i gjennomsnitt 52 900 kroner i renter og

avdrag. Gjennomsnittet for alle eiere var 44 400 kroner. Ser vi på utviklingen i renter og avdrag for enslige forsørgere siden 1991, finner vi at nivået i 2005 er noe lavere. Omregnet til 2005-kroner, sank den gjennomsnittlige utgiften til renter og avdrag for enslige forsørgere fra 59 900 i 1991 til 43 800 i 1997. Fram mot 2003 økte den igjen til 66 200, før den igjen falt til det nivået vi har i 2005. Når en tar i betraktning den høye økningen i boligprisene siden 1991, så reflekterer denne utviklingen endringene i utlånsrentene i samme periode. Rentene falt en del i 1993, før de igjen økte mot slutten av 1990-tallet. Utviklingen fra 2003 til 2005 kan forklares med den store senkningen av utlånsrentene i 2003.

Hvilken belastning boutgifter utgjør på økonomien må relateres til husholdningenes samlede inntekt. Hvis boligutgiftene utgjør 25 prosent eller mer av en husholdnings samlede inntekter definerer vi boutgiftsbelastningen som høy. Er den under 10 prosent, defineres den som lav. Blant enslige forsørgere finner vi 34 prosent med høy belastning, tilsvarende andel for

alle husholdninger er 25 prosent. Vi ser også at andelen enslige forsørgere med høy belastning har sunket betraktelig siden 1991, og vi kan også her se at utviklingen følger renteutviklingen, blant annet ved den høye andelen med høy belastning i 2003 (48 prosent). Andelen med lav boutgiftsbelastning er på 11 prosent blant enslige forsørgere, og dette er en betydelig lavere andel enn landsgjennomsnittet på 36 prosent.

Hvis en går fra objektive mål i kroner til et subjektivt mål på i hvilken grad boutgifter oppleves som tyngende på husholdningens økonomi, ser vi at 16 prosent av enslige forsørgere oppfatter de samlede boutgifter som svært tyngende. 53 prosent vurderer dem som noe tyngende. De tilsvarende andelen for alle husholdninger ellers er 7 og 34 prosent. Dette betyr altså at om lag 7 av 10 enslige forsørgere oppfatter boutgiftene som tyngende, mens dette gjelder for om lag 4 av 10 for alle husholdninger.

Tabell 4.11. Boligøkonomi for enslige forsørgere¹. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005

	Enslige forsørgere ¹						Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2005
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ²							
Løpende kroner	29 400	34 800	42 300	45 600	50 300	53 000	45 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	7	2	0	5	4	1	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	45 100	40 100	37 200	52 400	64 900	52 900	44 400
Andel eiere uten renter og avdrag	9	14	15	7	10	9	35
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	53	46	46	35	48	34	25
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	13	15	13	12	9	11	36
Oppfatter boutgiftene som							
svært tyngende	22	16	7
noe tyngende	52	53	34
Antall svar i alt	39	49	36	43	66	69	1 125
Antall svar fra eiere	74	77	88	89	157	156	4 880
Antall svar i alt	113	126	124	132	225	225	6 005

¹ For 1991-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19, ikke 0-17 som i 2001, 2003 og 2005.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig. 16 stk har missing på eie, dermed aviker n i denne tabellen sammenlignet med 4.9 og 4.10.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 4.12. Boligøkonomi for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003 og 2005

	Barnefamilier med lav inntekt 1. desil			Barnefamilier med lav inntekt 1. kvintil			Alle par med barn 0-17 år	Alle
	2001	2003	2005	2001	2003	2005	2005	2005
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹								
Løpende kroner	41 500	51 800	71 100	42 400	50 600	67 900	66 100	45 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	17	0	7	12	5	8	9	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	57 800	67 300	61 700	50 600	68 600	62 600	76 000	44 400
Andel eiere uten renter og avdrag	19	12	13	22	13	12	10	35
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	38	46	23	31	33	13	25
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	26	19	14	31	18	14	25	36
Oppfatter boutgiftene som								
svært tyngende	..	15	12	..	14	10	5	7
noe tyngende	..	55	45	..	54	46	43	34
Antall svar fra leiere	26	36	59	31	55	85	161	1 125
Antall svar fra eiere	50	150	137	120	317	309	1 835	4 880
Antall svar	76	186	196	151	372	394	1 996	6 005

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Barnefamilier med lav inntekt

I 2005 betalte alle par med barn som leier bolig i gjennomsnitt 66 100 kroner per år i husleie. For barnefamiliene med lavest inntekt (laveste tidel) er gjennomsnittet 71 100, og for barnefamilier med lav inntekt generelt (laveste femtedel) er gjennomsnittet 67 900. Fra 2001 til 2005 har husleien for barnefamilier med generelt lav inntekt økt med 23 000 2005-kroner, eller hele 51 prosent.

For lavinntektsfamilier som eier boligen sin (som selveier eller gjennom andels- eller aksjeselskap), ligger den gjennomsnittlige utgiften til renter og avdrag under gjennomsnittet for alle par med barn (62 600 mot 76 000 kroner), men godt over gjennomsnittet for alle husholdninger (44 400 kroner). Vi ser også her at utgiftene til renter og avdrag har sunket fra 2003, i tråd med utviklingen i utlånsrentene.

Blant alle barnefamilier med lav inntekt har 33 prosent det vi definerer som høy boutgiftsbelastning. Dette gjelder 46 prosent av de med lavest inntekt. For alle par med barn er denne andelen 13 prosent, mens den er 25 prosent for alle husholdninger. Dette tyder altså på at boutgiftene utgjør en relativt større belastning for lavinntektsgruppene enn for andre grupper. Tallene for lavinntektsgruppen tyder også på at andelen med stor belastning har økt fra 2001 til 2005, men utvalgene er for små til at vi kan fastslå dette med statistisk sikkerhet. Andelen med lav boutgiftsbelastning har siden 2001 sunket blant barnefamilier med lav inntekt, i likhet med blant alle par med barn. Blant barnefamilier med lav inntekt, er andelen med lav boutgiftsbelastning nesten nede på nivået for enslige forsørgere.

En tiendedel av barnefamiliene med lav inntekt har en subjektiv opplevelse av at boutgiftene er svært tyngende på husholdningens økonomi. Andelen er dobbelt så høy som blant alle par med barn, selv om forskjellen ikke er statistisk sikker. 46 prosent av barnefamiliene med lav inntekt opplever boutgiftene som noe tyngende, og andelen er nokså lik blant alle par med barn. Tallene kan tyde på at blant barnefamilier med lav inntekt så har andelen som oppfatter boutgiftene som tyngende sunket noe fra 2003 til 2005.

Økonomiske vansker*Enslige forsørgere*

Resultatene fra våre undersøkelser tyder på at en god del enslige forsørgere har det økonomisk vanskelig. To av ti oppga i 2005 at det var svært vanskelig eller vanskelig 'å få endene til å møtes', hvor av halvparten oppga at det var svært vanskelig. Tallene er for små til å si noe sikkert om endringer fra 2003, men det kan tyde på at andelen som svarer svært vanskelig er redusert noe. Andelen som sliter med å få endene til å møtes er over tre ganger så høy som blant alle par med

barn, og mer enn dobbel så høy som blant alle husholdninger. Kun en 14 prosent av enslige forsørgere sier i 2005 at det er lett eller svært lett 'å få endene til å møtes'. Dette er en langt lavere andel enn blant alle par med barn og husholdninger ellers, hvor andelen er i overkant av en tredjedel.

Selv om betalingsproblemer også kan brukes som indikasjon på økonomiske vansker, må man være varsom i tolkningen av dette. Husholdninger tilpasser forbruket etter inntekten og planlegger økonomien slik at de færreste vil oppleve at de er ute av stand til å betale regninger ved forfall, selv om inntekten er lav. På tross av dette ser vi at enslige forsørgere i større grad enn andre husholdninger opplever betalingsproblemer i forhold til faste utgifter. Sammenlignet med 2003 er det ikke store endringer, men tallene kan tyde på at en noe større andel opplever problemer med å betale husleie, selv om den gjennomsnittlige leien ikke har økt. Selv om det fremdeles er det største problemet, tyder også tallene på at en noe mindre andel opplever problemer med å betale elektrisitet og kommunale avgifter. Dette kan ha sammenheng med at prisene på elektrisitet økte plutselig og mye vinteren 2002/2003, noe som naturlig nok rammet husholdninger med lav inntekt hardest.

Når det gjelder materielle goder, så disponerer enslige forsørgere de mest vanlige i samme grad som befolkningen ellers. Så godt som alle disponerer telefon, nesten alle farge-TV og vaskemaskin. En noe lavere andel av enslige forsørgere disponerer PC og privatbil sammenlignet med andre barnefamilier, og i større grad enn for andre har dette økonomiske årsaker. En av ti enslige forsørgere disponerer ikke PC, mens 16 prosent ikke disponerer privatbil av økonomiske årsaker. Dette er klart høyere andeler enn blant alle par med barn, og noe høyere enn for alle husholdninger.

For en del enslige forsørgere er også den økonomiske situasjonen så vanskelig at de sliter med å dekke noen behov. Nesten en av fire har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet. Blant alle husholdninger gjelder dette en av ti. En av ti enslige forsørgere har heller ikke råd til mer grunnleggende behov som å spise kjøtt eller fisk annenhver dag, en andel som er dobbelt så høy som for alle husholdninger, og 4 prosent har ikke råd til å holde boligen passe varm.

En vanskelig økonomisk situasjon fører til at 4 prosent av enslige forsørgere mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger. Tallene er usikre, men det kan tyde på at denne andelen er noe lavere blant alle par med barn og blant alle husholdninger generelt. Tallene kan også tyde på at andelen enslige forsørgere som mottar slik støtte har sunket fra 2003, da den var på 11 prosent.

Tabell 4.13. Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Enslig forsørger			Barnefamilier med lav inntekt						Alle par med barn 0-17	Alle
	2003	2004	2005	1. desil			1. kvintil			2005	2005
				2003	2004	2005	2003	2004	2005		
Betalingsproblemer											
Husleie	10	17	15	9	8	7	5	7	6	3	4
Boliglån	6	9	5	7	7	5	7	9	5	3	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	29	22	20	22	19	16	20	17	15	8	7
Andre lån	10	11	13	6	9	11	6	8	9	5	4
Økonomisk romslighet											
Svært vanskelig	10	13	9	7	8	8	5	6	5	2	4
Vanskelig	18	12	12	13	15	12	12	12	9	4	5
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	13	15	14	12	14	22	14	17	20	36	38
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	11	4	4	4	4	5	4	3	3	2	3
Antall svar	225	222	226	186	201	196	372	404	394	2 001	6 021

Kilde: EU-SILC.

Tabell 4.14. Indikatorer på materiell situasjon for personer 16 år og eldre i barnefamilier. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Enslig forsørger			Barnefamilier med lav inntekt						Alle par med barn 0-17	Alle
	2003	2004	2005	1. desil			1. kvintil			2005	2005
				2003	2004	2005	2003	2004	2005		
Materiell situasjon											
Andel som disponerer											
Telefon	100	100	98	100	100	97	100	99	98	99	99
Farge TV	98	97	97	97	95	96	98	97	97	99	96
PC	74	79	81	83	82	86	88	87	90	95	70
Vaskemaskin	98	97	96	100	99	96	99	98	98	99	96
Privatbil	81	79	76	89	86	84	91	91	90	96	76
Disponerer ikke PC pga. økonomi	10	13	10	8	9	8	5	5	6	2	5
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	13	12	16	9	12	11	7	7	7	2	9
Har ikke råd til											
en ukes ferie	26	26	23	21	27	21	17	21	16	6	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	11	9	9	10	9	8	7	7	7	3	4
kjøre nye klær	20	22	17
holde boligen varm	9	4	4	3	8	4	3	5	2	1	1
Antall svar	225	222	226	186	201	196	372	404	394	2 001	6 021

Kilde: EU-SILC.

Barnefamilier med lav inntekt

I likhet med enslige forsørgere har barnefamilier med lav inntekt en strammere økonomi enn alle par med barn og husholdninger generelt. Blant barnefamilier med lav inntekt generelt rapporterer 14 prosent at det er svært vanskelig eller vanskelig 'å få endene til å møtes', blant de med lavest inntekt er tilsvarende andel på 20 prosent. En av tjue barnefamilier med lav inntekt mener at det er svært vanskelig 'å få endene til å møtes'. Andelen er mer enn dobbelt så høye blant lavinntektsfamilier enn blant alle par med barn. En av fem barnefamilier med lav inntekt synes det er lett eller svært lett 'å få endene til å møtes'. Blant alle par med barn synes en av tre det samme. Ser vi på utviklingen fra 2003 til 2005, ser det ut til at barnefamilier med lav inntekt opplever større økonomisk romslighet i 2005 enn i 2003. Gruppene er for små til å slå fast noe med sikkerhet, men tendensen er at færre opplever økonomien som trang og flere opplever den som romslig.

Av betalingsproblemer ser vi også blant familier med lav inntekt at utgifter til elektrisitet og kommunale avgifter er de som volder størst problem. 15 prosent rapporterer betalingsproblemer på dette området, omtrent dobbelt så høy andel som blant alle par med barn, men en noe mindre andel enn blant enslige forsørgere. Sammenlignet med enslige forsørgere er problemer med å betale husleie lite blant barnefamilier med lav inntekt (6 prosent). Andelen er likevel dobbelt så høy som blant alle par med barn, og noe høyere enn for alle husholdninger generelt. Også andelen som har betalingsproblemer knyttet til boliglån og andre lån er noe høyere enn for alle par med barn og husholdninger generelt.

Også barnefamilier med lav inntekt disponerer i stor grad vanlige materielle goder. Så godt som alle disponerer telefon, nesten alle farge-TV og vaskemaskin. Sammenlignet med alle par med barn er det en noe mindre andel som disponerer PC og privatbil,

men andelen er høyere enn for alle husholdninger generelt. Dette tyder på at behovet er stort for disse godene i barnefamilier, noe som da også gjenspeiles i at et flertall av de som ikke disponerer disse godene ikke gjør det på grunn av økonomiske årsaker.

Barnefamilier med lavest inntekt (laveste tidel) har i samme grad som enslige forsørgere problemer med å dekke grunnleggende behov, en av fem har ikke råd til en ukes ferie, 8 prosent har ikke råd til å spise kjøtt eller fisk annenhver dag og 4 prosent har ikke råd til å holde boligen passe varm. Blant barnefamilier med lav inntekt generelt opplever en mindre andel denne typen problemer, men sammenligner en med alle par med barn, er andelen høyere.

3 prosent av barnefamiliene med lav inntekt mottar støtte fra andre husholdninger. Forskjellene i forhold til andre grupper er små.

Tilknytning til arbeidslivet

Yrkesdeltakelse er kanskje den viktigste enkeltfaktoren for å unngå å havne i lavinntektsgruppen. Yrkesaktive i lavinntektsgruppen har oftest en svak tilknytning til arbeidslivet. Omfang og type yrkesaktivitet er derfor et viktig område å undersøke for å kunne si noe om levekårene til ulike grupper. Svak tilknytning til arbeidslivet kan medføre lav inntekt, mens yrkesaktivitetens omfang også kan påvirkes av andre livsbetingelser, som for eksempel forsørgerbyrde. Yrkesstatus kan også si noe om hvor stabil tilknytning man har til arbeidslivet, og derfor være en faktor som sier noe om risikoen for å havne i lavinntektsgruppen. I det videre skal vi se på yrkesaktivitet for ulike typer av barnefamilier ut fra tabell 4.15. Tallene i tabellen er prosentuert på grunnlag av den personen i husholdningen med høyest yrkesinntekt.

Enslige forsørgere

Den vanligste helårsaktiviteten blant enslige forsørgere er yrkesaktivitet. Vi finner likevel betydelige forskjeller dersom vi sammenligner enslige forsørgere og alle par med barn. Mens 64 prosent av enslige forsørgere regnes som yrkesaktive, gjelder dette 85 prosent blant alle par med barn. Det nest vanligste blant enslige forsørgere er å ikke ha noen helårsaktivitet. Dette gjelder 14 prosent i denne gruppen. Når vi også tar i betraktning at 13 prosent av de enslige forsørgerne er yrkesaktive deler av året, tyder dette på at denne gruppen i større grad enn alle par med barn har et ustabil forhold til arbeidsmarkedet. Vi finner videre at 8 prosent er ikke-yrkesaktive, mest sannsynlig er disse hjemmearbeidende. Andelen er 5 prosentpoeng høyere enn for alle par med barn og personer i yrkesaktiv alder. Andelen studenter blant enslige forsørgere er på 7 prosent, noe høyere enn blant alle par med barn og personer i yrkesaktiv alder. Relativt få enslige forsørgere er arbeidsledige eller pensjonister, henholdsvis 3 og 4 prosent. Ser vi på yrkesstatusen for helårs

yrkesaktive, finner vi at et overveiende flertall av enslige forsørgere er ansatte (93 prosent), mens relativt få er selvstendig næringsdrivende (7 prosent).

Barnefamilier med lav inntekt

For barnefamilier med lavest inntekt (1. desil) ligger sysselsettingsnivået på samme nivå som blant enslige forsørgere, 73 prosent. Barnefamilier som befinner seg i den laveste femtedelen har et noe høyere sysselsettingsnivå med 80 prosent. Fremdeles er avstanden til alle par med barn stor, hvor andelen sysselsatte er 92 prosent. Når det gjelder forholdet mellom helårs yrkesaktivitet og yrkesaktivitet deler av året, er lavinntektsgruppen i den laveste tidelen på nivå med enslige forsørgere. 62 prosent er helårs yrkesaktive, 10 prosent er yrkesaktive deler av året. For lavinntektsgruppen i den laveste femtedelen er andelen helårs yrkesaktive 70 prosent, mens 9 prosent er yrkesaktive deler av året. Sammenligner vi med alle par med barn ser vi at yrkesaktiviteten blant barnefamilier i lavinntektsgruppen er lavere enn blant alle par med barn. Den lavere yrkesaktiviteten kan være med på å forklare hvorfor noen barnefamilier har havnet i lavinntektsgruppen. Det vi imidlertid må merke oss er at andelen selvstendige er høy blant barnefamilier med lav inntekt, 17 og 14 prosent mot 8 prosent totalt i befolkningen i yrkesaktiv alder. Selvstendig næringsdrivende er en gruppe der inntektsstatistikken generelt vil ha problemer med å vise det reelle inntektsnivået, slik at inntekt ikke nødvendigvis er den beste indikatoren på økonomisk levestandard for de selvstendige (Epland og Kirkeberg 2002). Dermed kan noen familier befinne seg i lavinntektsgruppen uten at dette gjenspeiler husholdningens reelle økonomiske situasjon. Den lave andelen helårs yrkesaktive, samt det forhold at 16 og 13 prosent i de to gruppene av lavinntektsfamilier ikke har noen helårs yrkesaktivitet kan også tyde på relativt mange har et ustabil forhold til arbeidslivet. Helårs arbeidsledighet blant barnefamilier i lavinntektsgruppene er henholdsvis 5 og 3 prosent, noe høyere enn for alle par med barn og befolkningen i yrkesaktiv alder. Studenter er en gruppe som kan forventes å finansiere en del av livsoppholdet med lån som ikke fanges opp av inntektsbegrepet. Andelen helårs studenter blant barnefamilie med lavinntekt er henholdsvis 7 og 8 prosent. Det er noe høyere enn blant alle par med barn, men omtrent på samme nivå som enslige forsørgere og befolkningen i yrkesaktiv alder.

Når det gjelder barnefamilier med flere voksne vil det også være interessant å se på antallet helårs yrkesaktive i husholdningen. I lavinntektsgruppene er det relativt store andeler hvor det ikke er noen helårs yrkesaktive. Den høyeste andelen, 24 prosent, finner vi i den laveste tidelen. Tilsvarende for barnefamilier i den laveste femtedelen er 16 prosent. Blant alle par med barn er det kun 5 prosent hvor det ikke er noen helårs yrkesaktive. Ser vi i tillegg på barnefamilier med bare en helårs yrkesaktiv, gjelder dette omtrent en av

tre lavinntektsfamilier, mens det gjelder bare en av fire blant alle par med barn. Funnene kan tyde på at en

svak yrkestilknytning kan være en viktig forklaring til hvorfor enkelte familier havner i lavinntektsgruppen.

Tabell 4.15. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i barnefamilier. 2005. Prosent

	Enslig forsørger	Barnefamilier med lav inntekt		Alle par med barn 0-17	Alle 16-66 år
	2005	1. desil 2005	1. kvintil 2005	2005	2005
Andel sysselsatte	73	73	80	92	81
Helårsaktivitet					
Yrkesaktiv	64	62	70	85	72
Studenter	7	8	7	3	6
Arbeidsledige	3	5	3	1	1
Pensjonister	4	3	2	1	8
Ikke-yrkesaktive	8	6	5	3	3
Ingen helårs hovedaktivitet	14	16	13	8	10
Yrkesaktiv deler av året	13	10	9	5	7
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive					
Ansatt	93	82	85	91	92
Selvstendig	7	17	14	9	8
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	0	1	0	0	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte					
Under 37 timer	37	35	34	28	30
38-44 timer	50	43	49	53	52
45 timer og over	13	21	17	19	18
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	35	35	35	38	37
Antall helårsyrkesaktive i husholdningen					
Ingen	36	24	16	5	18
En person	64	32	35	23	36
To personer	.	44	48	68	43
Tre og flere personer	.	1	1	3	3
Antall svar sysselsatte	166	150	327	1 883	4 441
Antall svar helårs yrkesaktive	150	135	309	1 836	4 165
Antall svar	226	196	394	2 001	5 246

Kilde: EU-SILC.

5. Sosiale indikatorer for aleneboende

Frøydis Strøm, Jon Epland og Tor Morten Normann

- aleneboende i alle aldersgrupper, særlig de yngste, har hatt svak inntektsutvikling i forhold til andre grupper i befolkningen
- aleneboendes tilknytning til arbeidslivet avtar med alderen
- færre med lav utdanning fra 1996 til 2004, også blant eldre aleneboende
- forholdsvis høy, men stabil, andel bostøttemottakere blant enslige over 66 år
- relativt mange sosialhjelpsmottakere blant aleneboende opp til 50 år
- unge enslige har høy gjeld og store renteutgifter
- de aller yngste og de aller eldste aleneboende er overrepresentert i lavinntektsgruppen
- relativt få aleneboende eier sin egen bolig, spesielt lav andel blant aleneboende under 35 år
- økte husleier har ført til at seks av ti aleneboende under 35 år har høy boutgiftsbelastning til tross for nedgang i utlånsrenten
- aleneboende har en svakere tilknytning til arbeidsmarkedet enn hele befolkningen i yrkesaktiv alder

Innledning

Aleneboende er en sammensatt gruppe som har hatt en markert vekst de siste 15-20 årene. Rundt 900 000 nordmenn regnes å være aleneboende i 2004. Økningen skjer særlig blant de yngre, og skyldes tidligere utflytting fra foreldrehjemmet, senere etablering med egne familier og flere samlivsbrudd og familieoppløsninger. Jo eldre den aleneboende er, desto mer stabil er husholdningen. Det betyr at i aldersgruppen over 30 år, og særlig blant de eldste, er det å bo alene oftest noe som varer (Statistisk sentralbyrå, 2006a).

Husholdninger som består av unge aleneboende har, sammenlignet med andre husholdningstyper, hatt en relativt svak inntektsvekst siden 1990. Dette viser tall fra inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (Statistisk sentralbyrå 2005c). Også andre grupper av aleneboende har hatt svak inntektsvekst, sammenlignet med andre husholdningsgrupper.

I dette kapitlet vil vi ta for oss ulike indikatorer for de aleneboende i ulike aldersgrupper. Merk at vi ikke regner med studenter i gruppen aleneboende under 35 år når vi ser på inntektsindikatorer. Dette fordi studenter hovedsakelig lever av studielån, og lån regnes ikke som inntekt i inntektsundersøkelsen. Om en tar med studentene, vil dette føre til at mange i denne gruppen vil komme ut med en urimelig lav inntekt. Derimot inngår studentene når vi ser på indikatorer for boforhold og økonomiske vansker.

Yrkestilknytning

I likhet med hele befolkningen er de unge aleneboende under 35 år i høy grad yrkesaktive, og for de fleste utgjør yrkesinntekten den største delen av husholdningsinntekten. Tabell 5.1 viser at 25 prosent av unge aleneboende var uten yrkestilknytning i 2004. Dette er omtrent like stor andel som for hele befolkningen, men høyere enn for alle personer i alderen 25-65 år.

Tabell 5.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	14
Aleneboende under 35 år	19	18	22	25
Aleneboende 35-49 år	23	24	27	30
Aleneboende 50-66 år	49	47	48	43
Aleneboende 67 år og eldre	99	99	99	99
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt				
Hele befolkningen	74	75	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82
Aleneboende under 35 år	85	86	81	80
Aleneboende 35-49 år	76	75	72	71
Aleneboende 50-66 år	50	53	52	57
Aleneboende 67 år og eldre	1	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Yrkestilknytningen har vært mer stabil for hele befolkningen og for personer i alderen 25-66 år, sammenlignet med aleneboende under 35 år. Dette kan imidlertid skyldes at vi benytter et litt grovt mål på yrkestilknytning, basert på at en må ha en inntekt over et bestemt nivå (minstepensjonen), for å bli definert som yrkestilknyttet. Det kan tenkes at grunnen til at vi finner en høyere andel unge enslige som ikke er yrkestilknyttet, spesielt i forhold til referansegruppen som er personer i alderen 25-65 år, er at det i denne gruppen er mange som arbeider deltid og som dermed ikke får en inntekt som overstiger minstepensjonen. Dette kan for eksempel være personer som kombinerer arbeid med studier, men uten å motta studielån.

Tilknytningen til arbeidslivet ser ut til å avta noe desto eldre de aleneboende blir. Nær 30 prosent av enslige i alderen 35-49 år, og 43 prosent i aldersgruppen 50-66 år, er uten yrkestilknytning. Vi ser en liten tendens til at tilknytningen til arbeidslivet har blitt gradvis svakere for aleneboende under 50 i perioden 1996 til 2004, og gradvis sterkere for gruppen aleneboende 50 til 66 år i samme periode. Det er imidlertid ingen signifikante endringer fra 1996 til 2004 for noen av disse gruppene.

Siden gruppen enslige under 35 år er den gruppen som en med størst sikkerhet kan si har hatt en noe svakere yrkestilknytning i perioden 1996 til 2004, kan indikatoren også tolkes som at de unge enslige har opplevd en forverring på arbeidsmarkedet.

Det er også en tendens til at andelen som har yrkesinntekt som største del av den samlede husholdningsinntekten har blitt noe redusert fra 1996 til 2004 for de aleneboende mellom 35 og 49 år, mens denne andelen har økt noe for de i aldersgruppen 50-66 år. Vi kan imidlertid ikke si at det har vært en signifikant endring i perioden 1996 til 2004.

Utdanning

Det er svært få av dagens unge som forlater utdanningssystemet allerede etter fullført ungdomsskole. Siden 1996 har andelen med lav utdanning vært stabil for unge aleneboende. I 2004 hadde seks prosent av dem grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Dette er en andel som er klart lavere enn for hele befolkningen sett under ett, når vi sammenligner på grunnlag av hovedinntektstakernes utdanningsnivå (14 prosent) eller alle personer 16 år og eldre (15 prosent).

I de yngste aldersgruppene er det altså få som har lavt utdanningsnivå, mens dette er mer vanlig i de eldste aldersgruppene. For de eldre gruppene av aleneboende har det imidlertid skjedd signifikante endringer i denne perioden. For enslige i alderen 35-49 år har andelen med kun grunnskoleutdanning falt fra 19 til 9 prosent fra 1996 til 2004. I gruppen 50-66 år har det skjedd en enda mer markant nedgang, fra 40 prosent i 1996 til 22 prosent i 2004. I den eldste gruppen, enslige over

66 år, har det også vært en forbedring i utdanningsnivået, dog ikke i like stor grad. I 1996 hadde 57 prosent av de eldste lav utdanning. I 2004 hadde fremdeles nesten halvparten av alle enslige pensjonister lav utdanning.

Andelen med lav utdanning har altså blitt signifikant lavere i denne perioden, spesielt for de enslige i alderen 35-66 år. I så måte gjenspeiler utviklingen blant de aleneboende den generelle økningen i utdanningsnivået i befolkningen.

Økonomisk utsatthet

I likhet med hele befolkningen er andelen unge aleneboende som mottar bostøtte svært liten. Bare 3 prosent av de enslige under 35 år mottar slik støtte. Denne gruppen inngår heller ikke i målgruppen til bostøtteordningen (Husbanken 2006).

Tabell 5.2. Indikator¹ for utdanning, 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	15	14
Alle personer 16 år og eldre	21	19	17	15
Aleneboende under 35 år	8	7	6	6
Aleneboende 35-49 år	19	18	11	9
Aleneboende 50-66 år	40	32	27	22
Aleneboende 67 år og eldre	57	53	53	48

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 5.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet, 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Aleneboende under 35 år	2	1	3	3
Aleneboende 35-49 år	3	5	6	7
Aleneboende 50-66 år	6	10	9	9
Aleneboende 67 år og eldre	9	18	17	16
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Aleneboende under 35 år	13	10	12	13
Aleneboende 35-49 år	13	13	13	13
Aleneboende 50-66 år	9	7	7	4
Aleneboende 67 år og eldre	1	2	1	1
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Aleneboende under 35 år	1	0	1	1
Aleneboende 35-49 år	1	2	2	3
Aleneboende 50-66 år	2	2	3	3
Aleneboende 67 år og eldre	1	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

I de eldre aldersgruppene av aleneboende finner vi at andelen med bostøtte er noe større, spesielt blant de som er 67 år og eldre. Fra 1999 til 2004 har det også vært en stabilitet i antall mottakere av bostøtte.

Når vi ser på andelen som mottar sosialhjelp finner vi derimot relativt mange unge aleneboende i mottakergruppen. I 2004 mottok 13 prosent av de enslige under 35 år sosialhjelp. Siden 1996 har andelen aleneboende som mottar sosialhjelp i gruppen under 35 og 35-49 år holdt seg stabil, og den har vært relativt høy sett i forhold til hele befolkningen og i forhold til andre aleneboende. Andelen som mottar sosialhjelp er betraktelig mindre for de eldre aleneboende.

Andelen personer som bor i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp er svært liten blant aleneboende i alle aldersgrupper, samt i hele befolkningen sett under ett.

Rente- og gjeldsbelastning

Gjeldsbyrden i den norske befolkningen har økt de siste årene, mens rentebelastningen har falt betydelig etter 2003 som følge av rentenedgangen. Tabell 5.4 viser de ulike gruppene av ensliges rente- og gjeldsbelastning sett i forhold til hele befolkningen.

I 2004 opplevde 8 prosent av de unge enslige å ha en høy gjeldsrentebelastning. Dette var signifikant lavere enn i 2002 (18 prosent), det vil si siste året før det store fallet i utlånsrentene. Også de andre gruppene av aleneboende har opplevd endringer i rentebelastningen de siste årene, i takt med svingningene i rentenivået, men ikke i like stor grad som de yngste aleneboende. Blant de ulike gruppene av aleneboende er det de mellom 35 og 49 år som har størst andel med høy rentebelastning i 2004 (12 prosent).

Unge aleneboende har forholdsvis høy gjeld, sammenlignet med hele befolkningen og personer 25-65 år. I 2004 hadde 15 prosent i denne gruppen høy gjeld. I perioden 1996 til 2004 har det også skjedd en signifikant økning i andelen unge enslige med høy gjeld.

Også i gruppen enslige 35 til 49 år er det en relativt stor andel med høy gjeldsbelastning. I 2004 hadde 17 prosent en gjeld som oversteg 3 ganger samlet inntekt. Også i gruppen 50 til 66 år har de enslige forholdsvis store gjeldsbyrder. I denne gruppen har det også skjedd en signifikant økning bare fra 2002 til 2004. Det er trolig reduserte utlånsrenter i perioden, som har bidratt til økt låneopptak.

I den eldste gruppen er det svært få med høy gjeldsbelastning. Bare 4 prosent av enslige over 66 år hadde gjeld som var tre ganger høyere enn inntekten i 2004. Andelen med høy gjeld i den eldste aldersgruppen har også vært stabil siden 1996 til 2004.

Store sykdomsutgifter

Andelen aleneboende under 35 år som mottar grunnstønad var kun 2 prosent i 2004, noe som indikerer at denne gruppen ikke har store sykdomsutgifter. Denne andelen er lavere enn for resten av befolkningen, og i tillegg ser vi at andelen har holdt seg relativt stabilt lav fra 1996 til 2004. Selv om andelen som mottar grunnstønad er litt høyere blant de eldre gruppene av aleneboende, er det ingen aldersgrupper som markerer seg med spesielt høye sykdomsutgifter blant aleneboende.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Både de yngste og de eldste aleneboende er overrepresentert i lavinntektsgruppen. Mens om lag 11 prosent av hele befolkningen hadde lavinntekt i 2004, ifølge EUs lavinnteksdefinisjon, var tilsvarende andel 30 prosent blant unge aleneboende samme år. Andelen blant de eldste aleneboende, over 66 år, var hele 41 prosent i 2004.

Aleneboende i gruppen 35-49 år og 50-66 år er ikke like utsatt. Henholdsvis 15 og 13 prosent av disse befinner seg i lavinntektsgruppen, som bare er en litt høyere andel enn blant hele befolkningen.

Som for de fleste andre grupper, er det en nær sammenheng mellom det å stå utenfor arbeidslivet og det å tilhøre lavinntektsgruppen.

Blant de unge enslige i lavinntektsgruppen var vel 6 av 10 uten yrkestilknytning i 2004, mens dette bare gjaldt for 9 prosent av de unge aleneboende som ikke var i lavinntektsgruppen.

Blant de enslige i aldersgruppen 35-49 år som befinner seg under lavinntektsgrensen, er 76 prosent uten yrkestilknytning.

Tabell 5.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	18	7
Personer 25-65 år	12	14	20	8
Aleneboende under 35 år	10	16	18	8
Aleneboende 35-49 år	16	16	23	12
Aleneboende 50-66 år	10	10	15	10
Aleneboende 67 år og eldre	3	5	5	3
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	7	10
Personer 25-65 år	6	6	8	11
Aleneboende under 35 år	9	10	12	15
Aleneboende 35-49 år	12	9	12	17
Aleneboende 50-66 år	7	6	7	11
Aleneboende 67 år og eldre	2	3	2	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 5.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	6	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6
Aleneboende under 35 år				
Aleneboende 35-49 år	4	3	3	2
Aleneboende 50-66 år	5	5	6	6
Aleneboende 67 år og eldre	10	8	8	7
Aleneboende 67 år og eldre	7	8	7	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Hele 84 prosent av 50-66-åringene som er under lavinntektsgrensen har ingen yrkestilknytning.

I de to aldersgruppene mellom 35 og 66 år, hvor andelen med lavinntekt er noe lavere enn blant yngre, finner vi altså at yrkestilknytningen i lavinntektsgruppen er svakere enn for tilsvarende gruppe blant de yngste.

Det er også en sammenheng mellom forekomsten av lavinntekt og utdanningsnivå. Blant de unge aleneboende under 35 år er det likevel relativt få med lav utdanning både i og utenfor lavinntektsgruppen.

Når det gjelder økonomisk utsatthet, så er det først og fremst innen sosialhjelpsbruk at det er klare forskjeller mellom de med og uten lavinntekt, spesielt for de yngste aldersgruppene.

Blant de aleneboende under 35 år er andelen som mottar sosialhjelp tre ganger høyere blant de i lavinntektsgruppen, i forhold til de som ikke har lavinntekt. Denne forskjellen er enda større for de aleneboende som er i alderen 35-49 år. Blant disse finner vi at 4 av 10 i lavinntektsgruppen mottar sosialhjelp, en andel som er fire ganger høyere enn blant de over lavinntektsgrensen. Andelen som mottar sosialhjelp i lavinntektsgruppen i alderen 50-66 år er betraktelig lavere, 14 prosent, mens det kun er 1 prosent i den eldste gruppen som mottar sosialhjelp.

Aleneboende over 50 år mottar mer bostøtte enn de yngre gruppene, noe som skyldes at flere i denne aldersgruppen er trygdemottakere. I de to eldste aldersgruppene med lavinntekt mottar 22 prosent bostøtte, mot 9 prosent i aldersgruppen 35-49 år, og bare 1 prosent av de yngste enslige med lavinntekt.

Når vi ser på gjeldsbyrden i aldersgruppen under 35 år, er det ingenting som skiller de med lavinntekt fra de som ikke er i lavinntektsgruppen. Både blant de under og over lavinntektsgrensen er det 15 prosent som har høy gjeld.

Ser vi videre på aldersgruppen 35-49 år, finner vi et markert større skille mellom de med og uten lavinntekt. En av tre i lavinntektsgruppen har stor gjeldsbyrde, mens 14 prosent av dem som er over lavinntektsgrensen har tilsvarende stor gjeld.

Også i alderen 50-66 år er det stor forskjell på de som er under og over lavinntektsgrensen når vi ser på gjelden. 20 prosent av de med lavinntekt har stor gjeld, mens 10 prosent av de uten lavinntekt har tilsvarende stor gjeldsbyrde.

Blant aleneboende alderspensjonister er det få som har høy gjeld, både i lavinntektsgruppen og blant dem over lavinntektsgrensen. Henholdsvis 3 og 5 prosent har høy gjeld i aldersgruppen 67 år og eldre.

Det er lite som tyder på at mange unge aleneboende med lav inntekt er tyngt av stor gjeldsrentebelastning, det vil si at rentene overstiger 15 prosent av samlet inntekt. Blant aleneboende under 35 år er andelen med høye renteutgifter like stor om vi ser på lavinntektsgruppen eller ikke-lavinntektsgruppen (8 prosent). Andelen er om lag på samme nivå som i befolkningen sett under ett.

I aldersgruppene 35-49 år og 50-66 år finner vi relativt sett noen flere med høy rentebelastning blant de i lavinntektsgruppen enn de som ikke har lavinntekt, men det er lite som skiller de to gruppene.

I gruppen aleneboende 67 år og eldre finner vi at svært få har stor rentebelastning, og også her er det lite som skiller lavinntektsgruppen fra ikke-lavinntektsgruppen.

Inntektssammensetning

Tabell 5.7 viser inntektssammensetningen til de ulike gruppene av aleneboende. Vi finner her at det er stor sammenheng mellom svak yrkestilknytning og lavinntekt.

Blant de unge under 35 år ser vi at det likevel er en forholdsvis stor andel i lavinntektsgruppen som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Blant alle de unge aleneboende utgjør yrkesinntekten 87 prosent av de totale inntektene. For de i lavinntektsgruppen utgjør yrkesinntekten 63 prosent, mens den utgjør 90 prosent for de som ikke har lavinntekt.

For aleneboende i alderen 35-49 år utgjør yrkesinntekten i alt 78 prosent av samlet inntekt. Den andelen som yrkesinntekten utgjør av samlet inntekt er bare halvparten så stor i lavinntektsgruppen som for de med inntekter over lavinntektsgrensen, henholdsvis 40 og 80 prosent.

Tabell 5.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2004. Prosent

	Hele befolkningen		Aleneboende							
	Med lav-inntekt	Ikke lav-inntekt	Under 35 år		35-49 år		50-66 år		67 år og eldre	
			Med lav-inntekt	Ikke lav-inntekt	Med lav-inntekt	Ikke lav-inntekt	Med lav-inntekt	Ikke lav-inntekt	Med lav-inntekt	Ikke lav-inntekt
Yrkestilknytning										
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	18	62	9	76	21	84	37	100	99
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	60	89	33	78	24	62	0	1
Utdanning										
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	25	12	9	5	14	9	26	22	63	38
Økonomisk utsatthet										
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	1	4	9	6	22	7	22	12
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	26	8	39	9	14	3	1	1
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	0	2	6	2	8	2	1	1
Rente- og gjeldsbelastning										
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	7	8	8	14	12	13	9	2	3
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	9	15	15	33	14	20	10	3	5
Store sykdomsutgifter										
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	2	3	3	7	5	8	5	9
Andel personer	11	89	30	70	15	85	13	87	41	59
Antall observasjoner (personer)	2 842	31 147	242	578	79	449	77	545	345	531

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 5.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og aleneboende¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Aleneboende under 35 år			Aleneboende 35-49 år			Aleneboende 50-66 år			Aleneboende 67 år og eldre		
	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekter	35	71	69	63	90	87	40	80	78	19	67	65	0	4	3
Kapitalinntekter ³	2	9	9	1	2	2	1	7	7	3	7	7	3	6	5
Overføringer	63	20	22	36	8	11	59	12	15	78	26	28	97	91	92
Herav :															
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	11	4	5	35	9	10	58	18	20	88	65	72
Tjenestepensjoner	2	4	4	0	0	0	0	0	0	5	6	6	5	23	18
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	7	2	2	5	1	1	5	1	1	0	0	0
Stipend	7	0	1	8	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Bostøtte	1	0	0	0	0	0	1	0	0	3	0	0	2	1	1
Sosialhjelp	5	0	1	9	1	2	16	1	2	6	0	0	1	0	0
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	98 800	306 100	244 800	115 400	366 700	328 000	114 100	332 100	304 600	124 400	226 300	184 900
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	82 500	225 400	183 100	97 000	262 100	236 700	102 300	242 900	225 100	116 600	184 000	156 600
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	82 500	225 400	183 100	97 000	262 100	236 700	102 300	242 900	225 100	116 600	184 000	156 600
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Antall observasjoner (husholdninger)	1 553	11 578	13 131	242	578	820	79	449	528	77	545	622	345	531	876

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Enda større forskjell er det mellom de under og over lavinntektsgrensen i alderen 50-66 år. Yrkesinntekten utgjør bare 19 prosent for de som er i lavinntektsgruppen, og 67 prosent for de som ikke har lavinntekt. Andelen som yrkesinntekten utgjør av den totale husholdningsinntekten i lavinntektsgruppen, er mye lavere enn i hele befolkningen. For de som ikke tilhører lavinntektsgruppen ligger andelen på omtrent samme nivå som i hele befolkningen.

Gruppen av aleneboende alderspensjonister har naturlig nok bortimot hele sin inntekt i form av overføringer. Av de som har en liten andel yrkesinntekt, er de fleste å finne i ikke-lavinntektsgruppen.

Overføringer er en klart viktigere inntektskomponent for aleneboende med lavinntekt enn for aleneboende uten lavinntekt. For unge aleneboende utgjør overføringer i alt 11 prosent av samlet inntekt, som er mindre enn i befolkningen for øvrig. I denne gruppen er det imidlertid store forskjeller på de under og over lavinntektsgrensen. I lavinntektsgruppen utgjør overføringer hele 36 prosent av samlet inntekt.

Blant aleneboende i alderen 35-49 år med lavinntekt utgjør overføringer en noe høyere andel av den totale inntekten i forhold til de yngste aleneboende, med en andel på 59 prosent. Overføringer blir i tillegg en stadig viktigere del av samlet inntekt desto eldre de aleneboende blir. I gruppen 50-66 år utgjør overføringene 78 prosent, mens inntekten til de i gruppen 67 år og eldre består nesten utelukkende av overføringer.

Overføringer har mye mindre betydning for aleneboende som ikke har lavinntekt. Men også her ser vi at andelen øker med stigende alder.

Dersom vi ser litt nærmere på hvilke overføringer som er mest betydningsfulle for aleneboende i lavinntektsgruppen, finner vi at pensjoner fra folketrygden er den største stønadsposten for de unge aleneboende under 35 år. Disse ytelsene utgjorde 11 prosent i 2004, som er noe mindre enn året før (14 prosent). Dette kan tyde på at det er en del uførepensjonister og personer på attføring i denne gruppen. Men også andre stønader inngår i overføringene til lavinntektsgruppen. Om lag 9 prosent består av sosialhjelp, mens arbeidsledighetsstrygd utgjør 7 prosent av samlet inntekt. Det er fremdeles noen studenter blant de unge aleneboende, selv om vi altså har utelatt alle som hovedsaklig lever av studielån. Knappt 8 prosent av samlet inntekt for de i lavinntektsgruppen består av studiestipend. På bakgrunn av inntekts sammensetningen til de unge enslige med lavinntekt, kan vi derfor danne oss et bilde av at dette er en sammensatt gruppe som både består av unge trygdemottakere, arbeidsledige, sosialhjelpsmottakere og deltidsarbeidende studenter (som ikke mottar studielån).

Blant aleneboende 35-49 år med lavinntekt utgjør pensjoner fra folketrygden 35 prosent, noe som tyder på at det er en del uførepensjonister også i denne gruppen. Sosialhjelp utgjør 16 prosent.

I lavinntektsgruppen blant de som er i alderen 50-66 år er 58 prosent av samlet inntekt ulike pensjoner fra folketrygden. Her finner vi også at 5 prosent av all inntekt består av tjenestepensjon, og like mye består av arbeidsledighetstrygd. Bostøtte har mer betydning for denne gruppen (3 prosent) i forhold til de yngre aleneboende med lavinntekt, mens sosialhjelp har mindre betydning (6 prosent).

I den eldste gruppen av aleneboende, de over 66 år, finner vi at pensjoner fra folketrygden utgjør 88 prosent av samlet inntekt for de i lavinntektsgruppen. Den største forskjellen i inntekts sammensetning mellom de med og uten lavinntekt, er størrelsen på tjenestepensjonen. I lavinntektsgruppen utgjør overføringer i form av tjenestepensjon bare 5 prosent av samlet inntekt, mens denne ytelsen i ikke-lavinntektsgruppen utgjør 23 prosent.

Inntektsfordeling

Ulikhetsmålet S80/S20 i tabell 5.8, som viser forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den rikeste og fattigste femdelen, viser at det er relativt store inntektsforskjeller blant aleneboende under 35 år. Også i gruppen aleneboende 35-49 år finner vi relativt stor ulikhet, sammenlignet med befolkningen. For aleneboende i de eldste aldersgruppene ser inntektsforskjellene ut til å være noe mindre enn den vi finner i befolkningen, og har i tillegg blitt noe redusert siden 1996. Ulikhetsmålet S80/S20 kan imidlertid påvirkes av ekstremverdier i begge ender av inntektsfordelingen, særlig når gruppen vi ser på er liten i befolkningen. Det er derfor vanskelig å trekke noen klare konklusjoner om utviklingen i inntektsulikhet blant aleneboende de siste årene. Dette gjelder særlig innen de yngste aldersgruppene av aleneboende.

Forholdet mellom P90 og P10, som er et mål som i mindre grad påvirkes av ekstremverdier, viser en lavere grad av ulikhet og mer stabilitet i fordelingen for aleneboende under 35 år som gruppe. Vi får imidlertid bekreftet at inntektsforskjellene innen den yngste gruppen av aleneboende er noe større enn i befolkningen, mens det motsatte er tilfelle blant de eldste aleneboende. Dette skyldes selvsagt at de yngre aleneboende er en svært lite homogen gruppe der noen er yrkesaktive med godt betalte jobber, mens andre har en svært marginal tilknytning til arbeidslivet. De eldste aleneboende er på sin side for det meste alderspensjonister, en gruppe der inntektsforskjellene er relativt små.

Tabell 5.8. Fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2004

	1996	1999	2002	2004
S80/S20²				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0
Aleneboende under 35 år				
Aleneboende 35-49 år	4,8	4,1	4,6	5,0
Aleneboende 50-66 år	3,8	3,7	3,3	3,6
Aleneboende 67 år og eldre	2,7	2,4	2,3	2,3
P90/P10³				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6
Aleneboende under 35 år				
Aleneboende 35-49 år	3,5	3,1	3,1	3,1
Aleneboende 50-66 år	2,9	2,6	2,7	2,6
Aleneboende 67 år og eldre	2,3	2,0	2,0	2,1
Gini-koeffisient⁴				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,281
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,278
Aleneboende under 35 år				
Aleneboende 35-49 år	0,276	0,258	0,283	0,306
Aleneboende 50-66 år	0,253	0,256	0,233	0,265
Aleneboende 67 år og eldre	0,216	0,188	0,177	0,179

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

For de andre aleneboende er inntektsulikheten med dette målet, om lag som i befolkningen i alt.

Det siste ulikhetsmålet, Gini-koeffisienten, viser at det ikke er stor forskjell på inntektsulikheten blant de yngste aleneboende sammenlignet med befolkningen, men at det er større interne ulikheter i inntektsfordelingen blant de yngre aleneboende sammenlignet med de eldre. Den gruppen som skiller seg mest ut når vi ser på Gini-koeffisienten er aleneboende i alderen 35-49 år, hvor dette målet er høyere enn for alle de andre gruppene vi sammenligner med.

I de eldste gruppene av aleneboende er det fremdeles små inntektsulikheter når vi ser på Gini-koeffisienten, og den aller mest homogene gruppen er alderspensjonistene.

Boforhold og økonomiske vansker

I denne delen av kapitlet fokuserer vi i hovedsak på unge aleneboende personer i alderen 16-34 år siden vi har tidsserie for denne gruppen. Vi vil som sammenligningsgrunnlag også se på alle aleneboende, uavhengig av alder. I levekårsundersøkelsen er husholdning definert på grunnlag av faktisk adresse. Det betyr at for studenter som faktisk bor borte fra forelderhusholdningen er det den faktiske bosituasjonen vi har

opplysninger om, selv om de er registrert bosatt på foreldrenes adresse.

Blant unge aleneboende, slik gruppen her er definert, dominerer de yngste (under 25 år). Personer under 25 år utgjorde i 2005 nesten 40 prosent av de unge aleneboende. Alderssammensetningen blant alle aleneboende er naturlig nok svært annerledes. Selv om personer i alderen 25-66 år utgjør hoveddelen av gruppen, seks av ti er i denne alderen, er det eldre over 66 år som er mest overrepresentert i forhold til befolkningen. En av fire aleneboende er over 66 år, mens det gjelder om lag en av ti i befolkningen. Dette må vi ha i mente i tolkningen av forskjeller mellom gruppene av aleneboende.

Om lag 33 prosent av de unge aleneboende var studenter. Dette gjelder 12 prosent blant alle aleneboende.

Boligstandard og eierforhold

Perioden fra en person er 16 til 34 år er perioden der det store flertallet etablerer seg. Etablering med eid bolig viser en sterk sammenheng med familieetablering. For personer som ikke etablerer familie, tar det lenger tid før etableringen med eid bolig skjer.

Det er da også en relativt liten del av de unge aleneboende som eier boligen sin, det gjaldt tre av ti i 2005. Til sammenligning eide 58 prosent av alle aleneboende boligen de bor i. Tilsvarende andel i hele den voksne befolkningen er 80 prosent. Fra 1991 til 1997 ble det stadig færre unge aleneboende som eide boligen sin. Mens andelen eiere i 1991 var 36 prosent, var det ti år senere bare 27 prosent som eide boligen sin. Nedgangen har vært jevn i hele denne perioden, uavhengig av svingningene i de økonomiske konjunkturer i perioden. Nedgangen ser imidlertid ut til å ha stoppet opp på slutten av 1990-tallet. Tallene tyder på en økning etter 2001, men økningen er ikke statistisk sikker.

Basert på et objektivt mål på romslighet bor unge aleneboende i stor grad trangt. I 2005 bodde en av fire trangt, dvs. at de bor på ett rom. Blant alle aleneboende bodde drøyt en av ti trangt. Andelene for både unge og alle aleneboende er høyere enn i befolkningen, der det var 6 prosent som bodde trangt. Andelen unge aleneboende som bor trangt har blitt mindre siden midten av 1990-tallet. En av ti unge aleneboende bor svært romslig (disponerer minst fire rom), mens andelen er tre ganger så høy både blant alle aleneboende og i befolkningen. Romsligheten for unge aleneboende lå stabilt i perioden fra 1991 til 2003, men ser nå ut til å ha blitt redusert, selv om endringen ikke er statistisk sikker. Unge aleneboende bor i betydelig mindre boliger enn både alle aleneboende og den voksne befolkningen, henholdsvis 62, 83 og 117 kvadratmeter. Aleneboende generelt har dermed stort boligareal per person, unge aleneboende noe mindre, men for begge gruppene blir arealet per person noe høyere enn i befolkningen, der gjennomsnittet er 54 kvadratmeter.

Tabell 5.9. Boligtype og boligstandard for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 2001, 2003 og 2005

	Aleneboende under 35 år						Alle aleneboende 2005	Alle 2005
	1991	1995	1997	2001	2003	2005		
Andel personer som								
bor i enebolig, våningshus	26	38	30	42	38	31	43	64
bor i småhus ellers	24	21	19	12	14	12	15	15
bor i husholdning som eier	36	30	25	27	30	30	58	80
bor i husholdning som er selveier	20	15	17	17	19	19	42	70
bor trangt	23	32	32	30	23	25	11	6
bor svært romslig	15	15	14	15	15	10	32	31
mangler bad eller WC	9	4	5	3	4	1	1	0
Bor i bolig								
med råte eller fukt	15	13	13	10	7
som er utsatt for støy	23	24	17	12
som er utsatt for forurensning	11	11	10	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	10	7	6	5
Boligareal per husholdning. Kvm.	65	..	70	65	64	62	83	117
Boligareal per person. Kvm.	65	..	70	65	64	62	83	54
Antall svar i alt	203	209	232	326	499	487	1 316	6 021

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 5.10. Boligøkonomi for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005

	Aleneboende under 35 år						Alle aleneboende 2005	Alle 2005
	1991	1995	1997	2001	2003	2005		
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Kroner	21 600	25 800	26 700	33 900	36 500	42 400	40 100	45 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	3	6	8	4	7	4	11	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	45 100	34 200	37 700	64 700	62 200	52 900	27 200	44 400
Andel eiere uten renter og avdrag	13	19	14	6	11	11	48	35
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	54	56	55	57	60	61	38	25
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	15	13	12	8	10	9	31	36
Andel som oppfatter boutgiftene som								
svært tyngende	12	12	10	7
noe tyngende	47	42	34	34
Antall svar fra leiere	55	47	60	88	344	343	572	1 125
Antall svar fra eiere	121	144	165	220	148	144	744	4 880
Antall svar	203	209	232	326	499	487	1 316	6 005

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Boligstandarden for unge aleneboende med hensyn til wc og bad, synes ikke å avvike vesentlig fra verken aleneboende generelt eller befolkningen. Det er nesten ingen som mangler bad. En noe høyere andel unge aleneboende bor i fuktig bolig, 12 prosent sammenlignet med 10 prosent blant alle aleneboende og 7 prosent i befolkningen i 2005.

Bomiljøet synes også litt dårligere for unge aleneboende. Det var i 2005 en vesentlig høyere andel som var utsatt for støy, i alt 24 prosent mot 17 prosent blant alle aleneboende og 12 prosent i befolkningen generelt. Forskjellen mellom befolkningen og både unge aleneboende og aleneboende generelt er statistisk sikker. 12 prosent av de unge aleneboende bodde i områder utsatt for forurensning, og 6 prosent i et område med kriminalitet, vold og hærverk. Til sammenligning gjaldt dette henholdsvis 10 og 6 prosent blant alle aleneboende og 8 og 5 prosent i den voksne befolkningen i 2005.

33 prosent av de unge aleneboende er studenter. Ser en bort fra studentene er det litt flere som eier sin bolig (40 prosent i 2005) og boligstandarden bedres noe. Litt færre bor trangt (14 prosent) og litt flere bor svært romslig (14 prosent). Gjennomsnittlig boligareal øker til 68 kvadratmeter. Andelen uten bad og med fuktige boliger endres imidlertid ikke.

Boligøkonomi

Gjennomsnittlig husleie for unge aleneboende som leide boligen var 42 400 kroner per år i 2005, bare noe lavere enn blant alle leiere, men noe høyere enn blant aleneboende generelt. Dette til tross for at boligene til unge aleneboende er betydelig mindre enn for begge de andre gruppene. Ser en bort fra studentene blir gjennomsnittlig husleie for unge aleneboende faktisk noe lavere, 41 200 kroner per år.

Regnet i 2005-kroner steg årlig husleie for unge aleneboende fra om lag 28 700 kroner i 1991 til 42 400

kroner i 2005, en økning på 48 prosent. Økningen skjedd gjennom det meste av perioden.

Renter og avdrag var i 2005 om lag 52 900 kroner i gjennomsnitt for unge aleneboende eiere. Beløpet øker noe om en holder studenter utenfor, til knapt 54 700 kroner. Det er vesentlig mer enn for alle husholdninger, der gjennomsnittet var om lag 44 400 kroner. Forskjellen i forhold til alle aleneboende er enda større, der gjennomsnittet var 27 200 kroner. Her må vi imidlertid huske at de eldre er overrepresentert, og at hele 48 prosent ikke har boliglån. Blant unge aleneboende som eier boligen gjelder dette bare 11 prosent.

Renter og avdrag har utviklet seg annerledes enn husleien, til dels i samsvar med endringer i utlånsrenten på boliglån. Regnet i 2005-kroner var renter og avdrag for unge aleneboende i gjennomsnitt 59 900 kroner i 1991. De gikk ned til 41 800 2005-kroner i 1995, for deretter å øke til 68 500 2005-kroner i 2001. Fra 1997 til 2001 var det en meget sterk økning i renter og avdrag. Både økt utlånsrente, en sterk økning i boligpriser og, i mindre grad, økt andel eiere bidro til økningen i renter og avdrag. Etter 2001 har renter og avdrag gått betydelig ned. Nedgangen var særlig sterk fra 2003 til 2005.

Det er ingen tvil om at boligutgiftene i form av husleie og renter og avdrag utgjør en betydelig post på unge aleneboendes budsjett. Ser en perioden etter 1991 under ett, har økningen i husleie og renter og avdrag da også ført til at boligutgiftene sett i forhold til husholdningens inntekt etter skatt har utviklet seg ugunstig. Andelen unge aleneboende med høye boligutgifter sett i forhold til inntekten ser ut til å ha økt noe fra 1997, og andelen med lav boutgiftsbelastning har gått ned. I 2005 hadde seks av ti unge aleneboende høy boutgiftsbelastning, mer enn det dobbelte av det en finner blant alle husholdninger og også betydelig høyere enn blant aleneboende generelt, der andelen var 38 prosent. Utviklingen fra 2003 til 2005, med lavere utgifter til boliglån, har kompensert for økningen i husleie slik at boutgiftsbelastningen ikke endret seg i denne perioden.

En av åtte unge aleneboende oppfatter boligutgiftene som svært tyngende, og over halvparten oppfatter dem som svært eller noe tyngende. Blant aleneboende generelt gjelder dette henholdsvis en av ti og en av tre. I befolkningen totalt er det vel 40 prosent som oppfatter boligutgiftene som svært eller noe tyngende. Tallene kan tyde på at det er blitt noe færre unge aleneboende som oppfatter boligutgiftene som noe tyngende fra 2003 til 2005, men reduksjonen er ikke statistisk sikker.

Tabell 5.11. Indikatorer på betalingsvansker for aleneboende. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Aleneboende under 35 år			Alle aleneboende	Alle
	2003	2004	2005	2005	2005
Betalingsproblemer					
Husleie	13	13	11	6	4
Boliglån	4	2	2	1	2
El og kommunale avgifter	14	11	9	7	7
Andre lån	10	9	8	5	4
Økonomisk romslighet					
Svært vanskelig	6	6	7	6	4
Vanskelig	10	10	9	7	5
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	21	21	23	32	38
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	9	7	12	5	3
Antall svar	499	510	487	1 316	6 021

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Andelen med lave relative boligutgifter (dvs. at husleie pluss renter og avdrag utgjør mindre enn 10 prosent av husholdningens inntekt etter skatt) gikk svakt ned i tiåret, fra 15 prosent i 1991 til 8 prosent i 2001. Her ser den ut til å ha stabilisert seg. Til sammenligning var det 36 prosent av alle husholdninger som hadde lave relative boligutgifter.

Økonomiske vansker

Unge som bor alene er en gruppe med forholdsvis lave inntekter, men – som vi har sett – også med stor inntektsspredning. Det er blant annet relativt mange som mottar sosialhjelp. Vi har også sett at det er mange med relativt sett høye boligutgifter. Det var i 2005 12 prosent av de unge aleneboende som mottok støtte fra andre husholdninger (mest sannsynlig foreldrene). Denne støtten er ikke regnet med som inntekt. Det dreier seg imidlertid i gjennomsnitt om forholdsvis beskjedne beløp. For alle unge aleneboende er gjennomsnittlig beløp mottatt i 2004 (siste 12 måneder) om lag 1 800 kroner per år, eller 15 700 kroner for de som mottok hjelp fra andre husholdninger. Det endrer altså ikke vesentlig på bildet av den økonomiske situasjon til de unge. Av større betydning er det at studielån ikke regnes som inntekt. Dette er viktig å være oppmerksom på i tolkningen av tallene om de unge aleneboendes økonomiske situasjon. Som nevnt er over 30 prosent av de unge aleneboende studenter, selv om neppe alle disse mottar studielån.

Tallene viser at det er noe høyere andel som er i en presset økonomisk situasjon blant unge aleneboende enn i befolkningen totalt, 16 prosent sier i 2005 at det er vanskelig 'å få endene til å møtes', mens det i befolkningen gjelder 9 prosent. Forskjellen mellom unge og alle aleneboende er mindre. Blant alle aleneboende sier 13 prosent at det er vanskelig 'å få endene til å møtes'. Tallene for hvor stor andel som

mener det er lett 'å få endene til å møtes' er tilsvarende henholdsvis 23 for unge aleneboende, 32 prosent for alle aleneboende og 38 prosent for befolkningen. Tallene for unge aleneboende er nokså stabile sammenlignet med 2003, mens det i befolkningen har blitt flere med romslig økonomi.

På spørsmål om husholdningen har vært ute av stand til å betale ulike typer regninger ved forfall, svarer 8 - 11 prosent av de unge aleneboende bekreftende i 2005. Ett unntak er boliglån som få har hatt problemer med å betale (2 prosent), men det skyldes først og fremst at det er forholdsvis få som eier boligen. Flest har hatt problemer med husleie. Blant alle aleneboende er andelen med ulike typer betalingsproblemer lavere, 5-7 prosent, også med unntak for boliglån som få har hatt problemer med å betale. I befolkningen oppgir bare 2-4 prosent at de har betalingsproblemer. Som i 2003 er et unntak betaling av elektrisitet eller kommunale avgifter, noe som hadde sammenheng med de høye prisene på elektrisitet vinteren 2002/2003. I 2005 hadde 7 prosent av alle husholdninger problemer i med slike regninger. Ser en betalingsproblemer under ett finner vi at 19 prosent av de unge aleneboende i 2004 hadde problemer med betaling av en eller flere typer regninger, sammenlignet med 13 prosent blant alle aleneboende og 11 prosent i befolkningen.

Unge aleneboende skiller seg ikke vesentlig fra befolkningen når det gjelder en del materielle goder, med unntak av bil, og til en viss grad TV. Andelen som disponerer PC er like høy som i befolkningen totalt (sju av ti) Andelen som ikke disponerer PC på grunn av økonomi er dobbelt så høy som i befolkningen totalt (10 mot 5 prosent), noe som indikerer et større behov. I underkant av halvparten av de unge aleneboende har bil, mens det i den voksne befolkningen gjelder 76 prosent. Over halvparten av de unge som ikke har bil sier at det skyldes økonomien. Heller ikke aleneboende generelt skiller seg vesentlig fra befolkningen, med unntak av PC og bil. Det at bare halvparten av alle aleneboende disponerer PC, har antagelig med alderssammensetningen av denne gruppen å gjøre. Andelen som ikke disponerer PC av økonomiske grunner er lav, noe som tyder på at behovet også er lavt. Andelen som ikke disponerer privatbil er på linje med blant unge aleneboende, men andelen som ikke disponerer på grunn av økonomi er mye lavere, noe som også tyder på mindre behov.

Spør en personer om de klarer utgiftene til en del ting som oppfattes som ganske grunnleggende i dag, finner en at opp til 20 prosent av unge aleneboende, og 15 prosent av aleneboende totalt hadde problemer i 2004. 17 prosent av unge aleneboende og 13 prosent av aleneboende totalt har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet. Hele 9 prosent av unge aleneboende har ikke råd til å spise kjøtt- eller fiskemiddag annenhver

dag, andelen blant aleneboende totalt er 6 prosent og i befolkningen 4 prosent. Blant unge aleneboende er det også 2 prosent som ikke har råd til å holde boligen varm, om lag det dobbelte av hva som gjelder for aleneboende totalt og den voksne befolkningen som helhet. Fra 2003 til 2005 ble det færre unge aleneboende som ikke hadde råd til å holde boligen varm. Ellers kan vi ikke påvise noen endringer når det gjelder mulighetene for å dekke grunnleggende behov.

Sammenlignet med andre av de gruppene som behandles her, viser resultatene at både sosialhjelpsmottakere, enslige forsørgere og tidelen av barnefamilie med lavest inntekt kommer dårligere ut enn unge aleneboende på indikatorene på økonomisk situasjon. Tallene tyder på at mellom en av seks og en av fem unge aleneboende sliter tungt økonomisk.

Tilknytning til arbeidslivet

Omtrent tre av fire unge aleneboende er sysselsatte, en andel som er lik den blant aleneboende 16-66 år, men litt lavere enn i befolkningen i yrkesaktiv alder (16-66 år). Både blant unge aleneboende og aleneboende 16-66 år er yrkesaktivitet den vanligste helårsaktiviteten. Det gjelder over halvparten av unge aleneboende og seks av ti aleneboende i yrkesaktiv alder. Blant de unge er i tillegg 15 prosent yrkesaktive deler av året, mens det gjelder 10 prosent blant aleneboende 16-66 år. Ser vi på andre forhold enn yrkesaktivitet, finner vi betydelige variasjoner i helårsaktivitet mellom de to gruppene av aleneboende. Blant de unge utgjør studentene en betydelig andel, 26 prosent, mens andelen reduseres til 13 prosent når man inkluderer aleneboende opp til 66 år. Blant aleneboende i yrkesaktiv alder finner vi også en betydelig andel pensjonister, 12 prosent, hvor uførepensjonister utgjør åtte av ti. Blant unge aleneboende er det knapt pensjonister (2 prosent). Det er også betydelige andeler som ikke har noen helårsaktivitet i begge grupper av aleneboende, 17 prosent blant unge og 10 prosent blant 16-66 åringene. I begge gruppene er et overveiende flertall av de yrkesaktive ansatte (95-93 prosent). Tallene tyder på at unge aleneboende har en noe løsere tilknytning til arbeidslivet enn aleneboende i alderen 16-66 år, og at aleneboende totalt sett kommer dårligere ut enn den befolkningen i yrkesaktiv alder.

Når det gjelder arbeidstid for sysselsatte er det ikke store variasjoner mellom aleneboende og befolkningen i yrkesaktiv alder, men tallene kan tyde på at unge aleneboende jobber noe mindre per uke.

Tabell 5.12. Indikatorer på materiell situasjon for aleneboende. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Aleneboende under 35 år			Alle aleneboende	Alle
	2003	2004	2005	2005	2005
Materiell situasjon					
Andel som disponerer					
Telefon	99	99	98	98	99
Farge TV	91	89	86	93	96
PC	62	66	73	49	70
Vaskemaskin	83	86	88	93	96
Privatbil	50	49	46	52	76
Disponerer ikke PC pga. økonomi					
	13	12	10	8	5
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi					
	28	26	28	16	9
Har ikke råd til					
en ukes ferie	16	17	17	13	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	9	9	9	6	4
kjøpe nye klær	16
holde boligen varm	6	3	2	1	1
Antall svar	499	510	487	1316	6 021

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 5.13. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for aleneboende. 2005. Prosent

	Aleneboende under 35 år	Aleneboende 16-66	Alle 16-66 år
Andel sysselsatte	74	72	81
Helårsaktivitet			
Yrkesaktiv	53	60	72
Studenter	26	13	6
Arbeidsledige	1	2	1
Pensjonister	2	12	8
Ikke-yrkesaktive	1	2	3
Ingen helårs hovedaktivitet	17	11	10
Yrkesaktiv deler av året	15	10	7
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive			
Ansatt	95	93	92
Selvstendig	5	7	8
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	-	-	-
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte			
Under 37 timer	34	30	30
38-44 timer	50	53	52
45 timer og over	17	18	18
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	35	36	37
Antall svar sysselsatte	356	713	4 441
Antall svar helårs yrkesaktive	255	591	4 165
Antall svar	487	1 316	5 246

Kilde: EU-SILC.

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

Mads Ivar Kirkeberg og Siv Irene Pedersen

- trenden siden slutten av 1990-tallet med stadig flere innvandrere uten tilknytning til arbeidsmarkedet ser ut til å ha stoppet opp ...
- ... men ikke-vestlige innvandrere er fortsatt sterkt overrepresentert i lavinntektsgruppen sammenlignet med befolkningen generelt
- i 2004 var det fem ganger mer sannsynlig for en ikke-vestlig innvandrer å motta sosialhjelp, sammenlignet med befolkningen totalt
- blant innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn har det blitt flere som mottar både bostøtte og sosialhjelp
- ulike økonomiske støtteordninger er langt mer utbredt blant innvandrere i lavinntektsgruppen sammenlignet med lavinntektsgruppen i hele befolkningen

Innledning

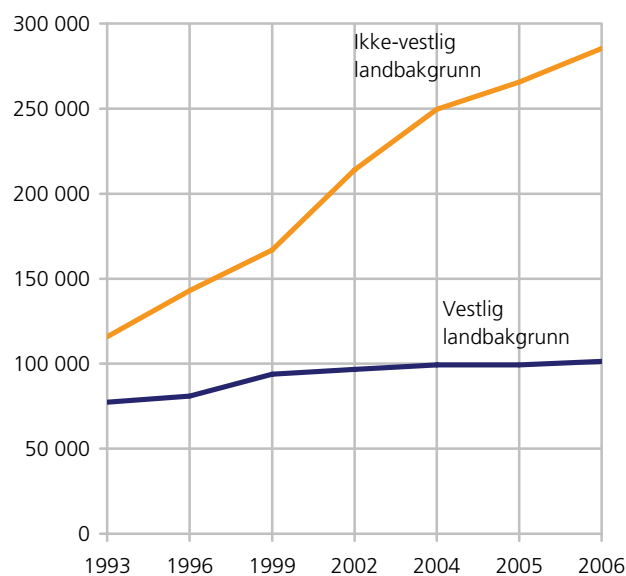
Ved utgangen av 2004, som er det siste måletidspunktet for de fleste av indikatorene, utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge om lag 365 000 personer. Disse fordelte seg på 301 000 førstegenerasjonsinnvandrere og 64 000 personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Innvandrerbefolkningen, slik Statistisk sentralbyrå definerer den, utgjorde 8 prosent av den bosatte befolkningen ved utgangen av 2004.

Studerer innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn, er det klart flest fra Asia med 40 prosent. Deretter følger personer med bakgrunn fra Øst-Europa med 17 prosent, Norden med 15 prosent, Afrika med 12 prosent og Vest-Europa for øvrig med 10 prosent (Statistisk sentralbyrå 2005d).

Figur 6.1 viser at innvandrerbefolkningen fordoblet seg i perioden 1993 til 2006 – fra 193 000 til 387 000 personer. Av denne veksten stod innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn for nesten 88 prosent, eller drøyt 169 000 personer. Når vi ser på innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn er det flest innvandrere med bakgrunn fra Pakistan, Irak, Vietnam, Somalia, Bosnia-Hercegovina, Iran, Tyrkia og Serbia og Montenegro.

Ved utgangen av 2004 bodde det om lag 107 000 personer med flyktningbakgrunn i Norge. Antallet hadde økt til 117 000 året etter. Tre firedeler var registrert som flyktning, mens de resterende hadde familietilknytning til en slik flyktning. Det var flest bosatte personer med flyktningbakgrunn fra Irak, Somalia, Bosnia-Hercegovina, Iran og Vietnam (Statistisk sentralbyrå 2005e).

Figur 6.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1993-2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Yrkestilknytning

Tabell 6.1 viser at trenden fra slutten av 1990-tallet med stadig flere innvandrere uten tilknytning til arbeidsmarkedet, ser ut til å stabilisere seg i 2004. Blant alle ikke-vestlige innvandrere tilhører nå 34 prosent en husholdning uten noen yrkestilknyttede personer, sammenlignet med 26 prosent i 1999 og 33 prosent i 2002. Men innvandrerbefolkningen er fortsatt sterkt overrepresentert blant de ikke-yrkestilknyttede. I hele befolkningen i yrkesaktiv alder, 25-65 år, var andelen uten yrkestilknyttede i husholdningen, 14 prosent i 2004.

Tabell 6.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	14
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	36	26	33	34
Flyktninger	44	31	39	44
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt				
Hele befolkningen	74	75	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	63	75	67	65
Flyktninger	56	70	62	59
Flyktninger	46	68	54	49

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	15	14
Personer 16 år og eldre	21	19	17	15
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	13	15	13	14
Flyktninger	11	16	15	17
Flyktninger	13	17	13	17

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Ser vi på gruppen flyktninger spesielt, er andelen uten yrkestilknyttede fortsatt økende, men økningen fra forrige måling er ikke statistisk sikker. Den litt mer langsiktige utviklingen fra slutten av 1990-tallet viser likevel klart at dette er en gruppe innvandrere som har store problemer med å vinne innpass på arbeidsmarkedet. Andelen personer uten yrkestilknyttede i husholdninger hvor hovedinntektstaker er flyktning, var i 2004 på 44 prosent, sammenlignet med 31 prosent i 1999 og 39 prosent i 2002.

Årsakene til denne utviklingen i yrkestilknytning for innvandrerbefolkningen er sammensatt. En viktig grunn er konjunktursvingningene i perioden, med et klart forverret arbeidsmarked fra 2002. I 2003 fortsatte arbeidsledigheten å stige, noe som også gav seg utslag i økt ledighet i innvandrerbefolkningen. I 2004 viser statistikken at antall registrerte arbeidsledige i innvandrerbefolkningen stabiliserte seg - for så å begynne å synke i 2005. Den registrerte arbeidsledigheten blant for eksempel innvandrere med afrikansk bakgrunn var på 12,3 prosent i 1999, for så å stige til 17,4 prosent i 2003. I 2004 var andelen nesten uforandret, 17,7 prosent, for så å falle til 15,3 prosent i 2005 (se Statistisk sentralbyrå 2000; 2003a, 2004c, 2005f).

Indikatorerne i tabell 6.1 kan også påvirkes av endringer i sammensetningen av innvandrergruppen i utvalget det enkelte år, spesielt med hensyn til botid. Statistikken viser høyest registrert ledighet blant

innvandrere med botid på mellom fire og seks år. Denne tendensen er sterkest blant ikke-vestlige innvandrere. Dette henger sannsynligvis sammen med at mange nyankomne flyktninger går gjennom en periode med både norskopplæring og eventuelle kvalifiseringstiltak, før de registrerer seg som arbeidssøkere (les mer Statistisk sentralbyrå 2005f). Indikatorerne vil derfor "skjule" til dels store forskjeller blant de ikke-vestlige innvandrerne. Andre studier har vist at innvandringsgrunn, botid og på hvilket tidspunkt man kom til landet (lav- eller høykonjunktur), er bestemmende for graden av yrkestilknytning (Blom 1996, Østby 2001, Blom 2004). Det er viktig å være klar over at mange ikke-vestlige innvandrergrupper har en god tilknytning til arbeidsmarkedet, og mange har relativt høye yrkesinntekter. Innvandrere med bakgrunn fra Chile, India, Sri Lanka, Vietnam og Bosnia-Hercegovina er eksempler på dette.

Den andre indikatoren på yrkestilknytning i tabell 6.1 - andelen personer med yrkesinntekten som den viktigste inntektskilden i husholdningen - viser den samme utviklingen. I 2004 er det færre innvandrere som bor i slike husholdninger, sammenlignet med situasjonen på slutten av 1990-tallet. Blant flyktninger tilhørte halvparten (49 prosent) en husholdning hvor inntekt av eget arbeid var den viktigste kilden til husholdningsøkonomien i 2004, sammenlignet med 68 prosent i 1999. Sammenlignes derimot indikatoren for 2004 med foregående målinger i 2002 og 2003 er det kun mindre og ikke signifikante endringer.

Utdanning

Tabell 6.2 viser at andelen personer tilhørende en husholdning hvor hovedinntektstaker er ikke-vestlig innvandrer med lav utdanning, utgjorde 17 prosent i 2004. Dette er noe høyere enn nivået i hele befolkningen 16 år og eldre. Med lav utdanning mener vi her utdanning til og med ungdomsskolenivå. Endringen i denne indikatoren har vært marginal de siste årene, og er forbundet med stor statistisk usikkerhet. En stor og økende andel med uoppgitt utdanning i innvandrerbefolkningen vanskeliggjør også sammenligning over tid.

Økonomisk utsatthet

Ved manglende yrkesinntekt og ikke opparbeidede trygderettigheter blir ulike økonomiske støtteordninger desto viktigere. Hvis vi måler økonomisk utsatthet ved å se på andelen personer som tilhører husholdninger som mottar bostøtte og økonomisk sosialhjelp, finner vi at ikke-vestlige innvandrere er klart overrepresentert i forhold til hele befolkningen (tabell 6.3). Andelen personer som mottok bostøtte utgjorde 25 prosent blant ikke-vestlige innvandrere i 2004. Tilsvarende andel blant flyktninger alene var enda høyere - 33 prosent. Sammenlignet med 2002 har det skjedd en økning for begge grupper i mottak av denne støtten. Økningen er signifikant for ikke-vestlige innvandrere

samlet, men for flyktninger er økningen statistisk usikker.

Ser vi på andelen som mottar sosialhjelp i 2004, utgjør denne 32 prosent for ikke-vestlige innvandrere i alt, og 42 prosent for flyktninger alene. I 2004 var det fem ganger mer sannsynlig for en ikke-vestlig innvandrer å motta sosialhjelp, sammenlignet med befolkningen totalt. Det har ikke skjedd noen signifikante endringer i andelen som mottar sosialhjelp siden slutten av 1990-tallet.

Å være mottaker av begge støtteordninger er enda mer sannsynlig blant innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, sammenlignet med hele befolkningen. Tallene i tabell 6.3 viser også at blant innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn har det skjedd en signifikant økning siden 2002 i andelen som mottar begge støtteordninger. Blant flyktninger alene mottok mer enn hver fjerde person bostøtte og sosialhjelp i 2004.

Rente- og gjeldsbelastning

Økonomisk utsatthet kan også måles ved å se på graden av rente- og gjeldsbelastning. Tabell 6.4 viser andelen personer som tilhører en husholdning hvor renteutgiftene utgjør 15 prosent eller mer av husholdningens samlede inntekt. I takt med fallende rentenivå de siste årene, viser denne indikatoren en kraftig nedgang både for befolkningen som helhet og for innvandrerbefolkningen. Om lag 5 prosent av ikke-vestlige innvandrere tilhørte en husholdning med høy gjeldsrentebelastning i 2004, sammenlignet med 8 prosent i hele befolkningen 25-65 år.

Gjeldsbelastningen har generelt økt blant norske husholdninger siden slutten av 1990-tallet. Blant ikke-vestlige innvandrere tilhører, i 2004, hver tiende person en husholdning med en samlet gjeld som er minst tre ganger så høy som samlet inntekt. Dette er samme nivå som i hele befolkningen 25-65 år. Men mens indikatoren for høy gjeldsbelastning viser en signifikant økning i hele befolkningen siden forrige måling, har det ikke skjedd endringer i denne indikatoren for innvandrerbefolkningen.

Store sykdomsutgifter

I tabell 6.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med varig sykdom, og som derfor mottar grunnstønad. Som vi ser er ikke-vestlige innvandrere litt underrepresentert blant mottakere av grunnstønad sammenlignet med befolkningen generelt.

Det har vært foretatt få studier av innvandreres helse i Statistisk sentralbyrå, men undersøkelser fra midten av 1990-tallet viste at forekomsten av varig sykdom ikke var større blant innvandrere enn blant nordmenn (Blom og Ramm 1998).

Tabell 6.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Innvandrere i alt	16	13	14	18
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	24	20	19	25
Flyktninger	37	31	29	33
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Innvandrere i alt	28	20	22	24
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	40	30	29	32
Flyktninger	61	43	42	42
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Innvandrere i alt	12	8	10	14
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	20	14	14	19
Flyktninger	31	23	22	27

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	18	7
Personer 25-65 år	12	14	20	8
Innvandrere i alt	11	12	16	5
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	11	16	5
Flyktninger	4	8	13	5
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	7	10
Personer 25-65 år	6	6	8	11
Innvandrere i alt	9	6	9	10
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	5	10	10
Flyktninger	5	5	7	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	6	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6
Innvandrere i alt	5	6	4	4
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	5	5	4	5
Flyktninger	4	5	4	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

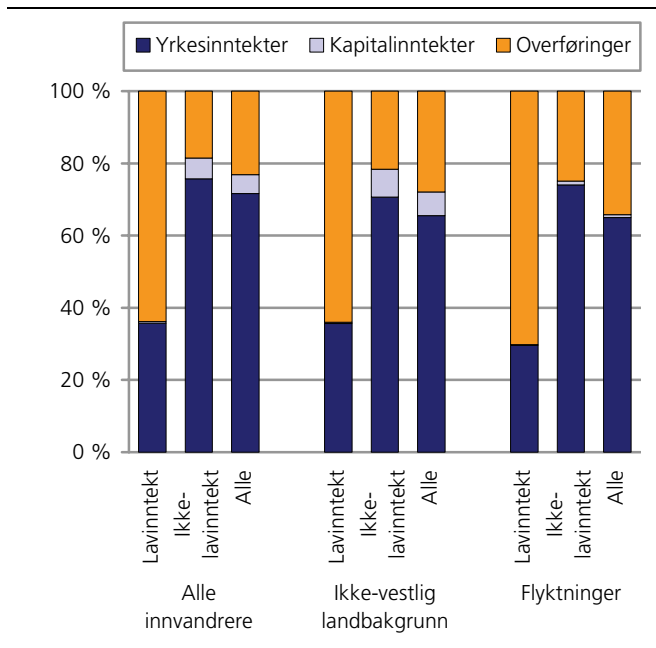
I kapittel 3 ble det vist at ikke-vestlige innvandrere er en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinntektsgruppen. Personer i disse innvandrerskueholdningene har tre ganger så høy sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen, sammenlignet med befolkningen generelt (etter EU sin målemetode for lavinntekt). Blant personer i flyktninghushold var sannsynligheten nesten fire ganger høyere enn i befolkningen totalt. Andelen ikke-vestlige innvandrere med lavinntekt har økt siden 1999. Den viktigste årsaken til dette er et vanskeligere arbeidsmarked, men i tillegg har nyankomne flyktninger trolig også bidratt til en økt andel inntektsfattige innvandrere. I tabell 6.6 har vi sett nærmere på de samme indikatorene som kommentert tidligere i kapitlet, men nå fordelt etter om innvandrerne tilhører lavinntektsgruppen eller ikke. Som vi skal se så slår flere av indikatorene langt mer negativt ut for de inntektsfattige innvandrerne.

Vi har tidligere i rapporten flere ganger vist at det er en nær sammenheng mellom manglende yrkestilknytning og sannsynligheten for å befinne seg i lavinntektsgruppen. Denne sammenhengen avspeiler seg også i tabell 6.6. Syv av ti ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen tilhører en husholdning uten noen yrkestilknyttede i 2004. Blant de uten lavinntekt er andelen 17 prosent. For flyktninger er andelen henholdsvis 76 og 22 prosent. I lavinntektsgruppen tilhører kun en av fire ikke-vestlige innvandrere en husholdning hvor yrkesinntekten er største inntektskilde, mens tilsvarende andel for ikke-vestlige innvandrere over lavinntektsgrensen, er nesten tre av fire personer.

Bostøtte og sosialhjelp er langt mer utbredt blant de som befinner seg lavest i inntektsfordelingen. Blant ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen i 2004, tilhører 54 prosent en husholdning som mottar sosialhjelp, mens 32 prosent mottar både sosialhjelp og bostøtte. Blant flyktninger i lavinntektsgruppen er andelen enda høyere, med henholdsvis 66 og 40 prosent. Disse økonomiske overføringene er langt mer utbredt blant inntektsfattige innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, enn i lavinntektsgruppen i befolkningen generelt (alderen 25-65 år). Både bostøtte og sosialhjelp kan se ut til å ha blitt mer vanlig blant ikke-vestlige innvandrere under lavinntektsgrensen, men dette er noe statistisk usikkert. For ikke-vestlige innvandrere uten lavinntekt, ligger disse indikatorene på samme nivå som ved forrige måling.

I 2003 var det langt flere med høy gjeldsrentebelastning blant innvandrere uten lavinntekt enn blant innvandrere i lavinntektsgruppen. I 2004 er denne forskjellen blitt utjevnet i takt med nedgangen i det generelle rentenivået. Andelen med høy gjeld er stabil fra 2003 til 2004, og viser også liten forskjell mellom innvandrere over og under lavinntektsgrensen.

Figur 6.2. Innvandrere med og uten lavinntekt¹. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2004. Prosent

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

Tallene for 2004 viser at det kun har skjedd mindre endringer i inntektssammensetningen når vi sammenligner ikke-vestlige innvandrere med året før (tabell 6.7). Dette gjelder både for innvandrere under og over lavinntektsgrensen.

Tabell 6.7 viser at de som befinner seg i lavinntektsgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Det motsatte gjelder for stønader (se også figur 6.2). Blant de inntektsfattige husholdningene med en ikke-vestlig hovedinntektstaker, utgjør ulike overføringer godt over halvparten (64 prosent) av den totale husholdningsinntekten, mens yrkesinntekten har en andel på 36 prosent. Den desidert viktigste overføringen er økonomisk sosialhjelp, som gjennomsnittlig utgjør over en femdel av samlet inntekt. I husholdninger med lavinntekt hvor hovedinntektstaker er flyktning er avhengigheten av overføringer enda større – 70 prosent av samlet inntekt. Her utgjør økonomisk sosialhjelp en drøy firedel av den samlede inntekten. Blant hele befolkningen i alderen 25-65 år som befinner seg under lavinntektsgrensen, utgjør sosialhjelpen i gjennomsnitt 8 prosent av samlet inntekt.

Ulike pensjoner fra folketrygden, arbeidsledighetstrygd og barnetrygd er, etter sosialhjelp, de mest vanlige overføringene for ikke-vestlige innvandrerskueholdninger i lavinntektsgruppen, med andeler av samlet inntekt på henholdsvis 16, 7 og 6 prosent i 2004.

Tabell 6.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2004. Prosent

	Hele befolkningen 25-65 år		Alle innvandrere		Ikke-vestlige innvandrere		Flyktninger	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
	Yrkestilknytning							
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	62	10	71	15	71	17	76	22
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	46	85	30	78	27	74	19	69
Utdanning								
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	14	11	20	12	19	15	19	16
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	11	2	33	13	37	19	45	26
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	23	4	49	15	54	21	66	27
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	28	9	32	13	40	19
Rente- og gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	16	7	5	6	4	6	3	5
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	31	10	9	10	8	11	5	8
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	6	2	5	2	6	2	6
Andel personer	7	93	26	74	32	68	40	60
Antall observasjoner (personer)	1 036	17 347	671	2 152	598	1 404	438	708

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er innvandrere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

	Hele befolkningen 25-65 år			Alle innvandrere		Ikke-vestlig landbakgrunn			Flyktninger			
	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	
	Yrkesinntekter	47	77	76	36	76	72	36	71	66	30	74
Kapitalinntekter ³	2	9	9	0	6	5	0	8	7	0	1	1
Overføringer	51	14	15	64	19	23	64	22	28	70	25	34
Herav :												
Pensjoner fra folketrygden	23	7	8	20	8	9	16	8	9	12	8	9
Dagpenger ved arbeidsledighet	6	1	1	7	2	2	7	3	3	6	3	3
Barnetrygd	5	1	2	6	2	2	6	3	3	7	3	4
Bostøtte	1	0	0	3	0	1	4	1	1	5	1	2
Sosialhjelp	8	0	0	18	2	4	21	3	6	28	5	10
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kontantstøtte	1	0	0	2	1	1	2	1	1	2	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	156 200	605 700	563 400	141 100	538 400	418 600	145 500	482 400	359 400	148 200	424 600	307 300
Inntekt etter skatt	132 500	448 000	418 300	128 100	400 000	318 000	132 800	373 400	285 500	137 400	335 900	251 700
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	82 000	277 000	258 600	83 500	242 200	194 300	82 300	216 200	167 300	80 700	205 900	152 700
Antall personer i husholdningen	1,9	2,5	2,4	2,1	2,6	2,4	2,2	2,8	2,6	2,4	2,6	2,5
Antall observasjoner (husholdninger)	749	9 897	10 646	232	694	926	192	419	611	132	217	349

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Mens yrkesinntekten har en andel på i underkant av 36 prosent blant de inntektsfattige ikke-vestlige innvandrershusholdningene, utgjør den 71 prosent av samlet inntekt blant tilsvarende husholdninger over lavinntektsgrensen. Overføringer har en andel på 22 prosent. Pensjoner fra folketrygden peker seg ut som den viktige overføringen med en andel på 8 prosent, mens andre typer overføringer som barnetrygd, arbeidsledighets-trygd og sosialhjelp har en gjennomsnittlig mindre inntektsmessig betydning for disse husholdningene

Inntektsfordeling

I tabell 6.8 er inntektsfordelingen i innvandrerbefolkningen belyst ved hjelp av tre forskjellige ulikhetsmål. Som vi kan se er det generelle bildet at inntektsulikheten er større i innvandrerbefolkningen, enn i befolkningen totalt sett. Det har skjedd en økende inntektsulikhet blant innvandrere siden slutten av 1990-tallet.

Ulikhetsmålet S80/S20 viser gjennomsnittlig ekvivalentinntekt (EU-skala) for de 20 prosentene med høyest inntekt, dividert med gjennomsnittlig ekvivalentinntekt til de 20 prosentene med lavest inntekt. I 2004 var forholdstallet fire i hele befolkningen 25-65 år, sammenlignet med 4,7 blant ikke-vestlige innvandrere. Med andre ord hadde den "rikeste" femdelen av ikke-vestlige innvandrere en gjennomsnittlig ekvivalentinntekt som lå drøyt fire og en halv gang høyere enn den "fattigste" femdelen. Fem år tidligere, i 1999, hadde den "rikeste" femdelen drøyt tre ganger så høy inntekt som femdelen med lavest inntekt.

En viktig årsak til den økte inntektsulikheten fra slutten av 1990-tallet er økningen i utdelingen av aksjeutbytte, som ble beskrevet nærmere i kapittel 3. Men denne forklaringen holder ikke for å beskrive økt inntektsulikhet blant ikke-vestlige innvandrere, siden slike kapitalinntekter i liten grad tilfaller denne gruppen. En mer nærliggende forklaring er igjen tilknytningen til arbeidsmarkedet. Det å stå innenfor eller utenfor arbeidsmarkedet - yrkesinntekt eller mangel på yrkesinntekt - er høyst sannsynlig den viktigste forklaringsfaktoren til økt inntektsulikhet blant ikke-vestlige innvandrere.

Dette kan underbygges ved å betrakte et annet ulikhetsmål i tabellen; P90/P10. Denne indikatoren viser forholdstallet mellom inntekten til den personen som hadde en inntekt høyere enn 90 prosent av alle andre i befolkningen, og inntekten til den personen som hadde en inntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen. Dette ulikhetsmålet påvirkes i langt mindre grad av ekstremverdier i begge ender av fordelingen slik tilfellet er for S80/S20, hvor noen få personer med for eksempel høye aksjeutbytter bidrar sterkt til økt ulikhet. Vi ser at P90/P10 er relativt stabil for befolkningen generelt sett, men at dette forholdstallet har økt siden 1999 for innvandrerbefolkningen. Dette

skyldes trolig at en relativt stor andel ikke-vestlige innvandrere ikke har yrkesinntekt, og at ulike overføringer som for eksempel sosialhjelp, ikke fullt ut klarer å kompensere for manglende inntekt fra eget arbeid. Med andre ord er inntektsulikheten mer fundamental i innvandrerbefolkningen enn i befolkningen generelt, hvor økt ulikhet i stor grad kan tilskrives høye aksjeutbytter til et fåtall personer. En dansk studie (Baadsgaard 2004) konkluderer også med at økt inntektsulikhet blant dansker hovedsaklig skyldes utviklingen i kapitalinntektene, mens utviklingen i yrkesinntekter er viktigste forklaring til stigende ulikhet blant innvandrerbefolkningen i Danmark.

Det tredje målet for inntektsulikhet i tabell 6.8 er den såkalte Gini-koeffisienten (se kapittel 2 for en nærmere definisjon). Også dette ulikhetsmålet viser at inntektsfordelingen i innvandrerbefolkningen har blitt mer ujevn siden 1999.

Avslutningsvis er det likevel viktig å poengtere at utviklingen i inntektsulikheten er belyst ved tverrsnittstall i årene 1996, 1999, 2002 og 2004. Det er ikke kontrollert for såkalte "sammensetningseffekter". Med det menes at tallene kan påvirkes av hvordan innvandrergruppen som undersøkes i det enkelte år er sammensatt med hensyn på landbakgrunn, alder, botid i landet, innvandringsgrunn etc. Det er vanskelig å si hvor mye av økningen i ulikhet som eventuelt skyldes at innvandrergruppen ett år består av flere nyankomne flyktninger, enn det gruppen et annet år gjør.

Tabell 6.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2004

	1996	1999	2002	2004
S80/S20²				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0
Innvandrere i alt	4,7	4,0	5,2	4,9
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	3,9	3,2	4,7	4,7
Flyktninger	2,7	2,8	4,3	4,3
P90/P10³				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6
Innvandrere i alt	3,2	2,8	3,5	3,4
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	2,9	2,7	3,3	3,1
Flyktninger	2,3	2,5	2,9	3,6
Gini-koeffisient⁴				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,281
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,278
Innvandrere i alt	0,290	0,265	0,295	0,305
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	0,255	0,219	0,269	0,299
Flyktninger	0,194	0,195	0,262	0,265

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere

Anette Walstad Enes, Jon Epland og Tor Morten Normann

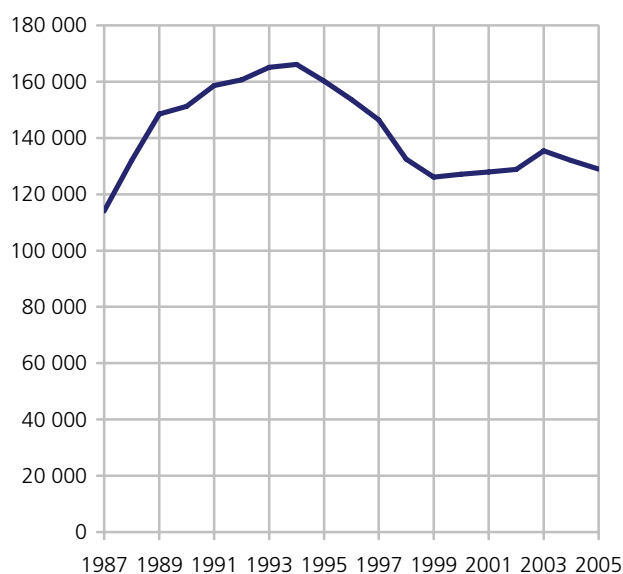
- stabil del av befolkningen mottar sosialhjelp
- svekket tilknytning til arbeidslivet
- klare forskjeller mellom sosialhjelpsmottakere over og under lavinntekstsgrensen
- små men økende inntektsforskjeller blant sosialhjelpsmottakere
- stadig færre eier sin egen bolig, og boligstandarden er dårligere enn i befolkningen ellers
- over halvparten har høy boutgiftsbelastning, og to av tre synes boutgiftene er tyngende
- betalingsproblemer i forhold til forbrukslån er økende
- bare en av tre er helårs yrkesaktiv, mange har en ustabil tilknytning til arbeidslivet

Innledning

Sosialhjelp er ment å være en midlertidig støtteordning til personer som trenger særskilt økonomisk hjelp. Ifølge sosialhjelpsstatistikken er antallet på sosialhjelpsmottakere i 2005 129 000 personer. Dette tilsvarer 3 prosent av befolkningen og 8 prosent av de unge voksne.⁶ Totalt ble det utbetalt vel 4,8 milliarder kroner i bidrag og lån. Tallene for 2003 og 2004 ligger litt i overkant av dette, noe som mest sannsynlig skyldes introduksjonsstønadene som blir gitt til nyankomne innvandrere. Denne stønaden ble innført i oktober 2003 og ble den første tiden registrert sammen med sosialhjelp. Denne praksisen fortsatte i første del av 2004. I 2005 blir derimot introduksjonsstønadene skilt fra sosialhjelp og tallene på sosialhjelpsmottakere ligger igjen på nivå med 2002, slik man kan se det på figur 1 (Statistisk sentralbyrå 2006b).

I 2004 ble det utbetalt totalt vel 4,9 milliarder kroner i økonomisk sosialhjelp. Den gjennomsnittlige stønadstiden var på vel 5 måneder, samme nivå som året før. Dette gir i snitt en månedlig utbetaling på vel 7 118 kroner (Statistisk sentralbyrå 2005g). Til tross for målsetningen om at sosialhjelp kun skal være en midlertidig støtteordning, ser vi at for mange blir ordningen relativt permanent. En ny studie av sosialhjelpsmottakere viser at over halvparten (52 prosent) av de som mottok sosialhjelp i 2004 kan regnes som langtidsmottakere (les mer i Dahl m.fl. 2006).⁷

Figur 7.1. Antall sosialhjelpsmottakere 1987-2005

Kilde: Levekårsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Mange personer tilhører en husholdning hvor sosialhjelp inngår som en del av husholdningens inntekt. I dette kapitlet vil vi derfor sette fokus på husholdninger hvor hovedinntektstaker har vært mottakere av sosialhjelp i løpet av inntektsåret 2004, og hva som kjennetegner slike husholdninger.

⁶ Unge voksne vil her si 20-24 år.

⁷ Langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp blir i studien regnet som personer som har minst én sammenhengende stønadperiode av minimum seks måneders varighet i løpet av årene 1998-2004.

Tabell 7.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdningen uten noen yrkestilknyttede				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	14
Sosialhjelpsmottakere	63	61	70	70
Andel personer i husholdningen der yrkesinntekt er største inntekt				
Hele befolkningen	74	75	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82
Sosialhjelpsmottakere	26	33	21	25

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	15	14
Personer 16 år og eldre	21	19	17	15
Sosialhjelpsmottakere	24	28	22	19

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Sosialhjelpsmottakere	27	32	36	40
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Sosialhjelpsmottakere	100	100	100	100
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Sosialhjelpsmottakere	27	32	36	40

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Yrkestilknytning

I forhold til befolkningen sett under ett, har sosialhjelpsmottakere svært svak yrkestilknytning. Som vi ser i tabell 7.1 er dette noe som kjennetegner gruppen av sosialhjelpsmottakere. I 2004 hadde 70 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var

sosialhjelpsmottaker ingen husholdningsmedlemmer som var yrkestilknyttet. Dette er en forverring fra midten av 1990-tallet da andelen var vel 60 prosent.

Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt er en annen indikator vi kan bruke for å påvise yrkestilknytning. Det vil si at lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde.

Bare for hver fjerde person som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker er yrkesinntekt den største husholdningsinntekten. Dette er en signifikant forverring i forhold til 1999, da 33 prosent hadde yrkesinntekt som høyeste inntekt. Også sett i forhold til resten av befolkningen er det svært få sosialhjelpsmottakere som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt.

Utdanning

Om lag to av ti personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker har lav utdanning. I forhold til hele befolkningen finner vi at dette er en forholdsvis stor andel. Utviklingen viser imidlertid at andelen har gått ned fra 1999. I løpet av denne perioden har andelen som avsluttet utdanningen etter ungdomsskolen gått fra 28 prosent til 19 prosent. Dette betyr at personer i sosialhjelpshusholdninger har hatt en positiv utvikling når vi ser på utdanningsnivået. Sammenlignet med resten av befolkningen er det likevel en forholdsvis stor andel personer i sosialhjelpshusholdningene som har lav utdanning.

Økonomisk utsatthet

Som en indikator på økonomisk utsatthet viser tabell 7.3 andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. I forhold til hele befolkningen er personer som bor i sosialhjelpshusholdninger klart overrepresentert blant mottakere av bostøtte. Mens det i befolkningen sett under ett kun er en andel på 4 prosent som mottar bostøtte, er andelen blant sosialhjelpsmottakere hele 40 prosent.

Rente- og gjeldsbelastning

Husholdningenes rente- og gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien. En høy gjeldsrentebelastning betyr her at husholdningens renteutgifter overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Høy gjeldsbelastning innebærer at husholdningens gjeld overstiger tre ganger husholdningens samlede inntekt.

Tabell 7.4 viser en klar reduksjon i sosialhjelpsmottakeres renteutgifter i 2004, i likhet med befolkningen generelt. Vi finner videre at gjeldsbelastningen ikke har endret seg nevneverdig for sosialhjelpsmottakere de siste årene, mens den har økt signifikant i befolkningen ellers. Dette kan skyldes at denne gruppen kan ha andre lånebetingelser enn resten av befolkningen.

Tabell 7.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	18	7
Personer 25-65 år	12	14	20	8
Sosialhjelpsmottakere	10	10	11	3
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	7	10
Personer 25-65 år	6	6	8	11
Sosialhjelpsmottakere	10	9	8	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	6	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6
Sosialhjelpsmottakere	8	9	7	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Store sykdomsutgifter

I folketrygdloven er det nedfelt bestemmelser om at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstraavgifter av betydning. Som mål for store sykdomsutgifter bruker vi derfor her utbetaling av grunnstønad. I tabell 7.5 ser vi andelen personer som bor i husholdninger med store sykdomsutgifter. Vi finner her at andelen personer som mottar slik stønad ikke er vesentlig høyere i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker enn i befolkningen ellers. 6 prosent av sosialhjelpsmottakerne mottok grunnstønad i 2004. Dette er nøyaktig like stor andel som i hele befolkningen. Vi kan dermed konkludere med at det å ha store sykdomsutgifter, som kvalifiserer for å motta grunnstønad, ikke er mer utbredt for sosialhjelpsmottakernes husholdninger enn for husholdninger i befolkningen for øvrig.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Svak yrkestilknytning er noe av det som kjennetegner personene i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker. Det viser seg at desto lenger en person mottar sosialhjelp, jo svakere er tilknytningen til yrkeslivet (Dahl m.fl. 2006). Den svake yrkestilknytningen er med på å påvirke husholdningenes økonomi, noe vi ser igjen når vi studerer sosialhjelpsmottakere med lavinntekt.

Dersom vi deler gruppen av sosialhjelpsmottakere inn i husholdninger under og over lavinntektsgrensen, etter

EU sin definisjon av relativ lavinntekt, finner vi at yrkestilknytningen er enda svakere i lavinntektsgruppen enn blant de over lavinntektsgrensen. Det er som forventet nær sammenheng mellom det å motta sosialhjelp og det å tilhøre lavinntektsgruppen. Vi finner at i 2004 var 45 prosent av sosialhjelpsmottakerne i lavinntektsgruppen. Dette er om lag samme andel som året før, men samtidig ser vi at yrkestilknytningen er blitt svakere.

Dersom vi studerer lavinntektsgruppen nærmere, finner vi at 8 av 10 bor i husholdninger uten yrkestilknytning. Også blant sosialhjelpsmottakerne som har inntekter over lavinntektsgrensen finner vi en svak yrkestilknytning, sammenlignet med befolkningen ellers. Mer enn halvparten (59 prosent) av disse bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, mot bare 18 prosent i tilsvarende gruppe i befolkningen.

Den svake tilknytningen til arbeidslivet blant sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen kan også sees i sammenheng med at bare 15 prosent har yrkesinntekt som høyeste inntekt, som er klart lavere enn i tilsvarende gruppe i befolkningen ellers (40 prosent).

Når vi ser nærmere på utdanningsnivået til sosialhjelpsmottakerne ser vi at det er stadig færre som har lav utdanning. Vi finner også at det kun er marginale forskjeller mellom lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen. 19 prosent i lavinntektsgruppen, og 20 prosent i ikke-lavinntektsgruppen, hadde ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning i 2004. I forhold til tidligere år ser vi at denne andelen har gått noe ned for begge gruppene. Ser vi nærmere på lavinntektsgruppen, både blant sosialhjelpsmottakere og i befolkningen sett under ett, finner vi at det er en mindre andel blant sosialhjelpsmottakere med lav inntekt som også har lav utdanning. For de som befinner seg over lavinntektsgrensen er det derimot en større andel som har lav utdanning blant sosialhjelpsmottakerne enn det er i hele befolkningen.

En forholdsvis stor andel sosialhjelpsmottakere, både med og uten lavinntekt, mottar bostøtte i tillegg til sosialhjelp. I 2004 gjaldt dette for om lag 40 prosent av både de over og under lavinntektsgrensen. Mens bostøtte i tidligere år i større grad gikk til de sosialhjelpsmottakere som lå over lavinntektsgrensen, har forskjellene de siste par årene blitt klart mindre mellom de to gruppene.

Lave lånerenter de siste årene har bidratt til økt låneopptak blant husholdningene, samtidig som at rentebelastningen er blitt redusert. Blant sosialhjelpsmottakerne er det gruppen med inntekter over lavinntektsgrensen som har størst rentebelastning. Det er en langt høyere andel blant dem over lavinntektsgrensen som har høy rentebelastning (5 prosent) sammenlignet med dem under (1 prosent). Det er også en signifikant

forskjell mellom sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen og personer i lavinntektsgruppen generelt når det gjelder rente- og gjeldsbelastning. Det er en klart lavere andel sosialhjelpsmottakere som har høy rente- og gjeldsbelastning, sammenlignet med tilsvarende gruppe i befolkningen.

Sammenliknet med 2003 har det blitt færre sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen med høy gjeldsrentebelastning. Dette er en signifikant nedgang fra en andel på 6, til 1 prosent.

Vi har tidligere sett at antallet sosialhjelpsmottakere med store sykdomsutgifter ikke skiller seg fra andre grupper, dersom grunnstønad benyttes som en indikator på dette. Dersom vi sammenligner sosialhjelpsmottakere over og under lavinntektsgrensen, finner vi at det er en signifikant forskjell mellom de over og under lavinntektsgrensen, ved at de som befinner seg over lavinntektsgrensen langt oftere mottar grunnstønad enn de i lavinntektsgruppen. Dette er en tendens som vi også finner for tidligere år, men forskjellen har vært markant de siste par årene.

Inntektssammensetning

For personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker har vi alt sett at andelen personer som er yrkesaktive er lavere enn for hele befolkningen. Vi har også sett at bare om lag 25 prosent av personene i slike husholdninger har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Hvordan dette gir utslag på inntektssammensetningen ser vi i tabell 7.7. Denne tabellen viser at sosialhjelpshusholdningenes samlede inntekt består av yrkesinntekt og overføringer, hvor yrkesinntekt kun utgjør 30 prosent. Overføringer utgjør den mest betydningsfulle delen, med en andel på 70 prosent av samlet hushold-

ningsinntekt. Av dette er ytelser fra folketrygden og sosialhjelp de viktigste inntektskildene. Husholdninger med sosialhjelpsmottakere har et inntektsnivå (inntekt etter skatt per forbruksenhet) som ligger på knapt 60 prosent av nivået til hele befolkningen.

Ser vi på lavinntektsgruppen blant sosialhjelpsmottakerne for seg selv, er det tydelig hvor betydningsfulle overføringene er. For sosialhjelpsmottakere med de laveste inntektene utgjør ulike stønader hele 80 prosent av husholdningenes samlede inntekt. Sosialhjelp i seg selv utgjør nesten 40 prosent av samlet inntekt, og er dermed den viktigste inntektskilden for denne gruppen. I ikke-lavinntektsgruppen utgjør overføringer 65 prosent. For disse utgjør ytelser fra folketrygden den største delen av overføringene. Det synes dermed klart at mens de sosialhjelpsmottakerne som befinner seg i lavinntektsgruppen er kjennetegnet av i stor grad å ha sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold, er sosialhjelpen klart mindre viktig for de som befinner seg over lavinntektsgrensen. Trolig er det mange i denne gruppen som bare kortvarig har hatt økonomiske problemer, for eksempel en uforutsett økning i utgiftene, som har gjort det nødvendig å få slik økonomisk støtte.

Inntektssammensetningen til sosialhjelpsmottakere har sett relativt lik ut over flere år nå. Siden 2001 har det vært liten variasjon i hvor stor andel overføringene har bidratt til sosialhjelpsmottakernes samlede inntekt.

Sosialhjelpsmottakernes husholdningsinntekter er som forventet klart lavere enn gjennomsnittet for hele befolkningen. Derimot er inntektsnivået for sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen (inntekt per forbruksenhet) om lag på samme lave nivå som alle personer i lavinntektsgruppen i befolkningen.

Tabell 7.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2004. Prosent

	Hele befolkningen		Sosialhjelpsmottakere	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	18	83	59
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	15	33
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	25	12	19	20
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	37	43
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	100	100
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	37	43
Rente- og gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	7	1	5
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	9	7	7
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	1	10
Andel personer	11	89	45	55
Antall observasjoner (personer)	2 842	31 147	500	580

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	35	71	69	20	35	30
Kapitalinntekter ³	2	9	9	0	0	0
Overføringer	63	20	22	80	65	70
Herav :						
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	20	30	27
Tjenestepensjon	2	4	4	0	1	1
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	6	2	4
Barnetrygd	2	1	1	5	4	5
Stipend	7	0	1	3	1	2
Bostøtte	1	0	0	4	3	3
Sosialhjelp	5	0	1	37	17	24
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	129 800	257 000	196 600
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	120 400	224 500	175 100
Inntekt etter skatt pr.forbruksenhet. (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	92 300	169 400	132 800
Antall personer i husholdning	1,4	2,3	2,1	1,7	1,9	1,8
Antall observasjoner (husholdninger)	1 553	11 578	13 131	214	248	462

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.8. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der en eller flere mottar sosialhjelp¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Husholdninger hvor en eller flere mottar sosialhjelp		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	35	71	69	23	49	44
Kapitalinntekter ³	2	9	9	0	1	0
Overføringer i alt	63	20	22	77	50	56
Herav :						
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	20	24	24
Tjenestepensjon	2	4	4	0	1	1
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	6	2	3
Barnetrygd	2	1	1	5	3	4
Stipend	7	0	1	3	1	2
Bostøtte	1	0	0	3	2	2
Sosialhjelp	5	0	1	35	12	17
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	136 500	332 200	252 500
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	125 900	277 000	215 500
Inntekt etter skatt pr.forbruksenhet (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	93 100	181 100	145 300
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,8	2,2	2,1
Antall observasjoner (husholdninger)	1 553	11 578	13 131	237	438	675

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.8 viser inntektssammensetningen til husholdninger hvor ikke bare hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker, men der minst ett av husholdningsmedlemmene mottar sosialhjelp. Ut fra dette kriteriet vil vi også få med husholdninger der andre

personer enn hovedinntektstakeren er registrert som mottaker av sosialhjelp. Vi finner at det blant disse husholdningene er en noe sterkere yrkestilknytning, enn når vi bare identifiserte husholdningen gjennom hovedinntektstakeren. For lavinntektsgruppen er det

derimot små forskjeller uansett valg av definisjon. Begge definisjoner av sosialhjelpshusholdninger viser at om lag 80 prosent av den samlede inntekten var diverse stønader, og at sosialhjelp var den viktigste enkeltstønad.

Inntektsfordeling

Avstanden mellom sosialhjelpsmottakere og resten av befolkningen øker. Mens norske husholdninger økte sin gjennomsnittlige inntekt etter skatt per forbruksenhet (faste priser) med 25 prosent fra 1996 til 2004, var tilsvarende vekst for sosialhjelpsmottakere på kun 15 prosent. En av grunnene til denne utviklingen er at de veiledende satsene for sosialhjelp bare blir oppjustert med konsumprisindeksen, og heller ikke hvert år. Dette har medført at satsene ikke har holdt følge med den generelle årlige inntektsveksten i samfunnet (Statistisk sentralbyrå 2006c).

Innad i gruppen som består av sosialhjelpsmottakere vil vi ikke finne noen som har spesielt høye inntekter, da dette i utgangspunktet er en gruppe med små økonomiske ressurser. Tabell 7.9 viser tall for husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar sosialhjelp. Dette betyr at det ikke vil være noen personer i husholdningen som har en høyere samlet inntekt, som kan være med å dra husholdningsinntekten opp. Dermed kan vi ikke forvente å finne noen store ulikheter i husholdningsinntektene i denne gruppen.

Når vi sammenligner med hele befolkningen framstår gruppen av sosialhjelpsmottakere som en homogen gruppe. Tabellen bekrefter at det er relativt liten økonomisk avstand mellom de "fattigste" og "rikeste" sosialhjelpshusholdningene. Både forholdstallet mellom rikeste og fattigste femdel (S80/S20) og Gini-koeffisienten viser at det er mindre ulikhet og større stabilitet i sosialhjelpsmottakernes inntektsfordeling, sammenlignet med befolkningen i alt. Det betyr at det fremdeles er relativt liten avstand mellom de som har mest og de som har minst blant sosialhjelpsmottakerne.

Boforhold

Sosialhjelpsmottakere er her definert som personer som tilhører husholdninger der en eller flere har mottatt sosialhjelp i 2004. Det betyr at det ikke nødvendigvis er noe samsvar mellom sosialhjelp og boligforhold. For eksempel kan en ungdom som mottok sosialhjelp i 2004 ha flyttet hjem til foreldrene eller sammen med en ektefelle/samboer på intervjuetidspunktet i 2005. Eller kanskje behovet for sosialhjelp gjaldt en kort periode i 2004, nesten ett år før intervjuetidspunktet.

Sosialhjelpsmottakerne er gjennomgående unge, svært få er i pensjonsalder. 23 prosent er under 25 år og nesten tre av fire er under 45 år. Det betyr at en betydelig del av sosialhjelpsmottakerne er i etableringsfasen, noe som har betydning ikke minst for boligsituasjonen.

Tabell 7.9. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2004

	1996	1999	2002	2004
S80/S20²				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0
Sosialhjelpsmottakere	2,7	2,7	2,9	2,8
P90/P10³				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6
Sosialhjelpsmottakere	2,3	2,3	2,4	2,6
Gini-koeffisient⁴				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,281
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,278
Sosialhjelpsmottakere	0,187	0,190	0,199	0,192

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.10. Boligtype og boligstandard for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere			Alle
	2003	2004	2005	
Andel personer som				
bor i enebolig, våningshus	49	46	47	64
bor i småhus ellers	20	22	22	15
bor i husholdning som eier	42	34	31	80
bor i husholdning som er selveier	32	27	27	70
bor alene	30	34	35	25
bor trangt	19	21	21	6
bor svært romslig	13	13	12	31
mangler bad eller WC	3	0	0	0
Bor i bolig				
med råte eller fukt	17	15	18	7
som er utsatt for støy	25	18	18	12
som er utsatt for forurensning	14	15	15	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	12	10	8	5
Boligareal per husholdning. Kvm.	86	83	81	117
Boligareal per person. Kvm.	41	40	38	54
Antall svar i alt	238	263	250	6 021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Levekårsundersøkelsen.

Boligstandard og eierforhold for sosialhjelpsmottakere

Mens åtte av ti i hele den voksne befolkningen bor i bolig som de eier, gjelder dette tre av ti sosialhjelpsmottakere i 2005. Det er omtrent på samme nivå som blant unge aleneboende. Det er blitt færre eiere blant sosialhjelpsmottakerne de siste to årene. I 2003 var det 42 prosent av sosialhjelpsmottakerne som bodde i bolig som husholdningen eide.

Boligstandarden er også klart dårligere enn i befolkningen. I 2005 var det om lag en av fem som bodde trangt, sammenlignet med 6 prosent i befolkningen, og mens nesten en tredel av befolkningen bodde svært romslig gjaldt det bare en av åtte sosialhjelpsmottakere. Gjennomsnittlig boligareal for boligene til sosialhjelpsmottakerne er vesentlig mindre enn for alle husholdninger, henholdsvis 81 og 117 kvadratmeter. Siden husholdningsstørrelsen ikke avviker veldig mye blir også boligarealet per person mindre, bare 38 kvadratmeter.

Kvaliteten på boligen synes også å være dårligere. Det var 18 prosent som bodde i bolig med fukt og råte, en vesentlig høyere andel enn de 7 prosentene en finner for hele den voksne befolkningen. Utemiljøet er også klart dårligere. Snaut en av fem var utsatt for støy, sammenlignet med en av åtte i hele befolkningen. Det er også flere som er utsatt for forurensninger, og 8 prosent bor i områder der kriminalitet, vold og hærverk oppfattes som et problem.

Boligøkonomi

Resultatene viser klart at husholdningene til sosialhjelpsmottakerne har vansker med boligøkonomien. Gjennomsnittlig husleie for leiere er noe høyere enn blant alle husholdninger mens gjennomsnittlige renter og avdrag er noe lavere. Gjennomsnittlig husleie for sosialhjelpsmottakerne som leier var 48 800 kroner i 2005, det er 3 400 kroner mer enn gjennomsnittet for alle leiere. Gjennomsnittlig husleie for sosialhjelpsmottakere har økt noe fra 2003, men sunket sammenlignet med 2004. Økningen blant alle husholdninger har vært større siden 2003 slik at differansen nå er mindre enn hva den har var. Gjennomsnittlig utgifter til boliglån for sosialhjelpsmottakere som eier gikk derimot ned fra 47 200 kroner i 2003 til 39 700 kroner i 2005, nesten 5 000 kroner lavere enn blant alle eiere.

Siden det er en betydelig høyere andel leiere blant sosialhjelpsmottakerne blir de samlede utgiftene til bolig høyere enn gjennomsnittet for hele befolkningen. Når inntektene er lavere fører det til at det blir en vesentlig større andel av husholdningene til sosialhjelpsmottakerne som har høy boutgiftsbelastning, det gjelder 56 prosent av disse husholdningene. Det er noe lavere enn blant unge aleneboende, men vesentlig mer enn blant enslige forsørgere.

Sosialhjelpsmottakerne opplever også mer enn de fleste andre grupper boligutgiftene som tyngende. Hele en av tre opplever dem som svært tyngende, to av tre som svært eller noe tyngende. Det er omtrent det samme som blant enslige forsørgere, og mer enn blant unge aleneboende til tross for at det er flere blant disse som har høy boutgiftsbelastning. Men ingen av disse to gruppene har så stor andel som opplever boligutgiftene som svært tyngende som blant sosialhjelpsmottakerne. Det er imidlertid en betydelig del av sosialhjelpsmot-

takerne som mottar bostøtte, og for en del vil sosialhjelpen være begrunnet i høye boligutgifter. Vi vet ikke om vurderingen av hvor tyngende boligutgiftene er gjelder før eller etter disse stønadene.

Økonomiske vansker

Sosialhjelpsmottakerne har nesten per definisjon hatt økonomiske problemer. Imidlertid kan det som nevnt være flere grunner (f.eks. skifte av husholdning og forbigående problemer) til at noen likevel ikke oppgir noen vansker. Dette kan være noe av grunnen til at 7 prosent av sosialhjelpsmottakerne i 2005 svarer at husholdningen har lett eller svært lett for å 'få endene til å møtes'. Over halvparten av sosialhjelpsmottakere sier at de har vanskelig eller svært vanskelig for å 'få endene til å møtes'. Det er den klart høyeste andelen blant alle de gruppene vi har sett på. Tar vi med at en av fem svarer 'Forholdsvis vanskelig' sier altså sju av ti sosialhjelpsmottakere at husholdningens økonomi er vanskelig.

Spørsmålet om betalingsproblemer kan være litt vanskelig å tolke for mottakere av sosialhjelp. Hvis husholdningen mottar sosialhjelp når de får problem med en regning, er det eventuelle betalingsproblemer for de med sosialhjelp vi ønsker å registrere. Hvis en husholdning ikke mottar sosialhjelp, men på grunn av et betalingsproblem får sosialhjelp, regner vi med at de vil svare at de har et betalingsproblem. Dette er et vanskelig skille og vi vet ikke hvilken situasjon husholdningene var i og hvordan de har oppfattet situasjonen som ligger til grunn for svaret. Det er imidlertid bare halvparten av sosialhjelpsmottakerne som oppgir å ha hatt betalingsproblemer. Det kan tyde på at en i overveiende grad regner sosialhjelpen som en del av inntekten.

Tabell 7.11. Boligøkonomi for personer 16 år og eldre. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004 og 2005. Kroner og prosent

	Sosialhjelpsmottakere			Alle
	2003	2004	2005	2005
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Kroner	46 000	50 300	48 800	45 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	8	5	7	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	47 200	38 600	39 700	44 400
Andel eiere uten renter og avdrag	20	23	24	35
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	48	55	56	25
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	17	12	14	36
Oppfatter boutgiftene som				
svært tyngende	28	29	29	7
noe tyngende	42	42	38	34
Antall svar fra leiere	134	168	168	1 125
Antall svar fra eiere	89	91	79	4 880
Antall svar	238	263	247	6 005

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Levekårsundersøkelsen.

Tabell 7.12. Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere			Alle 2005
	2003	2004	2005	
Betalingsproblemer				
Husleie	22	26	27	4
Boliglån	8	6	3	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	37	32	34	7
Andre lån	15	21	26	4
Økonomisk romslighet				
Svært vanskelig	22	25	29	4
Vanskelig	23	25	23	5
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	8	5	7	38
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger				
	8	6	7	3
Antall svar	238	263	250	6 021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Levekårsundersøkelsen.

Tabell 7.13. Indikatorer på materiell situasjon. Personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere			Alle 2005
	2003	2004	2005	
Materiell situasjon				
Andel som disponerer				
Telefon	97	98	95	99
Farge TV	93	89	87	96
PC	46	55	55	70
Vaskemaskin	86	90	86	96
Privatbil	43	45	39	76
Disponerer ikke PC pga. økonomi	23	24	25	5
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	37	34	41	9
Har ikke råd til				
en ukes ferie	48	48	55	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	26	24	22	4
kjøre nye klær	43
holde boligen varm	14	11	9	1
Antall svar	238	263	250	6 021

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Levekårsundersøkelsen.

Høyest er andelen som har hatt problemer med å betale for elektrisitet og kommunale avgifter. Det gjaldt i 2005 hele 34 prosent, om lag det samme som i 2003. Vinteren 2002/2003 fikk mange problemer med å betale strømregninger og en del som ellers ikke mottok sosialhjelp fikk sosialhjelp for å klare disse. En betydelig andel har også problemer med boligutgiftene. Flest har problemer med husleien, det gjelder 27 prosent, mens bare 3 prosent hadde problemer med boliglån. Her må en imidlertid ta i betraktning av det er relativt få eiere blant sosialhjelpsmottakerne (31 prosent). Dette er langt mer enn i den voksne befolkningen der 4 og 2 prosent hadde problemer med betaling av henholdsvis husleie og boliglån. Men også andre lån enn boliglån skaper problemer for sosial-

hjelpsmottakerne. I 2003 hadde 15 prosent betalingsproblemer i forhold til slike lån, mens i 2005 har 26 prosent slike problemer sammenlignet med 4 prosent i befolkningen. Det er altså flere sosialhjelpsmottakere som har problemer med andre lån enn boliglån. Alt i alt har halvparten av sosialhjelpsmottakere hatt betalingsproblemer siste 12 måneder, sammenlignet med omtrent en av ti i den voksne befolkningen. Dette er det høyeste tallet blant de gruppene vi har undersøkt.

De aller fleste sosialhjelpsmottakere har telefon, TV og vaskemaskin, bare litt færre enn i den voksne befolkningen. Fire av ti disponerte bil og vel halvparten PC i 2005. Det er vesentlig mindre enn i befolkningen der det gjaldt henholdsvis 76 og 70 prosent. En betydelig del av de som ikke har disse materielle godene sier også at det skyldes dårlig økonomi, f.eks. sier om lag 40 prosent av alle sosialhjelpsmottakere at de ikke har bil på grunn av dårlig økonomi, altså to av tre av de som ikke disponerer bil.

Når vi kommer til de mer grunnleggende behovene tegner resultatene et enda mer dystert bilde av økonomien. Over halvparten har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, drøyt en av fem hadde ikke råd til å spise kjøtt eller fisk til middag annenhver dag og en av ti hadde ikke råd til å holde boligen varm. Dette er av størrelsesorden 5-6 ganger de andeler en finner i den voksne befolkningen. Alt i alt hadde godt over halvparten av sosialhjelpsmottakerne ikke råd til å dekke ett eller flere av disse grunnleggende behovene sammenlignet med drøye 10 prosent i befolkningen. Dette er den klart høyeste andel blant alle de gruppene vi har undersøkt.

Tilknytning til arbeidslivet

Ikke overraskende har sosialhjelpsmottakere en svak tilknytning til arbeidslivet sammenlignet med befolkningen i yrkesaktiv alder. Under halvparten, 45 prosent, av sosialhjelpsmottakerne er sysselsatte⁸. Ser vi på helårsaktivitet, er yrkesaktivitet det vanligste. En av tre er helårs yrkesaktive, mens dette gjelder sju av ti i befolkningen i yrkesaktiv alder. 22 prosent har ingen helårsaktivitet, og 14 prosent er yrkesaktive deler av året. Dette kan tyde på at en høy andel av sosialhjelpsmottakerne har en ustabil tilknytning til arbeidslivet, noe som også påvirker muligheten til å ha en stabil yrkesinntekt. Sammenlignet med befolkningen i yrkesaktiv alder finner vi også gjennomgående høyere andeler av pensjonister (14 prosent), ikke-yrkesaktive (11 prosent), studenter (10 prosent) og arbeidsledige (10 prosent) blant sosialhjelpsmottakerne. Dette er grupper som av naturlige årsaker kan ha lavere inntekter og hvor behovet for sosialhjelp derfor har lettere for å oppstå. Ser vi på yrkesstatusen for yrkesaktive sosialhjelpsmottakerne finner vi et overveiende flertall

⁸ I likhet med foregående kapitler er tabellen (7.14) prosentuert ut fra den personen i husholdningen med høyest yrkesinntekt.

av ansatte, 96 prosent, mens bare en liten gruppe, 4 prosent, er selvstendige.

Yrkesaktive sosialhjelpsmottagere arbeider omtrent like mye som befolkningen ellers. Men ser vi på husholdninger uten noen yrkesaktive finner vi store forskjeller mellom sosialhjelpsmottagere og befolkningen ellers. I 58 prosent av sosialhjelpsmottageres husholdninger er det ikke noen helårs yrkesaktive, mot 18 prosent i befolkningen ellers. I tre av ti sosialhjelpshusholdninger er det bare en yrkesaktiv, og i en av åtte er det to yrkesaktive. Dette viser en mye svakere tilknytning til arbeidslivet enn for befolkningen ellers. De konsekvenser dette får med hensyn til yrkesinntekt kan bidra til å forklare behovet for sosialhjelp. På den annen side kan vi også merke oss at det finnes husholdninger med to yrkesaktive personer som ikke greier å dekke sine behov uten å motta sosialhjelp.

Tabell 7.14. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2005. Prosent

	Sosialhjelps-	Alle
	mottakere	16-66 år
	2005	2005
Andel sysselsatte	45	81
Helårsaktivitet		
Yrkesaktiv	34	72
Studenter	10	6
Arbeidsledige	10	1
Pensjonister	14	8
Ikke-yrkesaktive	11	3
Ingen helårs hovedaktivitet	22	10
Yrkesaktiv deler av året	14	7
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive		
Ansatt	96	92
Selvstendig	4	8
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	0	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte		
Under 37 timer	37	30
38-44 timer	46	52
45 timer og over	18	18
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	36	37
Antall helårsyrkesaktive i husholdningen		
Ingen person	58	18
En person	28	36
To personer	13	43
Tre og flere personer	0	3
Antall svar sysselsatte	118	4 441
Antall svar helårs yrkesaktive	95	4 165
Antall svar	250	5 246

Kilde: EU-SILC.

8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år

Siv Irene Pedersen, Jon Epland og Tor Morten Normann

- hver fjerde husholdning har en hovedinntektstaker mellom 50 og 66 år
- svært få seniorhusholdninger uten noen yrkesaktive
- stadig færre seniorer har lav utdanning
- få seniorer har behov for supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte
- seniorenne bor bedre og billigere enn resten av befolkningen
- stadig flere har fått boliglån etter 2001
- få har betalingsproblemer og mange har romslig økonomi
- en av fem er pensjonister, de øvrige har stort sett en sterk og stabil tilknytning til arbeidslivet

Innledning

Ifølge befolkningsstatistikken var det ved utgangen av 2004 nesten 900 000 personer i aldersgruppen 50-66 år, en gruppe som populært betegnes som "seniorbefolkningen". De siste 15 årene har det skjedd en betydelig økning i tallet på seniorer. Bare mellom 1991 og 2004 økte tallet på 50-66 åringer med nesten 240 000 personer. Årsaken til den sterke veksten, er at de store etterkrigskullene født i siste halvdel av 1940-tallet i denne perioden passerte 50 år.

En konsekvens av økningen i tallet på personer mellom 50 og 66 år er at "seniorhusholdningene" utgjør en stadig større andel av norske husholdninger. Andelen husholdninger der hovedinntektstakeren er mellom 50 og 66 år økte fra å utgjøre knapt 21 prosent av alle hushold i 1991, til 25 prosent i 2004.

Yrkestilknytning

De fleste seniorenne har en meget sterk tilknytning til arbeidslivet. I 2004 var det bare 17 prosent av alle personer i hushold med en hovedinntektstaker mellom 50 og 66 år, som ikke hadde minst en yrkestilknyttet i husholdningen. Dette var en litt høyere andel enn for personer i den mest yrkesaktive alderen, det vil si 25-65 år, der 14 prosent var uten yrkestilknyttede i husholdningen. Sammenlignet med andre grupper omtalt i denne rapporten, er det omtrent ingen som har så sterkt yrkestilknytning som seniorbefolkningen. Det er likevel grunn til å tro at det særlig er blant den yngre delen av seniorbefolkningen at tilknytningen til arbeidslivet er sterk. Blant de eldre seniorenne, det vil si de mellom 62 og 66 år, er det færre enn halvparten som er i arbeid (Vaage 2003). Dette vises også igjen i at 77 prosent av seniorbefolkningen er i husholdninger

med yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Dette er fem prosentpoeng lavere enn den mest yrkesaktive befolkningen (25-65 år).

Utdanning

Det er fremdeles en høyere andel av seniorbefolkningen som har lav utdanning, sammenlignet med befolkningen ellers. For hvert nytt kull som passerer 50 år, faller imidlertid andelen lavutdannede. Dette henger sammen med at de yngre seniorenne født straks etter 2. verdenskrig, tilhører den første generasjonen som fikk ta del i "utdanningsekspløsjonen" på 1960-tallet, i motsetning til de eldste aldersgruppene der svært få fikk tilsvarende mulighet. I 1996 hadde hver fjerde person i seniorhusholdningene en hovedinntektstaker som bare hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanning. I 2004 gjaldt dette kun for hver sjettede person.

Tabell 8.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	14
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	17	16	17	17
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt				
Hele befolkningen	74	75	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	77	79	78	77

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	15	14
Personer 16 år og eldre	21	19	17	15
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	26	24	20	17

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	2	3	2	2
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	5	4	4	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	1	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økonomisk utsatthet

Tabell 8.3 viser at seniorbefolkningen sett under ett, ikke er en gruppe som i særlig grad befinner seg i en økonomisk sårbar situasjon. For eksempel så har denne gruppen mindre behov for supplerende stønader som bostøtte og sosialhjelp, enn befolkningen ellers. I 2004 var det bare 2 prosent av personene i seniorhusholdningene som mottok bostøtte på grunn av høye boligutgifter, og bare 3 prosent mottok sosialhjelp. Bare en svært liten gruppe (1 prosent) av seniorhusholdningene mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2004. Dette var samme lave andel som for personer i den mest yrkesaktive alderen (25-65 år).

Det er heller ingenting som tyder på at seniorbefolkningen ble mer økonomisk sårbar mellom 1996 og 2004. Andelen som mottok de ulike stønadene forble mer eller mindre uendret i perioden.

Tabell 8.4. Indikatorer¹ for Rente- og gjeldsbelastning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	18	7
Personer 25-65 år	12	14	20	8
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	8	8	12	5
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	7	10
Personer 25-65 år	6	6	8	11
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	4	4	5	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

De fleste husholdninger der hovedinntektstakeren er passert 50 år har lagt etableringsfasen et stykke bak seg, og er i full gang med å nedbetale gjeld. Ifølge formuesstatistikken for 2004 hadde husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 55 og 66 år en gjennomsnittlig gjeld på 490 000 kroner. Selv om beløpet er høyt, var det betydelig lavere enn for yngre husholdninger. Til sammenligning hadde husholdninger der hovedinntektstakeren var i aldergruppene 35-44 år og 45-54 år en gjennomsnittlig gjeld på henholdsvis 922 000 og 808 000 kroner i 2004.

Det er derfor ikke overraskende at det er relativt få seniorhusholdninger som har høy rente- og gjeldsbelastning. Som tabell 8.4 viser var det bare 5 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var 50-66 år som hadde høy rentebelastning i 2004, det vil si at rentene utgjorde 15 prosent eller mer av samlet husholdningsinntekt. Det er dermed relativt sett lavere andel blant seniorbefolkningen med høy rentebelastning sammenlignet med befolkningen generelt (7 prosent), eller sammenlignet med personer i den mest yrkesaktive alderen (8 prosent). Andelen med høy rentebelastning har gått kraftig ned de siste par årene, både for seniorbefolkningen og for befolkningen generelt. Dette skyldes først og fremst en nedgang i rentenivået som begynte i 2003 og fortsatte gjennom 2004.

Inntrykket av at få i denne gruppen er i en utsatt økonomisk situasjon, får en bekreftet når en ser på andelen med høy gjeldsbelastning, det vil si andelen som har en gjeld som overstiger tre ganger husholdningsinntekten. Blant seniorhusholdningene var det 7 prosent som har så høy gjeldsbelastning i 2004. Dette er en lavere andel sammenliknet med befolkningen generelt eller med personer i alderen 25-65 år. Det har vært en svak økning i andel med høy gjeldsbelastning siden 2002.

Tabell 8.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	6	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år				
	8	8	8	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Store sykdomsutgifter

Forekomsten av helseproblemer øker markant når en nærmer seg senioralderen, og stadig flere i denne aldersgruppen blir uførepensjonister. Flertallet av seniorene sier likevel at de har en god helse. Ifølge levekårsundersøkelsene oppgir så mange som 75 prosent av alle mellom 45 og 67 år at de hadde meget god eller god helse (Statistisk sentralbyrå 2003b).

Ut i fra tabell 8.5 så kan en konkludere med at relativt få seniorhusholdninger har så store utgifter i forbindelse med sykdom at de mottar grunnstønad. I 2004 gjaldt dette for kun 7 prosent av alle personer i seniorhusholdningene. Dette er ikke særlig flere enn det en finner i befolkningen generelt (6 prosent).

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Som vist i kapittel 3 er seniorbefolkningen en av de gruppene som har minst sannsynlighet for å befinne seg i lavinntektsgruppen. I 2004 hadde bare 5 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 50 og 66 år lavinntekt, ifølge EUs lavinntektsdefinisjon. Dette var en andel som var mindre enn halvparten av det en finner i befolkningen som helhet (11 prosent). For den lille delen av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen, er det likevel en klar sammenheng mellom det å ha lav inntekt og det å skåre dårlig på ulike sosial indikatorer.

Tabell 8.6 viser at det er klar sammenheng med det å ha en svak tilknytning til arbeidsmarkedet og det å tilhøre lavinntektsgruppen - også blant seniorbefolkningen. Blant alle personer i seniorhusholdningene med lavinntekt, hadde så mange som 64 prosent ingen yrkestilknyttede i husholdningen, mens dette gjaldt for bare 14 prosent for dem som ikke var i lavinntektsgruppen. For seniorbefolkningen under lavinntektsgrensen var det allikevel en endring fra 70 prosent uten yrkestilknyttede i husholdningen i 2003. Også for de andre arbeidsmarkedsindikatorer er det klare forskjeller mellom de med og uten lavinntekt.

Når det gjelder utdanningsnivået er det forskjeller mellom de med og uten lavinntekt, men her ser en også en forbedring i lavinntektsgruppen. Mens en av tre hadde en hovedinntektstaker med lav formell

utdanning i 2003, gjaldt dette for en av fire i 2004. 17 prosent av de uten lavinntekt hører til i en slik husholdning i 2004.

Vi har tidligere i dette kapitlet sett at det er svært få av seniorbefolkningen som mottar supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte. Men for den 5 prosenten av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen, er det å motta slike ytelser langt fra uvanlig. 18 prosent av denne gruppen mottok bostøtte i 2004, mot bare 2 prosent av dem som ikke var i lavinntektsgruppen. Nesten like mange seniorer i lavinntektsgruppen mottok sosialhjelp (17 prosent), mens 10 prosent mottok både sosialhjelp og bostøtte. Det er for øvrig verd å merke seg at andelen med bostøtte var litt høyere i den lille gruppen av seniorbefolkningen med lavinntekt, enn blant alle med lavinntekt.

Det er også en høy andel av seniorbefolkningen med lav inntekt som sliter med høy gjelds- og gjeldsrentebelastning, og relativt sett flere enn blant alle personer i lavinntektsgruppen. Nesten fire ganger så mange av seniorbefolkningen i lavinntektsgruppen hadde høy gjelds- og gjeldsrentebelastning i 2004, sammenlignet med de som ikke var i lavinntektsgruppen. Når det gjelder det å ha store sykdomsutgifter (grunnstønad) er andelen noe lavere (4 prosent) blant de i lavinntektsgruppen, enn blant den delen av seniorbefolkningen som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen (7 prosent).

Vi kan likevel konkludere med at selv om andelen av seniorbefolkningen med lav inntekt er relativt liten, sammenlignet med andre grupper eller med befolkningen generelt, så er det flere i denne lille gruppen som er kjennetegnet av å ha dårlige økonomiske levekår. I så måte så skiller ikke lavinntektsgruppen innen seniorbefolkningen seg særlig fra andre grupper i befolkningen med lavinntekt.

Inntektssammensetning

Det er en klar forskjell i "inntektspakken" til det fåtallet av seniorhusholdningene som tilhører lavinntektsgruppen, og de mange seniorene som ikke har lavinntekt. Tabell 8.7 viser at den delen av seniorhusholdningene som tilhører lavinntektsgruppen har et klart større innslag av overføringer og stønader i sin "inntektspakke", sammenlignet med de som ikke har lavinntekt og der yrkesinntektene utgjør største kilde. I 2004 utgjorde overføringene 61 prosent av samlet husholdningsinntekt for den delen av seniorhusholdningene som hadde inntekt under lavinntektsgrensen. Tilsvarende andel var bare 17 prosent for de seniorene som ikke var å finne i lavinntektsgruppen. Det er videre ytelser fra folketrygden som i særlig grad er viktig for seniorene med lavinntekt, med en andel på 39 prosent av samlet inntekt. Andre stønader som sosialhjelp og bostøtte betyr derimot mindre, med en andel på henholdsvis seks og to prosent.

Tabell 8.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2004. Prosent

	Hele befolkningen		Hovedinntektstaker 50-66 år	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	18	64	14
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	34	79
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	25	12	26	17
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	18	2
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	17	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	10	1
Rente- og gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	7	19	5
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	9	23	6
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	4	7
Andel personer	11	89	5	95
Antall observasjoner (personer)	2 842	31 147	379	8 418

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er i aldersgruppen 50-66 år¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Hovedinntektstaker 50-66 år		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	35	71	69	35	73	72
Kapitalinntekter ³	2	9	9	4	10	10
Overføringer	63	20	22	61	17	18
Herav:						
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	39	10	11
Tjenestepensjoner	2	4	4	5	5	5
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	6	1	1
Bostøtte	1	0	0	2	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	6	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	159 100	614 000	585 600
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	131 000	446 800	427 100
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	75 700	295 400	281 700
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,6	2,0	2,0
Antall observasjoner (husholdninger)	1 553	11 578	13 131	179	3 561	3 740

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektsfordeling

De fleste indikatorene for inntektsulikhet viser at inntektsfordelingen innen seniorbefolkningen i stor grad er som i befolkningen generelt. I 2004 er det bare en svak tendens til at ulikheten er noe mindre blant seniorene, enn i befolkningen. Ser en på ulikhetsmålet som baserer seg på forholdet mellom grenseverdier (P90/P10), ligger seniorbefolkningen på samme nivå som befolkningen mellom 25 og 65 år. Den er også svært stabil, og utviklingen til seniorbefolkningen på denne indikatoren følger den mest yrkesaktive delen av befolkningen.

Også Gini-koeffisienten ligger likt med den mest yrkesaktive delen av befolkningen (25-65 år). Men mens Gini-koeffisienten har gått opp for den mest yrkesaktive delen av befolkningen, så har den gått ned for seniorbefolkningen fra 2002 til 2004.

Boligstandard og eierforhold

Personer i alderen 50-66 år, seniorene, bor i gjennomsnitt bedre enn den voksne befolkningen. Nesten alle er etablerte med eid bolig, 92 prosent bodde i eid bolig i 2005, og mer enn fire av fem som selveiere. Det var 71 prosent som bodde i enebolig eller våningshus i 2005, det er en litt høyere andel enn i befolkningen.

Tabell 8.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2004

	1996	1999	2002	2004
S80/S20²				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	3,5	3,4	4,1	3,9
P90/P10³				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	2,5	2,6	2,6	2,6
Gini-koeffisient⁴				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,281
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,278
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	0,252	0,247	0,289	0,278

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90)

og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.9. Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen¹. 2001, 2003 og 2005

	Personer 50-66 år			Alle 2005
	2001	2003	2005	
Andel personer som				
bor i enebolig, våningshus	72	72	71	64
bor i småhus ellers	14	14	14	15
bor i husholdning som eier	92	93	92	80
bor i husholdning som er selveier	83	82	82	70
bor alene	19	19	21	25
bor trangt	2	1	1	6
bor svært romslig	48	48	50	31
mangler bad eller WC	6	1	0	0
Bor i bolig				
med råte eller fukt	..	6	7	7
som er utsatt for støv	..	12	12	12
som er utsatt for forurensning	..	9	8	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærværk	..	5	4	5
Boligareal per husholdning. Kvm.	127	132	132	117
Boligareal per person. Kvm.	67	71	71	54
Antall svar i alt	1 041	1 454	1 540	6 021

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Boligstandarden er i gjennomsnitt høy. Så godt som ingen bor trangt og halvparten bor svært romslig, noe som er en vesentlig høyere andel enn i den voksne befolkningen. I gjennomsnitt har husholdningene til seniorenne 132 kvadratmeter boligareal, som også er over gjennomsnittet. Husholdningene er dessuten mindre og boligarealet per person blir derfor betydelig over gjennomsnittet i befolkningen. I gjennomsnitt

hadde seniorenne 71 kvadratmeter boligflate per person.

Indikatorerne på den bygningsmessige standarden tyder på at seniorenne bor som befolkningen som helhet. Nesten ingen mangler bad. Det er 7 prosent som bor i boliger med fukt og råte, det samme som i befolkningen. Utemiljøet skiller seg heller ikke fra utemiljøet for den voksne befolkningen som helhet.

Boligøkonomi

Boligutgiftene ser ikke ut til å tyngje husholdningsøkonomien til seniorenne i gjennomsnitt. For de få leierne blant personer 50-66 år var husleiene i 2005 godt under gjennomsnittet for alle som leier, henholdsvis 36 900 og 45 400 kroner i året. Tallene tyder på at husleiene har holdt seg stabile siden 2003, mens den har steget for hele befolkningen.

For eierne var de gjennomsnittlige renter og avdrag 31 900 kroner i 2005. Det er en økning fra 2001, men omtrent på samme nivå som i 2003. Det er vesentlig lavere enn for alle husholdninger. Det er blitt flere seniorer som har boliglån siden 2001. I 2005 var det 57 prosent som hadde boliglån, mens bare 37 prosent hadde boliglån i 2001.

Vi finner da også at det er flere av seniorhusholdningene som har høye boligutgifter sett i forhold til inntekt etter skatt i 2003 enn i 2001. Det gjaldt henholdsvis 15 og 8 prosent. Fra 2003 til 2005 gikk imidlertid andelen med høy boutgiftsbelastning litt ned, til 13 prosent. Selv om det har vært en økning i andelen med høy boutgiftsbelastning siden 2001, er andelen likevel bare halvparten av det en finner i hele befolkningen. Vel halvparten av seniorenne hadde lav boutgiftsbelastning i 2005 sammenlignet med drøyt en tredjedel av alle husholdningene.

Selv om bare 13 prosent av seniorhusholdningene hadde høy boutgiftsbelastning var det en tredjedel som opplevde boligutgiftene som tyngende, men bare 6 prosent som svært tyngende.

Det er betydelig forskjell på boligøkonomien til eiere og leiere blant seniorenne. Mens 13 prosent av alle seniorhusholdninger har høy boutgiftsbelastning gjelder det 35 prosent av leierne, sammenlignet med 10 prosent av eierne. Det er litt mindre forskjell i den subjektive opplevelsen av boutgiftsbelastningen. Blant seniorhusholdninger som leier er det 47 prosent som opplever boligutgiftene som tyngende sammenlignet med 29 prosent blant eierne. Blant de siste er det bare 4 prosent som opplever boligutgiftene som svært tyngende, mens det gjelder 19 prosent av leierne.

Tabell 8.10. Boligøkonomi for seniorbefolkningen¹. 2001, 2003 og 2005

	Personer 50-66 år			Alle 2005
	2001	2003	2005	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² Kroner	33 500	36 500	36 900	45 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	12	18	23	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	20 600	32 300	31 900	44 400
Andel eiere uten renter og avdrag	63	47	43	35
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	8	15	13	25
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	61	51	52	36
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	..	8	6	7
noe tyngende	..	28	26	34
Antall svar fra leiere	79	91	109	1 125
Antall svar fra eiere	962	1 358	1 431	4 880
Antall svar	1 041	1 454	1 540	6 005

¹ Personer 50-66 år.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Økonomiske vansker

Personer i alderen 50-66 år regnes gjerne som en av de gruppene som materielt sett har det best. De er etablert på boligmarkedet, de forsørger som regel ikke barn og har i gjennomsnitt bra inntekt. Men en må naturligvis vente at det også i denne gruppen er husholdninger som sliter tungt økonomisk.

Nesten ingen av seniorene oppgir at de har betalingsproblemer, dvs. at de ikke klarer å betale regninger ved forfall. Det er ett unntak; 5 prosent oppga i 2005 at de hadde problemer med å betale regninger for elektrisitet og kommunale avgifter. Dette er mindre enn i 2003 da 7 prosent oppga slike betalingsproblemer. Problemene i 2003 gjaldt med stor sannsynlighet elektrisitetsregninger og var antakelig spesielt for vinteren 2002/2003. Den store oppmerksomheten omkring elektrisitetsprisene gjorde det antakelig også mer legitimt å si at en hadde betalingsproblemer.

Når seniorene ble spurt om hvor lett eller vanskelig det er 'å få endene til å møtes' sa 6 prosent i 2005 at det var vanskelig eller svært vanskelig, mens nesten halvparten sa at det var lett eller svært lett. Det er en litt mindre andel seniorer som sier økonomien er vanskelig enn i den voksne befolkningen, men det er en vesentlig større andel som sier den er lett (henholdsvis 48 og 38 prosent). Fra 2003 til 2005 ble det flere seniorhusholdninger med romslig økonomi. Vi kan ikke påvise noen endringer i andelen som oppfattet økonomien som vanskelig.

Nesten alle seniorene har telefon, TV og vaskemaskin. 86 prosent disponerer privatbil, noe mer enn i befolkningen, og 70 prosent har PC, samme andel som i den voksne befolkningen. Bare en liten andel av de som mangler PC eller bil sier at dette skyldes dårlig økonomi.

Det er en forholdsvis liten andel av seniorene som sier at de ikke klarer utgiftene til en del ting som oppfattes som ganske grunnleggende, 7 prosent hadde i 2005 ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, så vidt mindre enn i den voksne befolkningen. Det var svært få, 1 - 3 prosent, som ikke hadde råd til å spise kjøtt- eller fiskemiddag annenhver dag eller ikke hadde råd til å holde boligen varm, omtrent som i befolkningen. I alt oppgav 8 prosent av seniorene at det var ett eller flere slike behov de ikke klarte å dekke.

Tabell 8.11. Indikatorer på betalingsvansker for seniorbefolkningen¹. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Personer 50-66 år			Alle 2005
	2003	2004	2005	
Betalingsproblemer				
Husleie	1	2	2	4
Boliglån	1	1	1	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	7	4	5	7
Andre lån	2	1	2	4
Økonomisk romslighet				
Svært vanskelig	3	3	3	4
Vanskelig	4	4	3	5
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	42	47	48	38
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	1	1	1	3
Antall svar	1 454	1 503	1 540	6 021

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 8.12. Indikatorer på materiell situasjon for seniorbefolkningen¹. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Personer 50-66 år			Alle 2005
	2003	2004	2005	
Materiell situasjon				
Andel som disponerer				
Telefon	99	99	100	99
Farge TV	98	98	98	96
PC	63	65	70	70
Vaskemaskin	98	98	98	96
Privatbil	87	86	86	76
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	3	4	5
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	3	3	5	9
Har ikke råd til				
en ukes ferie	8	8	7	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	3	3	4
kjøre nye klær	8
holde boligen varm	4	2	1	1
Antall svar	1 454	1 503	1 540	6 021

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tilknytning til arbeidslivet

Seniorbefolkningen har en relativt sterk og stabil tilknytning til arbeidslivet. 71 prosent er sysselsatte, og 69 prosent er helårs yrkesaktive.⁹ De tilsvarende andelene i hele befolkningen i yrkesaktiv alder er 81 og 72 prosent. 3 prosent i seniorbefolkningen er yrkesaktive deler av året. Dette er den laveste andelen blant alle grupper vi har sett på til nå. En av fem i seniorbefolkningen er pensjonister. Dette er naturlig nok høyere enn i befolkningen i yrkesaktiv alder (8 prosent). 4 prosent av seniorenne er ikke-yrkesaktive, 1 prosent er arbeidsledige, mens det knapt finnes helårs studenter i denne gruppen. Bare 4 prosent oppgir at de ikke har noen helårs aktivitet. Alt dette tyder på en stabil tilknytning til arbeidslivet, både sammenlignet med andre grupper vi har sett på til nå og med befolkningen i yrkesaktiv alder. Yrkesstatusen for yrkesaktive seniorer er omtrent på linje med befolkningen i yrkesaktiv alder, 90 prosent ansatte og 10 prosent selvstendige. Tallene om ukentlig arbeidstid viser også at yrkesaktive seniorer jobber også omtrent like mye som andre.

Andelen husholdninger uten helårs yrkesaktive er noe høyere blant seniorenne enn i befolkningen i yrkesaktiv alder, 21 mot 18 prosent. Tilsvarende er andelen med to yrkesaktive noe lavere. Dette er sannsynligvis en følge av den relativt høye andelen pensjonister i denne gruppen.

Tabell 8.13 Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for seniorbefolkningen. 2005. Prosent

	Personer	Alle
	50-66 år	16-66 år
	2005	2005
Andel sysselsatte	71	81
Helårsaktivitet		
Yrkesaktiv	69	72
Studenter	0	6
Arbeidsledige	1	1
Pensjonister	21	8
Ikke-yrkesaktive	4	3
Ingen helårs hovedaktivitet	4	10
Yrkesaktiv deler av året	3	7
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive		
Ansatt	90	92
Selvstendig	10	8
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	0	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte		
Under 37 timer	34	30
38-44 timer	48	52
45 timer og over	18	18
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	37	37
Antall helårs yrkesaktive i husholdningen		
Ingen personer	21	18
En person	36	36
To personer	40	43
Tre eller flere personer	3	3
Antall svar sysselsatte	1 211	4 441
Antall svar helårs yrkesaktive	1 182	4 165
Antall svar	1 540	5 246

Kilde: EU-SILC.

⁹ I likhet med foregående kapitler er tabellen om tilknytning til arbeidslivet prosentuert på grunnlag av den i husholdningen med høyest yrkesinntekt.

9. Sosiale indikatorer for pensjonister

Mads Ivar Kirkeberg, Anette Walstad Enes og Tor Morten Normann

- *blant alderspensjonistene har andelen med lavinntekt gått merkbart ned siden midten av 1990-tallet, i følge EUs lavinnteksdefinisjon*
- *det er en nær sammenheng mellom lavinntekt og mottak av supplerende stønader i mange pensjonistgrupper*
- *blant aleneboende minstepensjonister, derimot, bidrar disse stønadene til å heve flere over lavinntektsgrensen*
- *tjenestepensjoner er langt mer utbredt blant pensjonister over lavinntektsgrensen sammenlignet med de i lavinnteksgruppen*
- *pensjonister har generelt en jevnere inntektsfordeling enn den yrkesaktive befolkningen*
- *pensjonister har stort sett bra boligstandard*
- *stadig flere uførepensjonister har boliglån*
- *halvparten av alderspensjonistene oppgir romslig økonomi, men...*
- *... bare en fjerdedel av uførepensjonistene og en tredjedel av aleneboende minstepensjonister oppgir det samme*
- *over halvparten av uførepensjonistene bor i husholdninger uten noen helårs yrkesaktive.*

Innledning

Trygdesystemet er en sentral del av det norske velferdssamfunnet. Trygdene skal gi økonomisk trygghet til alle som av ulike årsaker ikke kan forsørge seg selv gjennom inntektsgivende arbeid. I tillegg skal trygdene bidra til å jevne ut inntekter og levekår gjennom livsløpet til den enkelte, og mellom ulike grupper av befolkningen. Det er *folketrygden* som er grunnpilaren i det norske trygdesystemet.

Folketrygden har som mål å gi den enkelte inntekts-sikring ved sykdom, uførhet, aleneomsorg for barn, tap av forsørger eller ved oppnådd pensjonsalder. Noen av folketrygdens ytelser er beregnet å være tidsbegren-sede ytelser, dette gjelder for eksempel sykepenger, fødselspenger, dagpenger ved arbeidsledighet, tidsbegrenset uførestønad og diverse ytelser til enslige forsørgere. Andre stønader regnes som langtidsytelser. Eksempler på dette er alders- og uførepensjon og pensjoner til etterlatte.

I dette kapitlet vil vi se nærmere på ulike pensjonist-grupper som mottar ytelser fra folketrygden: alders-, uføre- og etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle), aleneboende minstepensjonister samt pensjonister med avtafestet pensjon (AFP). Enslige forsørgere, langtids-syke og langtidsledige er også mottakere av ulike stønader fra folketrygden, og er nærmere omtalt under andre kapitler i denne rapporten (se kapittel 4, 10 og 11).

Alderspensjonister

Alderspensjon er den største pensjonsutbetalingen fra folketrygden. Tall fra Arbeids- og velferdsetaten (NAV) viser at det ved utgangen av 2004 var i underkant av 626 000 alderspensjonister i Norge. Antall alderspen-sjonister har ligget på samme nivå fra tidlig på 1990-tallet. Om lag 40 prosent av disse er under 75 år. Seks av ti alderspensjonister er kvinner. Kjønnforskjellen øker med alderen, og kommer særlig til syne blant de som er 75 år eller eldre (NAV 2006a). Som en følge av at de store fødselskullene fra etterkrigstiden etter hvert vil nå pensjonsalderen, forventes det fra år 2010 en kraftig økning i antall alderspensjonister.

Hver tredje alderspensjonist (i underkant av 200 000 i 2004) er minstepensjonist, det vil si mottaker av sær-tillegg. Andelen minstepensjonister har minket de senere årene, som resultat av at stadig flere opparbeider seg tilleggspensjoner. Fortsatt er kvinnene i klart flertall blant minstepensjonistene. Nesten halvparten (45 prosent) av de kvinnelige alderspensjonistene er minstepensjonister, mens det blant mannlige alderspensjonister kun er én av ti som har minstepensjon (NAV 2006b).

Uførepensjonister

Uførepensjon skal sikre inntektene til livsopphold til personer i alderen 18 til 66 år som har fått inntekts-evnen varig nedsatt på grunn av sykdom eller funksjonshemming. I 2004 ble det innført en ordning med *tidsbegrenset uførestønad*. Denne ytelsen blir gitt dersom fremtidig inntektsevne ikke kan utelukkes. I

dette kapittelet vil vi derimot kun se på mottakere av *varig uførepensjon*. Datagrunnlaget til inntekts- og formuesundersøkelsen har ikke nok observasjoner til å studere gruppen med tidsbegrenset uførestønad. I 2004 var det til sammen 8 500 personer som hadde denne ytelsen fra folketrygden.

Ved utgangen av 2004 var det drøyt 302 000 pensjonister med (varig) uførepensjon i Norge. Det vil si at om lag hver tiende person i alderen 18-67 år mottok uførepensjon. Nesten seks av ti er kvinner og fire av ti er yngre enn 55 år (NAV 2006c). Antallet uførepensjonister har økt jevnt siden midten av 1990-tallet til 2004. I 2005 og 2006 ble derimot antallet noe redusert. Nedgangen må sees i sammenheng med innføringen av tidsbegrenset uførestønad.

I 2004 hadde nesten én av fem uførepensjonister minstepensjon, til sammen 58 000 minstepensjonister. Mer enn åtte av ti minstepensjonister med uførepensjon er kvinner (NAV 2006c).

AFP-pensjonister

Avtalefestet pensjon (AFP) ble innført i 1989. Ordningen skulle gi eldre yrkesaktive mulighet til å gå av helt eller delvis med pensjon før de oppnådde folketrygdens pensjonsalder. I perioden fra 1996 til 2004 har det vært mer enn en tredobling av AFP-pensjonister. De utgjør allikevel en liten gruppe i forhold til alders- og uførepensjonistene. Ved utgangen av 2004 var antallet 35 600 (NAV 2006d). Andelene som kommer fra henholdsvis privat og offentlig sektor fordeler seg omtrent likt. Kvinneandelen blant AFP-pensjonistene har ligget stabilt på vel 40 prosent fra midten av 1990-tallet. Syv av ti kvinnelige AFP-pensjonister kommer fra offentlig sektor, mens dette gjelder for kun fire av ti menn (NAV 2006e).

Etterlattepensjonister

En annen liten pensjonistgruppe er etterlattepensjonistene. Folketrygden utbetaler pensjon eller overgangsstønad til gjenlevende ektefeller og i noen tilfeller til gjenlevende samboere etter ektefelles/samboers død. 24 600 personer mottok etterlattepensjon i 2004 – av disse var 4 000 minstepensjonister. Antallet etterlattepensjonister har vært synkende de senere årene. Drøyt ni av ti er kvinner og åtte av ti er 50 år eller eldre (NAV 2006f).

De ulike gruppene av pensjonister vil i dette kapitlet være definert etter hvorvidt den personen i husholdningen med høyest inntekt (hovedinntektstakeren), tilhører en av de nevnte pensjonistgruppene. På den måten belyses situasjonen til de husholdningene som vi antar er mest avhengige av disse overføringene fra folketrygden.

Yrkestilknytning

Gjennom hele perioden 1996 til 2004 har andelen uten noen yrkestilknyttede i husholdningen ligget stabilt på

23-24 prosent i befolkningen totalt. I tabell 9.1 som viser indikatorer for pensjonistenes yrkestilknytning vil vi se både på personer i husholdninger der hovedinntektstaker er pensjonist, og på personer i husholdninger hvor minst ett medlem er pensjonist (uten at denne nødvendigvis er husholdningens hovedinntektstaker).

Alderspensjonister

Når det gjelder tilknytning til arbeidslivet, viser tallene for alderspensjonister, ikke overraskende, ingen endring fra 1996 til 2004. Det bor så å si aldri noen yrkestilknyttede i husholdninger hvor *hovedinntektstakeren* er alderspensjonist. De fleste i denne pensjonistgruppen er over den yrkesaktive alderen. Bildet endrer seg heller ikke mye når en ser på husholdninger hvor minst ett medlem er alderspensjonist. Kun 14 prosent av alderspensjonistene bor i husholdninger med yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer. Dette er ikke overraskende siden alderspensjonister i stor grad bor sammen med andre alderspensjonister, eller bor alene.

Aleneboende minstepensjonister

Blant aleneboende minstepensjonister er det kun 2 prosent som er yrkestilknyttet.

Uførepensjonister

Yrkestilknytningen blant uførepensjonistene har også ligget relativt stabil i perioden 1996 til 2004. Andelen personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, og hvor *hovedinntektstaker* er uføretrygdet, ligger rundt 70 prosent i perioden. For 15 prosent av personene i disse husholdningene var yrkesinntekt den viktigste husholdningsinntekten i 2004. Dette er på samme nivå som i 1996. Ser vi på husholdninger hvor minst ett husholdningsmedlem er uførepensjonist uten nødvendigvis å være hovedinntektstaker, øker yrkestilknytningen. 45 prosent av personene i disse husholdningene har ingen yrkestilknyttede, og om lag samme andel har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde. Dette betyr med andre ord at relativt mange uførepensjonister bor sammen med andre personer som er i arbeid.

AFP-pensjonister

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist, var det i 2004 drøyt 50 prosent som bodde i en husholdning uten noen yrkestilknyttede. Dette er en signifikant økning fra 1996, da tilsvarende andel var på kun 36 prosent. Det er likedan en nedgang i personer der yrkesinntekten er største husholdningsinntekt (fra 44 til 31 prosent).

Etterlattepensjonister

For gruppen av personer hvor hovedinntektstakeren er etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle), har hver tredje person ingen yrkestilknyttede i husholdningen, mens seks av ti har yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt. For denne lille gruppen av pensjonister er det vanskelig å måle signifikante endringer over tid.

Tabell 9.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdningen uten noen yrkestilknyttede				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>				
Alderspensjonist	94	95	95	95
Uførepensjonist	71	68	72	72
AFP-pensjonist	36	42	48	52
Etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	34	34	33	34
Aleneboende minstepensjonist	100	98	99	98
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>				
Alderspensjonist	82	85	84	86
Uførepensjonist	44	43	42	45
AFP-pensjonist	35	43	45	47
Etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	27	27	27	30
Aleneboende minstepensjonist	100	98	99	98
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt				
Hele befolkningen	74	75	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>				
Alderspensjonist	2	2	2	2
Uførepensjonist	16	20	16	15
AFP-pensjonist	44	34	39	31
Etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	53	58	59	58
Aleneboende minstepensjonist	0	3	1	3
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>				
Alderspensjonist	13	12	11	10
Uførepensjonist	46	48	47	44
AFP-pensjonist	42	37	42	37
Etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	59	67	66	62
Aleneboende minstepensjonist	0	3	1	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Vedkommende trygdemottaker trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.2. Indikatorer¹ for utdanning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	15	14
Alle personer 16 år og eldre	21	19	17	15
Alderspensjonister	48	45	43	40
Uførepensjonister	43	36	30	29
AFP-pensjonister	25	38	29	29
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	27	24	20	20
Aleneboende minstepensjonister	70	61	65	59

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utdanning

I perioden fra 1996 til 2004 har andelen personer med lav utdanning, stadig blitt mindre (tabell 9.2). Dette gjelder enten vi ser på hele befolkningen eller om vi kun velger å se på personer som er 16 år eller eldre.

Utdanningsnivået i 2004 var gjennomgående lavere for pensjonistgruppene enn for resten av befolkningen. Dette er ikke overraskende for alders- og AFP-pensjonister, da vi vet at den eldre delen av befolkningen gjennomsnittlig har langt lavere andel med høyt utdannede. Men vi ser også at etterlatte- og uføre-

pensjonister ligger lavere enn hele befolkningen. For de fleste pensjonistgruppene i tabell 9.2 går trenden i retning av stadig færre personer i husholdninger der hovedinntektstakeren har lav utdanning.

Økonomisk utsatthet

Mottak av bostøtte og sosialhjelp blir her brukt som indikatorer for økonomisk utsatthet. I hele befolkningen er det en stabil andel på 4 prosent som bor i husholdninger som mottar bostøtte. Med unntak av husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP- eller etterlattepensjonist, viser tallene i tabell 9.3 at pensjonister er klart overrepresenterte som mottakere av bostøtte. Aleneboende minstepensjonister skiller seg ut som den gruppen hvor størst andel mottar bostøtte. Blant disse mottok nesten 4 av 10 bostøtte i 2004. Dette har vært situasjonen siden slutten av 1990-tallet.

Om lag 6 prosent av hele befolkningen bor i husholdninger som mottok sosialhjelp i 2004. Andelen har vært relativt stabil siden midten av 1990-tallet. Blant pensjonistgruppene i tabell 9.3 skiller uførepensjonistene seg ut som overrepresenterte i mottak av sosialhjelp. Dette gjelder i hele perioden 1996 til 2004, men andelen har vært fallende siden slutten av 1990-tallet.

Tabell 9.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Alderspensjonister	5	8	8	8
Uførepensjonister	9	17	17	16
AFP-pensjonister	0	0	0	1
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	1	4	6	3
Aleneboende minstepensjonister	16	36	39	38
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Alderspensjonister	2	2	1	1
Uførepensjonister	15	17	13	10
AFP-pensjonister	2	0	0	0
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	3	6	8	3
Aleneboende minstepensjonister	6	4	5	5
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Alderspensjonister	1	1	0	0
Uførepensjonister	4	8	6	5
AFP-pensjonister	0	0	0	0
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	0	1	3	1
Aleneboende minstepensjonister	2	4	4	5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Når det gjelder mottak av begge typer støtteordninger, bostøtte og sosialhjelp, har andelen i perioden 1996 til 2004 ligget rundt en til to prosent i hele befolkningen. Personer i husholdninger blant uførepensjonister og aleneboende minstepensjonister har en høyere andel som mottar begge disse to stønadene (5 prosent).

Rente- og gjeldsbelastning

I hele befolkningen tilhørte 7 prosent i 2004 en husholdning hvor gjeldsrentene utgjorde mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt (tabell 9.4). Ser vi hele perioden fra 1996 til 2004 under ett, har det vært en signifikant nedgang i andelen personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning – fra 10 til 7 prosent.

Blant alders- og AFP-pensjonistene og de aleneboende minstepensjonistene er, ikke uventet, andelen med høy gjeldsrentebelastning lav sammenlignet med hele befolkningen. Dette må sees i sammenheng med at disse gruppene befinner seg i en fase av livet hvor det meste av gjelden er nedbetalt. Andelen med høy gjeldsrentebelastning er noe høyere for uførepensjonistene – på nivå med befolkningen generelt.

I takt med den lave renten de siste årene ser vi også at andelen personer med høy gjeldsbelastning har økt i befolkningen totalt. I hele befolkningen 25-65 år har det skjedd en signifikant økning fra 6 til 11 prosent i perioden 1996-2004. Med høy gjeldsbelastning menes at husholdningens samlede gjeld er mer enn tre ganger så høy som husholdningens samlede inntekt.

Tabell 9.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	18	7
Personer 25-65 år	12	14	20	8
Alderspensjonister	2	3	4	2
Uførepensjonister	10	11	16	9
AFP-pensjonister	2	5	4	3
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	4	9	13	5
Aleneboende minstepensjonister	4	4	6	3
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	7	10
Personer 25-65 år	6	6	8	11
Alderspensjonister	1	2	2	3
Uførepensjonister	6	5	8	11
AFP-pensjonister	0	0	2	3
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	3	2	8	8
Aleneboende minstepensjonister	3	2	3	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Igjen skiller uførepensjonistene seg litt ut. I denne pensjonistgruppen har økningen i andelen med høy gjeldsbelastning fulgt utviklingen i befolkningen generelt. Som for gjeldsrentebelastningen er også andelen med høy gjeldsbelastning lav blant alders- og AFP-pensjonister samt for de aleneboende minstepensjonistene.

Tabell 9.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	6	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6
Alderspensjonister	10	10	8	8
Uførepensjonister	27	23	23	23
AFP-pensjonister	6	4	7	7
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	2	3	4	6
Aleneboende minstepensjonister	10	10	9	9

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Store sykdomsutgifter

Blant pensjonistene er det særlig for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist at mange mottar grunnstønad. I denne gruppen mottar nesten en fjerdedel grunnstønad, en andel som har ligget stabil i perioden 1996-2004 (tabell 9.5). At gruppen hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist, er overrepresentert blant mottakerne av grunnstønad, er ikke uventet da disse mottar pensjon fordi inntektsnivoen er varig nedsatt på grunn av sykdom eller skade. For mange uførepensjonister vil samtidig utgiftene i forbindelse med sykdom være store.

Økte helseproblemer og større sykdomsutgifter henger også sammen med økende alder. Derfor er det også for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er alderspensjonist, en større andel som mottar grunnstønad enn i hele befolkningen. Andelen mottakere av grunnstønad ligger i underkant av 10 prosent, det samme som for aleneboende minstepensjonister. Det er forøvrig en stor grad av stabilitet i mottak av grunnstønad for de ulike gruppene av pensjonister i perioden 1996-2004.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Som vist i kapittel 3 er alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister i 2004 fortsatt overrepresenterte i lavinntektsgruppen, når EU sin målemetode for lavinntekt legges til grunn. Over tid har andelen som har lavinntekt vært relativt stabil innenfor de fleste av pensjonistgruppene, men blant alderspensjonister og minstepensjonister, har andelen i lavinntektsgruppen gått merkbart ned siden midten av 1990-tallet (EU-definisjon).

Tabellene 9.6 til 9.7 presenterer de ulike indikatorene vi hittil har studert, men nå fordelt etter om pensjonistene har lavinntekt eller ikke. Lavinntektsgruppen er her beregnet ut fra EUs definisjon. Den gruppen av pensjonister som skiller seg ut med klart størst andel med lavinntekt, er aleneboende minstepensjonister. Tre av fire aleneboende minstepensjonister befant seg i 2004 i lavinntektsgruppen. Men også alderspensjonister generelt er klart overrepresentert blant de med lavinntekt sammenlignet med hele befolkningen. Drøyt

én av fem alderspensjonister havner i lavinntektsgruppen i 2004. Dette er en klar nedgang siden 1996 da én av tre hadde en inntekt under lavinntektsgrensen. Andelen med lavinntekt blant uførepensjonistene ligger derimot på nivå med befolkningen generelt.

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist var andelen som havnet i lavinntektsgruppen kun 3 prosent i 2004. På grunn av for få observasjoner i datagrunnlaget kan ikke de ulike indikatorene fordeles etter om AFP-pensjonistene har lavinntekt eller ikke. Det samme gjelder for etterlattepensjonister, som i 2004 også hadde en lavere sannsynlighet enn befolkningen generelt for å tilhøre lavinntektsgruppen (9 prosent).

For grupper over yrkesaktiv alder, slik som alderspensjonister og mange aleneboende minstepensjonister, er det som forventet relativt liten forskjell mellom de over og under lavinntektsgrensen når det gjelder hvorvidt det er noen yrkestilknyttede i husholdningen.

Et tilsvarende bilde fås ved å se på personer i husholdninger hvor yrkesinntekt er den største husholdningsinntekten. Men vi ser likevel at én av ti aleneboende minstepensjonister over lavinntektsgrensen har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde, mens blant de i lavinntektsgruppen er det ingen som har dette. For uførepensjonister er forskjellen i yrkestilknytning for de i og utenfor lavinntektsgruppen mye større. Yrkestilknytningen er svært lav (2 prosent) blant de inntektsfattige uførepensjonistene, mens blant de over lavinntektsgrensen er andelen med yrkesinntekt som viktigste inntektskilde 17 prosent.

I lavinntektsgruppen er det gjennomgående en langt større andel med lav utdanning, og pensjonister i denne gruppen er overrepresenterte som mottakere av bostøtte og sosialhjelp. En gruppe som derimot klart avviker fra dette mønsteret er aleneboende minstepensjonister. Blant disse er det klart flere som mottar disse støtteordningene samtidig som de ikke befinner seg i lavinntektsgruppen. En trolig forklaring er at den tilleggsinntekten som disse overføringene utgjør, sammen med minstepensjonen, gir de aleneboende minstepensjonistene inntekt over lavinntektsgrensen.

Indikatorene for gjeldsrente- og gjeldsbelastning gir ikke noe entydig bilde på forskjellene mellom de med og uten lavinntekt. For uførepensjonister derimot, er andelen med høy gjeldsrentebelastning og høy gjeldsbelastning, større for de som befinner seg i lavinntektsgruppen. Når det gjelder de som mottar grunnstønad, er det gjennomgående slik blant alle grupper av pensjonister at andelen som mottar denne stønaden er høyere blant de uten lavinntekt. Dette mønsteret er det samme som vi finner for hele befolkningen.

Tabell 9.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2004. Prosent

	Hele befolkningen		Alderspensjonister		Aleneboende minstepensjonister		AFP-pensjonister	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning								
<i>Hvor hovedinntektstaker er pensjonist:</i>								
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	18	100	94	100	91	-	51
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	1	3	0	11	-	32
Utdanning								
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	25	12	64	33	62	48	-	29
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	18	5	34	50	-	1
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	1	1	3	14	-	0
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	0	1	3	14	-	0
Rente- og gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	7	2	2	2	4	-	3
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	9	2	3	3	5	-	3
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	4	10	7	16	-	8
Andel personer	11	89	22	78	74	26	3	97
Antall observasjoner (personer)	2 842	31 147	509	2 707	213	77	9	296

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5. ² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.7. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2004. Prosent

	Hele befolkningen		Uførepensjonister		Etterlattepensjonister	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning						
<i>Hvor hovedinntektstaker er pensjonist:</i>						
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	18	93	69	:	30
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	2	17	:	61
Utdanning						
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	25	12	38	28	:	22
Økonomisk utsatthet						
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	30	14	:	2
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	22	8	:	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	12	4	:	1
Rente- og gjeldsbelastning						
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	7	15	8	:	5
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	9	14	11	:	6
Store sykdomsutgifter						
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	11	25	:	4
Andel personer	11	89	12	88	9	91
Antall observasjoner (personer)	2 842	31 147	221	1 397	14	178

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5. ² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.8. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er pensjonist. Ulike grupper¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Alderspensionister			Aleneboende minstepensionister			AFP-pensjonist		
	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekt	35	71	69	0	7	6	0	13	5	:	38	38
Kapitalinntekter ³	2	9	9	3	15	13	3	3	3	:	3	3
Overføringer	63	20	22	97	79	81	97	85	93	:	59	59
Herav :												
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	89	58	62	88	54	76	:	10	9
Tjenestepensjoner	2	4	4	5	20	18	4	21	10	:	47	47
Bostøtte	1	0	0	2	0	1	4	7	5	:	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	0	0	0	0	1	1	:	0	0
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	0	0	1	1	1	:	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	:	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	132 300	347 500	288 100	116 500	178 800	132 600	:	441 900	432 500
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	123 400	282 400	238 500	112 100	158 100	124 000	:	335 900	329 800
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	114 700	217 900	189 400	112 100	158 100	123 900	:	233 200	229 300
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,1	1,5	1,4	1,0	1,0	1,0	:	1,8	1,8
Antall observasjoner (husholdninger)	1 553	11 578	13 131	419	1 596	2 015	213	77	290	:	5	155

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

Forskjellene mellom de ulike pensjonistgruppene som vi studerer i dette kapitlet, kommer klart til syne når vi ser på deres inntektssammensetning. Ulikhetene mellom gruppene kommer også til uttrykk ved at inntektsnivået varierer mye. Dersom det tas hensyn til husholdningsstørrelse, og vi ser på inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala), varierer inntektsnivået fra 124 000 kroner for de aleneboende minstepensjonistene til nesten 230 000 kroner i gjennomsnitt for AFP-pensjonistene (se tabellene 9.8 og 9.9).

Alderspensionister

For alderspensjonistene er det pensjoner fra folketrygden (alderspensjon) og tjenestepensjoner som utgjør storparten av den samlede inntekten. Disse står i gjennomsnitt for henholdsvis 62 og 18 prosent av den samlede inntekten for alle alderspensjonistene. Ser vi på inntektssammensetningen til denne pensjonistgruppen over og under lavinntektsgrensen ser vi at tjenestepensjoner har en langt mindre inntektsmessig betydning for lavinntektsgruppen. I gjennomsnitt utgjør alderspensjon 89 prosent av den samlede inntekten for alderspensjonister i lavinntektsgruppen, mens tjenestepensjonen utgjør kun 5 prosent. Blant alderspensjonister over lavinntektsgrensen er tilsvarende andeler 58 og 20 prosent i 2004. Kapitalinntektene viser et tilsvarende skille. For alderspensjonis-

ter som befinner seg over lavinntektsgrensen er kapitalinntektens andel fem ganger høyere enn for de i lavinntektsgruppen. Det har ikke skjedd vesentlige endringer i inntektssammensetningen blant alderspensjonistene i de siste årene.

Aleneboende minstepensjonister

Blant de aleneboende minstepensjonistene utgjør tjenestepensjoner kun 10 prosent av den samlede inntekten i 2004, mens 76 prosent av inntekten kommer som pensjon fra folketrygden. Skillet mellom de som befinner seg over og under lavinntektsgrensen er tydelig. For lavinntektsgruppen utgjør pensjoner fra folketrygden 88 prosent av den samlede inntekten, mens for de over lavinntektsgrensen er tilsvarende andel langt lavere - 54 prosent. Tjenestepensjonen har i gjennomsnitt fem ganger så stor inntektsmessig betydning for de som befinner seg over lavinntektsgrensen sammenlignet med de i lavinntektsgruppen. Det er også verdt å merke seg at aleneboende minstepensjonister uten lavinntekt mottar mer enn 10 prosent av den samlede inntekten i form av yrkesinntekt. I lavinntektsgruppen har yrkesinntekt en svært marginal betydning. Som vi så tidligere er både sosialhjelp, og ikke minst bostøtte, mer viktig for aleneboende minstepensjonister uten lavinntekt, og er med på å løfte disse over lavinntektsgrensen.

Tabell 9.9. Inntektsregnskap for befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er uføre- eller etterlappensjonist¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

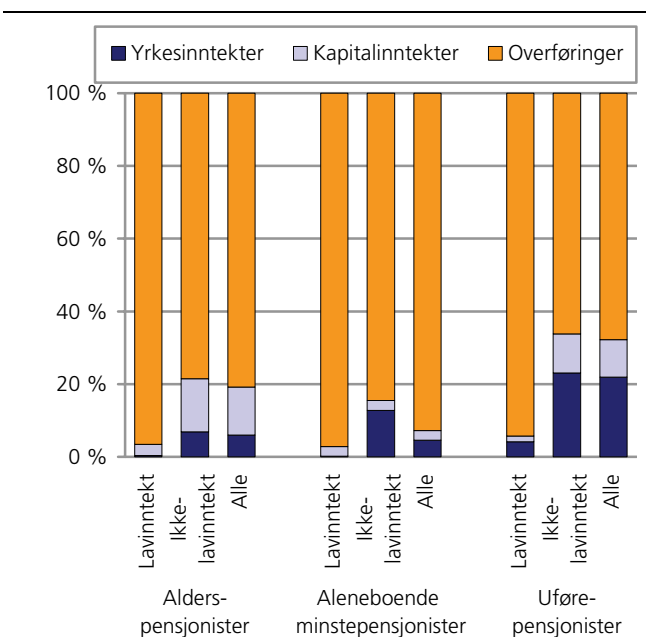
	Hele befolkningen			Uførepensjonister			Etterlappensjonister		
	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle
Yrkesinntekter	35	71	69	4	23	22	:	52	50
Kapitalinntekter ³	2	9	9	2	11	10	:	5	5
Overføringer	63	20	22	94	66	68	:	43	45
Herav :									
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	79	53	54	:	28	30
Tjenestepensjoner	2	4	4	3	8	8	:	12	11
Barnetrygd	2	1	1	2	1	1	:	1	0
Bostøtte	1	0	0	4	1	1	:	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	3	1	1	:	0	0
Grunn- og hjelpetønad	0	0	0	1	1	1	:	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	:	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	153 200	343 400	320 700	:	371 200	348 300
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	143 500	282 500	265 900	:	278 000	263 500
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	105 100	213 100	200 200	:	225 800	215 200
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,7	1,6	1,6	:	1,5	1,5
Antall observasjoner (husholdninger)	1 553	11 578	13 131	93	717	810	:	9	97

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Figur 9.1. Ulike pensjonistgrupper med og uten lavinntekt¹. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2004. Prosent

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5. Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala. Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Etterlatte- og AFP-pensjonister

Etterlatte- og AFP-pensjonister avviker fra de andre gruppene ved at yrkesinntekten utgjør en langt større andel av den samlede inntekten. De offentlige overføringene er følgelig tilsvarende mindre. For disse to gruppene er det imidlertid for få observasjoner i lavinntektsgruppen til at vi kan si noe om forskjellene mellom de som havner over og under lavinntektsgrensen.

Uførepensjonister

Husholdninger hvor hovedinntektstakeren er uførepensjonist mottar i gjennomsnitt vel 50 prosent av sin samlede inntekt som pensjoner fra folketrygden, mens tjenestepensjonene utgjør under 10 prosent. Yrkesinntekten utgjør i gjennomsnitt drøyt 20 prosent, som vist i figur 9.1. Forskjellen mellom de som er over og under lavinntektsgrensen er også tydelig for denne gruppen. For husholdningene i lavinntektsgruppen er betydningen av pensjoner fra folketrygden markant med en andel på nesten 80 prosent av husholdningens samlede inntekt. For denne gruppen er tjenestepensjonene mer beskjedne (3 prosent), det samme gjelder også yrkesinntekter (4 prosent). Hvis vi derimot ser på husholdningene over lavinntektsgrensen, har ytelsen fra folketrygden en mindre inntektsmessig betydning, 53 prosent av samlet inntekt. Tilknytningen til arbeidslivet er derimot klart sterkere for husholdningene til uførepensjonister over lavinntektsgrensen. Nesten hver fjerde krone som disse husholdningene har i inntekt, kommer fra inntektsgivende arbeid i 2004.

Inntektsfordeling

De ulike indikatorene for måling av inntektsfordeling i tabell 9.10, viser at det gjennomgående er liten inntektsulikhet blant de ulike pensjonistgruppene, sammenlignet med befolkningen generelt. For de fleste gruppene av pensjonister har i tillegg inntektsfordelingen vært relativt stabil over tid. Det kan se ut som om inntektsulikheten har økt i 2004 blant alders- og uførepensjonistene, men dette er mer tilfeldige utslag av at datagrunnlaget i 2004 inneholder noen få enkeltpersoner med svært høye kapitalinntekter. Den underliggende inntektsfordelingen i disse to pensjonistgruppene er fortsatt stabil.

Tabell 9.10. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2004

	1996	1999	2002	2004
S80/S20²				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0
Alderspensionister	2,9	2,8	2,8	3,5
Uførepensionister	3,1	2,4	2,6	3,2
AFP-pensionister	1,9	2,4	2,6	2,2
Etterlattepensionister (gjenlevende ektefelle)	2,5	3,3	2,4	2,3
Aleneboende minstepensionister	1,7	1,8	1,7	1,7
P90/P10³				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6
Alderspensionister	2,4	2,2	2,2	2,3
Uførepensionister	2,2	2,1	2,1	2,2
AFP-pensionister	1,9	2,5	2,1	2,1
Etterlattepensionister (gjenlevende ektefelle)	2,4	2,2	2,3	2,1
Aleneboende minstepensionister	1,5	1,6	1,5	1,5
Gini-koeffisient⁴				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,281
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,278
Alderspensionister	0,223	0,219	0,214	0,280
Uførepensionister	0,242	0,181	0,195	0,246
AFP-pensionister	0,140	0,177	0,185	0,163
Etterlattepensionister (gjenlevende ektefelle)	0,182	0,231	0,174	0,168
Aleneboende minstepensionister	0,109	0,127	0,110	0,110

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Hvis vi først ser på forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med aller høyest ekvivalent-inntekt og gjennomsnittsinntektene til den femdelen som har lavest inntekt (S80/S20), ser vi at inntektsulikheten, ikke overraskende, er lavest blant de aleneboende minstepensionistene. De 20 prosentene med høyest inntekt i denne gruppen har en gjennomsnittsinntekt som er 1,7 ganger høyere enn for de 20 prosentene med lavest inntekt. Dette forholdet har vært stabilt siden 1996. For alderspensionister og uførepensionister har derimot inntektsulikheten økt kraftig i 2004 ved at den "rikeste" femdelen nå har over tre ganger så høy inntekt som den "fattigste" femdelen. Men dette skyldes, som tidligere nevnt, først og fremst noen få enkeltpersoner med svært høye kapitalinntekter.

Indikatoren P90/P10 i tabell 9.10 viser forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre. Fordelen med dette målet i forhold til S80/S20 er at det i mindre grad blir påvirket av observasjoner med svært høye (eller lave) beløp. Vi ser da også at utviklingen i inntektsulikhet blant alderspensionistene og uførepensionistene er stabil etter dette ulikhetsmålet.

Den tredje metoden for måling av inntektsulikhet i tabell 9.10, Gini-koeffisienten, viser at de fleste pensjonistgruppene er relativt homogene, og har en jevnere inntektsfordeling enn både befolkningen generelt og personer i yrkesaktiv alder (25-65 år). For alders- og uførepensionistene blir Gini-koeffisienten i 2004, i likhet med S80/S20, påvirket av noen enkeltpersoner i utvalget med uvanlig store inntekter.

Tabell 9.11. Boligtype og -standard for alderspensionister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005

	Alderspensionister					Alle 2005
	1991	1995	1997	2001	2003	
Andel personer som						
bor i enebolig, våningshus	62	63	64	67	61	64
bor i småhus ellers	21	21	12	12	14	15
bor i husholdning som eier	76	77	85	81	82	80
bor i husholdning som er selveier	62	63	72	67	68	70
bor alene	41	41	40	47	47	25
bor trangt	3	1	2	1	1	0
bor svært romslig	38	42	44	44	40	31
mangler bad eller WC ¹	6	3	3	1	1	0
Bor i bolig						
med råte eller fukt					6	5
som er utsatt for støy					13	9
som er utsatt for forurensning					10	7
Bor i område med kriminalitet, vold og hærværk					4	4
Boligareal per husholdning. Kvm	97	..	102	101	103	117
Boligareal per person. Kvm	66	..	69	73	74	76
Antall svar	573	211	463	483	793	754

¹ I 2001 er tallet andel som mangler bad

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.12. Boligtype og -standard for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005

	Uførepensjonister						Alle 16-66 år 2005
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	54	64	68	65	63	65	64
bor i småhus ellers	30	16	16	18	17	17	15
bor i husholdning som eier	79	84	86	83	83	82	80
bor i husholdning som er selveier	61	68	73	70	71	72	70
bor alene	26	23	25	35	29	29	21
bor trangt	6	4	6	2	2	4	7
bor svært romslig	29	39	36	33	34	38	29
mangler bad eller WC ¹	3	2	2	0	1	1	0
Bor i bolig							
med råte eller fukt					8	9	8
som er utsatt for støy					16	20	13
som er utsatt for forurensning					14	12	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk					7	6	5
Boligareal per husholdning. Kvm	95	..	108	106	107	111	120
Boligareal per person. Kvm	53	..	65	63	62	62	51
Antall svar	197	211	193	195	416	439	5 246

¹ I 2001 er tallet andel som mangler bad.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.13. Boligtype og -standard for minstepensjonister. 2003, 2004 og 2005

	2003		2005		Alle 2005
	Aleneboende minstepensjonister	Annen minstepensjonist	Aleneboende minstepensjonister	Annen minstepensjonist	
Andel personer som					
bor i enebolig, våningshus	49	73	60	73	64
bor i småhus ellers	22	16	21	13	15
bor i husholdning som eier	56	84	58	84	80
bor i husholdning som er selveier	38	79	47	74	70
bor alene	25
bor trangt	1	0	2	1	6
bor svært romslig	33	35	35	36	31
mangler bad eller WC	2	2	1	0	0
Bor i bolig					
med råte eller fukt	10	5	13	5	7
som er utsatt for støy	13	15	13	10	12
som er utsatt for forurensning	11	10	13	10	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	6	5	6	3	5
Boligareal per husholdning. Kvm	78	116	84	116	117
Boligareal per person. Kvm	78	56	84	54	54
Antall svar	108	202	100	158	6 021

¹ I 2001 er tallet andel som mangler bad.

Boligstandard og eierforhold

Alderspensjonister

Utviklingen i alderspensjonistenes boforhold vil først og fremst avspeile at gruppen av alderspensjonister endrer sammensetning, nye og yngre alderspensjonister kommer til og gamle dør ut. Det er en ganske liten del av alderspensjonistene som skifter bolig hvert år. Det er også viktig å være oppmerksom på at boforholdene til eldre kohorter har vært og er dårligere enn boforholdene for de yngre kohortene. Det har blitt flere av de eldste pensjonistene i perioden fra 1987 til 2005. Mens alderspensjonister over 79 år utgjorde 19 prosent av alle alderspensjonistene i 1987 var andelen steget til 32 prosent i 2005. Dette må en anta trekker i

retning av at forbedringen i boforhold for gruppen av alderspensjonister skjer noe langsommere enn om aldersfordelingen hadde vært uendret.

I 2005 bodde 83 prosent av alderspensjonistene i bolig som husholdningen eier (dvs. enten som selveier eller som andels- eller aksjeeier). Det er en litt høyere andel enn i den voksne befolkningen. Andelen eiere har økt litt siden 1991 da andelen eiere blant alderspensjonistene var lavere enn i befolkningen, henholdsvis 76 og 82 prosent. Tallene for 1997 og 2001 kan tyde på at økningen i eierandel har flatet ut. Sju av ti alderspensjonister var selveiere i 2005, samme andel som i den voksne befolkningen.

I hele perioden siden slutten av 1990-tallet har om lag fire av fem alderspensjonister bodd i enebolig eller småhus, om lag en av fem har bodd i leiligheter i blokk eller bygård. Dette er omtrent det samme bildet vi finner for alle voksne. I 2005 bodde to av tre alderspensjonister i enebolig eller våningshus, mens en av syv bodde i andre småhus.

I gjennomsnitt har alderspensjonistene bra boligstandard. 45 prosent bor romslig, og det er knapt noen som bor trangt. Alderspensjonistene bor like romslig som seniorene (personer 50-66 år). Det bekreftes også av boligarealet per person. Boligene til alderspensjonistene er i gjennomsnitt drøyt 100 kvadratmeter. Men regnet per person disponerer alderspensjonistene 76 kvadratmeter, omtrent det samme som seniorene.

Også andre mål på boligstandard gir et positivt bilde av alderspensjonistenes boligstandard. Sammenlignet med den voksne befolkningen bodde de i 2005 noe sjeldnere i bolig med fukt- og råteproblemer (5 prosent), og de er også noe mindre utsatt for støy og bor sjeldnere i områder preget av kriminalitet, vold og hærverk, men forskjellene i forhold til befolkningen er små.

Uførepensjonister

I vurderingen av opplysningene om boligforhold er det viktig å ta hensyn til at gjennomsnittsalderen blant uførepensjonistene er forholdsvis høy. En tredel er 50-59 år og nesten 40 prosent er 60-67 år. Det er svært få som er i etableringsfasen, knapt fire prosent er under 35 år.

Andelen eiere blant uførepensjonistene har i alle årene fra 1991 vært ganske nær det en finner for befolkningen i samme alder, om lag 80 prosent bor i husholdning som eier boligen. Sju av ti er selveiere, hvilket også er likt det vi finner i befolkningen 16-66 år. Tallene kan tyde på en svak økning i andelen eiere midt i perioden, og deretter en reduksjon i andelen eiere til et stabilt nivå i overkant av 80 prosent. Endringene er imidlertid ikke statistisk sikre. Andelen uførepensjonister som bor i enebolig økte fra 1991 til 1995, men har siden vært uendret på om lag 65 prosent.

Boligstandarden til uførepensjonistene avviker stort sett lite fra den en finner i befolkningen 16-66 år. Svært få uførepensjonister bor trangt. Det gjaldt 4 prosent i 2005 sammenlignet med 7 prosent av befolkningen i samme alder, men forskjellen er ikke statistisk sikker. I overkant av en tredel bor svært romslig, en noe høyere andel enn i befolkningen i samme alder. Vurdert ut fra boligarealet per person bor uførepensjonistene forholdsvis romslig, hver person hadde 62 kvadratmeter sammenlignet med 51 kvadratmeter i hele befolkningen 16-66 år. Ganske visst er boligarealet for boligen litt mindre (111 og 120 kvadratmeter), men husholdningene til uførepensjonistene er også noe mindre enn gjennomsnittet i befolkningen.

Boligstandarden er den samme som i befolkningen 16-66 år når det gjelder fukt- og råteproblemer, 9 prosent av uførepensjonistene har slike problemer. Derimot synes bomiljøet å være dårligere. Uførepensjonistene er mer utsatt for støy og forurensninger, mens utsattheten for kriminalitet, vold og hærverk er på samme nivå.

Minstepensjonister

Med et lite unntak for boligareal per person bor minstepensjonister som ikke bor alene like godt eller bedre enn pensjonister generelt.

For aleneboende minstepensjonister er imidlertid situasjonen en annen. Blant disse er det en vesentlig mindre andel som eier boligen enn i befolkningen og blant andre trygdede. Knapt seks av ti minstepensjonister som bor alene eide sin egen bolig i 2005. Det er også en mindre andel som bor i enebolig. Når det gjelder boligstandard er det bor en større andel av aleneboende minstepensjonister som bor i fuktige boliger enn andre trygdede, mens utemiljøet ikke avviker vesentlig fra andre grupper. Minstepensjonister som bor alene har dessuten større boligareal per person enn andre trygdede.

Boligøkonomi

Alderspensjonister

Flesteparten av alderspensjonistene er selveiere. Derfor er renter og avdrag på boliglån mer avgjørende for boutgiftene enn husleie. Det er imidlertid en forholdsvis liten andel av alderspensjonistene som har boliglån, det gjaldt 15 prosent i 2005. Denne andelen har holdt seg omtrent uendret siden midten av 1990-tallet. Andelen med boliglån er imidlertid betydelig redusert siden 1991 da om lag en av fire hadde boliglån. Siden det er forholdsvis få alderspensjonister som har boliglån blir de gjennomsnittlige utgifter til renter og avdrag for eierne lave. I gjennomsnitt for alle eiere betalte alderspensjonistene i 2005 bare 4 800 kroner i renter og avdrag. Renter og avdrag var høyest i 1991 da rentene var høye. Imidlertid betyr rentendringer svært lite for gruppen av eiere som helhet.

Husleiene for alderspensjonister som leier er i gjennomsnitt lavere enn for alle leiehusholdninger, 25 600 kroner i årlig husleie. Dette er en økning fra om lag 20 000 kroner i 1991 (2005 -kroner)¹⁰.

Summerer en renter og avdrag på boliglån og husleie og ser denne summen i forhold til husholdningens inntekt etter skatt finner en at boutgiftsbelastningen er forholdsvis lav for alderspensjonister. I 2005 hadde 11 prosent av alderspensjonistene boligutgifter i form av husleie, renter og avdrag som utgjorde minst 25 prosent av inntekt etter skatt, mens 25 prosent av

¹⁰ De lave husleiene skyldes til dels at kårboliger er regnet som leieboliger, noe som en kan diskutere relevansen av. 30 prosent av alle alderspensjonister som leier bor i kårbolig, og de fleste som bor i kårbolig betaler ikke husleie

husholdninger totalt sett hadde så høye boligutgifter. I 1997 hadde 8 prosent av alderspensjonistene høy boutgiftsbelastning, men forskjellen 1997-2005 er ikke statistisk sikker.

Andelen med lav boutgiftsbelastning, dvs. at boligutgiftene utgjør mindre enn 10 prosent av inntekten har vært forholdsvis stabil i perioden. Om lag 70 prosent har hatt så lave boligutgifter relativt sett, litt mer i 1995 og 1997.

Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at utgifter til vedlikehold, lys og brensel, forsikringer og kommunale avgifter ikke er inkludert her med mindre de er inkludert i husleien. Med såpass lave beløp til husleie og renter og avdrag, vil slike utgifter kunne gi et relativt sett betydelig bidrag til boutgiftene, og med de forholdsvis lave inntektene til alderspensjonistene vil dette kunne endre "boutgiftsbelastningen" vesentlig.

Tallet for lav boutgiftsbelastning stemmer overens med at 27 prosent av alderspensjonistene opplever boligutgiftene som tyngende, herav 5 prosentpoeng som svært tyngende. Dette er vesentlig lavere enn blant alle husholdninger der vel 40 prosent opplever boligutgiftene som tyngende.

Uførepensjonister

Om lag en av fem uførepensjonister er leiere. Det betyr at utgiftene til renter og avdrag og utviklingen i disse er mest avgjørende for uførepensjonistene. Renter og avdrag for eierne utgjorde i gjennomsnitt 26 100 kroner i året i 2005. Dette er betydelig mer enn for alderspensjonistene, men likevel vesentlig mindre enn i befolkningen 16-66 år hvor gjennomsnittet er 54 500

kroner. Fra 1991 gikk renter og avdrag først ned (regnet i faste priser), men etter 1997 har de igjen økt og var i 2003 60 prosent høyere enn i 1997 (i faste priser). Deretter gikk de litt ned. Økningen har vært særlig sterk etter 2001. Vi ser også at andelen uførepensjonister uten boliglån har gått kraftig ned, fra 66 prosent i 1997 til 47 prosent i 2005. Tar en i betraktning endringene i rentene på boliglån tyder dette på en kraftig økning i boliglån blant uførepensjonistene.

Gjennomsnittlig husleie for uførepensjonister som leier (dvs. uten andels- og aksjeeiere) var i 2005 43 500 kroner i året, noe lavere enn i befolkningen i yrkesaktiv alder (48 700 kroner). Gjennomsnittlig husleie var i 1991 i overkant av 33 000 2005-kroner for uførepensjonister som leier. Det betyr at husleiene har økt betydelig, 30 prosent, selv om økningen er noe mindre enn økningen i renter og avdrag, som har økt med over 40 prosent i samme periode.

Når en ser summen av utgiftene til renter og avdrag og husleie i forhold til husholdningens inntekt etter skatt finner en at uførepensjonistene har litt lavere boutgiftsbelastning enn befolkningen i yrkesaktiv alder, 23 prosent har høye relative boligutgifter mens 44 prosent har lave utgifter. De tilsvarende tallene for alle sammenligningshusholdninger var henholdsvis 28 og 28 prosent. Andelen uførepensjonister med høye relative boligutgifter ser ut til å ha gått ned på første halvdel av 1990-tallet, men fra 1997 har det blitt flere uførepensjonister med høy boutgiftsbelastning. Tilsvarende har det vært en klar nedgang i andelen med lave relative boligutgifter, fra vel 50 prosent i de fleste av årene 1991-1997 til over 43-44 prosent i 2003 og 2005.

Tabell 9.14. Boligøkonomi for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 2003 og 2005

	Alderspensjonister						Alle 2005
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	15 000	14 600	18 500	21 100	25 100	25 600	45 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	16	23	23	25	36	42	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	4 400	3 000	3 400	2 300	4 400	4 800	44 400
Andel eiere uten renter og avdrag	74	83	85	90	86	85	35
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	11	9	8	15	13	11	25
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	70	76	77	68	68	72	36
Oppfatter boutgiftene som							
svært tyngende. Prosent					6	5	7
noe tyngende. Prosent					24	22	34
Antall svar fra leiere	138	134	398	80	129	116	1 125
Antall svar fra eiere	431	438	65	403	657	638	4 880
Antall svar	573	572	463	483	793	754	6 005

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.15. Boligøkonomi for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2005

	Uførepensjonister						Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	16-66 år 2005
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	25 000	29 800	27 600	32 000	40 000	43 500	48 700
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	4	2	11	12	6	13	6
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	13 700	13 600	13 300	18 800	24 700	26 100	54 500
Andel eiere uten renter og avdrag	49	59	66	57	51	47	23
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	21	23	14	19	24	23	28
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	47	54	57	38	43	44	28
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende. Prosent						13	12
noe tyngende. Prosent						33	28
Antall svar fra leiere	41	33	26	31	64	75	1 008
Antall svar fra eiere	156	178	166	164	348	364	4 225
Antall svar	197	211	193	195	416	439	5 233

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.16 Boligøkonomi for minstepensjonister. 2003, 2004 og 2005

	Aleneboende minstepensjonister		Andre minstepensjonister		Alle 2005
	2003	2005	2003	2005	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	20 400	22 200	24 700	22 200	45 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	32	42	35	49	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	1 400	2 500	9 800	9 900	44 400
Andel eiere uten renter og avdrag	94	88	76	79	35
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	21	8	4	25
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	51	59	78	74	36
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende, prosent	12	15	7	5	7
noe tyngende. Prosent	25	30	23	21	34
Antall svar fra leiere	47	41	32	25	1 125
Antall svar fra eiere	61	57	170	133	4 880
Antall svar	108	100	202	158	6 005

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig

Kilde: EU-SILC.

Minstepensjonister

Når det gjelder boligøkonomi har minstepensjonistene liksom alderspensjonistene forholdsvis lav husleie og renter og avdrag, det siste gjelder særlig aleneboende minstepensjonister. Bare 12 prosent av aleneboende minstepensjonister som eier boligen sin har boliglån. Husleien for aleneboende minstepensjonister som leier er også lavere enn for hele befolkningen, henholdsvis 22 200 og 45 400 kroner i året i 2004.

Boligutgiftene sett i forhold til inntekt etter skatt er imidlertid høyere for minstepensjonister som bor alene enn for alderspensjonistene, 21 prosent har høy boutgiftsbelastning, sammenlignet med 11 prosent blant alderspensjonistene og 25 prosent for alle husholdninger. Det er også en mindre andel av de aleneboende minstepensjonistene som har lav boutgiftsbelastning enn blant alderspensjonistene, men en større andel enn i befolkningen, henholdsvis 59, 72 og 36 prosent.

Minstepensjonister som ikke bor alene har noe lavere husleie og litt høyere renter og avdrag sammenlignet med alderspensjonistene. Imidlertid er boligutgiftene lavere sett i forhold til inntekten, både sammenlignet med aleneboende minstepensjonister og med alderspensjonister generelt. I 2005 hadde bare 4 prosent av minstepensjonister som bor i flerpersonghusholdninger høy boutgiftsbelastning.

Når det gjelder den subjektive oppfatningen av hvor tyngende boligutgiftene er, kommer aleneboende minstepensjonister dårligere ut enn andre minstepensjonister og alderspensjonister. Blant aleneboende minstepensjonister er det 45 prosent som opplever boutgiftene som tyngende, mens det i de andre gruppene er henholdsvis 26 og 27 prosent. Gruppene er imidlertid for små til at forskjellen er statistisk sikker.

Økonomiske vansker

Alderspensjonister

Alderspensjonister flest har en ganske stabil økonomi, de fleste har en stabil inntekt, relativt få er leiere som kan bli utsatt for plutselige husleieendringer og få har boliglån. Selv om økonomien kan være stram er den ganske forutsigbar. Det er antakelig noe av grunnen til at nesten ingen alderspensjonister sier at de har betalingsproblemer. Betaling av strømgjeld er det eneste betalingsproblem som blir oppgitt av noen få, 2 prosent oppgir dette. Halvparten av alderspensjonistene oppgir at økonomien er romslig, at det er lett eller svært lett å 'få endene til å møtes'. En noe høyere andel enn blant seniorer, og dermed den største andelen blant de gruppene vi har undersøkt. I hele den voksne befolkningen oppgir 38 prosent at økonomien er romslig. Bare 4 prosent av alderspensjonistene oppgir at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes'. Det er en mindre andel enn i befolkningen.

De mest vanlige materielle goder som telefon, TV og vaskemaskin har nesten alle alderspensjonister, og de skiller seg ikke fra befolkningen. Det er forholdsvis få som har PC, bare en av fem og det er færre som disponerer bil enn i befolkningen. Det er imidlertid svært få som sier at økonomien er grunnen til at de ikke har PC og bil, noe som kan indikere at behovet for disse materielle godene ikke er så stort i denne gruppen. I overensstemmelse med at 4 prosent av alderspensjonistene sier at økonomien er vanskelig finner vi at 8 prosent oppgir at de ikke har råd til en ukens ferie borte fra hjemmet. Det er litt mindre enn i den voksne befolkningen. Svært få sier at de ikke har råd til å dekke de mest grunnleggende behov som kjøtt og fisk til middag og varm bolig. Det gjelder henholdsvis 2 og 1 prosent, en noe lavere andel enn i befolkningen. Alt i alt er det 8 prosent som oppgir at de ikke har råd til å dekke ett eller flere av de grunnleggende behov (mat, varme, ferie). Det er få av de andre gruppene som er undersøkt her der andelen er så lav.

Uførepensjonister

Uførepensjonister oppfatter økonomien sin klart dårligere enn alderspensjonistene, 12 prosent av uførepensjonistene mener at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes', mot 10 prosent i befolkningen 16-66 år. 25 prosent av uførepensjonistene mener det er lett eller svært lett å 'få endene til å møtes', mot 36 prosent i befolkningen 16-66 år, og denne forskjellen er statistisk sikker. Som for pensjonistene er det få uførepensjonister som oppgir betalingsproblemer, selv om andelen er noe høyere. Det er også ett stort unntak, og det er regninger for elektrisitet og kommunale avgifter. I 2003 oppga 14 prosent av uførepensjonistene betalingsproblemer for slike regninger. Dette er som tidligere nevnt antakelig et problem som var spesielt for vinteren 2002/2003.

Likevel er det i 2005 fortsatt 10 prosent av uførepensjonistene som oppgir problemer med å betale for elektrisitet mv.

Uførepensjonistene skiller seg ikke fra befolkningen i alderen 16-66 år når det gjelder hvor mange som disponerer ulike materielle goder, bortsett fra at en noe mindre andel har PC (54 prosent sammenlignet med 81 prosent i befolkningen 16-66). Det er henholdsvis 7 og 8 prosent av uførepensjonistene som sier at manglende PC og bil skyldes dårlig økonomi.

Når det gjelder dekningen av en del grunnleggende behov, skiller uførepensjonistene i første rekke fra befolkningen 16-66 år ved at 16 prosent ikke har råd til en ukens ferie utenfor hjemmet. Tilsvarende andel i sammenligningsbefolkningen er 10 prosent (forskjellen er ikke statistisk sikker). 6 prosent av uførepensjonistene har ikke råd til kjøtt eller fisk til middag annen hver dag, og 2 prosent har ikke råd til å holde boligen passe varm. Her skiller de seg lite fra den sammenligningsbefolkningen hvor tilsvarende andeler er 5 og 1 prosent. Alt i alt har 14 prosent av uførepensjonistene ikke råd til å dekke ett eller flere av behovene for varm bolig, kjøtt/fiskemiddager eller ferie. Til sammenligning gjelder det 9 prosent av alle husholdninger.

Minstepensjonister

Indikatorene på økonomisk situasjon for minstepensjonister som ikke bor alene har omtrent samme verdier som for alderspensjonister. Det er en noe større andel som har PC og bil. Dette har antagelig sammenheng med at minstepensjonistene som bor i flerpersonshusholdninger er litt yngre, og at de ikke er aleneboende. Aleneboende minstepensjonister derimot skiller seg klart ut i sine oppfatninger av husholdningens økonomi. Som for alderspensjonister er det ganske visst svært få som oppgir å ha hatt betalingsproblemer, med unntak for strømgjeld der 8 prosent oppgir betalingsproblemer. Årsaken er antakelig den samme som for alderspensjonistene, minstepensjonistene har en liten, men forutsigbar økonomi. Det er imidlertid 13 prosent som oppgir at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes', noe som er en høyere andel enn blant alderspensjonistene (4 prosent). Det er 31 prosent som mener at økonomien er romslig, litt mindre enn i befolkningen.

Minstepensjonistene skiller seg først og fremst fra andre pensjonister og fra befolkningen når det gjelder andel som har PC og bil. Bare en av tjue har PC, men bare en av ti sier at mangelen skyldes økonomi. Det er også få som disponerer bil, det gjelder i underkant av en av fem. Dette er svært lavt i forhold til de andre gruppene vi har undersøkt (for sosialhjelpsmottakere gjaldt det 39 prosent). Det er imidlertid relativt få, omtrent en av ti, som sier at manglende bil skyldes dårlig økonomi.

Tabell 9.17. Indikatorer på betalingsvansker for pensjonister. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Alle 2005	Alders- pensjonister			Uføre pensjonister			Aleneboende minstepensjonist			Annen minstepensjonist			Alle 16-66 år 2005
		2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005	
Betalingsproblemer														
Husleie	4	0	0	0	3	5	4	1	2	2	1	1	0	5
Boliglån	2	0	0	0	2	2	1	1	1	1	1	2	2	2
El og kommunale avgifter	7	3	2	2	14	8	10	7	7	8	8	6	3	8
Andre lån	4	0	0	0	2	3	3	1	1	1	1	2	1	5
Økonomisk romslighet														
Svært vanskelig	4	2	1	1	9	7	6	7	5	5	1	2	1	4
Vanskelig	5	5	4	3	7	8	6	12	9	8	5	1	5	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	38	47	51	51	29	27	25	33	31	31	46	50	51	36
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	3	0	0	0	2	2	1	0	0	1	1	1	0	4
Antall svar	6 021	793	756	754	416	435	447	108	105	100	202	171	158	5 233

Kilde: EU-SILC.

Tabell 9.18. Indikatorer på materiell situasjon for pensjonister. 2003, 2004 og 2005. Prosent

	Alle 2005	Alders- pensjonister			Uføre pensjonister			Aleneboende minstepensjonist			Annen minstepensjonist			Alle 16-66 år 2005
		2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005	
Materiell situasjon														
Andel som disponerer														
Telefon	99	99	99	98	99	97	99	97	99	98	100	99	99	99
TV	96	98	99	99	97	95	96	94	97	97	98	99	98	96
PC	70	18	19	21	50	49	54	6	7	5	37	37	38	81
Vaskemaskin	96	95	95	97	96	96	95	91	94	94	99	99	98	96
Privatbil	76	56	55	57	75	74	73	20	22	18	82	84	86	80
Disponerer ikke PC pga. økonomi	5	3	2	3	6	8	7	4	6	9	3	3	1	5
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	9	3	3	4	7	7	8	9	6	9	2	3	3	10
Har ikke råd til														
en ukes ferie	10	11	8	8	18	21	16	24	20	25	9	11	9	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	3	3	2	7	7	6	7	10	9	1	4	1	5
kjøre nye klær	..	8	17	23	6
holde boligen varm	1	2	1	1	8	3	2	7	5	4	1	2	1	1
Antall svar	6 021	793	756	754	416	435	447	108	105	100	202	171	158	5 233

Kilde: EU-SILC.

Alt i alt har tre av ti aleneboende minstepensjonister ikke råd til å dekke ett eller flere av behovene for varm bolig, kjøtt/fiskemiddager eller ferie. Dette er et dobbelt så høyt nivå som det vi fant for uførepensjonister. Det er 4 prosent som ikke har råd til å holde boligen varm og hele 9 prosent har ikke råd til kjøtt-/fiskemiddag annen hver dag. En av fire har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, en høyere andel enn blant andre trygdede.

Helse og funksjonsevne

Alderspensjonister er eldre enn befolkningen og uførepensjonister har i utgangspunktet helseproblemer. En må derfor vente at helsetilstanden for disse grupper er dårligere enn i befolkningen. Resultatene er basert på EU-SILC, der spørsmålene om helse er langt mindre

detaljerte enn i helseundersøkelsene. Det betyr at vi ikke får med en del sykdommer eller plager som betraktes som forholdsvis bagatellmessige og heller ikke helseproblemer som av mange ikke oppfattes som sykdom. Vi finner da også at andelen i den voksne befolkningen som oppgir kronisk sykdom "bare" er 31 prosent, mens helseundersøkelsene viser nesten dobbelt så stor andel. Dette er ikke nødvendigvis en ulempe. Det er helt klart vanskelig å akseptere at seks av ti i befolkningen er "syke". Slik sett er allerede 31 prosent med kronisk sykdom et høyt tall. Det er likevel viktig å ta hensyn til registreringsmåten når en tolker en del utslag i tabellene som kan virke overraskende.

Tabell 9.19. Helseforhold for pensjonister. 2004 og 2005. Prosent

	Alle personer 16 år og over		Alderspensjonister		Uførepensjonister		Aleneboende minstepensjonist		Annen minstepensjonist	
	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	
	Egenvurdering av helse									
andel med svært god eller god helse	74	56	54	30	27	42	37	44	40	
andel med dårlig eller svært dårlig helse	8	16	19	31	29	20	36	28	25	
Andel med kronisk sykdom	31	50	49	81	82	67	64	55	57	
Nedsatt funksjonsevne										
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	8	16	15	34	33	26	35	19	27	
andel med noe nedsatt funksjonsevne	12	19	20	34	38	31	22	26	18	
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	2	2	3	7	4	1	9	5	3	
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	9	4	5	15	13	12	11	6	6	
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	6	1	2	11	10	6	6	0	5	
Antall svar	6 021	756	754	435	447	105	100	171	158	

Halvparten av alderspensjonistene har ifølge denne målemetoden kronisk sykdom, sammenlignet med en tredel i den voksne befolkningen. Litt over halvparten av alderspensjonistene vurderer helsen som god eller svært god, mens en av fem betrakter helsen som dårlig eller svært dårlig, sammenlignet med 8 prosent i befolkningen. Det er imidlertid en betydelig del av pensjonistene som etter egen vurdering har nedsatt funksjonsevne, det gjelder 35 prosent. 15 prosent sier at funksjonsevnen er sterkt nedsatt. I befolkningen sier 8 prosent at de har sterkt nedsatt funksjonsevne.

Det er svært få av alderspensjonistene som mener at de ikke får dekket sitt behov for medisinsk hjelp eller tannlegehjelp. Det er 5 prosent som oppgir at de har et udekket behov for tannlegehjelp. Det er imidlertid i liten grad økonomiske grunner til dette.

Uførepensjonistene har i utgangspunkt et helseproblem som begrenser deres arbeidsevne. Det er da også vel 80 prosent som oppgir at de har kronisk sykdom. Det kan virke forbausende at nesten en av fem uførepensjonister ikke oppgir kronisk sykdom. En mulig forklaring er at det helseproblem som er grunnen til uførepensjoneringen av en eller annen grunn ikke oppfattes som en sykdom. I vurderingen av egen helse sier nesten en tredel av uførepensjonistene at helsen er dårlig eller svært dårlig, andelen som sier den er god eller svært god er omtrent like stor. Igjen kan det virke overraskende at såpass stor del av uførepensjonistene oppfatter helsen som god. Forklaringen kan være at det helseproblem de har som hindrer yrkesaktivitet ikke oppfattes som et problem i den hverdagen de har som uførepensjonister. Sju av ti uførepensjonister sier at funksjonsevnen er nedsatt, 33 prosent sier at den er sterkt nedsatt. Dette er fire ganger andelen i den voksne befolkningen som har sterkt nedsatt funksjonsevne. Når en skal forklare at tre av ti uførepensjonister ikke har nedsatt funksjonsevne er det igjen tydelig at det er viktig hvilken referanseramme folk har når de vurderer funksjonsevnen. Funksjonsevnen i yrkeslivet vil ikke alltid være utgangspunktet for vurderingen.

Blant uførepensjonister oppgir 4 prosent at de har et udekket behov for medisinsk behandling. Det er en relativt stor andel som oppgir et udekket behov for tannlegehjelp (13 prosent), og det er i betydelig grad økonomiske grunner til dette, 10 prosent synes ikke å ha råd til tannlegehjelp. I den voksne befolkningen gjelder det 6 prosent.

Blant minstepensjonistene er det størst andel med kronisk sykdom blant aleneboende minstepensjonister, 64 prosent oppgir kronisk sykdom, mens det gjelder 57 prosent av andre minstepensjonister, en noe høyere andel enn for alderspensjonister. Både blant aleneboende minstepensjonister og andre minstepensjonister er det en betydelig overvekt av kvinner. Blant minstepensjonistene er imidlertid de aleneboende betydelig eldre, noe som antagelig bidrar til dårligere helse i denne gruppen. Andelen som vurderer sin egen helse som dårlig eller svært dårlig er 36 prosent blant aleneboende og 25 prosent blant andre minstepensjonister. Andelen som vurderer helsen som god eller svært god er omtrent den samme, 37 og 40 prosent. Blant minstepensjonister i flerpersonghusholdninger er nesten en tredel uførepensjonister, blant aleneboende er det 15 prosent. Som vi har sett er det likevel de aleneboende som vurderer sin helse som dårligst. Det er også her vi finner høyest andel med nedsatt funksjonsevne. Nesten seks av ti aleneboende minstepensjonister har nedsatt funksjonsevne, mot knapt halvparten av minstepensjonister i flerpersonghusholdninger.

Blant aleneboende minstepensjonister er det også en relativt stor andel som har udekkede behov for helse-tjenester. 9 prosent oppgir udekket behov for helse-tjenester, tre ganger så stor andel som blant andre minstepensjonister og alderspensjonister (forskjellene er ikke statistisk sikre). Aleneboende alderspensjonister har også et betydelig udekket behov for tannlege-tjenester, 11 prosent nevner dette. For halvparten av disse har dette sammenheng med dårlig økonomi. Blant minstepensjonister i flerpersonghusholdninger er

andelen med udekket tannlegebehov omtrent på nivå med det vi finner blant alderspensjonister, litt lavere enn i den voksne befolkningen.

Tilknytning til arbeidslivet

Når det gjelder gruppen trygdemottakere og tilknytning til arbeidslivet har vi her valgt å se bare på uførepensjonisters husholdninger, siden dette er lite relevant for alderspensjonister. Når vi ser på tallene for uførepensjonister må vi også her ha i mente at dette er en gruppe med forholdsvis høy gjennomsnittsalder.¹¹ Dette gjenspeiles i at den hyppigst forekommende helårsaktiviteten er pensjonist. Dette gjelder hele 47 prosent i denne gruppen, mot 8 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder. Ser vi bak disse tallene finner vi også at om lag en av fem uførepensjonister bor i en husholdning sammen med en annen uførepensjonist. 44 prosent er yrkesaktive, og det er svært få som er enten studenter, arbeidsledige eller ikke-yrkesaktive. Nesten ni av ti yrkesaktive er ansatte, mens litt over en av ti er selvstendige. Dette er nokså likt befolkningen i yrkesaktiv alder. Når vi ser på arbeidstid finner vi imidlertid en forskjell. Yrkesaktive i husholdninger med uføretrygdene jobber i gjennomsnitt 5 timer mindre i uka enn befolkningen i yrkesaktiv alder, og over halvparten jobber mindre enn 37 timer i uka. Det tilsvarende tallet for befolkningen er 30 prosent. Vi ser videre at et flertall av uføretrygdene bor i husholdninger der det ikke er noen helårs yrkesaktive, men kan også merke oss at 13 prosent bor i husholdninger med to eller flere yrkesaktive.

Tabell 9.20. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i familier der respondenten er uførepensjonist. 2005. Prosent

	Uførepensjonist	Alle 16-66 år
	2005	2005
Andel sysselsatte	49	81
Helårsaktivitet		
Yrkesaktiv	44	72
Studenter	1	6
Arbeidsledige	1	1
Pensjonister	47	8
Ikke-yrkesaktive	1	3
Ingen helårs hovedaktivitet	6	10
Yrkesaktiv deler av året	3	7
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive		
Ansatt	88	92
Selvstendig	12	8
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	0	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte		
Under 37 timer	47	30
38-44 timer	42	52
45 timer og over	10	18
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	32	37
Antall helårs yrkesaktive i husholdningen		
Ingen person	53	18
En person	34	36
To personer	12	43
Tre eller flere personer	1	3
Antall svar sysselsatte	220	4 441
Antall svar helårs yrkesaktive	204	4 165
Antall svar	447	5 246

Kilde: EU-SILC.

¹¹ Vi minner igjen om at tallene i tabellen om tilknytning til arbeidslivet er prosentuert på grunnlag av den personen i husholdningen som har høyest inntekt.

10. Sosiale indikatorer for langtidssyke

Anette Walstad Enes og Mads Ivar Kirkeberg

- langtidssyke hadde i 2004 i gjennomsnitt 80 prosent av inntektsnivået til hele befolkningen
- én av fem langtidssyke har lavinntekt i følge EU sin definisjon, og denne andelen har vært stabil over flere år
- sosialhjelp står for mer enn 10 prosent av husholdningsinntekten til langtidssyke i lavinntektsgruppen
- langtidssyke med lavinntekt har generelt en svak yrkestilknytning
- langtidssyke er en relativt homogen trykdegruppe med en langt jevnere inntektsfordeling enn i befolkningen generelt

Innledning

I forrige kapittel så vi på ulike sosiale indikatorer for pensjonistgrupper. Dette kapittelet skal omhandle en annen gruppe som mottar stønad fra folketrygden - langtidssyke. Som langtidssyk regnes her personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger (attføringspenger under tiltak og ventetid). Rehabiliteringspenger gis for ett år, men med muligheter for forlengelse etter unntaksbestemmelser. Attføring gis i utgangspunktet som en midlertidig stønad til gjennomføring av tiltak til personer som på grunn av sykdom eller skade har fått sine muligheter til å velge yrke eller arbeidsplass betydelig innskrenket, og av den grunn har nedsatt inntektsevne.

Ved utgangen av 2004 var 99 700 langtidssyke etter den overnevnte definisjonen. Dette er en nedgang på 9 prosent fra året før. Fra 2003 til 2004 skjedde det en stor utskiftning i gruppen langtidssyke og bare knapt halvparten av de langtidssyke i 2004 tilhørte også denne gruppen i 2003. Dette har naturlig nok en sammenheng med at rehabiliterings- og atføringspenger er midlertidige ytelser. Det er en forholdsvis jevn kjønnsfordeling av langtidssyke, med en liten overvekt av kvinner. Over halvparten (58 prosent) av de langtidssyke er yngre enn 45 år.

Yrkestilknytning

I 2004 bor kun 14 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) i en husholdning uten noen yrkestilknyttede. Dette er en liten økning fra 1996. I husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker har tilknytningen til arbeidsmarkedet derimot vært stabil siden midten av 1990-tallet. I 2004 var nær halvparten (47 prosent) av personene i disse husholdningene uten noen yrkestilknyttede. 42 prosent av personene bodde i husholdninger der yrkesinntekt var viktigste bidrag til husholdningens økonomi.

Tabell 10.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>				
Langtidssyk	48	55	45	47
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>				
Langtidssyk	24	26	25	25
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt				
Hele befolkningen	74	75	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>				
Langtidssyk	37	36	44	42
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>				
Langtidssyk	63	66	66	64

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Vedkommende langtidssyk trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Går vi over til å se på husholdninger hvor minst ett medlem er langtidssyk uten at vedkommende behøver å være hovedinntektstaker, ser vi at yrkestilknytningen blir mye høyere. Kun en firedel av personene tilhører nå en husholdning uten yrkestilknyttede i 2004. Nesten to av tre personer i husholdninger med minst ett langtidssykt husholdningsmedlem, hadde yrkesinntekt som viktigste inntektskilde i 2004. Begge indikatorer har vært stabile siden midten av 1990-tallet.

Tabell 10.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	15	14
Personer 16 år og eldre	21	19	17	15
Langtidssyke	13	24	18	16

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utdanning

Hvorvidt en person kun har grunnskoleutdanning, blir i tabell 10.2 brukt som indikator på lav utdanning. I hele befolkningen 16 år og eldre, hadde kun 15 prosent lav utdanning i 2004. Langtidssyke ligger på samme nivå. Indikatoren har ligget stabil de siste årene.

Økonomisk utsatthet

Blant befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) mottar 3 prosent bostøtte. For personer i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker er tallet høyere - én av ti mottar bostøtte. Tallene indikerer en nedgang i mottak av bostøtte siden 2002, men dette er noe statistisk usikkert.

5 prosent av hele befolkningen 25-65 år bor i husholdninger som mottok sosialhjelp i 2004. Andelen har vært stabil siden midten av 1990-tallet. Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidssyk er sterkt overrepresenterte som sosialhjelpsmottakere. Dette gjelder for hele perioden mellom 1996 og 2004. Blant langtidssyke er mottak av sosialhjelp fem ganger mer vanlig enn i hele befolkningen.

Ser vi på personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp, er denne andelen kun 1 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder, mens tilsvarende andel ligger på 6 prosent for langtidssyke i 2004.

Rente- og gjeldsbelastning

Som en indikator for høy gjeldsrentebelastning er det i tabell 10.4 beregnet andel personer i husholdninger der samlede renteutgifter utgjør mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt. I takt med rentenedgangen som begynte i 2003, har andelen med høy gjeldsrentebelastning i hele befolkningen gått ned siden midten av 1990-tallet. Det samme er tilfellet for de langtidssyke. Andelen personer med høy gjeldsrentebelastning i husholdninger der hovedinntektstaker er langtidssyk, er halvert i denne perioden, fra 22 til 11 prosent.

Også når det gjelder gjeldsbelastning ser vi store endringer de senere årene. Den lave renten har ført til en høyere andel personer hvor husholdningens gjeld er større enn tre ganger husholdningens samlede

inntekter. Igjen ser det samme ut til å være tilfelle for de langtidssyke. Andelen personer med høy gjeldsbelastning i husholdninger der hovedinntektstakeren er langtidssyk, har økt fra 10 til 14 prosent fra 2002 til 2004. Økningen er imidlertid noe statistisk usikker.

Tabell 10.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Langtidssyke	5	12	15	10
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Langtidssyke	27	25	28	26
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Langtidssyke	4	11	9	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 10.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	18	7
Personer 25-65 år	12	14	20	8
Langtidssyke	22	14	18	11
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	7	10
Personer 25-65 år	6	6	8	11
Langtidssyke	18	8	10	14

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Store sykdomsutgifter

I tabell 10.5 blir grunnstønad brukt som en indikator på store sykdomsutgifter. Tallene viser at blant personer i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker, er det en overrepresentasjon i mottak av

grunnstønad, sammenlignet med befolkningen generelt. I likhet med uførepensjonistene (se kapittel 9), vil mange i denne gruppen ha så store utgifter i forbindelse med sykdom at de er berettiget til denne stønaden. Indikatoren har ligget stabil over flere år.

Tabell 10.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	6	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6
Langtidssyke	14	10	10	11

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Videre skal vi se nærmere på indikatorene som allerede er omtalt, men heretter fokusere på om de langtidssyke tilhører lavinntektsgruppen eller ikke. Lavinntekt er her beregnet ut fra EUs definisjon. I 2004 befinner hver femte person i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker seg under lavinntektsgrensen. Det har ikke skjedd noen signifikante endringer i denne indikatoren for de langtidssyke siden slutten av 1990-tallet.

I likhet med hele befolkningen, er det også for langtidssyke i 2004 en langt høyere andel uten yrkestilknyttede i husholdningen for de under lavinntektsgrensen, enn for de over.

Et tilsvarende bilde fås ved å se på personer i husholdninger hvor yrkesinntekt er den største husholdningsinntekten. For langtidssyke var andelen personer som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt, langt lavere i lavinntektsgruppen (22 prosent), sammenlignet med de uten lavinntekt (47 prosent).

Tabell 10.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2004. Prosent

	Hele befolkningen		Langtidssyke	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
<i>Hvor hovedinntektstaker er langtidssyk:</i>				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	18	81	40
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	22	47
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	25	12	15	16
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	9	10
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	39	23
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	6	7
Rente- og gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	7	11	11
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	9	25	12
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	2	12
Andel personer	11	89	18	82
Antall observasjoner (personer)	2 842	31 147	136	616

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5. ² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

For hele befolkningen er det en større andel med lav utdanning i lavinntektsgruppen. For langtidssyke finner vi ikke en slik forskjell mellom de med og uten lavinntekt i 2004.

Andelen personer som mottar bostøtte er større blant de under lavinntektsgrensen enn for de over når vi ser på hele befolkningen, men i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker er dette, tilnærmet likt. Mottak av sosialhjelp er derimot mer vanlig blant langtidssyke med lavinntekt enn blant de uten lavinntekt. Men så mange som én av fire personer i langtidssyke husholdninger over lavinntektsgrensen mottok sosialhjelp i 2004. Tilsvarende andel i hele befolkningen uten lavinntekt var kun 4 prosent.

Gjeldsrentebelastningen er generelt noe høyere for de med lavinntekt enn for de uten. For husholdninger med en langtidssyk som hovedinntektstaker, er det heller ikke her noen forskjell mellom de som ligger over og under lavinntektsgrensen. Som tidligere nevnt har andelen med høy gjeldsrentebelastning gått betraktelig ned blant langtidssyke. Dette gjelder både for de med og uten lavinntekt, fra henholdsvis 28 og 20 prosent i 2003, til 11 prosent for begge grupper i 2004. Når det gjelder høy gjeldsbelastning er denne om lag dobbelt så høy for de med lavinntekt sammen-

lignet med de uten, både for befolkningen generelt, og for husholdningene med en langtidssyk som hovedinntektstaker.

Grunnstønad blir som tidligere nevnt gitt grunnet store sykdomsutgifter. Blant langtidssyke er mottak av denne stønaden langt vanligere blant de over lavinntektsgrensen sammenlignet med dem i lavinntektsgruppen. Det kan se ut til at denne stønaden bidrar til å holde inntekten oppe på et nivå slik at disse personene ikke havner i lavinntektsgruppen.

Inntektssammensetning

Tabell 10.7 viser inntektssammensetningen til hele befolkningen og til langtidssyke. Hvis vi tar høyde for forskjeller i forsørgelsesbyrde og størrelsen på husholdningene (inntekt per forbruksenhet), ser vi at husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker har en inntekt etter skatt som tilsvarer nesten 80 prosent av inntekten til hele befolkningen. For husholdninger med langtidssyke under lavinntektsgrensen tilsvarer denne 43 prosent av inntekten til hele befolkningen. Disse ”inntektsfattige” langtidssyke husholdningene har likevel et inntektsnivå som ligger noe over inntekten til de med lavinntekt i befolkningen totalt.

Tabell 10.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er langtidssyk¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2004. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Langtidssyk		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	35	71	69	24	46	44
Kapitalinntekter ³	2	9	9	1	3	3
Overføringer	63	20	22	75	51	53
Herav :						
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	52	39	41
Tjenestepensjoner	2	4	4	2	3	3
Barnetrygd	2	1	1	4	2	2
Bostøtte	1	0	0	1	0	1
Sosialhjelp	5	0	1	12	2	3
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	169 000	376 500	334 900
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	144 500	296 000	265 700
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	100 100	205 600	184 400
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,9	2,1	2,0
Antall observasjoner (husholdninger)	1 553	11 578	13 131	55	248	303

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Husholdningers inntektssammensetning består grovt sett av yrkes- og kapitalinntekter, samt ulike typer overføringer. For hele befolkningen ser vi at yrkesinntektene utgjør nesten 70 prosent i 2004, mens overføringer har en andel på i overkant av 20. Resten er kapitalinntekter.

For husholdninger med en langtidssyk hovedinntekts-taker er derimot yrkesinntektene langt lavere og utgjør under halvparten av husholdningens samlede inntekt (44 prosent). Overføringene er på sin side høyere og står for vel halvparten. Blant overføringene er det ytelser fra folketrygden, hovedsakelig rehabiliterings- og attføringspenger, som er den største inntektsposten.

Langtidssyke uten lavinntekt har en inntektsfordeling som er relativt lik den for hele gruppen.

Langtidssyke i lavinnteksgruppen har derimot en noe annen inntektssammensetning. For denne gruppen utgjør yrkesinntektene kun en fjerdedel av husholdningens samlede inntekter, mens overføringer står for tre fjerdedeler. Ytelser fra folketrygden utgjør det meste av disse overføringene, men også sosialhjelp skiller seg ut som en betydelig inntektskilde med en andel på 12 prosent av samlet inntekt i 2004. Det er små endringer i inntektssammensetningen til de langtidssyke siden forrige måling. Dette gjelder både for de under og over lavinntektsgrensen.

Inntektsfordeling

Tabell 10.8 viser tre ulike mål på inntektsulikhet. Alle tre målene viser at det er generelt mindre inntektsulikhet blant langtidssyke sammenlignet med hele befolkningen.

Det første målet på inntektsulikhet beregner forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med aller høyest ekvivalentinntekt og gjennomsnittsinntektene til den femdelen som har lavest inntekt (S80/S20). Vi ser at de 20 prosentene i befolkningen med høyest inntekt har en gjennomsnittsinntekt som er fire ganger større enn gjennomsnittsinntekten til de 20 prosentene med lavest inntekt. Blant de langtidssyke derimot, ligger de med høyest inntekt om lag tre ganger høyere enn den "fattigste" femdelen. Tabell 10.8 viser at utviklingen i dette ulikhetsmålet har vært stabil siden midten av 1990-tallet.

Et annet mål på inntektsulikhet er indikatoren P90/P10. Dette målet viser forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle. Fordelen med denne metoden i forhold til S80/S20, er at den ikke i samme grad blir påvirket av ekstremt høye eller lave inntekter. Denne målemetoden viser at langtidssyke har en inntektsulikhet på samme nivå som i befolkningen generelt.

Også denne indikatoren viser stor stabilitet over tid både for gruppen langtidssyke og befolkningen totalt.

Gini-koeffisienten er det tredje inntektsmålet i tabell 10.8. Dette målet kan variere fra 0, som indikerer fullstendig likhet, til 1 som indikerer maksimal ulikhet. Gini-koeffisienten understreker, i likhet med S80/S20, at langtidssyke er en relativt homogen trygdegruppe med en langt jevnere inntektsfordeling enn både i befolkningen generelt, og i den delen av befolkningen som er i yrkesaktiv alder (25-65 år).

Tabell 10.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2004

	1996	1999	2002	2004
S80/S20²				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0
Langtidssyke	2,8	2,4	2,8	2,8
P90/P10³				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6
Langtidssyke	2,2	2,1	2,3	2,5
Gini-koeffisient⁴				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,281
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,278
Langtidssyke	0,209	0,175	0,199	0,199

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

11. Sosiale indikatorer for langtidsledige

Anette Walstad Enes og Mads Ivar Kirkeberg

- langtidsledige er overrepresenterte i lavinntektsgruppen...
- ... men andelen med lavinntekt har vært stabil siden midten av 1990-tallet
- langtidsledige er sterkt overrepresenterte i mottak av sosialhjelp
- blant langtidsledige med lavinntekt har både bostøtte og sosialhjelp blitt viktigere for husholdningens økonomi
- langtidsledige er generelt preget av liten inntektsulikhet

Innledning

Tidligere i denne rapporten har vi sett på ulike grupper som mottar stønad fra folketrygden: enslige forsørgere, ulike grupper av pensjonister og langtidssyke (se kapitlene 4, 9 og 10). I dette kapitlet vil vi ta for oss nok en trygdegruppe - langtidsledige. Som langtidsledige regnes personer som har et registrert ledighetsforhold på mer enn 6 måneder bak seg. Personer som er registrert som langtidsledige i for eksempel januar 2004, vil derfor ha et ledighetsforhold som strekker seg minst 5 måneder tilbake i foregående år.

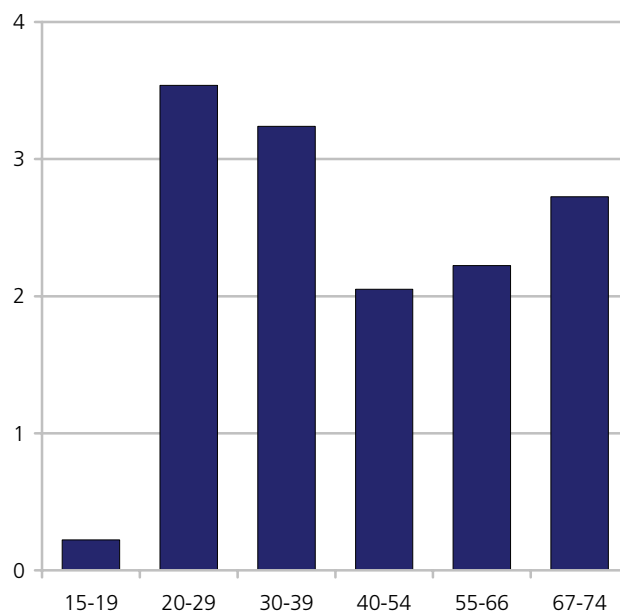
I 2004 utgjorde antall langtidsledige 61 400 personer. Figur 11.1 viser en fordeling av antall langtidsledige i prosent av arbeidsstyrken, fordelt etter alder. Av hele arbeidsstyrken var 2,6 prosent langtidsledige i 2004. Vi ser at det er prosentvis flest langtidsledige blant de mellom 20 og 39 år. Dette kan henge sammen med at mange nyutdannede slet med å komme inn på arbeidsmarkedet i 2004, og at unge arbeidstakere har problemer med å få den første jobberfaringen. Andelen langtidsledige synker deretter og øker først igjen blant de eldste. Det kan skyldes at mange eldre arbeidstakere har vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet igjen, hvis de av ulike grunner først blir arbeidsledige.

Yrkestilknytning

I hele befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) er det 14 prosent som ikke har noen yrkestilknyttede i husholdningen i 2004 (tabell 11.1). Ser vi på husholdninger med en langtidsledig som hovedinntektstaker er tilsvarende andel 29 prosent. Hvis vi ser på alle husholdninger med minst ett husholdningsmedlem som er langtidsledig, faller andelen med ingen yrkestilknyttede

til 15 prosent. Det er med andre ord mer vanlig med andre yrkesaktive personer i husholdningen når den arbeidsledige ikke nødvendigvis er hovedinntektstaker.

Figur 11.1. Andelen langtidsledige i prosent av arbeidsstyrken, etter alder. 2004

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen og Inntektsstatistikk for personer og familier. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 11.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>				
Langtidsledig	30	24	24	29
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>				
Langtidsledig	18	17	14	15
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt				
Hele befolkningen	74	75	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>				
Langtidsledig	27	44	28	28
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>				
Langtidsledig	56	67	58	61

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Vedkommende langtidsledige trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Seks av ti personer i husholdninger med minst ett langtidsledig medlem har yrkesinntekt som den viktigste husholdningsinntekten. I husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker er tilsvarende andel tre av ti personer.

Alle indikatorene på yrkestilknytning i tabell 11.1 har vært relativt stabile for gruppen langtidsledige i perioden 1996-2004.

Utdanning

Tabell 11.2 viser personer i husholdninger der hovedinntektstaker kun har fullført grunnskolen. For hele befolkningen har det vært en nedgang i denne andelen siden midten av 1990-tallet. For gruppen langtidsledige ligger andelen med lavt utdanningsnivå på omtrent samme nivå som i hele befolkningen gjennom hele perioden 1996-2004.

Økonomisk utsatthet

Bostøtte og sosialhjelp blir i tabell 11.3 brukt som indikatorer på økonomisk utsatthet. I 2004 bodde tre prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) i husholdninger som mottok bostøtte. Blant langtidsledige var denne andelen langt høyere – 13 prosent.

Tabell 11.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	15	14
Personer 16 år og eldre	21	19	17	15
Langtidsledige	19	21	18	12

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 11.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Langtidsledige	10	11	17	13
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	5
Langtidsledige	43	35	34	31
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Langtidsledige	9	7	11	11

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Fem prosent av hele befolkningen 25-65 år bor i husholdninger som mottok sosialhjelp i 2004. Andelen har vært stabil siden midten av 1990-tallet. Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig er klart overrepresenterte som sosialhjelpsmottakere. Blant langtidsledige var det i 2004 seks ganger mer vanlig med sosialhjelp enn i befolkningen i yrkesaktiv alder. Utviklingen i denne indikatoren viser likevel en nedgang i andelen mottakere av sosialhjelp blant langtidsledige fra midten av 1990-tallet til 2004.

Når det gjelder de som både mottar bostøtte og sosialhjelp, har andelen i perioden 1996 til 2004 ligget rundt en til to prosent i hele befolkningen. Personer i husholdninger med langtidsledige har en noe høyere andel som mottar begge disse to stønadene med 11 prosent i 2004.

Rente- og gjeldsbelastning

Andelen med høy gjeldsrentebelastning i hele befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) har gått ned siden midten av 1990-tallet. Inntil 2002 var det en jevn økning, men deretter har det vært en klar reduksjon i

takt med den generelle rentenedgangen. Fra 2002 til 2004 gikk andelen med høy rentebelastning ned fra hver femte til hver tiende person (tabell 11.4). En enda klarere nedgang ser vi for langtidsledige, der én fjerdedel av personene i husholdninger med en langtidsledig som hovedinntektstaker hadde høy gjeldsrentebelastning i 2002, mens dette kun gjaldt for hver tiende person i 2004.

Den lave renten de senere år har ført til økt låneopptak. På midten av 1990-tallet var andelen personer som tilhørte en husholdning der samlet gjeld er mer enn tre ganger så høy som husholdningens samlede inntekter, på 6 prosent. I 2004 hadde denne andelen steget til 10 prosent i hele befolkningen. Blant personer som bor i husholdninger med en langtidsledig som hovedinntektstaker, ser det også ut til å ha vært en økning i andelen med høy gjeldsbelastning i samme periode, fra 8 til 14 prosent. Økningen er imidlertid ikke statistisk sikker.

Store sykdomsutgifter

Grunnstønad er en støtteordning som gir jevnlig tilskudd til personer med nødvendige ekstraavgifter i forbindelse med sykdom eller skade. Langtidsledige ligger på samme nivå som hele befolkningen når det gjelder mottak av denne stønaden.

Tabell 11.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	18	7
Personer 25-65 år	12	14	20	8
Langtidsledige	8	16	25	9
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	7	10
Personer 25-65 år	6	6	8	11
Langtidsledige	8	9	18	14

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 11.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2004. Prosent

	1996	1999	2002	2004
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	6	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6
Langtidsledige	3	6	7	5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Nå skal vi se på de samme indikatorene som tidligere, men fordelt etter om de langtidsledige har lavinntekt eller ikke. Lavinntektsgrensen er beregnet ut fra EUs definisjon.

Langtidsledige er overrepresenterte blant de med lavinntekt. Sannsynligheten for å tilhøre lavinntektsgruppen er tre ganger så høy for personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker, sammenlignet med hele befolkningen. Dette forholdet har vært stabilt i hele perioden 1996-2004 (se for øvrig tabell 3.2 tidligere i rapporten).

Flere analyser har vist at det er en sterk sammenheng mellom manglende tilknytning til arbeidslivet og det å havne i lavinntektsgruppen (Andersen m.fl. 2003). Dette viser også tallene i tabell 11.6. Blant langtidsledige var det i lavinntektsgruppen seks ganger mer vanlig å være uten noen yrkestilknyttede i husholdningen, sammenlignet med de uten lavinntekt.

Et tilsvarende bilde fås ved å se på personer i husholdninger hvor yrkesinntekt er den største husholdningsinntekten. Blant langtidsledige var andelen personer som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt, langt lavere i lavinntektsgruppen i 2004.

Når vi ser på andelen personer i husholdningen som har utdanning kun på grunnskolenivå, er det blant langtidsledige langt flere med lav utdanning blant de over lavinntektsgrensen sammenlignet med de i lavinntektsgruppen (henholdsvis 15 og 8 prosent). Dette er motsatt av hva vi ser i hele befolkningen.

I likhet med hele befolkningen, er langtidsledige i lavinntektsgruppen langt oftere mottakere av bostøtte og sosialhjelp. Blant langtidsledige ser disse økonomiske støtteordningene ut til å ha blitt viktigere siden forrige måling. Fra 2003 til 2004 har det vært en fordobling i andelen som mottar både bostøtte og sosialhjelp blant de under lavinntektsgrensen, fra 11 til 23 prosent. Samtidig kan det se ut som om det har blitt færre med disse stønadene blant langtidsledige over lavinntektsgrensen, men dette er mer statistisk usikkert.

Rentebelastningen for langtidsledige er størst blant dem som ikke tilhører lavinntektsgruppen, mens det motsatte er tilfellet når det gjelder gjeldsbelastning. Dette kan muligens skyldes at flere langtidsledige i lavinntektsgruppen er nyutdannede med høye studielån uten at renter er begynt å løpe ennå.

Tabell 11.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2004. Prosent

	Hele befolkningen		Langtidsledige	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
<i>Hvor hovedinntektstaker er langtidsledig:</i>				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	18	60	10
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	10	39
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	25	12	8	15
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	25	5
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	54	18
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	23	4
Rente- og gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	7	6	12
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	9	16	13
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	3	7
Andel personer	11	89	38	62
Antall observasjoner (personer)	2 842	31 147	129	223

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

Dersom vi ser på inntektssammensetningen til husholdningene generelt, utgjør yrkesinntekter i gjennomsnitt nærmere 70 prosent av inntektene, og overføringer vel 20 prosent. I husholdninger der hovedinntektstakeren er langtidsledig, ser vi derimot at over halvparten av inntekten består av overføringer (56 prosent). Den største overføringen er dagpenger ved arbeidsledighet som utgjør en tredel av inntektene. Yrkesinntekter utgjør på sin side nesten 40 prosent.

I lavinntektsgruppen for hele befolkningen kommer mesteparten av inntektene fra overføringer (63 prosent), i hovedsak pensjoner fra folketrygden. Dette henger sammen med at flere trykdegrupper er overrepresenterte i lavinntektsgruppen. Videre er yrkesinntektene jevnt over lave for husholdninger under lavinntektsgrensen og utgjør kun en tredel av inntektene i 2004.

Inntektssammensetningen til husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker under lavinntektsgrensen, bærer preg av lav tilknytning til arbeidslivet. For denne gruppen utgjør yrkesinntekter under én femdel, mens dagpenger ved arbeidsledighet står for to femdel av inntektene. For husholdninger med langtidsledige over lavinntektsgrensen, er yrkesinntekter langt viktigere, og utgjør gjennomsnittlig nesten halvparten av husholdningens samlede inntekt.

Dagpenger ved arbeidsledighet står for en tredel av inntektene til de langtidsledige uten lavinntekt.

Hvis vi sammenligner inntektsnivået til de langtidsledige med det generelle inntektsnivået i samfunnet, ser vi at langtidsledige generelt har lavere inntekt. Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) utgjør om lag 70 prosent av inntekten til hele befolkningen. Det er også store inntektsforskjeller mellom husholdningene til langtidsledige henholdsvis under og over lavinntektsgrensen. Blant husholdninger med langtidsledige i lavinntektsgruppen er inntektene per forbruksenhet bare halvparten av inntektene til langtidsledige uten lavinntekt.

Tallene underbygger også, som tidligere omtalt, at langtidsledige er overrepresentert som mottakere av sosialhjelp. For alle husholdningene til langtidsledige utgjør sosialhjelpens andel i gjennomsnitt syv prosent av husholdningens samlede inntekt. For de som befinner seg i lavinntektsgruppen har sosialhjelp tre ganger så høy inntektsmessig betydning (22 prosent).

Tabell 11.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er langtidsledig¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2004. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Langtidsledige		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	35	71	69	17	45	39
Kapitalinntekter ³	2	9	9	1	6	5
Overføringer	63	20	22	82	49	56
Herav :						
Pensjoner fra folketrygden	40	12	13	7	10	9
Tjenestepensjoner	2	4	4	0	2	1
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	42	30	33
Barnetrygd	2	1	1	4	2	2
Bostøtte	1	0	0	2	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	22	3	7
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	130 000	550 800	480 200	156 700	367 100	282 700
Inntekt etter skatt	115 400	411 100	361 500	136 200	288 800	227 600
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	90 300	263 200	234 200	102 700	201 300	161 800
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,7	1,9	1,9
Antall observasjoner (husholdninger)	1 553	11 578	13 131	55	96	151

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektsfordeling

Inntektsulikhetene for befolkningen i yrkesaktiv alder (25 til 65 år) har blitt større siden midten av 1990-tallet. Ser vi derimot på inntektsfordelingen blant langtidsledige, har denne vært stabil i det samme tidsrommet. Langtidsledige er generelt preget av liten inntektsulikhet.

Tabell 11.8 viser forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med aller høyest og lavest ekvivalentinntekt (S80/S20). I hele befolkningen har de 20 prosent "rikeste" en gjennomsnittsinntekt som er fire ganger høyere enn inntekten til de 20 prosent med lavest inntekt. Blant langtidsledige er tilsvarende forhold om lag tre ganger høyere.

Hvis vi derimot tar utgangspunkt i forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent enn alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle (P90/P10), får vi et mål som i mindre grad er påvirket av ekstremt høye eller lave observasjoner. Tabell 11.8 viser at tallene for inntektsulikhet blant langtidsledige ligger på nivå med hele befolkningen.

Et tredje mål for inntektsulikhet som er vist i tabell 11.8, er Gini-koeffisienten. Denne viser at inntektsulikhetene blant langtidsledige har steget noe siden midten av 1990-tallet, men dette er statistisk usikkert på grunn av få observasjoner i utvalget. Gini-koeffisi-

enten indikerer imidlertid også mindre inntektsulikhet blant langtidsledige enn for befolkningen generelt.

Tabell 11.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2004

	1996	1999	2002	2004
S80/S20²				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0
Langtidsledige	3,4	3,1	3,1	3,3
P90/P10³				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6
Langtidsledige	2,6	2,8	2,5	2,5
Gini-koeffisient⁴				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,281
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,278
Langtidsledige	0,222	0,222	0,218	0,254

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

12. Vedvarende lavinntekt

Jon Epland og Tor Morten Normann

- *svak økning i andelen personer med vedvarende lavinntekt*
- *sterk sammenheng mellom det å være langtidsmottaker av sosialhjelp og det å ha vedvarende lavinntekt*
- *flere barnefamilier, men færre folketrygdpensjonister med vedvarende lavinntekt.*
- *4 av 10 barn med vedvarende lavinntekt har innvandrerbakgrunn*
- *få under 45 år i denne lavinnteksgruppen eier sin egen bolig, og mange bor trangt*
- *middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt har omtrent samme boligstandard som resten av befolkningen, men en mindre andel eier boligen*
- *svært mange yngre med vedvarende lavinntekt har høy boutgiftsbelastning, og relativt mange har betalingsproblemer*
- *en av ti har ikke råd til å spise kjøtt eller fisk annen hver dag*
- *mange i gruppen med vedvarende lavinntekt har en ustabil tilknytning til arbeidslivet, og seks av ti bor i en husholdning uten noen helårs yrkesaktive.*

Vi har så langt presentert utviklingen i lavinntekt og andre sosiale indikatorer basert på tverrsnittsdata, det vil si slik situasjonen var på ett bestemt tidspunkt (år). Selv om dette gir nyttig informasjon om utviklingen i lavinntekt og andre levekårsindikatorer, gir dette begrenset informasjon om hvor lenge en tilstand varer, om for eksempel det å ha lav inntekt er et kronisk eller forbigående fenomen. Tidligere undersøkelser har for eksempel vist at det kan være betydelige forskjeller med hensyn til hvilke grupper av befolkningen som har størst sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt (se for eksempel Andersen m.fl. 2003). Noen grupper vil bare kortvarig ha lavinntekt, mens andre grupper vil ha større vansker med å forbedre sin økonomiske situasjon.

I dette kapitlet skal vi ved hjelp av paneledata følge utviklingen til de samme individer over flere år. Vi vil da få informasjon om hvor mange som har vedvarende lavinntekt, sammenlignet med hvor mange som bare årlig befinner seg i lavinnteksgruppen. Vi skal i tillegg se på hvilke grupper som har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lav inntekt, og om noen grupper har fått bedre eller verre økonomiske levekår de siste årene.

12.1. Nærmere om datagrunnlaget

Datagrunnlaget for de fleste av resultatene i dette kapitlet er paneledelen til den årlige inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger. Datagrunnlaget for resultatene om boforhold og økonomiske problemer er EU-SILC og levekårsundersøkelsen

panel. I tillegg benyttes registerdata i omtalen av gruppen av barn med vedvarende lavinntekt.

Paneledelen til den årlige inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger er et tilfeldig trukket panel av personer som opphavelig var 16 år og eldre (intervjuobjekter). Disse personene følges deretter over tid. Fra og med inntektsåret 2005 benyttes panelet som inngår i den Europeiske levekårsundersøkelsen EU-SILC. Dette panelet oppdateres årlig med et representativt utvalg nye 16-åringer og innvandrere. I tillegg har dette panelet en rotasjonsmodell som gjør at ingen panelmedlemmer skal være med i panelet lengre enn 8 år. Dette betyr at 1/8 av panelet skiftes ut hvert år ved at de intervjuobjektene som har vært med i panelet i 8 år fjernes og blir erstattet av like mange nye intervjuobjekter. For hver årgang inkluderes de personene som inngår i intervjuobjektets husholdning. Dersom intervjuobjektet skifter husholdning, vil altså de andre personene i husholdningen skiftes ut. Når panelet benyttes til å gi tall for vedvarende lavinntekt, for eksempel i en periode på tre år, omfatter datagrunnlaget bare personer som har tilhørt befolkningen i samme periode. Det vil si at personer som i løpet av 3-års perioden enten er avganger fra panelet eller tilganger, ikke vil være med.

Opplysningen om hvem som inngår i hovedpersonens husholdning er delvis innhentet direkte gjennom intervju og delvis indirekte ved å bruke ulike registeropplysninger om familiesammensetning.

For å sikre at panelutvalget er representativt for hele populasjonen, er det regnet ut vektet som tar hensyn til hvordan utvalget er trukket og som sikrer en representativ aldersfordeling i panelet for hvert enkelt år. Vektene blir regnet ut på bakgrunn av registeropplysninger over antall personer i befolkningen som var bosatt i landet i en treårsperiode.

Panelet i levekårsundersøkelsen består av personer som ved utgangen av 1996 var 16-79 år, supplert med 16-åringer og nyinnvandrede hvert år fram til 2003, da panelet ble innlemmet i EU-SILC. Da ble panelet utvidet og delt i åtte deler hvor 1/8 ble rotert ut og 1/8 trukket på ny i de påfølgende årene. Den øvre aldersgrensen ble fjernet, og trekkingen ble foretatt slik at hele panelet til en hver tid skulle være representativt med hensyn til alderssammensetningen i populasjonen. I tillegg ble det supplert med nyinnvandrede. I analysen av lavinntektsgruppen 2003-2005 (svarende til lavinntekt i årene 2002-2004) baserer vi oss i helhet på data fra EU-SILC. Siden resultatene er basert på personlig intervju med ett husholdningsmedlem, vil resultatene derfor gjelde for personer i alderen 16 år og over ved utgangen av 2002. Tallene for lavinntektsgruppen 2001-2003 (svarer til lavinntekt i årene 2000-2002) og for 2002-2004 (svarende til lavinntekt i 2001-2003) er basert på levekårsundersøkelsens panel i kombinasjon med EU-SILC, og dekker personer i alderen 16-83 (utgangen av 2000) og 16-84 (utgangen av 2001). I motsetning til resultater som baserer seg på panelet til inntekts- og formuesundersøkelsen, omfatter gruppen med vedvarende lavinntekt basert på EU-SILC og levekårspanelet ikke barna (for periodene 2001-2003 og 2002-2004 heller ikke de eldste). Det betyr at resultatene i kapittel 12.7 vil avvike noe fra resultatene basert på inntekts- og formuesundersøkelsens panel. For eksempel viser EU-SILC at andelen av personer 18 år og eldre (2005) med vedvarende lavinntekt var 11,7 prosent for årene 2003-2005, og ikke 9,6 prosent som inntektsundersøkelsens panel viser for hele befolkningen for årene 2002-2004 (60 prosent av medianinntekt og med EUs ekvivalensskala). De ulike estimatene ligger imidlertid så vidt innenfor feilmarginen ved bruk av et 95 % konfidensintervall, og skyldes derfor i tillegg til ulik populasjon mest sannsynlig skjevheter i frafallet som en ikke har klart å korrigere for gjennom frafallsvekter.

12.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt

Det er flere måter å tilnærme seg en definisjon på det å ha permanent eller vedvarende lavinntekt. En kan for eksempel ta utgangspunkt i hvor mange ganger en person har hatt inntekt under de årlige lavinntektsgrensene, eller en kan ta utgangspunkt i gjennomsnittsinntekten over en periode på flere år. De personene som har en inntekt per forbruksenhet som er lavere enn den gjennomsnittlige lavinntektsgrensen for de samme årene, kan regnes som personer med kronisk

Tabell 12.1. Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2004. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer

	OECD-skala		EU-skala	
	Løpende priser	2004-priser	Løpende priser	2004-priser
1996	123 000	146 000	148 000	176 000
1997	129 000	149 000	155 000	180 000
1998	139 000	157 000	167 000	189 000
1999	148 000	164 000	179 000	198 000
2000	155 000	166 000	187 000	201 000
2001	164 000	171 000	198 000	206 000
2002	173 000	178 000	208 000	214 000
2003	178 000	179 000	213 000	214 000
2004	182 000	182 000	219 000	219 000
Gjennomsnitt				
1996-1998		151 000		182 000
1997-1999		157 000		189 000
1998-2000		162 000		196 000
1999-2001		167 000		202 000
2000-2002		172 000		207 000
2001-2003		176 000		211 000
2002-2004		179 000		216 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

lave inntekter. Det er den siste tilnærmingen som benyttes her.

12.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt

Vi skal innledningsvis se på omfanget av vedvarende lavinntekt i perioden 1996 til 2004, for hele befolkningen. Vi definerer vedvarende eller kronisk lavinntekt med å ta utgangspunkt i det beløpet som utgjør den gjennomsnittlige medianinntekten i ulike treårsperioder. Tabell 12.1 viser for eksempel at i treårsperioden 2002 til 2004 var mediangjennomsnittet for inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) 216 000 kroner for hele befolkningen. Dette betyr at ut ifra EUs lavinnteksdefinisjon (60 prosent av medianen), så vil lavinntektsgrensen (gjennomsnittet for treårsperioden) være på 130 000 kroner. Alle personer som i gjennomsnitt hadde en så lav årlig inntekt per forbruksenhet i årene 2002 til 2004, vil etter denne definisjonen ha vedvarende lavinntekt. For OECDs definisjon vil tilsvarende lavinntektsgrense (50 prosent av mediangjennomsnittet) være på om lag 90 000 kroner.

Tabell 12.2 viser hvor mange personer som har hatt vedvarende lavinntekt i ulike treårsperioder mellom 1996 og 2004, for både OECD og EU-definisjonen. For bedre å få fram spredningen i fordelingen viser vi i tillegg andelen personer med inntekt under både 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet for de to ekvivalensskalaene. Vi har allerede sett at om lag 11 prosent av befolkningen hadde årlig lavinntekt (EU definisjon) i 2004, mens det ifølge OECD sin noe strengere definisjon var vel 5 prosent av befolkningen i

lavinntektsgruppen (se kapittel 3). Når vi nå går over til å se på hvor mange som har permanent eller "vedvarende" lavinntekt i en periode på minst tre år, faller andelen personer i lavinntektsgruppen. Ifølge EUs definisjon var andelen med vedvarende lavinntekt 10 prosent i perioden 2002-2004, mens tilsvarende tall var 4 prosent ifølge OECDs definisjon. Det synes dermed klart at noen personer av ulike årsaker bare har forbigående lave inntekter.

Som allerede påpekt i kapittel 3 vil personer under utdanning i noen grad kunne påvirke andelen personer med svært lave inntekter. Dette fordi inntektsundersøkelsen ikke definerer studielån som inntekt og at studenter, som hovedsakelig lever av studielån, dermed i stor grad blir å finne i lavinntektsgruppen. Som et forsøk på å korrigere for betydningen av økningen i studentmassen viser tabell 12.2 også hvor mange som har vedvarende lavinntekt når vi utelater studenter. Studenter er her definert som personer som bodde alene siste året i treårsperioden og som var mottakere av studielån.

Tabellen viser som forventet at andelen personer med lavinntekt er noe lavere når studentene er utelatt. For OECDs lavinntektsdefinisjon faller andelen med lavinntekt (under 50 prosent av mediangjennomsnittet) fra 3,6 til 3,0 prosent, mens andelen faller med vel ett prosentpoeng fra 9,6 til 8,5 prosent ved bruk av EUs definisjon (under 60 prosent av mediangjennomsnittet).

Tar en hensyn til den statistiske usikkerheten målt ved 2*standardavviket (95 prosents konfidensintervall) får vi at andelen med lavinntekt (OECDs definisjon) ligger innenfor et intervall på mellom 2,7 - 3,3 prosent. Dette betyr at mellom 120 000 og 145 000 personer hadde vedvarende lavinntekt i perioden 2002-2004 i følge OECDs lavinntektsdefinisjon (vi regner en treårspopulasjon til å være 4,4 millioner personer for årene 2002-2004). Til sammenligning gir EUs lavinntektsdefinisjon et antall på mellom 360 000 - 385 000 personer med vedvarende lavinntekt (fra 8,2 til 8,8 prosent), når lavinntektsgrensen øker til under 60 prosent av mediangjennomsnittet. Vi minner igjen om at den store variasjonen i tallfestingen av personer med lav inntekt både skyldes ulik lavinntektsgrense (hhv. 50 og 60 prosent av medianen), men også ulik antakelser om husholdningenes stordriftsfordeler (ekvivalensskala).

Når det gjelder utviklingen i vedvarende lavinntekt viser tabellen at perioden fra 1996 til om lag 2001 er preget av en reduksjon i tallet på personer med vedvarende lavinntekt, både ut ifra OECDs og EUs lavinntektsdefinisjon. I perioden etter 2001 finner vi igjen en økning i andelen med lavinntekt. Dette gjelder særlig for OECDs lavinntektsdefinisjon. Tar en hensyn til den statistiske usikkerheten målt ved standardavviket, kan en likevel ikke påstå at andelen med lavinntekt økte fra perioden 2001-2003 til perioden 2002-2004.

Tabell 12.2. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2004. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer. Standardavvik i parentes

Periode	OECD-skala				EU-skala				Antall observasjoner
	50 %	Std.avvik	60 %	Std.avvik	50 %	Std.avvik	60 %	Std.avvik	
Alle personer									
1996-1998	2,4	(0,13)	7,5	(0,22)	4,0	(0,16)	9,7	(0,25)	17 351
1997-1999	2,3	(0,13)	6,8	(0,21)	3,7	(0,16)	9,0	(0,24)	17 334
1998-2000	2,1	(0,12)	6,1	(0,20)	3,4	(0,15)	8,8	(0,24)	17 214
1999-2001	2,2	(0,13)	6,1	(0,20)	3,3	(0,15)	8,5	(0,24)	17 162
2000-2002	2,7	(0,13)	6,6	(0,21)	3,7	(0,16)	9,0	(0,24)	17 259
2001-2003	2,9	(0,14)	6,5	(0,20)	4,0	(0,16)	8,9	(0,23)	17 339
2002-2004	3,6	(0,17)	7,2	(0,24)	4,1	(0,18)	9,6	(0,27)	13 671
Alle personer eksklusive studenter¹									
1996-1998	2,0	(0,12)	6,8	(0,21)	3,5	(0,15)	8,9	(0,24)	17 204
1997-1999	1,9	(0,12)	6,2	(0,20)	3,1	(0,14)	8,1	(0,23)	17 187
1998-2000	1,7	(0,11)	5,6	(0,19)	2,9	(0,14)	8,2	(0,23)	17 089
1999-2001	1,8	(0,12)	5,5	(0,19)	2,8	(0,14)	7,8	(0,23)	16 999
2000-2002	2,1	(0,12)	5,9	(0,20)	3,0	(0,15)	8,1	(0,23)	17 073
2001-2003	2,4	(0,13)	5,8	(0,19)	3,3	(0,15)	7,9	(0,22)	17 110
2002-2004	3,0	(0,16)	6,4	(0,23)	3,3	(0,17)	8,5	(0,26)	13 516

¹ Personer som bor alene siste året i perioden og som mottar studielån.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 12.3. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt 2002 -2004, og befolkningen i alt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Prosent

	OECD- definisjon	EU- definisjon	Alle personer ¹
Enslige under 45 år	31	24	9
Enslige 45-64 år	1	5	4
Enslige 65 år og eldre	1	24	7
Par uten barn under 45 år	7	6	5
Par uten barn 45-64 år	1	1	10
Par uten barn 65 år og eldre	1	6	8
Par med barn, yngste barns alder 0-6 år	26	13	20
Par med barn, yngste barns alder 7-17 år	16	7	21
Enslige forsørgere	9	8	6
Andre husholdninger	7	6	10
Alle personer	100	100	100

¹ Alle personer som tilhørte befolkningen i hele treårsperioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

12.4. Sammensetning av lavinntektsgruppen

Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt varierer i stor grad med hvilken lavinnteksdefinisjon som benyttes, slik tilfelle også var for årlig lavinntekt. Ved bruk av EUs definisjon domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av enslige eldre og enslige under 45 år. Til sammen utgjør disse to gruppene 48 prosent av alle med vedvarende lavinntekt, men bare 16 prosent i befolkningen som helhet. En annen stor gruppe er par med barn, der yngste barn er under 7 år, med en andel på 13 prosent. Småbarnsfamiliene er likevel ikke overrepresentert i gruppen med vedvarende lavinntekt, når en benytter EUs lavinnteksdefinisjon. I befolkningen som helhet utgjør denne husholdstypen om lag 20 prosent.

Når en benytter OECDs lavinnteksdefinisjon, som altså har en mye lavere lavinnteksgrense, så er det en svært høy andel aleneboende under 45 år med vedvarende lavinntekt. Nær en tredel av alle med vedvarende lavinntekt tilhørte denne husholdningstypen i 2004. I tillegg utgjør nå par med småbarn en betydelig andel av de med vedvarende lavinntekt, med en andel på 26 prosent. Derimot så finner vi nå svært få enslige eldre i lavinntektsgruppen. Dette skyldes det forholdet vi har omtalt tidligere, at lavinnteksgrensen ifølge OECDs definisjon vil ligge klart lavere enn det som var gjennomsnittlig minstepensjon til enslige i samme periode, og at det dermed vil være få alderspensjonister blant de med lavinntekt.

12.5. Yrkestilknytning og utdanning

For personer i yrkesaktiv alder er det nær sammenheng med det å stå utenfor arbeidslivet over flere år, og det å ha vedvarende lavinntekt. Blant alle personer som var 25-65 år og som hadde tilhørt en husholdning uten noen yrkestilknyttede i en treårsperiode, hadde så mange som 32 prosent vedvarende lavinntekt i 2004. Siden andelen med vedvarende lavinntekt (EU-defini-

sjon) blant alle personer i samme aldersgruppe bare var på 6 prosent, betyr dette at de uten yrkestilknyttede i husholdningen hadde vel 5 ganger større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med alle i denne aldersgruppen. Men vi merker oss samtidig at personer i husholdninger med en mer sporadisk tilknytning til arbeidslivet, også har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt. Blant de personene som i treårsperioden hadde tilhørt en husholdning der minst ett medlem var yrkestilknyttet i minst ett av årene, hadde så mange som 30 prosent vedvarende lavinntekt. Det er først når en tilhører en husholdning der minst ett medlem har en stabil tilknytning til arbeidslivet at sannsynligheten for å ha vedvarende lavinntekt blir drastisk redusert. Blant de personene i en husholdning med ett yrkestilknyttet medlem alle tre årene i perioden, hadde bare fire prosent vedvarende lavinntekt i 2004.

For personer i aldersgruppen 25-65 år er det også en sterk sammenheng mellom egen yrkestilknytning og forekomsten av vedvarende lavinntekt. I følge EUs lavinnteksdefinisjon hadde mer enn en femdel av alle dem som ikke var yrkestilknyttet i treårsperioden 2002-2004, vedvarende lavinntekt. Denne andelen har endret seg lite de siste årene. På den annen side er det knapt noen av dem som har vært yrkesaktiv i hvert av årene i treårsperioden, som har vedvarende lavinntekt.

Vi ser for øvrig at andelen personer med vedvarende lavinntekt er betydelig lavere blant personer i yrkesaktiv alder (25-65 år), sammenlignet med befolkningen i alt (EU-definisjon). Dette skyldes, som tidligere påpekt, den høye andelen eldre i lavinntektsgruppen ved denne definisjonen.

Selv om vi går over til å benytte OECDs lavinnteksdefinisjon rokker ikke dette ved den betydningen yrkestilknytning har på forekomsten av lavinntekt over tid. Det er igjen klare forskjeller i forekomsten av lavinntekt mellom de helt uten og de med en svak tilknytning til arbeidsmarkedet.

Det er en nær sammenheng mellom hvilket utdanningsnivå en har, og forekomsten av lavinntekt. Tabell 12.5 viser at personer med lav formell utdanning har klart større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med befolkningen generelt. Ved bruk av EUs lavinnteksdefinisjon viser det seg at så mange som hver femte voksne person med høyeste fullførte utdanning på grunnskolenivå, hadde vedvarende lavinntekt. Dette var mer enn dobbelt så hyppig som blant de som hadde fullført videregående skole og nesten tre ganger større sannsynlighet enn for de med utdanning på universitets- og høyskolenivå. Men vi legger samtidig merke til at det er gruppen av personer der vi mangler opplysninger om utdanningsnivået, som har den aller høyeste forekomsten av vedvarende lavinntekt (28 prosent). Det er først og fremst innen innvandrerbefolkningen man mangler opplysninger om høyeste fullførte utdanning.

Tabell 12.4. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer og egen yrkestilknytning. Andel med vedvarende lavinntekt (alder refererer seg til siste året i referanseperioden)

	OECD-definisjon (50%)					EU-definisjon (60%)				
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004
Kjennemerker ved husholdningen personen tilhører										
Personer (25-65 år) i husholdninger der ingen er yrkestilknyttet i noen av årene	14	11	14	19	14	34	29	34	35	32
Personer (25-65 år) i husholdninger med ett yrkestilknyttet medlem i minst ett av årene	8	11	8	8	11	22	28	20	22	30
Personer (25-65 år) i husholdninger med ett yrkestilknyttet medlem i alle årene	1	1	1	1	1	3	3	4	4	4
Kjennemerker ved personen										
Personer (25-65 år) som ikke har vært yrkestilknyttet i noen av årene	9	7	9	9	10	20	18	20	19	22
Personer (25-65 år) som har vært yrkestilknyttet minst ett av årene	4	6	5	5	4	13	14	11	14	14
Personer (25-65 år) som har vært yrkestilknyttet i alle årene	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1
Alle personer 25-65 år	2	2	2	2	3	5	5	5	6	6

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 12.5. Andelen personer 16 år og eldre med vedvarende lavinntekt, etter utdanningsnivå. Prosent (alder refererer seg til siste året i referanseperioden)

	OECD-definisjon (50%)					EU-definisjon (60%)				
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004
Personer 16 år og eldre med utdanning på grunnskolenivå	2	2	2	2	3	21	21	21	19	19
Personer 16 år og eldre med utdanning på videregående nivå	2	2	3	3	3	8	8	8	8	8
Personer 16 år og eldre med utdanning på universitet/høyskole nivå	3	2	3	3	3	6	5	5	6	7
Uoppgitt utdanning	19	17	19	16	17	27	26	33	26	28
Alle personer 16 år og eldre	2	2	3	3	3	10	10	10	10	10

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabellen viser også sammenhengen mellom lavinntekt og utdanningsnivå basert på den gamle OECD-skalaen og med 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense. Med unntak for de med uoppgitt utdanning, har utdanningsnivået nesten ingen ting å si for forekomsten av vedvarende lavinntekt ved bruk av denne definisjonen. Dette kan virke overraskende, men forklaringen er igjen å finne i den ulike sammensetningen i lavinntektsgruppen som de to definisjonene gir. Det er i dag først og fremst blant de aller eldste vi finner mange med lav formell utdanning. Siden alderspensjonistene fremdeles utgjør en stor del av gruppen med lavinntekt ved bruk av EUs definisjon, men svært få ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon, påvirker dette også sammenhengen mellom (lav) utdanning og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det vil derfor være en relativt høy andel unge personer i lavinntektsgruppen ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon, og blant de unge er det i dag svært få som avslutter utdanningen ved fullført ungdomsskole.

12.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Bruk av sosialhjelp og bostøtte

Vi skal nå se nærmere på sammenhengen mellom ulike økonomiske indikatorer og forekomsten av vedvarende

lavinntekt. Det er for eksempel en rimelig antakelse at personer med vedvarende lavinntekt vil være hyppigere mottakere av supplerende ytelser som for eksempel bostøtte og sosialhjelp, enn andre personer. Ifølge tabell 12.6 viser det seg at dette også er tilfelle. Vi ser at så mange som 45 prosent av alle som tilhørte et hushold som mottok bostøtte i alle årene i treårsperioden, også hadde vedvarende lavinntekt (EU-definisjonen). Vi finner en enda høyere andel med lavinntekt (54 prosent) blant de i husholdninger som fikk økonomisk sosialhjelp i hvert av årene i treårsperioden. Det er videre en meget sterk sammenheng mellom det å motta sosialhjelp i kombinasjon med bostøtte, og det å tilhøre gruppen av personer med kronisk lave inntekter. Om lag 2 av 3 av alle som i en treårsperiode mottok både bostøtte og sosialhjelp, var også å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Det går også fram av tabellen at samsvaret mellom det å motta supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte og det å tilhøre lavinntektsgruppen, har blitt sterkere de siste årene.

Det kan være flere mulige årsaker til denne utviklingen. Blant annet kan noe av forklaringen skyldes at det ble flere innvandrere i lavinntektsgruppen i denne perioden. Det viser seg at det er svært mange innvandrere i gruppen som mottar sosialhjelp i (minst) tre

påfølgende år og som samtidig hadde vedvarende lavinntekt. Andelen innvandrere i denne gruppen har dessuten økt betydelig de siste årene.¹² I tillegg så kan den sterke sammenhengen mellom sosialhjelp og kronisk lavinntekt skyldes at satsene for sosialhjelp, som ifølge de statlige retningslinjene hovedsakelig bare skal oppjusteres med konsumprisindeksen, ikke helt har holdt trinn med den generelle inntektsveksten i samfunnet. Det kan dermed bli et økt misforhold mellom utviklingen i lavinntektsgrensen, som baserer seg på utviklingen i medianinntekten til husholdningene, og sosialhjelpssatsene.

Det er likevel nødvendig å gjøre oppmerksom på at det ikke nødvendigvis er de samme personene som mottar for eksempel både sosialhjelp og bostøtte. Av alle personer som tilhørte en husholdning som fikk sosialhjelp i en treårsperiode, var det bare om lag en fjerdedel som også fikk bostøtte de samme årene. Det går likevel klart fram at jo viktigere sosialhjelp og bostøtte er som inntektskilde, desto mer sannsynlig er det at en er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Vi ser at andelen i lavinntektsgruppen er lavere for de som bare har mottatt sosialhjelp eller bostøtte mer sporadisk i løpet av treårsperioden, enn for de som har mottatt slike ytelser i hvert av de tre årene. Vi ser også at for de "tunge" brukerne av sosialhjelp, det vil si de som tilhører en husholdning der sosialhjelpen var største inntektskilde i treårsperioden, hadde så mange som 8 av 10 vedvarende lavinntekt.

Ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon endres bildet noe. Det er særlig sammenhengen mellom det å motta bostøtte og det å ha vedvarende lavinntekt som blir svakere. Årsaken til dette er nok først og fremst at bostøtten i stor grad går til pensjonister, men på grunn av at det er svært få pensjonister i lavinntektsgruppen ved bruk av OECDs definisjon, blir det også få mottakere av bostøtte i denne gruppen.

Rentebelastning

En av de største utgiftspostene til husholdningene er gjeldsrenter. Selv om det tradisjonelt har vært slik at det er de husholdningene som har de høyeste inntektene som også har mest gjeld, kan det likevel tenkes at renteutgiftene tynger mest for dem med de laveste husholdningsinntektene. I tabell 12.6 definerer vi alle som i en treårsperiode hadde renteutgifter som oversteg 15 prosent av samlet husholdningsinntekt i samme treårsperiode, som en gruppe med høy gjeldsrentebelastning. Som tabellen viser hadde om lag 8 prosent av de med høy gjeldsrentebelastning vedvarende lavinntekt, ifølge EUs lavinntektsdefinisjon. Siden andelen med vedvarende lavinntekt i hele befolkningen var på om lag 10 prosent, tyder ikke

dette på at de med høy rentebelastning er særlig overrepresentert blant dem med vedvarende lavinntekt. Igjen så er det trolig alderssammensetningen til lavinntektsgruppen ved bruk av EUs definisjon, som forklarer mye av dette. Siden eldre i liten grad har gjeld og renteutgifter, samtidig som de er overrepresentert i lavinntektsgruppen ved EU-definisjonen, fører dette til at relativt få har mye gjeld og renter i forhold til inntekten.

Men også dette bildet endrer seg når vi går over til å benytte OECD sin lavinntektsdefinisjon. Vi ser nå at 6 prosent av de med høy rentebelastning er å finne blant de med vedvarende lavinntekt, det vil si en noe høyere andel enn i befolkningen totalt (4 prosent). Vi kan derfor ikke se bort fra at det er noen i den yngre delen av befolkningen som sliter med lave inntekter over lang tid, og relativt høye renteutgifter sett i forhold til inntekten. Det skal likevel også nevnes at ved bruk av OECD sin lavinntektsdefinisjon øker også den relative andelen av personlige næringsdrivende i lavinntektsgruppen, en gruppe der mange har store renteutgifter mens inntektene – ofte på grunn av regnskapsmessige forhold – kan være små. En kunne videre forvente at rentebelastningen ville gå noe ned, sett i lys av den kraftige rentenedsettelsen i 2003. Men det er viktig å huske på at inntektsbegrepet omfatter en periode på tre år. I tillegg har økt låneopptak blant husholdningene redusert noe av virkningen av rentenedgangen.

Store sykdomsutgifter

En annen utgiftspost som en kan anta at de med lave inntekter har større problemer å hanske med enn andre, er store sykdomsutgifter. Ifølge levekårsundersøkelsene er det for eksempel særlig blant de eldre i lavinntektsgruppen at mange oppgir at de har dårlig helse (se Statistisk sentralbyrå 2003b), og som dermed også kan ha store utgifter som følge av dette. I datagrunnlaget som benyttes her har en ikke gode nok opplysninger om hvordan en skal definere hva som er store sykdomsutgifter, men en tilnærming kan være å benytte opplysninger om mottatt grunnstønad fra Folketrygden for å identifisere personer som har betydelige utgifter som følge av sykdom eller funksjonshemming.

Det synes likevel klart at husholdninger som mottar grunnstønad i liten grad er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Både ved bruk av EU sin lavinntektsdefinisjon og OECD sin definisjon, er det klart færre med vedvarende lavinntekt blant de som mottar grunnstønad, enn blant resten av befolkningen.

¹² I tillegg vil det ikke være mulig i 2004 å skille ut den nye introduksjonsstønaden til flyktninger fra sosialhjelp. Dette kan føre til at noe av støtten som registreres som sosialhjelp for denne gruppen, i praksis vil være introduksjonsstønad.

Tabell 12.6. Andel personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt etter ulike indikatorer. Prosent

	OECD-definisjon (50%)					EU-definisjon (60%)				
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004
Økonomisk utsatthet										
Personer i husholdninger som mottar bostøtte i hele treårsperioden	6	7	11	9	16	35	32	40	34	45
Personer i husholdninger som mottar bostøtte i minst ett av årene treårsperioden	5	6	9	10	17	28	27	30	30	39
Personer i husholdninger som mottar sosialhjelp i minst tre påfølgende år	10	15	21	18	27	29	32	42	39	54
herav personer der sosialhjelp utgjør minst 50 % av husholdningens samlede inntekt	18	42	42	45	40	60	75	81	78	77
Personer i husholdninger som mottar sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	9	9	11	12	14	22	21	24	25	30
Personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp i minst tre påfølgende år	13	24	33	33	43	36	32	47	49	67
Personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	8	12	17	19	27	26	22	28	33	47
Høy rentebelastning										
Personer i husholdninger som har høy rentebelastning i minst tre påfølgende år	5	4	3	4	6	7	7	7	8	8
Store sykdomsutgifter										
Personer i husholdninger som mottar grunnstønad i minst tre påfølgende år	0	0	0	0	0	3	3	4	3	3
Personer i husholdninger som mottar grunnstønad i minst ett av tre påfølgende år	1	0	0	1	1	3	3	4	5	5
Alle personer	2,3	2,2	2,7	2,9	3,6	9,0	8,5	9,0	8,9	9,6

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

12.7. Boforhold, økonomiske problemer og tilknytning til arbeidsmarkedet

Hvem har vedvarende lavinntekt?

I analysen av boforhold, økonomiske problemer og tilknytning til arbeidsmarkedet er datagrunnlaget EU-SILC. Gruppen med vedvarende lavinntekt er som tidligere nevnt ikke helt sammenlignbar med lavinntektsgruppen i inntektsdelen fordi det mangler opplysninger om barn under 16 år. Når det gjelder gruppen lavinntekt 2001-2003, så er denne basert på levekårsundersøkelsen hvor det også var en øvre aldersgrense slik at disse tallene bare dekker personer til og med 86 år. Selve avgrensningen er foretatt på samme måte, det er brukt samme inntektsbegrep, samme ekvivalensskala og lavinntektsgrensen som er brukt er også den samme (129 500 2004-kroner)

I vurderingen av boforhold og økonomi vil blant annet aldersforskjellene mellom lavinntektsgruppen og befolkningen være viktig. Vi skal derfor her kort gå gjennom noen viktige trekk ved sammensetningen av lavinntektsgruppen slik den er definert her.

I gruppen med vedvarende lavinntekt (EU-definisjonen) er fortsatt unge og eldre betydelig overrepresentert. Unge under 25 år utgjør over 25 prosent av personer 16 år og over, eldre over 66 år nesten 30 prosent. I befolkningen utgjør de to gruppene nesten 30 prosent til sammen.

Eldre kvinner er i stor grad overrepresentert i lavinntektsgruppen. Menn fra 67 år og oppover utgjør totalt 6 prosent av lavinntektsgruppen, mens de utgjør 7 prosent i befolkningen 16 år og over. Kvinner i samme alder utgjør derimot 23 prosent av lavinntektsgruppen, mens de utgjør 9 prosent av befolkningen 16 år og over. Middelaldrende kvinner (45-66 år) er også noe sterkere representert i lavinntektsgruppen enn menn (henholdsvis 8 og 5 prosent). Men likevel utgjør både menn og kvinner 45-66 år en vesentlig mindre del av gruppen med vedvarende lavinntekt enn av befolkningen.

Et annet viktig trekk ved lavinntektsgruppen er at enslige utgjør en stor del av gruppen. Yngre enslige under 45 år utgjør 34 prosent, og eldre enslige 11 prosent. I befolkningen 16 år og over utgjør disse gruppene henholdsvis 17 og 7 prosent.

En betydelig del av personer med vedvarende lavinntekt er studerende, 21 prosent er skoleelever eller studenter, sammenlignet med 12 prosent i hele befolkningen. Det betyr ikke at disse nødvendigvis er hovedinntektstakere i husholdningen, men det tyder likevel på at studenter utgjør en betydelig del av lavinntektsgruppen. I alt 17 prosent i lavinntektsgruppen er aleneboende studenter. I tillegg til dette kommer det en del studentpar.

Tabell 12.7. Boligtype og boligstandard for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2003-2005

	16-44 år			Over 44 år			16 år og over			Vedvarende lavinntekt uten studenter 2003-2005
	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	57	43	39	69	68	69	63	55	52	58
bor i småhus ellers	16	18	13	14	16	11	15	17	12	13
bor i husholdning som eier	71	27	27	88	69	67	80	47	44	52
bor i husholdning som er selveier	59	18	22	77	60	58	69	38	37	44
bor alene	23	65	48	28	68	74	25	66	59	58
bor trangt	12	27	27	2	1	2	6	15	17	11
bor svært romslig	16	9	8	44	39	44	31	23	23	28
mangler bad eller WC	0	3	0	0	3	1	0	3	0	0
Bor i bolig med råte eller fukt som er utsatt for støy	14	26	19	11	12	11	12	19	16	14
som er utsatt for forurensning	8	9	10	8	13	8	8	11	9	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hæverk	6	8	8	4	6	4	5	7	6	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	110	65	68	124	92	93	118	78	79	86
Boligareal per person. Kvm.	43	47	39	68	75	77	53	59	53	56
Antall svar i alt	2 147	119	287	2 092	95	149	4 239	214	436	326

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Vi har presentert tall både for de med vedvarende lavinntekt i 2001-2003 og 2003-2005 selv om det er et kort tidsrom og selv om utvalgene av lavinntektspersoner er så små at det er vanskelig å få statistisk sikre resultater. Likevel vil resultater fra to årganger kunne gi en noe mer presis oppfatning av nivået på de ulike indikatorene.

Boligtype og -standard

Befolkningens boforhold er i ganske stor grad livsfasebestemt. Dels varierer boligbehovet med livsfase. Dels er bolig i et så markedsdominert system som det norske boligmarkedet en betydelig investering som vanligvis blir gjort i forholdsvis ung alder ved opptak av lån som nedskrives over livsløpet. Boligsituasjonen for eldre avspeiler derfor ikke bare deres nåværende situasjon, men vil avhenge sterkt av blant annet deres familie- og yrkeskarrierer over et langt tidsrom.

Som vi har sett er gruppen med vedvarende lavinntekt dominert av unge og eldre. Når det gjelder boligtype og -standard må man forvente at lavinntektssituasjonen har mer umiddelbar virkning for unge enn for eldre. I tolkningen av tall for lavinntektsgruppen er det derfor nødvendig å dele opp etter alder i stedet for å fokusere bare på lavinntektsgruppen under ett. Men små utvalg gir bare mulighet for en grov aldersoppdeling slik det fremgår av tabell 12.7.

Få eiere blant yngre med vedvarende lavinntekt...

I aldersgruppen der en stor del av husholdningene er i etableringsfasen vil lav inntekt over flere år redusere mulighetene for å eie sin egen bolig. Bare drøyt en av fire yngre med lavinntekt eier boligen, mot sju av ti

yngre i befolkningen. Dette skyldes i noen grad at det er en betydelig større andel helt unge i lavinntektsgruppen enn blant alle i alderen 16-44 år. Holder vi studenter utenfor lavinntektsgruppen, øker andelen eiere blant de yngre til 34 prosent.

Likevel er det fortsatt en langt lavere andel eiere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen. Den lavere andelen eiere i lavinntektsgruppen har antakelig også sammenheng med at en mye større andel i lavinntektsgruppen bor alene. Blant yngre under 45 år i lavinntektsgruppen bor 48 prosent alene, sammenlignet med 23 prosent blant alle yngre. Vi vet at par-dannelse påvirker eierforholdet til boligen. Utvalget av personer i lavinntektsgruppen er imidlertid så lite at det er vanskelig å undersøke betydningen av dette forholdet.

Lavinntektsgruppen skiller seg forholdsvis lite fra befolkningen når det gjelder hvilken type hus de bor i, selv om en noe mindre andel bor i småhus ellers (rekkehus og lignende). Yngre i lavinntektsgruppen bor dessuten sjeldnere i enebolig.

Boligstandarden til personer med vedvarende lavinntekt skiller seg klart fra boligstandarden i befolkningen for yngre under 45 år. I denne gruppen bor 27 prosent av de med lav inntekt trangt, mot 12 prosent i samme aldersgruppe i befolkningen. Denne forskjellen er statistisk sikker. Andelen som bor svært romslig er halvparten så stor (henholdsvis 8 og 16 prosent). Andelen som bor i bolig med råte eller fukt og som er utsatt for støy og forurensning er også noe høyere blant lavinntektsgruppen. Forskjellene er imidlertid ikke statistisk sikre. Yngre personer i

lavinntektsgruppen har imidlertid ikke særlig mindre plass enn alle yngre. Boligarealet per person er for lavinntektsgruppen 39 kvadratmeter mot 43 for befolkningen. Selv om boligene til yngre med vedvarende lavinntekt er betydelig mindre enn boligene til alle yngre, er husholdningene til de første mindre, hele 48 prosent bor alene sammenlignet med 23 prosent blant alle yngre.

... mens middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt opprettholder sin boligstandard

Blant middelaldrende og eldre er det mindre forskjell i andelen eiere mellom personer med vedvarende lavinntekt og hele aldersgruppen enn blant de yngre, henholdsvis 67 og 88 prosent av middelaldrende og eldre eier boligen. Her kan høyere alder blant personer i lavinntektsgruppen også forklare litt av forskjellen. Generelt er andelen eiere i befolkningen litt lavere blant de eldste enn blant middelaldrende og yngre eldre.

Forskjellene i boligsituasjon er også vesentlig mindre mellom personer med vedvarende lavinntekt og alle for de som er over 44 år. Det er liten forskjell i type bolig. Det er svært få som bor trangt også i lavinntektsgruppen, og andelen som bor svært romslig er den samme. Andelen som bor i fuktig bolig er noe høyere i lavinntektsgruppen hvor 11 prosent opplever dette mot 6 prosent blant alle i samme alder. Standarden ellers er nokså lik. På samme måte som for de yngre finner vi at selv om boligene til middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen er noe mindre, er boligarealet per person minst like stort som for alle middelaldrende og eldre.

For middelaldrende og eldre er tilknytningen til bolig forholdsvis stabil, det er forholdsvis få som flytter. Det finnes støtteordninger som skal hjelpe folk med dårlig økonomi til å bli boende. Tallene kan tyde på at dette har ført til at personer med vedvarende lavinntekt klarer å opprettholde den boligstandard de har opparbeidet tidligere i livet.

Boligøkonomi

Samme husleie, men mindre utgifter til boliglån blant yngre med lavinntekt

Gjennomsnittlig husleie er noe lavere for leiere i lavinntektsgruppen enn for alle som leier, men forskjellen er ikke større enn i underkant av 5 000 kroner per år. Forskjellen mellom lavinntektsgruppen og befolkningen er enda mindre i den yngste aldersgruppen. Yngre leiere i lavinntektsgruppen betalte i gjennomsnitt 43 700 kroner i husleie i 2005, mens det tilsvarende tallet for alle yngre leiere er 46 300 kroner. Ser en bort fra studenter øker leiene til 46 700 blant yngre i lavinntektsgruppen. Yngre i lavinntektsgruppen betaler altså like mye som alle yngre leiere. Dette til tross for at det er flere som bor i Oslo og Akershus der husleiene er høyest. Men dette blir motvirket av at yngre leiere i lavinntektsgruppen i gjennomsnitt har mindre boliger enn alle yngre leiere (henholdsvis 56 og 66 kvadratmeter).

Blant de middelaldrende og eldre leietakere har lavinntektsgruppen 12 500 kroner mindre i husleie enn alle middelaldrende og eldre. Denne forskjellen må, som for de yngre, ses i lys av at leietakere i lavinntektsgruppen har litt mindre leiligheter enn alle leietakere i alderen 45 år og over (henholdsvis 78 og 82 kvadratmeter), selv om naturligvis også andre faktorer kan bidra.

Tabell 12.8. Boligøkonomi for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2003-2005

	16-44 år			Over 44 år			16 år og over			
	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Vedvarende lavinntekt uten studenter 2003-2005
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner	46 300	35 500	43 700	33 500	21 300	21 000	42 700	31 800	37 800	36 700
Andel leierhusholdninger som ikke betaler husleie	4	4	3	32	39	53	12	14	16	23
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	67 400	38 200	45 400	26 700	2 200	4 300	43 900	11 100	14 300	13 800
Andel eiere uten renter og avdrag	9	29	33	55	92	87	37	76	74	75
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	8	11	16	5	7	10	7	9	13	13
Oppfatter boutgiftene som noe tyngende	44	46	45	26	28	32	35	38	39	34
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	36	73	72	13	18	23	25	47	54	45
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	15	8	9	55	66	65	35	36	30	38
Antall svar fra leiere	599	88	210	212	29	50	811	119	260	166
Antall svar fra eiere	1 539	29	76	1 879	65	99	3 418	95	175	160
Antall svar i alt	2 147	119	287	2 092	95	149	4 239	214	436	326

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen.

Husleien per kvadratmeter er noe mindre for middelaldrende og eldre personer i lavinnteksgruppen enn for alle i denne alderen, henholdsvis i underkant av 300 kroner og vel 400 kroner. Blant yngre er forholdet motsatt, der er husleien per kvadratmeter høyere i lavinnteksgruppen. Årlig husleie per kvadratmeter for yngre med vedvarende lavinntekt er drøyt 750 kroner, for alle yngre i underkant av 600 kroner. Dette kan nok i hovedsak tilskrives at yngre med vedvarende lavinntekt i større grad bor i byer og større tettsteder.

Utgiftene til boliglån er små blant de 70 prosent av middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt som eier boligen, om lag 4 000 kroner i året (2005). Det er vesentlig mindre enn blant alle i aldersgruppen. Det skyldes først og fremst at svært få har boliglån, det gjelder 13 prosent. Blant de yngre er det bare 27 prosent som eier boligen. De yngre eierne med vedvarende lavinntekt betalte om lag 45 000 kroner i avdrag og renter på boliglån i 2005, drøyt 20 000 kroner mindre enn gjennomsnittet for alle yngre eiere. Det er flere av de yngre eierne i lavinnteksgruppen enn av alle yngre eiere som ikke har boliglån, det gjelder 33 prosent av eierne i lavinnteksgruppen og 9 prosent av alle yngre.

Boutgiftene mest belastende for yngre med lavinntekt, mindre forskjell blant eldre

Både yngre og eldre i lavinnteksgruppen har altså lavere boligutgifter enn de en finner i befolkningen. Men på grunn av lave inntekter vil vi likevel vente at boligutgiftene er en større belastning. Ser vi boligutgiftene i forhold til inntekt etter skatt er det da også tilfellet, spesielt for yngre med vedvarende lavinntekt. Nesten tre av fire i denne gruppen har boligutgifter som utgjør minst 25 prosent av inntekten, for én av ti utgjør boligutgiftene under 10 prosent. Andelen med relativt sett høye boligutgifter blant yngre med lavinntekt er langt større enn i befolkningen (25 prosent), men også større enn blant alle yngre (36 prosent).

Også blant middelaldrende og eldre er det forskjell mellom de med vedvarende lavinntekt og alle i aldersgruppen, selv om forskjellen er mindre enn blant de yngre. En av fire i alderen over 44 år med vedvarende lavinntekt har høy boutgiftsbelastning, mens det gjelder en av åtte totalt i samme aldersgruppe. To av tre i lavinnteksgruppen har boligutgifter som utgjør mindre enn 10 prosent av inntekt etter skatt, sammenlignet med over halvparten av alle middelaldrende og eldre.

Den subjektive vurderingen av hvor tyngende boligutgiftene er gir resultater som peker i samme retning, men indikerer mindre forskjell mellom lavinnteksgruppen og andre. Blant middelaldrende og eldre viser den subjektive vurderingen at fire av ti med vedvar-

ende lavinntekt vurderer boligutgiftene som tyngende, mens det gjelder tre av ti totalt i samme alder.

Blant yngre derimot viser tallene litt overraskende at det er liten forskjell mellom personer med vedvarende lavinntekt og alle yngre. Seks av ti med vedvarende lavinntekt vurderer boligutgiftene som tyngende, mens det gjelder drøyt halvparten blant alle i denne aldersgruppen. Det er vanskelig å forklare dette. Skyldes det at personer med vedvarende lavinntekt har en annen referanse for vurdering av boligutgifter enn andre unge? Eller betyr det at inntektene ikke gir et godt bilde av økonomien til husholdninger med vedvarende lav inntekt? Det kan f.eks. ha betydning at studielån for studenter ikke regnes som inntekt. Det kan også tenkes at mange har en forventning om økt inntekt i kommende år, og at boutgiftsbelastningen derfor blir lettere å bære så lenge den vurderes som midlertidig.

Økonomiske vansker

En av tre middelaldrende og eldre med lavinntekt oppgir at økonomien er romslig

Det er naturlig nok forskjeller i vurderingen av økonomisk romslighet mellom personer med vedvarende lavinntekt og hele befolkningen 16 år og over, selv de kanskje er mindre enn man kunne forvente. Henholdsvis 21 og 9 prosent sier at det er svært vanskelig eller vanskelig å få 'endene til å møtes'. Forskjellen er statistisk sikker. Forskjellen er størst blant de yngre, der andelen er to og en halv gang så stor i lavinnteksgruppen som blant alle i samme alder (henholdsvis 29 og 12 prosent). Blant middelaldrende og eldre er forskjellen noe mindre, men også her sier en dobbelt så stor andel i lavinnteksgruppen at det er vanskelig å få 'endene til å møtes' sammenlignet med alle i samme alder (henholdsvis 12 og 6 prosent). Forskjellen i andel som rapporterer en romslig økonomi er også statistisk sikker. En av fire i hele lavinnteksgruppen rapporterer romslig økonomi, mens det gjelder nesten fire av ti i befolkningen 16 og over år. Blant de yngre med vedvarende lavinntekt er det 16 prosent som sier at økonomien er romslig (29 prosent for alle yngre), mens blant de middelaldrende og eldre er det hele 33 prosent som anser økonomien for romslig (47 prosent for alle middelaldrende og eldre). Det er vanskelig å forklare hvorfor såpass mange "fattige" sier at økonomien er romslig. For de middelaldrende og eldre er det mulig at en stabil økonomi og små krav kan være noe av forklaringen. En annen mulig forklaring er at utgiftene i lavinnteksgruppen er mindre enn i befolkningen slik at balansen mellom inntekter og utgifter ikke er svært forskjellig. Eller er det slik at inntektene ikke gir et godt bilde av økonomien for en del i lavinnteksgruppen?

Tabell 12.9. Indikatorene på betalingsvansker for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2003-2005. Prosent

	16-44 år			Over 44 år			16 år og over			Vedvarende lavinntekt uten studenter 2003-2005
	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	
Betalingsproblemer										
Husleie	7	16	14	1	1	1	4	9	8	6
Boliglån	3	3	3	1	1	1	2	2	2	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	10	19	17	4	5	4	7	13	11	11
Andre lån	7	6	13	2	1	3	4	3	9	9
Økonomisk romslighet										
Svært vanskelig	5	6	13	3	1	6	4	3	10	12
Vanskelig	7	12	16	3	5	6	5	8	11	10
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	29	19	16	47	30	33	38	25	24	27
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	5	11	11	1	1	2	3	7	7	4
Antall svar	2 147	119	287	2 092	95	149	4 239	214	436	326

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 12.10. Indikatorene på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2003-2005. Prosent

	16-44 år			Over 44 år			16 år og over			Vedvarende lavinntekt uten studenter 2003-2005
	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	
Materiell situasjon										
Andel som disponerer										
Telefon	99	100	99	99	98	96	99	99	98	97
Farge TV	94	94	89	99	99	97	97	96	93	93
PC	83	67	73	53	11	10	67	41	44	34
Vaskemaskin	95	89	89	98	97	95	96	93	92	92
Privatbil	75	43	39	75	41	32	75	42	36	39
Disponerer ikke PC pga. økonomi	6	9	14	4	2	9	5	6	12	12
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	13	37	39	5	6	10	9	22	26	20
Har ikke råd til										
en ukes ferie	13	19	31	8	20	18	10	19	25	25
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	6	9	14	3	8	6	4	8	10	10
kjøre nye klær	..	19	15	17
holde boligen varm	2	6	4	1	6	2	1	6	3	3
Antall svar	2 147	119	287	2 092	95	149	4 239	214	436	326

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Betalingsvansker noe mer vanlig blant yngre i lavinntektsgruppen

Når det gjelder betalingsvansker vil vi ikke på forhånd vente at lavinntektsgruppen nødvendigvis skiller seg ut. Betalingsproblemer avspeiler i stor grad balansen mellom inntekter og utgifter og i mindre grad inntekten alene. Svært få middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen oppgir betalingsproblemer, og de skiller seg lite fra alle i samme alder. Blant yngre i lavinntektsgruppen er omfanget av betalingsproblemer noe større. Opp til en av fem oppgir betalingsproblemer. Størst andel i forhold til strømgjeld (17 prosent), men også en del i forhold til husleie (14 prosent). Tallene kan tyde på at omfanget av betalingsproblemer blant de yngre er stabilt, men at andre lån er i ferd med å melde seg som et problem. 13 prosent

blant yngre med lavinntekt rapporterer betalingsproblemer i forhold til dette i 2005. Her må vi imidlertid understreke at utvalgene er for små til at endringen er statistisk sikre.

For yngre med lavinntekt er økonomien en viktig grunn til ikke å ha bil, men ikke for eldre

Det er små forskjeller mellom lavinntektsgruppen og befolkningen når det gjelder telefon, farge-TV og vaskemaskin, - nesten alle disponerer disse med et lite unntak for yngre i lavinntektsgruppen hvor om lag 10 prosent ikke disponerer vaskemaskin. Derimot er det klare forskjeller i tilgangen til bil og PC. Blant yngre og middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen disponerer henholdsvis 39 og 32 prosent bil, sammenlignet med nesten det dobbelte i befolkningen. Blant

middelaldrende og eldre er det imidlertid få som sier at det er økonomiske grunner til at de ikke har bil, en av ti. Blant yngre derimot, sier 39 prosent at dette er tilfellet, altså nesten to tredjedeler av de 61 prosent som ikke disponerer bil. I motsetning til bil synes det å være behovet mer enn økonomien som styrer om husholdningen har PC. Det er riktignok færre i lavinntektsgruppen enn i befolkningen som har PC, men blant yngre er ikke forskjellen større enn ti prosentpoeng (henholdsvis 73 og 83 prosent), og bare 14 prosent i lavinntektsgruppen sier det er økonomiske grunner til ikke å ha PC. Blant middelaldrende og eldre er det bare en av ti som har PC (sammenlignet med 53 prosent i befolkningen i samme alder), men bare 10 prosent skylder på økonomien.

En av fire med lavinntekt har ikke råd til ferie borte fra hjemmet

Andelen i lavinntektsgruppen som rapporterer at de ikke har råd til å spise kjøtt eller fisk annen hver dag er mer enn dobbelt så høy blant de yngste som blant de middelaldrende og eldre (14 og 6 prosent). Blant alle i alderen 16 år og over rapporterer 4 prosent dette problemet. Tre av ti yngre i lavinntektsgruppen har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemme, mens dette gjelder nesten to av ti blant middelaldrende og eldre. I befolkningen 16 år og over totalt gjelder dette en av ti. Det er svært få som rapporterer at de ikke har råd til å holde boligen passe varm, og forskjellen mellom lavinntektsgruppen og andre er ubetydelig.

Få i lavinntektsgruppen får støtte fra andre husholdninger

Økonomiske overføringer fra andre husholdninger (med unntak for underholdsbidrag) blir ikke regnet med i husholdningsinntekten til personer med vedvarende lavinntekt. Dersom slike overføringer er utbredt, vil det naturligvis påvirke vurderingen av lavinntektssituasjonen. Det er større andel i lavinn-

tektgruppen enn i befolkningen som regelmessig mottar overføringer fra andre husholdninger. 7 prosent av personer med vedvarende lav inntekt sammenlignet med 3 prosent i befolkningen 16-84 år.

Det er nesten bare yngre (under 45 år) som mottar økonomiske overføringer fra andre husholdninger. Blant yngre i lavinntektsgruppen mottok 11 prosent slike overføringer, sammenlignet med 5 prosent av alle yngre. Blant middelaldrende og eldre er det så godt som ingen som mottar regelmessig økonomisk støtte, bare 2 prosent også i lavinntektsgruppen.

Er det bare studenter som mottar overføringer? Det er det ikke, selv om overføringer er særlig utbredt blant studenter i lavinntektsgruppen. Holder vi studenter og elever utenfor finner vi at 7 prosent av de yngre med lavinntekt mottok regelmessige overføringer fra andre husholdninger i 2004. Ser vi på alle yngre som ikke er studenter finner vi en andel på 3 prosent.

Helseforhold

Personer i lavinntektsgruppen har dårligere helse enn befolkningen. Dette skyldes imidlertid til dels at det er flere eldre. Blant yngre oppgir tre av fire med lav inntekt at de har god eller svært god helse og 5 prosent at de har dårlig eller svært dårlig helse. Forskjellene i forhold til alle yngre er små. Blant personer over 44 år er det imidlertid store forskjeller i vurderingen av helse. I lavinntektsgruppen vurderer under halvparten sin helse som svært god eller god, sammenlignet med over 60 prosent blant alle i aldersgruppen. Tre av ti vurderer helsen som dårlig eller svært dårlig, sammenlignet med en av åtte blant alle. Også innen gruppen 44 år og over er det flere av de eldre i lavinntektsgruppen. Dette kan være noe av forklaringen på de store forskjellene. Utvalget er imidlertid for lite til at vi kan undersøke betydningen av dette.

Tabell 12.11. Helseforhold for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2003-2005. Prosent

	16-44 år			Over 44 år			16 år og over			
	Alle 2003-2005	Vedvar-ende lav-inntekt 2002-2004	Vedvar-ende lav-inntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvar-ende lav-inntekt 2002-2004	Vedvar-ende lav-inntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvar-ende lav-inntekt 2002-2004	Vedvar-ende lav-inntekt 2003-2005	Vedvar-ende lav-inntekt uten studenter 2003-2005
Egenvurdering av helse										
andel med svært god eller god helse	83	77	76	62	35	45	72	57	63	58
andel med dårlig eller svært dårlig helse	5	5	5	13	22	29	9	13	16	19
Andel med kronisk sykdom	21	22	25	42	60	57	32	40	38	43
Nedsatt funksjonsevne										
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	4	3	5	12	13	22	8	10	12	15
andel med noe nedsatt funksjonsevne	8	8	8	17	38	20	13	20	13	16
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	2	3	3	2	4	4	2	3	3	4
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	12	16	19	7	7	11	9	12	16	15
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	8	13	13	4	6	9	6	10	12	12
Antall svar	2 147	119	287	2 092	95	149	4 239	214	436	326

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

I hele befolkningen oppgir 32 prosent at de har en kronisk sykdom. Dette er lavt sammenlignet med hva en finner i helseundersøkelser, der om lag 60 prosent oppgir dette. Det skyldes at helseundersøkelsene bruker en langt mer omfattende registreringsmåte der det stilles flere spørsmål for å fange inn kronisk sykdom. Selv om det totale omfanget av kronisk sykdom ikke blir fanget opp her antar vi at resultatene kan brukes til sammenligning av gruppene. Forekomsten av kronisk sykdom viser langt på vei det samme bildet som egenvurdering av helsen. Blant yngre skiller lavinntektsgruppen seg ikke nevneverdig ut, blant yngre er det 21-25 prosent som oppgir kronisk sykdom. Blant personer 44 år og over er det over 40 prosent som oppgir kronisk sykdom, mens det i lavinntektsgruppen er nesten 60 prosent. Dette er en statistisk sikker forskjell.

Lavinntektsgruppen blant yngre skiller seg heller ikke ut når det gjelder nedsatt funksjonsevne. Sterkt eller noe nedsatt funksjonsevne forekommer blant 12-13 prosent av gruppene. Blant personer over 44 år er det 29 prosent som har nedsatt funksjonsevne, mens det i lavinntektsgruppen gjelder 42 prosent.

Det er svært få som siste 12 måneder ikke har fått den medisinske hjelpen de har behov for, bare et par prosent oppgir dette. Vi kan ikke påvise noen forskjell mellom lavinntektsgruppen og befolkningen. Derimot er det et udekket behov for tannlegehjelp. Nesten en av ti oppgir dette. Tallene tyder på at det gjelder flere i lavinntektsgruppen, først og fremst blant de yngre. Forskjellene er imidlertid ikke statistisk sikre. Det er i betydelig grad økonomiske grunner til at det er et udekket behov for tannlegehjelp. I noe høyere grad enn blant alle rapporterer lavinntektsgruppen at det udekkete behovet skyldes økonomien.

Tilknytning til arbeidslivet

Som vi tidligere har vært inne på er yrkesdeltakelse den viktigste enkeltfaktoren som kan bidra til lavinntekt. Dermed blir det ekstra viktig å se på dette når vi her tar for oss de som har vedvarende lavinntekt. Vi ser da også at lavinntektsgruppen generelt har en mye svakere og mer ustabil tilknytning til arbeidslivet enn andre i aldersgruppen 16-66 år.

I lavinntektsgruppen er omtrent en av tre yrkesaktive hele året, mot i overkant av tre av fire i befolkningen i alderen 16-66 år.¹³ Det er ingen forskjell mellom de under 45 år og de som er 45-66 år.

Men blant de yngre i lavinntektsgruppen er det i tillegg 20 prosent som er yrkesaktive deler av året, mot 8 prosent av alle i samme alder. Dessuten har så mange som en av fire yngre i lavinntektsgruppen ikke noen

helårsaktivitet, dvs. at hovedaktiviteten varierer fra måned til måned. Det er en mer enn dobbelt så høy andel som blant alle i alderen 16-44 år. Dette tyder på at relativt mange yngre med lav inntekt har en løs og ustabil tilknytning til arbeidslivet, noe som kan være en vesentlig forklaring på hvorfor de har lav inntekt. Blant de yngre i lavinntektsgruppen er det også en relativt stor andel helårs studenter, 29 prosent mot 7 prosent av alle i samme alder. Disse kan forventes å finansiere deler av livsoppholdet med studielån, og for mange vil dessuten lavinntektstilstanden være av mer midlertidig status enn for de eldre. Vi finner små andeler som hele året er arbeidsledige (6 prosent), pensjonister (3 prosent) eller ikke-yrkesaktive (3 prosent). Her skiller yngre i lavinntektsgruppen seg lite fra alle andre i samme alder.

I lavinntektsgruppen 45-66 år er vel en av tre helårs yrkesaktive, men ingen er yrkesaktive deler av året. Det er også bare en ubetydelig andel som ikke har noen helårsaktivitet (1 prosent). Selv om denne gruppen er svært liten og vi må tolke tallene med varsomhet, tyder dette på at personer som befinner seg i denne gruppen enten er yrkesaktive eller befinner seg stabilt utenfor arbeidslivet. I overkant av en tredjedel er pensjonister, og vi finner også den høyeste andelen helårs arbeidsledige i denne gruppen (10 prosent).

For helårs yrkesaktive i lavinntektsgruppen under ett er det en noe høyere andel som er selvstendige enn i befolkningen 16-66 ellers. Henholdsvis 14 og 9 prosent. Som nevnt tidligere er selvstendig næringsdrivende en gruppe der inntektsstatistikken generelt vil ha problemer med å vise det reelle inntektsnivået (Epland og Kirkeberg 2002). Dermed kan noen familier befinne seg i lavinntektsgruppen uten at dette gjenspeiler husholdningens reelle økonomiske situasjon.

Når det gjelder arbeidstid finner vi – ikke overraskende – at sysselsatte i lavinntektsgruppen generelt har kortere arbeidstid enn andre. Utvalget er for lite til å gå i dybden, men her kan man spekulere i om forklaringer som deltids- og vikararbeid kan ligge bak som en årsak til at noen sysselsatte har lav inntekt.

Ikke overraskende finner vi også at en stor andel av husholdningene med vedvarende lavinntekt er husholdninger hvor det ikke er noen helårs yrkesaktive. Dette gjelder nærmere seks av ti, mot to av ti i befolkningen 16-66 år. For tre av ti med vedvarende lavinntekt er det én yrkesaktiv i husholdningen, og vi kan også merke oss at det i for en av ti i lavinntektsgruppen er to eller flere helårs yrkesaktive. Når det gjelder antall helårs yrkesaktive i husholdningen er det ubetydelig forskjell mellom de yngre og de middelaldrende og eldre.

¹³ I likhet med foregående kapitler har vi i tabellen for tilknytning til arbeidslivet gruppert på grunnlag av trekk ved den personen i husholdningen med høyest yrkesinntekt.

Tabell 12.12. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i husholdninger med vedvarende lavinntekt. 2003-2005. Prosent

	16-44 år		45-66 år		16 -66 år	
	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2003-2005	Alle 2003-2005	Vedvarende lavinntekt 2003-2005
Andel sysselsatte	87	63	82	41	85	59
Helårsaktivitet						
Yrkesaktiv	78	34	79	35	78	34
Studenter	7	29	-	2	4	24
Arbeidsledige	2	6	1	10	1	7
Pensjonister	1	3	13	38	6	9
Ikke-yrkesaktive	2	3	3	13	2	5
Ingen helårs hovedaktivitet	11	25	5	1	8	21
Yrkesaktiv deler av året	8	20	3	0	6	15
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive						
Ansatt	93	87	87	72	90	85
Selvstendig	7	12	13	28	9	14
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	0	1	0	0	0	1
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte						
Under 37 timer	19	46	22	56	20	47
38-44 timer	60	40	55	39	58	40
45 timer og over	22	14	23	5	22	13
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	39	31	39	30	39	31
Antall helårsyrkesaktive i husholdningen						
Ingen person	18	58	18	65	18	59
En person	37	30	34	27	36	29
To personer	42	12	44	9	43	11
Tre eller flere personer	3	0	3	0	3	0
Antall svar sysselsatte	1 862	177	1 245	23	3 107	200
Antall svar helårs yrkesaktive	1 969	99	1 220	20	2 916	119
Antall svar	2 147	287	1 522	53	3 669	340

Kilde: EU-SILC.

12.8. Lavinntekt innen ulike grupper

I kapitlene 4–11 ble det presentert en rekke ulike økonomiske indikatorer for ulike grupper av befolkningen. I dette avsnittet ser vi nærmere på forekomsten av vedvarende lavinntekt innen flere av de samme gruppene.

Kvinner og menn

Det er relativt små forskjeller i lavinntekt mellom menn og kvinner. Dersom studentene utelates hadde kvinnene en andel med vedvarende lavinntekt på 10 prosent i perioden 2002-2004 basert på EUs lavinntektsdefinisjon, mens menn hadde en andel på 7 prosent. Det er først og fremst en høyere andel minstepensjonister blant kvinnene som forklarer forskjellen mellom kjønnene ved bruk av denne lavinntektsdefinisjonen. For OECDs lavinntektsdefinisjon har både kvinner og menn en andel med vedvarende lavinntekt på 3 prosent.

Barnefamilier

På samme måte som for årlig lavinntekt er andelen enslige forsørgere med vedvarende lavinntekt høyere enn for par med barn. Mens om lag 5 prosent av alle par med barn under 18 år hadde vedvarende lavinntekt i perioden 2002-2004, var tilsvarende andel for enslige forsørgere 12 prosent (EU-definisjon). Hushold-

ningstypen er her basert på siste året i treårsperioden (2004). Benyttes OECDs lavinntektsdefinisjon er forskjellene mindre mellom enslige forsørgere og par med barn.

Blant par med barn øker sannsynligheten for å ha vedvarende lavinntekt med barnetallet. Andelen er klart høyere i de familiene som har 3 eller flere barn.

Utviklingen i lavinntekt blant barn er ellers kommentert mer i detalj i kapittel 12.9.

Unge enslige

Vi har allerede omtalt unge som bor alene som en av de gruppene som er klarest overrepresentert blant de med årlig lavinntekt. Dette er et inntrykk som i stor grad blir befestet når en benytter paneldata for å studere omfanget av vedvarende lavinntekt. Blant unge som bor alene er det likevel et meget høyt innslag av studenter som er med på å påvirke andelen med lavinntekt. Dersom vi utelater studentene, faller andelen aleneboende (i minst tre år) i lavinntektgruppen fra 35 prosent til 22 prosent.

Blant aleneboende har det stor betydning *hvor lenge* en har vært aleneboende. Av alle enslige ikke-studenter som var under 35 år i 2004, og som hadde bodd alene

de tre siste årene, hadde altså så mange som 1 av 5 vedvarende lavinntekt. Men andelen med lavinntekt faller raskt når vi ser på de som bare i en kortere periode har bodd alene. For de som hadde vært aleneboende i bare ett av de tre siste årene, var andelen med vedvarende lavinntekt bare 9 prosent, det vil si

om lag samme andel som i befolkningen generelt. Dette tyder igjen på at det å kunne inngå i en husholdning med andre, for eksempel foreldre eller en samboer, har en positiv effekt på husholdningsøkonomien til de unge.

Tabell 12.13. Andel personer med vedvarende lavinntekt, etter ulike kjennemerker

	OECD-definisjon (50%)					EU-definisjon (60%)				
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004
Kvinner og menn										
Kvinner	2	2	2	3	3	11	10	10	10	11
Menn	3	3	3	3	4	7	7	8	8	9
Kvinner og menn (uten studenter)¹										
Kvinner	2	2	2	2	3	10	9	9	9	10
Menn	2	2	3	3	3	6	6	7	7	7
Barnefamilier										
Personer som har tilhørt enlig forsørgerhusholdning i alle årene i treårsperioden	3	2	3	4	7	9	4	7	10	17
Personer som har tilhørt enlig forsørgerhusholdning i minst ett av årene i treårsperioden	4	3	4	4	5	8	6	9	9	11
Personer i enlig forsørgerhusholdning siste året i treårsperioden	4	2	4	4	5	8	4	8	8	12
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-17 år	2	2	2	3	4	3	3	3	4	5
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-6 år	2	2	3	3	5	3	3	4	5	6
Personer i husholdningstypen par med barn, 1 barn under 18 år	1	1	1	2	1	2	2	2	4	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 2 barn under 18 år	1	1	1	1	2	2	2	2	2	3
Personer i husholdningstypen par med barn, 3 eller flere barn under 18 år	3	3	4	5	8	4	5	6	7	9
Unge aleneboende										
Personer under 35 år som har vært aleneboende i alle årene i treårsperioden	16	16	16	16	18	29	33	35	33	35
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 år i perioden	11	8	11	13	13	27	20	23	26	30
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 år i perioden	3	5	4	7	7	11	10	11	13	15
Unge aleneboende (uten studenter)¹										
Personer under 35 år som har vært aleneboende i alle årene i treårsperioden	8	8	8	8	9	17	22	21	19	22
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 år i perioden	6	5	6	9	6	14	12	11	17	13
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 år i perioden	2	3	2	4	5	8	7	9	9	9
Innvandrerbefolkningen										
Innvandrere i alt	12	11	16	16	18	23	19	25	25	29
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	15	16	21	22	24	28	23	31	30	37
Folketrygdpensjonister										
Alderspensjonister (i hele treårsperioden)	1	1	1	1	0	28	26	25	22	22
Alderspensjonister (minst ett år)	1	1	1	1	0	26	25	24	21	21
Uførepensjonister (i hele treårsperioden)	1	0	0	0	1	10	7	9	6	6
Uførepensjonister (minst ett år)	1	1	0	1	1	10	7	8	7	6
Alle personer	2,3	2,2	2,7	2,9	3,6	9,0	8,5	9,0	8,9	9,6

¹ Personer som er aleneboende siste året i treårsperioden og som mottar studielån.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Innvandrere

Ifølge tabell 12.13 hadde 29 prosent av alle innvandrere vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2002-2004 (EU-definisjon). Den høyeste andelen med 3-årsinntekter under lavinntektsgrensen finner vi blant innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn, med en andel på 37 prosent (EU-definisjon). Etter en periode der andelen innvandrere i lavinntektsgruppen gikk noe ned, ser vi i fra og med 2002 en økning i andelen med lavinntekt i denne gruppen. Det kan være flere forklaringer på denne utviklingen, men endringer i arbeidsmarkedet er trolig en viktig faktor. Innvandrerne er en av de gruppene som først fikk merke konjunkturomslaget i 2002, da etterspørselen etter arbeidskraft avtok. Ifølge arbeidsmarkedsstatistikken økte for eksempel den registrerte ledigheten blant innvandrere med afrikansk bakgrunn fra 13,5 prosent ved utgangen av i 2001, til 17,7 prosent høsten 2004. I tillegg til arbeidsmarkedet kan også demografiske forhold spille inn, særlig når vi ser på befolkningen i en treårsperiode. Blant annet så økte andelen innvandrere fra ikke-vestlige land fra den ene treårsperioden til den neste, blant annet som følge av flere nyankomne flyktninger og asylsøkere fra land som Irak og Somalia. Erfaringsmessig vil nyankomne flyktninger ha større vansker med å få innpass i arbeidsmarkedet enn innvandrere med lengre botid.

Trygdemottakere

Innen de store trygdegruppene som alders- og uførepensjonistene, har det vært en gunstig utvikling når det gjelder forekomsten av vedvarende lavinntekt. Alderspensjonistene er fremdeles en gruppe som er klart overrepresentert blant de med kronisk lave inntekter, når en benytter EUs lavinnteksdefinisjon. Dette er et forhold som vi har omtalt flere ganger tidligere og som skyldes at lavinntektsgrensen ved denne definisjonen

ligger klart høyere enn minsteveltelsene i folketrygden. Det er likevel en klar og entydig tendens til at andelen eldre i lavinntektsgruppen faller. I perioden 2002-2004 hadde 22 prosent av alderspensjonister vedvarende lavinntekt. Dette var en nedgang fra 28 prosent i perioden 1997-1999.

Det er en klart lavere andel uførepensjonister med vedvarende lavinntekt enn blant alderspensjonister, 6 prosent i perioden 2002-2004. Dette betyr at uførepensjonister hadde en noe lavere sannsynlighet for å ha kronisk lave inntekter enn befolkningen generelt.

12.9. Nærmere om barn med vedvarende lavinntekt

I dette avsnittet ser vi nærmere på forekomsten av vedvarende lavinntekt blant barn. I motsetning til de andre gruppene som er omtalt over, har vi her muligheten til å benytte registerdata. Dette betyr at vi har bedre muligheter til å studere lavinntekt for mindre grupper av befolkningen, samtidig som at den statistiske usikkerheten er klart mindre enn ved bruk av utvalgsdata. Registerdataene som benyttes har likevel noen begrensninger. Datagrunnlaget tar utgangspunkt i alle barn som tilhørte familietyperne ektepar med barn, samboere med felles barn og enslige forsørgere med utvidet barnetrygd. For perioden 2002-2004 omfattet dette 878 000 barn av i alt 959 000 barn. Dette betyr at rapporteringen omfatter 92 prosent av alle barn som tilhørte befolkningen i perioden. De barna som mangler i datagrunnlaget vil være de barna som i minst ett av årene har tilhørt en familietype der vi ikke kjenner familiesammensetningen. Dette kan for eksempel være par med særkullsbarn eller barn i fosterfamilier.

Tabell 12.14. Andel og antall barn¹ i familier med vedvarende lavinntekt (alder refererer seg til siste året i treårsperioden)

	OECD-definisjon (50%)			EU-definisjon (60%)		
	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2000-2002	2001-2003	2002-2004
Andel barn						
Barn under 18 år	2,8	3,2	3,5	4,6	5,2	5,6
Barn under 7 år	2,7	3,2	3,5	4,7	5,3	5,8
Barn under 18 år med innvandrerbakgrunn	18,3	19,8	21,6	25,2	26,6	29,0
Barn under 18 år med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn	19,2	20,8	22,8	26,6	28,0	30,6
Antall barn						
Barn under 18 år	24 000	28 000	31 000	40 000	46 000	49 000
Barn under 7 år	8 000	9 000	9 000	13 000	14 000	16 000
Barn under 18 år med innvandrerbakgrunn	10 000	11 000	13 000	14 000	15 000	17 000
Barn under 18 år med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn	9 000	10 000	12 000	13 000	14 000	17 000

¹ Omfatter alle barn som tilhørte en av følgende familietyper i hele treårsperioden: ektepar med barn, samboere med felles barn eller enslig forsørger med utvidet barnetrygd.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for personer og familier.

Flere barn har vedvarende lavinntekt

Både EUs og OECDs lavinntektsdefinisjon viser at det har blitt flere barn under 18 år med vedvarende lavinntekt de siste årene. For OECDs definisjon økte andelen fra 2,8 prosent i perioden 2000-2002 til 3,5 prosent i 2002-2004, eller fra 24 000 til 31 000 barn. Tilsvarende økning basert på EUs definisjon var fra 4,6 prosent (40 000 barn) til 5,6 prosent (49 000 barn) i samme periode. Det er små forskjeller i forekomsten av lavinntekt mellom barn under 7 år og barn under 18 år. For EUs lavinntektsdefinisjon er det relativt sett noe mer vanlig at yngre barn (0-6 år) har vedvarende lavinntekt, enn eldre barn (0-17 år).

4 av 10 barn med vedvarende lavinntekt har innvandrerbakgrunn

Innvandrerbarn er klart overrepresentert blant barn med vedvarende lavinntekt, og det har blitt flere innvandrerbarn i lavinntektsgruppen både relativt og absolutt de siste årene. For perioden 2002-2004 hadde hhv. 23 prosent og 31 prosent av alle barn med ikke-vestlig landbakgrunn vedvarende lavinntekt, basert på de to lavinntektsdefinisjonene. Dette tilsvarer et antall på hhv. 12 000 og 17 000 barn. Dette betyr at barn med ikke-vestlig landbakgrunn utgjør nær 40 % av alle barn med vedvarende lavinntekt.

13. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

Mads Ivar Kirkeberg og Jon Epland

- *i internasjonal sammenheng har Norge en lav andel av befolkningen under lavinntektsgrensen*
- *lavinntektsgrensen i Norge ligger høyere enn lavinntektsgrensene i de aller fleste andre europeiske land selv etter justering for forskjeller i prisnivå*
- *de skandinaviske landene har en langt jevnere inntektsfordeling sammenlignet med land lenger sør i Europa*
- *eldre i Norge har relativt sett mye større lavinntektsrisiko enn tilsvarende aldersgruppe i mange andre europeiske land, mens blant barn er bildet det motsatte*

Fattigdom og sosial eksklusjon står høyt på den politiske dagsorden i EU. Rådsmøtet til EU i Lisboa i 2000 representerte et viktig tidsskille i europeisk sosialpolitikk. Under dette møtet ble det blant annet utformet en målsetting om å sterkt bekjempe fattigdom og sosial eksklusjon fram mot år 2010. Et viktig instrument i denne politikken er å utarbeide ulike sammenlignbare strukturindikatorer for sosiale forhold i de europeiske landene. Dette har blant annet medført at Eurostat nå årlig publiserer indikatorer for måling av både årlig og vedvarende lavinntekt i medlemslandene. Også andre land, deriblant Norge, leverer tall til disse strukturindikatorerne.

Vanskelig å sammenligne lavinntekt over landegrensene

Det å lage sammenlignbare indikatorer på det sosiale området er en meget vanskelig oppgave. Dette skyldes dels at statistikkgrunnlagene er mindre harmoniserte på dette området enn på mange andre områder. Det sosiale systemet varierer sterkt mellom de ulike landene siden sosialpolitikken i hovedsak har vært et nasjonalt anliggende. Det er også et problem at tallene er relativt gamle og det er vanskelig å lage sammenlignbare tidsserier (Byfluglien og Stensrud 2002).

Det er også andre store metodiske problemer med å sammenligne fattighedsrater på tvers av land. Tallene påvirkes sterkt av både hvilke definisjoner og hvilke målemetoder som benyttes. Hvor lavinntektsgrensen settes og hvilke antagelser som gjøres om husholdningenes stordriftsfordeler gir store utslag på fattigdommens omfang. Ulikheter i blant annet de enkelte

lands skatte- og trygdesystemer, inntektsfordeling, husholdningssammensetning og familie- og konsummønstre påvirker slike sammenligninger (Hagen og Lødemel 2003). Rene inntektsmål er trolig heller ikke noen fullgod indikator når en skal sammenligne mellom land. Omfang og prising av offentlige tjenester, som er særlig viktig for blant annet eldre og barnefamilier, varierer for eksempel mye fra et land til et annet (Epland 2000). Noen støtteordninger kan for eksempel framkomme som en kontantoverføring i et land, men som en offentlig tjeneste i et annet. Det er likevel bare kontantoverføringer som inngår i inntektsbegrepet, og som dermed påvirker fattigheds-tallene. De offentlige tjenestene - som kan ha like stor verdi for mottakerne som en kontantoverføring - blir derfor usynlige ved slike sammenligninger mellom land.

En annen ting å være oppmerksom på ved sammenligning av inntekt mellom ulike land, er forskjeller i metoder for datainnsamling. I de nordiske landene og i noen få land på kontinentet hentes tallene fra ulike administrative registre hos myndighetene. I mange andre europeiske land er inntektstallene basert på personlig intervju av et utvalg personer. Studier viser at disse to innsamlingsmetodene kan gi forskjellige resultater. Blant annet er det en tendens til at de med lav inntekt overrapporterer sin egen og sin husholdnings inntekt ved intervju, samtidig som de med høy inntekt tenderer til å underrapportere inntekten (Nordberg mfl. 2001; Epland og Kirkeberg 2002).

Norge og øvrige Norden har færrest med lavinntekt

I tabell 13.1 er det vist tall for årlig lavinntekt for en rekke europeiske land i årene 1999, 2001, 2003 og 2004. Tallene er hentet fra EUs statistikkbyrå Eurostat. Inntektsbegrepet som er benyttet er såkalt disponibel inntekt, og dette inntektsmålet er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre for å kunne foreta direkte sammenligninger mellom land. Blant annet så utelater Eurostat realisasjonsgevinster og -tap i sitt inntektsbegrep, mens denne komponenten inngår i den norske inntektsstatistikken sitt inntektsbegrep. Det kan derfor være avvik mellom de tallene over lavinntekt for Norge som presenteres her, og de som er presentert lenger frem i rapporten, blant annet i kapittel 3.

Tabell 13.1. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa¹. Andelen personer med en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (etter sosiale overføringer). EU-definisjon. 1999, 2001, 2003 og 2004. Prosent

	1999	2001	2003	2004
Norge	11	11	11	11
Luxembourg	13	12	10	11
Sverige	8	9	:	11
Finland	11	11	11	11
Danmark	10	10	12	11
Østerrike	12	12	13	13
Frankrike	15	13	12	14
Bulgaria	:	16	14	15
Belgia	13	13	15	15
Tyskland	11	11	15	16
Italia	18	19	:	19
Spania	19	19	19	20
Hellas	21	20	21	20
Portugal	21	20	19	21
Irland	19	21	21	21
Slovakia	:	:	21	21
Tsjekkia	:	8	8	:
Slovenia	:	11	10	:
Ungarn	:	11	12	:
Nederland	11	11	12	:
Kypros	:	:	15	:
Latvia	:	:	16	:
Polen	:	16	17	:
Litauen	:	17	15	:
Romania	:	17	17	:
Storbritannia	19	18	18	:
Estland	:	18	18	:
Kroatia	:	:	18	:
Tyrkia	:	:	26	:

¹ Tallene for Norge er ikke direkte sammenlignbare med de lavinntektsandelene som er oppgitt i kapittel 3. Inntektsbegrepet til Eurostat er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre for å kunne foreta direkte sammenligninger mellom land. Blant annet utelater Eurostat realisasjonsgevinster/-tap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

Kilde: Eurostat 23. januar 2007

Forskjeller i husholdningsstørrelse er tatt hensyn til ved å benytte EU sin ekvivalensskala (se nærmere om denne skalaen i kapittel 2). I tabellen er lavinntektsgrensen satt til 60 prosent av median ekvivalentinntekt.

Hvis vi studerer tabell 13.1 nærmere er det noen hovedtrekk som kan leses direkte. Ikke noe land har klart å utrydde fenomenet lavinntekt. Selv de landene med lavest andel personer med lavinntekt har et betydelig nivå. Det fremtrer også relativt klart at land med geografisk nærhet samt store likheter i hvordan velferdssystemet er bygd opp, for eksempel med hensyn til sosiale overføringer, har omtrent det samme nivået på andelen personer med lavinntekt.

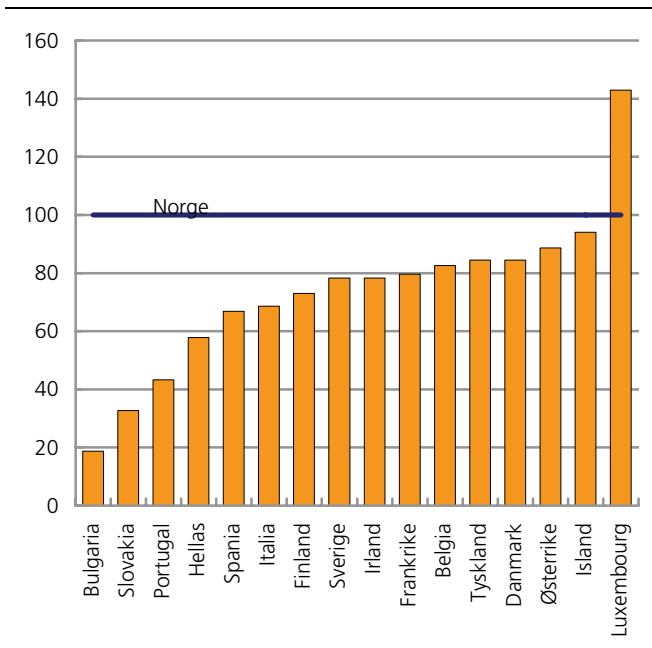
Sammenlignet med mange andre europeiske land, er andelen i befolkningen med årlig lavinntekt liten i Norge. Blant de landene hvor Eurostat har tall for 2004, finner vi lavest andel i Norge, de andre nordiske landene og Luxembourg. Studeres tallene for 2003 ser vi også at Tsjekkia, Slovenia, Ungarn, Nederland og Frankrike har tilsvarende lave andeler med lavinntekt i befolkningen. I alle disse landene finner vi om lag 10 prosent av befolkningen i lavinntektsgruppen. I Sør-Europa finner en mange av de landene med høyest andel av befolkningen under den nasjonale lavinntektsgrensen. Både i Hellas, Italia, Spania og Portugal utgjør denne andelen om lag 20 prosent. Også i Irland og Slovakia lå rundt hver femte innbygger under lavinntektsgrensen i 2004.

Store forskjeller i europeiske lavinntektsgrenser

Det er viktig å være klar over at en definisjon av årlig lavinntekt som relateres til medianinntekten i landet, som i tabell 13.1, skjuler det faktum at lavinntektsgrensen vil variere betydelig mellom ulike land. Figur 13.1 gir en oversikt over lavinntektsgrensen i Norge sammenlignet med 16 andre europeiske land i 2004. Lavinntektsgrensene er justert for ulikt prisnivå i landene.

Figuren viser at lavinntektsgrensen i Norge ligger høyere enn i de fleste andre land. Kun Luxembourg skiller seg ut med en langt høyere lavinntektsgrense – 43 prosent høyere enn i Norge. Tall fra Eurostat viser for øvrig at land som har den laveste andelen av befolkningen under lavinntektsgrensen, også har en tendens til å ha de høyeste lavinntektsgrensene. Vi så tidligere at en rekke søreuropeiske land hadde høye andeler av befolkningen med lavinntekt. Figur 13.1 viser at både Portugal, Hellas, Spania og Italia har nasjonale lavinntektsgrenser som ligger under 70 prosent av den norske. Men også i andre nordiske land som Finland og Sverige ligger lavinntektsgrensen godt under lavinntektsgrensen i Norge.

Figur 13.1. Kjøpekraftjusterte lavinntektsgrenser for noen utvalgte europeiske land. 60 prosent av disponibel median ekvivalentinntekt (EU-skala). Norge = 100. 2004. Prosent

Kilde: Eurostat, 23. januar 2007.

Jevnere inntektsfordeling – færre fattige

Det er viktig å være klar over at det er en nær sammenheng mellom inntektsfordelingen og andelen fattige i et land. Desto jevnere inntektsfordelingen er, jo lavere er andelen med lav inntekt i befolkningen. Dette har en klar definisjonsmessig sammenheng siden en jevn inntektsfordeling indikerer at det er relativt få personer med svært lav (eller svært høy) inntekt i landet (Hagen og Lødemel 2003). Noe av kritikken som rettes mot måling av fattigdom ut i fra en relativ lavinntektsgrense, er nettopp at dette vel så mye kan sees på som en måling av inntektsulikhet i landet.

Tabell 13.2 bekrefter at land med lave andeler fattige også har en jevn inntektsfordeling. Tabellen viser forholdstallet mellom gjennomsnittlig inntekt for femdelen av befolkningen med høyest inntekt og femdelen med lavest inntekt. De skandinaviske landene er preget av å være egalitære samfunn, og skiller seg ut med den jevneste inntektsfordelingen, mens fordelingen av inntekt er langt mer ulik for eksempel lenger sør i Europa. I Norge er gjennomsnittlig inntekt til de 20 prosent ”rikeste” 3,6 ganger så høy som inntekten til de 20 prosent ”fattigste”. I Portugal, med en høy andel fattige, er dette forholdstallet dobbelt så høyt – 7,2 prosent.

Lavinntekt i ulike aldersgrupper

Tabell 13.3 viser andelen personer med lavinntekt (EU-60) i ulike aldersgrupper i de nordiske landene og i noen andre europeiske land. Det er klare forskjeller landene imellom når det gjelder hvilke grupper som har størst risiko for å tilhøre lavinntektsgruppen. Norge

skiller seg for eksempel ut ved å ha en høyere andel eldre i lavinntektsgruppen, både sammenlignet med øvrige Norden og flere andre europeiske land. I Norge er andelen med lavinntekt i gruppen 65 år og eldre 19 prosent sammenlignet med for eksempel 14 prosent i Sverige. Lavest andel i denne aldersgruppen har Luxembourg med 6 prosent i 2004.

Tabell 13.2. Forholdet mellom gjennomsnittlig inntekt¹ til de 20 prosent av befolkningen med høyest inntekt, og de 20 prosent av befolkningen med lavest inntekt (S80/S20)². 2004

Norge	3,6
Sverige	3,3
Danmark	3,4
Finland	3,5
Luxembourg	3,7
Østerrike	3,8
Belgia	4,0
Bulgaria	4,0
Frankrike	4,2
Tyskland	4,4
Irland	5,0
Island	5,1
Spania	5,1
Italia	5,6
Slovakia	5,8
Hellas	6,0
Portugal	7,2

¹ Disponibel inntekt per forbruksenhet. EU-skala.

² S80/S20 for Norge er lavere i denne tabellen enn det som er oppgitt tidligere i rapporten. Dette skyldes blant annet at Eurostat utelater realisasjonsgevinstertap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

Kilde: Eurostat, 23. januar 2007.

Tabell 13.3. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa¹. Andelen personer med en årlig disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (etter sosiale overføringer). Ulike aldersgrupper. EU-definisjon. 2004. Prosent

	Under 16 år	16 - 24 år	25 - 49 år	50 - 64 år	65 år og eldre
Norge	8	26	8	4	19
Danmark	9	27	9	4	17
Finland	10	20	8	8	17
Sverige	11	26	8	5	14
Island	13	12	9	5	9
Frankrike	14	20	11	12	16
Østerrike	15	13	11	10	17
Belgia	17	16	12	13	21
Luxembourg	18	12	12	7	6
Tyskland	20	24	13	12	15
Hellas	20	24	16	19	28
Bulgaria	22	20	14	10	16
Irland	22	18	14	22	40
Portugal	23	21	17	19	29
Spania	24	19	16	17	30
Italia	26	25	18	14	16
Slovakia	30	24	22	15	11

¹ Tallene for Norge er ikke direkte sammenlignbare med nasjonale lavinntektsandeler. Blant annet utelater Eurostat realisasjonsgevinstertap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

Kilde: Eurostat, 23. januar 2007.

Det er ikke helt enkelt å forklare hvorfor eldre i Norge relativt sett har mye større lavinntektsrisiko enn eldre i flere andre land, men vi har tidligere vist at lavinntektsgrensen ligger høyere hos oss enn i mange andre land (se figur 13.1). På den annen side er ikke den norske minstepensjonen noe særlig høyere enn tilsvarende minstepensjon i for eksempel Sverige (Nordisk Sosialstatistisk Komité 2005). Siden den norske lavinntektsgrensen basert på EU sin definisjon ligger klart høyere enn den norske minstepensjonen, vil dette føre til at mange av de eldre (enslige) i større grad havner under lavinntektsgrensen i Norge, mens dette trolig ikke er tilfelle for eldre i flere andre land.

Hvis vi ser på den yngste aldersgruppen, under 16 år, kommer Norge ut med den laveste andelen med lavinntekt. Åtte prosent av barna i denne aldersgruppen tilhører en husholdning med inntekt som plasserer dem under lavinntektsgrensen. Øvrige nordiske land følger like bak, mens "barnefattigdom" er langt mer utbredt i Mellom- og Sør-Europa. Det er for eksempel mer enn tre ganger så høy sannsynlighet for et barn fra Italia å havne i lavinntektsgruppen sammenlignet med et norsk barn. Ser vi på aldersgruppen 16-24 år i tabell 13.3, har disse to landene imidlertid samme andel med lavinntekt, om lag 25 prosent. En viktig årsak til dette er den høye andelen med studenter i denne aldersgruppen. Mens studenter, og andre voksne ungdommer i Italia, i større grad bor hjemme og er en del av foreldrehusholdningen, bor studenter i Norge og i andre nordiske land langt oftere utenfor foreldrehjemmet, og har derfor en lavere inntekt per forbruksenhet.

Hvor "fattig" er de "fattige"?

Tabell 13.4 viser avstanden eller "gapet" mellom inntekten til personene under lavinntektsgrensen, og selve lavinntektsgrensen. Med andre ord er dette et mål på hvor "fattig" de "fattige" er - hvor mye ekstra inntekt de trenger for å komme over lavinntektsgrensen (se også kapittel 3). Vi ser at lavinntektsgapet i Norge i 2004 er på 18 prosent (EU-60). Lavinntektsgruppen trenger med andre ord en 18 prosent vekst i sin medianinntekt for ikke lenger å bli definert som "fattige" i Norge.

Tabellen viser generelt en sammenheng mellom omfanget av lavinntekt og lavinntektsgapet. I land med høye andeler fattige er lavinntektsgapet større enn i land hvor lavinntekt er mye mindre utbredt. De nordiske landene og Luxembourg kommer igjen gunstigst ut. De "fattige" i disse landene trenger mindre inntektsvekst for å bli "løftet" over lavinntektsgrensen sammenlignet med land lenger sør i Europa. Men det finnes unntak fra det generelle mønsteret. Tyskland har et like stort lavinntektsgap som de søreuropeiske landene, men har samtidig en andel "fattige" i befolkningen på linje med de nordiske landene.

Tabell 13.4. Lavinntektsgapet¹ i noen europeiske land². 2004. Prosent

Norge	18
Finland	14
Sverige	17
Luxembourg	17
Danmark	19
Frankrike	19
Bulgaria	19
Østerrike	20
Irland	20
Belgia	23
Tyskland	25
Hellas	25
Spania	25
Italia	25
Portugal	26

¹ Lavinntektsgapet er den prosentvise forskjellen mellom medianinntekten (per forbruksenhet) til personer under lavinntektsgrensen og selve lavinntektsgrensen. Lavinntektsgrensen er definert som 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (per forbruksenhet). EU-skala.

² Lavinntektsgapet for Norge ligger noe lavere enn det som er vist i kapittel 3. Dette skyldes blant annet at Eurostat utelater realisasjonsgevinster/-tap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

Kilde: Eurostat, 23. januar 2007.

Vedvarende lavinntekt

Det er flere ganger tidligere i denne rapporten kommentert at måling av årlig lavinntekt kan gi et ufullstendig bilde av andelen fattige personer. Flere kan av ulike grunner oppleve en midlertidig inntekts-svikt et år (underskudd i næringsvirksomhet, tap ved salg av fast eiendom etc.).

Eurostat lager derfor også indikatorer for vedvarende lavinntekt definert som andelen personer med en disponibel ekvivalentinntekt under 60 prosent av medianinntekten i et bestemt år, og som var under de årlige lavinntektsgrensene i minst to av de tre foregående årene.

Siden tallene baseres på panelundersøkelser, hvor de samme personene blir fulgt over flere år, oppdateres denne indikatoren for vedvarende lavinntekt mer sjelden enn indikatoren for årlig lavinntekt. Indikatoren er ikke blitt oppdatert siden 2001.

Men det samme mønsteret som man finner ved å studere årlig lavinntekt fremtrer også når det gjelder vedvarende lavinntekt. De nordiske landene sammen med Tyskland og Nederland har de laveste andelen i 2001 (5-6 prosent). Høyest andel med vedvarende lavinntekt finner en blant landene i Sør-Europa og i Irland (13-15 prosent). Tallene underbygger at lavinntekt er et mer standhaftig problem i land som Portugal, Italia, Spania og Hellas sammenlignet med de nordiske landene som ser ut til å ha en større inntektsmobilitet.

Referanser

- Andersen, A. S., J. Epland, T. Wennemo og R. Aaberge (2003): Økonomiske konjunkturer og fattigdom: En studie basert på norske inntektsdata, 1979-2000, *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.
- Atkinson, A. B., L. Rainwater & T. M. Smeeding (1995): *Income Distribution in OECD Countries*, Social Policy Studies No. 18. OECD. Paris.
- Blom, S. (1996): *Inn i samfunnet? Flyktningkull i arbeid, utdanning og på sosialhjelp*, Rapporter 96/5, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, S. (2004): Må ta "tiden" til hjelp, *Samfunnsspeilet*, 4, 2004, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, S. og J. Ramm (1998): Ikke-vestlige innvanderers helse: Ikke flere syke, men når de først blir syke..., *Samfunnsspeilet*, 3, 1998, Statistisk sentralbyrå.
- Bonke, J. and M. Browning (2003): The distribution of well-being and income within the household, Welfare Distribution Working Paper 1, 2003, Sosialforskningsinstituttet.
- Bradshaw, J. (2000): Measurement of absolute poverty, Paper Prepared for Eurostat s' Working Party on Social Exclusion and Poverty, 3-4 April 2000, Luxembourg.
- Byfuglien, J. og J. Stensrud (2002): Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU, *Økonomiske analyser* 6, 2002, Statistisk sentralbyrå.
- Baadsgaard, M. (2004): *Indkomstfordeling blant indvandrere fra mindre utviklede lande*. Notat. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. 2004.
- Citro, C. and R. Michael (red) (1995): *Measuring poverty: a new approach*, National Academy Press, Washington D.C.
- Dahl, G. A. W. Enes, J. Epland, T. Jørgensen, og C. Trewin (2006): Langtidsmottakere av sosialhjelp, *Økonomiske analyser* 3, 2006, Statistisk sentralbyrå.
- Dalaker, J (1999): *Poverty in the United States: 1998*. Current Population Reports, Series P60-207. US Census Bureau. Washington D.C.
- Det Tekniske beregningsutvalget for inntektsoppjørene (2005): *Etter inntektsoppjørene 2005*, NOU 2005:16, Arbeids- og sosialdepartementet. http://odin.dep.no/aid/norsk/dok/andre_dok/nou/046001-020006/dok-bn.html
- Epland J. (2000): Har Norge flere "fattige" eldre enn andre land?, *Økonomiske analyser* 7, 2000, Statistisk sentralbyrå.
- Epland J. og M. I. Kirkeberg (2002): Inntekt oppgitt i intervju og på selvangivelsen: "Hvor stor var din inntekt i fjor?", *Samfunnsspeilet*, 6, 2002, Statistisk sentralbyrå.
- Eurostat (1998): *Recommendations from the Task Force on Social Exclusion and Poverty*, Luxembourg.
- Eurostat (2003): *Poverty and social exclusion in the EU after Læken - part 1*, Statistics in Focus, Theme 3, 8/2003.
- Fjærli E. og B. E. Naug (2000): Aksjer og inntektsfordeling, *Økonomiske analyser* 6, 2000, Statistisk sentralbyrå.
- Hagen K. og I. Lødemel (2003): Fattigdom i Europa. Noen refleksjoner om nasjonale forskjeller og overnasjonal fattigdomsbekjempelse. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.
- Husbanken (15. august 2006): Retningslinjer om bostøtte. <http://www.husbanken.no/Venstremeny/Regelverk/>.
- Jarvis, S. & S. P. Jenkins (1997): Marital Splits and Income Changes: Evidence for Britain. *Innocenti Occasional Papers*, Economic and Social Policy Series no. 60, Firenze Italia.
- Kirkeberg, M. I., J. Epland, N. Hagesæther og A. Steinkellner (2003): *Barnefamiliers inntektsutvikling 1990-2000*, Rapporter 2003/8, Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Ragni Hege (2005): *Når mor og far bor hver for seg. Ansvar og omsorg for barna før og etter bidragsreformen*. Rapporter 2005/22, Statistisk sentralbyrå.
- NAV (2006a): Alderspensionister. Kjønn og alder. 31. desember 1996-2005. <http://www.nav.no/805319625.cms>

NAV (2006b): Alderspensjonister. Kjønn, alder og yttelse. 31. desember 2005.
<http://www.nav.no/805319630.cms>

NAV (2006c): Uførepensjonister, etter kjønn og alder. 1996-2005.
<http://www.nav.no/805323065.cms>

NAV (2006d): Mottakere av AFP, etter kjønn og alder. 1996-2005. <http://www.nav.no/805323944.cms>

NAV (2006e): Mottakere av AFP, etter ordning, alder og kjønn. 2005. Kvinner og menn.
<http://www.nav.no/805323945.cms>

NAV (2006f): Gjenlevende ektefeller med pensjon/overgangsstonad. Kjønn og alder. 31. desember 1996-2005.
<http://www.nav.no/1073746861.cms>

Nordberg, L., I. Penttilä & S. Sandström (2001): A study on the effect of using interview versus register data in income distribution analysis with an application to the Finnish ECHP-survey in 1996. CHINTEX WP 5, Statistics Finland.

Nordisk Socialstatistisk Komité (2005): Social tryghed i de nordiske lande 2003. Omfang, udgifter og finansiering. NOSOSCO nr. 25:05. København 2005.
<http://www.nom-nos.dk/nososco.htm>

Nørgaard, E. (2001): *Finansiering av helse- og sosialutgifter i Norge 1990-1998*, Rapporter 2001/8, Statistisk sentralbyrå.

OECD (2005): *What are equivalence scales?*
<http://www.oecd.org/dataoecd/61/52/35411111.pdf>

Oxley, H., T. T. Dang, M. Förster, and M. Pellizzari (2000): Income inequalities and poverty among children and households with children in selected OECD countries, in Vleminckx, K. and T. M. Smeeding (red): *Child Well-Being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations. What Do We Know?*, The Policy Press, Bristol.

Pedersen, P. J. and N. Smith (1998): *Low incomes in Denmark, 1980 - 1995*. Working Paper No. 19, Centre for Labour Market and Social Research. University of Aarhus and the Aarhus School of Business.

Rikstrygdeverket (2003): Basisrapport 2002. Mellomlangsigte budsjettering og rapportering.
<http://www.nav.no/binary/1073745925/file>

Statistisk sentralbyrå (2000, 24. mai): "Størst auke i arbeidsløysa blant innvandrere",
<http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/arkiv/>

Statistisk sentralbyrå (2003a, 26. november): "Auka arbeidsløysa, også blant dei vestlege",
<http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/arkiv/>

Statistisk sentralbyrå (2003b): Sosiale indikatorer 1980-2003: Blir tidene snart lettere igjen?, *Samfunnsspeilet*, 4, 2003.

Statistisk sentralbyrå (2004a): *Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger 2002*, Norges Offisielle Statistikk D310.

Statistisk sentralbyrå (2004b): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003*, Rapporter 2004/2.

Statistisk sentralbyrå (2004c, 28. mai): "16 500 innvandrere helt arbeidsledige",
<http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/arkiv/>

Statistisk sentralbyrå (2005a, 17. august): God inntektsutvikling for barnefamilier. Valgaktuelt,
<http://www.ssb.no/valgaktuelt/arkiv>

Statistisk sentralbyrå (2005b): Sosial indikatorer 2005: Festen er ikke over men noen går småsultne hjem, *Samfunnsspeilet*, 4, 2005.

Statistisk sentralbyrå (2005c, 20. mai): "Svak vekst i inntekta til unge aleinebuande",
<http://www.ssb.no/emner/05/01/ifhus>

Statistisk sentralbyrå (2005d, 26. mai): "Innvandrere fra over 200 land i Norge",
<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbf>

Statistisk sentralbyrå (2005e, 23. juni): "107 000 med flyktningbakgrunn i Norge",
<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger>

Statistisk sentralbyrå (2005f, 20. mai): "Lavere ledighet blant innvandrere",
<http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/arkiv/>

Statistisk sentralbyrå (2005g, 8. september): "Stabil del av befolkninga får sosialhjelp",
<http://www.ssb.no/emner/03/04/30/soshjelpk>

Statistisk sentralbyrå (2006a): *Aleneboendes levekår*, Statistiske Analyser nr. 81, 2006.

Statistisk sentralbyrå (2006b, 17. august): "4,8 milliarder til sosialhjelp",
<http://www.ssb.no/emner/03/04/30/soshjelpk>

Statistisk sentralbyrå (2006c, 28. juni): "Svak inntektsutvikling for sosialhjelpsmottakere",
<http://www.ssb.no/emner/05/01/inntind>

Vaage, O. F. (2003): God helse og utdanning holder unge eldre i arbeidslivet, *Samfunnsspeilet*, 6, 2003, Statistisk sentralbyrå.

Østby, L. (2001): *Beskrivelse av nyankomne flyktningers vei inn i det norske samfunnet*, Notater, 2001/23, Statistisk sentralbyrå.

Tabeller

A1. Overlapp mellom ulike grupper. 2004. Prosent

	Hele befolkningen	Personer 16 år og eldre	Personer 25-65 år	Personer hvor hovedinntektstaker er 50-66 år	Enslige forsørgere	Par med barn 0-17 år i alt	Par med barn 0-17 år med lavinntekt	Barn under 18 år	Alderspensjonister	Uførepensjonister	AFP-pensjonister
Hele befolkningen	100	78	54	26	5	49	2	26	9	5	1
Personer 16 år og eldre	100	100	69	31	3	39	2	5	12	6	1
Personer 25-65 år	100	100	100	36	3	44	2	0	1	6	1
Pers.hoved.innt.taker 50-66 år	100	94	76	100	1	24	1	10	0	12	3
Enslige forsørgere	100	56	35	8	100	0	0	56	0	7	0
Par m. barn 0-17 år i alt	100	61	48	13	0	100	5	46	0	2	0
Par m. barn 0-17 år m. lavinnt.	100	53	39	14	0	100	100	53	1	10	0
Barn under 18 år	100	16	0	10	10	87	5	100	0	2	0
Alderspensjonister	100	100	9	0	0	1	0	0	100	0	0
Uførepensjonister	100	90	72	67	7	20	5	13	0	100	0
AFP-pensjonister	100	99	76	96	0	2	0	1	2	0	100
Etterlattepensjonister	100	88	61	70	29	4	0	19	0	0	0
Alenebo. minstepensjonister	100	100	18	15	0	0	0	0	82	15	1
Langtidssyke	100	76	61	23	13	42	8	28	0	6	0
Langtidsledige	100	74	61	18	8	45	12	29	2	2	0
Innvandrere i alt	100	71	51	22	6	55	12	33	3	6	0
Ikke-vestlige innvandrere	100	69	49	18	7	56	16	36	1	7	0
Flyktninger	100	67	46	14	7	58	19	38	1	7	0
Sosialhjelpsmottakere	100	67	46	13	21	42	18	38	2	10	0
Aleneboende under 35 år	100	100	68	0	0	0	0	1	0	3	0
Aleneboende 36-49 år	100	100	100	0	0	0	0	0	0	12	0
Aleneboende 50-66 år	100	100	95	100	0	0	0	0	0	33	3
Aleneboende 67 år og eldre	100	100	0	0	0	0	0	0	99	0	0

	Etterlatte pensjonister	Aleneboende minstepensjonister	Langtidssyke	Langtidsledige	Innvandrere i alt	Ikke-vestlige innvandrere	Flyktninger	Sosialhjelpsmottakere	Aleneboende under 35 år	Aleneboende 36-49 år	Aleneboende 50-66 år	Aleneboende 67 år og eldre
Hele befolkningen	1	1	2	1	8	6	3	3	2	2	2	3
Personer 16 år og eldre	1	1	2	1	8	5	3	3	3	2	2	3
Personer 25-65 år	1	0	2	1	8	5	3	3	3	3	3	0
Pers.hoved.innt.taker 50-66 år	2	1	2	1	7	4	2	2	0	0	7	0
Enslige forsørgere	3	0	6	2	10	8	5	15	0	0	0	0
Par m. barn 0-17 år i alt	0	0	2	1	9	7	4	3	0	0	0	0
Par m. barn 0-17 år m. lavinnt.	0	0	7	5	39	37	26	23	0	0	0	0
Barn under 18 år	0	0	2	1	11	8	5	5	0	0	0	0
Alderspensjonister	0	7	0	0	3	1	0	1	0	0	0	27
Uførepensjonister	0	3	3	0	10	9	5	6	1	4	13	0
AFP-pensjonister	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	5	1
Etterlattepensjonister	100	3	5	1	6	4	0	1	0	1	28	0
Alenebo. minstepensjonister	2	100	1	0	5	2	2	6	1	2	15	82
Langtidssyke	1	0	100	3	12	10	5	19	4	4	3	0
Langtidsledige	1	0	6	100	34	29	23	30	7	6	3	0
Innvandrere i alt	0	1	3	4	100	71	41	18	3	2	1	1
Ikke-vestlige innvandrere	0	0	4	5	100	100	57	24	3	2	1	0
Flyktninger	0	0	4	7	100	99	100	36	4	2	1	0
Sosialhjelpsmottakere	0	2	13	10	48	45	38	100	10	6	2	1
Aleneboende under 35 år	0	0	4	3	10	7	5	13	100	0	0	0
Aleneboende 36-49 år	0	1	6	4	10	7	5	13	0	100	0	0
Aleneboende 50-66 år	9	7	4	2	4	2	1	4	0	0	100	0
Aleneboende 67 år og eldre	0	27	0	0	4	1	0	1	0	0	0	100

A2. Standardavvik for prosenttall

Antall observasjoner	Observert prosent																		
	1	2	3	5	7	10	15	20	30	50	70	80	85	90	93	95	97	98	99
300	0,7	1,0	1,2	1,5	1,8	2,1	2,5	2,8	3,2	3,5	3,2	2,8	2,5	2,1	1,8	1,5	1,2	1,0	0,7
400	0,6	0,9	1,0	1,3	1,6	1,8	2,2	2,4	2,8	3,1	2,8	2,4	2,2	1,8	1,6	1,3	1,0	0,9	0,6
500	0,5	0,8	0,9	1,2	1,4	1,6	2,0	2,2	2,5	2,7	2,5	2,2	2,0	1,6	1,4	1,2	0,9	0,8	0,5
600	0,5	0,7	0,9	1,1	1,3	1,5	1,8	2,0	2,3	2,5	2,3	2,0	1,8	1,5	1,3	1,1	0,9	0,7	0,5
1 200	0,4	0,5	0,6	0,8	0,9	1,1	1,3	1,4	1,6	1,8	1,6	1,4	1,3	1,1	0,9	0,8	0,6	0,5	0,4
1 400	0,3	0,5	0,6	0,7	0,8	1,0	1,2	1,3	1,5	1,6	1,5	1,3	1,2	1,0	0,8	0,7	0,6	0,5	0,3
1 600	0,3	0,4	0,5	0,7	0,8	0,9	1,1	1,2	1,4	1,5	1,4	1,2	1,1	0,9	0,8	0,7	0,5	0,4	0,3
2 500	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,9	1,0	1,1	1,2	1,1	1,0	0,9	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
3 000	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
4 000	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2
5 000	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2
15 000	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1
30 000	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
45 000	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
60 000	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0

A3. Antall observasjoner i datagrunnlaget til tabellene. 1996, 1999, 2002 og 2004

	1996	1999	2002	2004
Hele befolkningen	37 980	26 825	59 403	33 989
Personer 16 år og eldre	29 909	21 021	46 438	26 469
Personer 25-65 år	20 679	15 152	32 713	18 383
Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år	9 042	7 174	15 734	8 797
Barnefamilier				
Enslige forsørgere	1 592	927	2 580	1 580
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse ¹	749	551	1 425	847
Par med barn 0-17 år i alt	18 996	13 543	29 364	16 794
Barn under 18 år	9 523	6 821	15 124	8 931
Trygdemottakere				
Alderspensjonister ²	3 141	2 034	5 574	3 216
Uførepensjonister ²	1 490	1 047	2 770	1 618
AFP-pensjonister ²	115	124	389	305
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle) ²	270	161	326	192
Aleneboende minstepensjonister ³	315	186	596	290
Langtidssyke ⁴	431	463	1 199	752
Langtidsledige ⁵	545	145	515	352
Innvandrere og flyktninger				
Innvandrere i alt ⁶	2 056	1 676	4 367	2 823
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn ⁷	1 264	993	2 953	2 002
Flyktninger ⁸	608	534	1 653	1 146
Andre grupper				
Sosialhjelpsmottakere ⁹	1 287	591	1 594	1 080
Aleneboende under 35 år ¹⁰	895	554	1 363	820
Aleneboende 35-49 år	678	473	989	528
Aleneboende 50-66 år	600	468	1 135	622
Aleneboende 67 år og eldre	802	487	1 613	876

¹ Tidelen med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala).² Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker har pensjonsstatus iflg. Rikstrygdeverket.³ Aleneboende og mottaker av særtillegg.⁴ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar rehabiliterings- eller attføringspenger.⁵ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker har vært registrert som arbeidsledig i sammenhengende seks måneder eller mer.⁶ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er førstegenerasjonsinnvandrere eller født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.⁷ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er innvandrere med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika eller Tyrkia.⁸ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er flyktning.⁹ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker har mottatt sosialhjelp i løpet av året.¹⁰ Husholdninger bestående av kun en student er utelatt fra aleneboende under 35 år.

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, Statistisk sentralbyrå